

PRAVILNIK

O NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU ZA PRVI I DRUGI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 10/2004, 20/2004, 1/2005, 3/2006, 15/2006, 2/2008, 2/2010, 7/2010 i 3/2011 - dr. pravilnik)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se nastavni plan i program za prvi i drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Član 2

Nastavni plan i program za prvi i drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja odštampani su uz ovaj pravilnik i čine njegov sastavni deo.

Član 3

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni članovi Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o nastavnom planu i programu osnovnog obrazovanja i vaspitanja

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 15/2006)

Član 3

Nastavni plan i program za izborni nastavni predmet Šah primenjuje se počev od školske 2007/2008. godine.

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

Samostalni članovi Pravilnika o izmenama i dopunama Pravilnika o nastavnom planu i programu za prvi i drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 7/2010)

Član 2

Nastavni program za obavezan nastavni predmet Svet oko nas primenjuje se počev od školske 2010/2011. godine.

Član 3

Danom stupanja na snagu ovog pravilnika prestaje da važi Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o nastavnom planu i programu za prvi i drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja ("Prosvetni glasnik RS", broj 2/2010).

Član 4

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Prosvetnom glasniku".

NASTAVNI PLAN

Red. broj	A. OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI	PRVI RAZRED		DRUGI RAZRED	
		ned.	godišnje	ned.	godišnje
1.	Srpski jezik				
	_____ jezik ¹	5	180	5	180
2.	Srpski jezik ²	2	72	2	72
	(Strani jezik)**				
3.	Matematika	5	180	5	180
4.	Svet oko nas	2	72	2	72
5.	Likovna kultura	1	36	2	72
6.	Muzička kultura	1	36	1	36
7.	Fizičko vaspitanje	3	108	3	108
8.	Zdravstveno vaspitanje***	1	36	1	36
	UKUPNO: A	18-20*	648-720	19-21*	684-756

Red. br.	B. IZBORNI NASTAVNI PREDMETI ³	PRVI RAZRED		DRUGI RAZRED	
		ned.	god.	ned.	god.
1.	Verska nastava/ građansko vaspitanje ⁴	1	36	1	36
2.	Narodna tradicija	1	36	1	36
3.	Ruka u testu - Otkrivanje sveta	1	36	1	36
4.	Čuvari prirode	1	36	1	36
5.	Lepo pisanje	1	36		
6.	Od igračke do računara	1	36	1	36
7.	Maternji jezik/govor sa elementima nacionalne kulture	2	72	2	72
8.	Šah	1	36	1	36
	UKUPNO: B	2-3*	72-108*	2-3*	72-108*
	UKUPNO: A+B	21-24*	756-864*	22-25*	792-900*

- ¹ Naziv jezika nacionalne manjine kada se nastava realizuje u školama na tom maternjem jeziku
- ² Realizuje se u školama gde se nastava održava na maternjem jeziku nacionalne manjine
- ³ Škola je dužna da sa liste izbornih predmeta, pored obaveznih izbornih nastavnih predmeta, ponudi još tri izborna, od kojih učenik bira jedan predmet prema svojim sklonostima.
- ⁴ Učenik bira jedan od ponuđenih obaveznih nastavnih predmeta i izučava ga do kraja prvog ciklusa.
- * Broj časova za učenike pripadnike nacionalnih manjina.
- ** Dopune Nastavnog plana Redakcija je uradila na osnovu sadržaja programa za predmete koji su objavljeni u izmenama i dopunama ovog pravilnika.**
- *** Nastavnik razredne nastave realizuje predložene teme iz oblasti zdravstvenog vaspitanja shodno uzrasnom i obrazovnom nivou učenika i integrisanim tematskim planiranjem kroz obavezne i izborne predmete - videti Preporuke za ostvarivanje programa zdravstvenog vaspitanja, koje su sastavni deo ovog pravilnika.**

Oblici obrazovno-vaspitnog rada kojima se ostvaruju obavezni i izborni nastavni predmeti

Redovna i dopunska nastava

NASTAVNI PROGRAM OBRAZOVANJA I VASPITANJA ZA I I II RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. SVRHA, CILJEVI I ZADACI PROGRAMA OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Svrha programa obrazovanja

- Kvalitetno obrazovanje i vaspitanje, koje omogućava sticanje jezičke, matematičke, naučne, umetničke, kulturne, zdravstvene, ekološke i informatičke pismenosti, neophodne za život u savremenom i složenom društvu.
- Razvijanje znanja, veština, stavova i vrednosti koje osposobljavaju učenika da uspešno zadovoljava sopstvene potrebe i interese, razvija sopstvenu ličnost i potencijale, poštuje druge osobe i njihov identitet, potrebe i interese, uz aktivno i odgovorno učešće u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu i doprinos demokratskom, ekonomskom i kulturnom razvoju društva.

Ciljevi i zadaci programa obrazovanja su:

- razvoj intelektualnih kapaciteta i znanja dece i učenika nužnih za razumevanje prirode, društva, sebe i sveta u kome žive, u skladu sa njihovim razvojnim potrebama, mogućnostima i interesovanjima;
- podsticanje i razvoj fizičkih i zdravstvenih sposobnosti dece i učenika;
- osposobljavanje za rad, dalje obrazovanje i samostalno učenje, u skladu sa načelima stalnog usavršavanja i načelima doživotnog učenja;
- osposobljavanje za samostalno i odgovorno donošenje odluka koje se odnose na sopstveni razvoj i budući život;
- razvijanje svesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti, negovanje srpske tradicije i kulture, kao i tradicije i kulture nacionalnih manjina;
- omogućavanje uključivanja u procese evropskog i međunarodnog povezivanja;
- razvijanje svesti o značaju zaštite i očuvanja prirode i životne sredine;
- usvajanje, razumevanje i razvoj osnovnih socijalnih i moralnih vrednosti demokratski uređenog, humanog i tolerantnog društva;
- uvažavanje pluralizma vrednosti i omogućavanje, podsticanje i izgradnja sopstvenog sistema vrednosti i vrednosnih stavova koji se temelje na načelima različitosti i dobrobiti za sve;
- razvijanje kod dece i učenika radoznalosti i otvorenosti za kulture tradicionalnih crkava i verskih zajednica, kao i etničke i verske tolerancije, jačanje poverenja među decom i učenicima i sprečavanje ponašanja koja narušavaju ostvarivanje prava na različitost;
- poštovanje prava dece, ljudskih i građanskih prava i osnovnih sloboda i razvijanje sposobnosti za život u demokratski uređenom društvu;
- razvijanje i negovanje drugarstva i prijateljstva, usvajanje vrednosti zajedničkog života i podsticanje individualne odgovornosti.

2. OBAVEZNI I PREPORUČENI SADRŽAJI OBAVEZNIH I IZBORNIH PREDMETA

OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

SRPSKI JEZIK

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici ovladaju osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika na kojem će se usmeno i pismeno pravilno izražavati, da upoznaju, dožive i osposobe se da tumače odabrana književna dela, pozorišna, filmska i druga umetnička ostvarenja iz srpske i svetske baštine.

Zadaci nastave srpskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema maternjem jeziku i potrebe da se on neguje i unapređuje;
- osnovno opismenjavanje najmlađih učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda srpskog književnog jezika;
- postupno i sistematično upoznavanje gramatike i pravopisa srpskog jezika;
- upoznavanje jezičkih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima srpskog jezika;
- osposobljavanje za uspešno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene upotrebe i u različitim komunikacionim situacijama (uloga govornika, slušaoca, sagovornika i čitaoca);
- razvijanje osećanja za autentične estetske vrednosti u književnoj umetnosti;
- razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tačno, ekonomično i uverljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rečnika, jezičkog i stilskog izraza;
- uvežbavanje i usavršavanje glasnog čitanja (pravilnog, logičkog i izražajnog) i čitanja u sebi (doživljajnog, usmerenog, istraživačkog);
- osposobljavanje za samostalno čitanje, doživljavanje, razumevanje, svestrano tumačenje i vrednovanje književnoumetničkih dela raznih žanrova;
- upoznavanje, čitanje i tumačenje popularnih i informativnih tekstova iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za decu;
- postupno, sistematično i dosledno osposobljavanje učenika za logičko shvatanje i kritičko procenjivanje pročitanoog teksta;
- razvijanje potrebe za knjigom, sposobnosti da se njome samostalno služe kao izvorom saznanja; navikavanje na samostalno korišćenje biblioteke (odeljenjske, školske, mesne); postupno ovladavanje načinom vođenja dnevnika o pročitanim knjigama;
- postupno i sistematično osposobljavanje učenika za doživljavanje i vrednovanje scenskih ostvarenja (pozorište, film);
- usvajanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova iz pozorišne i filmske umetnosti;
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštovanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na delima srpske književnosti, pozorišne i filmske umetnosti, kao i drugih umetničkih ostvarenja;
- razvijanje poštovanja prema kulturnoj baštini i potrebe da se ona neguje i unapređuje;

- navikavanje na redovno praćenje i kritičko procenjivanje emisija za decu na radiju i televiziji;
- podsticanje učenika na samostalno jezičko, literarno i scensko stvaralaštvo;
- podsticanje, negovanje i vrednovanje učeničkih vannastavnih aktivnosti (literarna, jezička, recitatorska, dramska, novinarska sekcija i dr.);
- vaspitavanje učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrednosti;
- razvijanje patriotizma i vaspitavanje u duhu mira, kulturnih odnosa i saradnje među ljudima.

Prvi razred

Operativni zadaci:

- usvajanje pravilnog izgovaranja glasova, glasovnih skupova, reči i rečenica;
- savladavanje tehnike čitanja i pisanja na ćirilskom pismu;
- navikavanje na upotrebu književnog jezika u govoru i pisanju;
- formiranje navike za čitko, uredno i lepo pisanje;
- postupno uvođenje u doživljavanje i razumevanje književnih tekstova;
- uočavanje vrsta književnih dela prema zahtevima programa;
- usvajanje osnovnih književnoteorijskih i funkcionalnih pojmova prema zahtevima programa;
- osposobljavanje za usmeno i pismeno prepričavanje, pričanje i opisivanje prema zahtevima programa.

Osnove čitanja i pisanja

Prethodna ispitivanja

Ispitivanje sposobnosti svakoga deteta za govorno opštenje (sposobnost za reprodukovanje kraćeg sadržaja, umešnost za slobodno govorno komuniciranje, bogatstvo rečnika, odstupanja od književnog jezika, govorni nedostaci); ispitivanje predznanja iz čitanja i pisanja (poznavanje slova, čitanje i pisanje); formiranje individualnih tabela sa rezultatima ispitivanja radi ujednačavanja odeljenja, izbora metoda i postupaka i praćenja napredovanja učenika.

Priprema za čitanje i pisanje

Vežbe u posmatranju (vizuelne vežbe) - zapažanje i odabiranje značajnih pojedinosti; razvijanje analitičkog posmatranja, tematski organizovano posmatranje predmeta, biljaka, životinja, lica, slika, crteža, i ilustracija; zapažanje oblika, boja, položaja predmeta i bića; uočavanje pokreta, dinamike kretanja, mimičkih aktivnosti i gestikulacije.

Vežbe u slušanju (akustičke vežbe) - otkrivanje i razlikovanje zvukova, šumova i tonova, razlikovanje govornih karakteristika (govora) nastavnika, druga, glumca i spikera. Negovanje pažljivog slušanja govornika i sagovornika.

Razvijanje kulture usmenog izražavanja: pričanje na osnovu posmatranja i pričanje na osnovu niza slika; prepričavanje teksta, lutkarske predstave, crtanog filma.

Formiranje i usavršavanje kulture praktičnog komuniciranja: navikavanje na učitvu frazeologiju i govorne konvencije; govorno snalaženje u raznim okolnostima.

Usvajanje i razvijanje pojma rečenice, reči i glasa. Razvijanje osećanja za osnovne govorne jedinice.

Analitička, sintetička i analitičko-sintetička vežbanja.

Leksička i sintaksička vežbanja: bogaćenje rečnika, aktiviranje pasivnog rečnika, analiza glasovne strukture reči. Vežbe artikulacije - čist, jasan i pravilan izgovor svih glasova.

Motoričke vežbe: vežbanje pokreta ruke, šake i prstiju, pisanje različitih crta i linija kao osnovnih elemenata slova; jednostavno i spontano likovno izražavanje; usmereno i slobodno crtanje - u korelaciji sa zahtevima iz likovne kulture; spontanost, doslednost i funkcionalnost u zahtevima da se učenici umešno služe priborom za pisanje, crtanje i slikanje.

Početno čitanje i pisanje

Osnovni nastavni pristup učenju čitanja i pisanja ostvaruje se primenom glasovne analitičko-sintetičke metode. U njene strukturne delove (pristupne jezičke aktivnosti, analitička i sintetička vežbanja za usvajanje pojma glasa, pisanje slova, čitanje odgovarajućeg teksta i razgovor o njemu, pisanje reči i rečenica i sl.) funkcionalno i osmišljeno integrišu se posebni postupci: odvojeno, uporedno i kombinovano učenje čitanja i pisanja, pojedinačno i grupno usvajanje slova - prema slobodnom opredeljenju učitelja i u zavisnosti od datih nastavnih okolnosti.

U okolnostima prethodnog stručnog i organizovanog obezbeđenja neophodnih udžbenika i nastavnih sredstava, učitelj se može opredeliti i za kompleksni postupak u učenju čitanja i pisanja.

Uvežbavanje logičkog čitanja na odgovarajućim tekstovima iz bukvara: pravilan izgovor svih glasova, pravilno naglašavanje reči, tečno povezivanje reči u rečenici jačinom i tempom prirodnoga govora. Osmišljeno i podsticajno vrednovanje čitanja svakog učenika ponaosob. Razgovor o pročitano.

Uvežbavanje grafički pravilnog i estetski valjanog (lepog) pisanja: pojedinačnih slova, reči i rečenica. Sistematično i dosledno ostvarivanje higijenskih, tehničkih i praktičnih navika vezanih za pisanje (pravilno sedenje i držanje tela, funkcionalna upotreba pribora za pisanje i sl.). Odmereno, primereno i podsticajno vrednovanje rukopisa svakog učenika ponaosob.

Posebna metodička briga usmerava se na učenike koji već imaju izvesna predznanja iz čitanja i pisanja kao i na one učenike koji zaostaju u sticanju osnovne pismenosti.

Usavršavanje čitanja i pisanja

Posle usvajanja osnovne pismenosti (orijentaciono tokom prvog polugodišta), nastavlja se uvežbavanje i usavršavanje čitanja i pisanja i tokom drugog polugodišta, do stepena automatizovanih radnji. Funkcionalnim, osmišljenim i primerenim povezivanjem stečenih znanja i veština, tokom usvajanja početnog čitanja i pisanja, sa odgovarajućim programskim sadržajima iz ostalih predmetnih područja (gramatika i pravopis, lektira, jezička kultura) načelno se omogućuje učeniku da na svakom času govori, čita i piše.

Jezik

Gramatika

Rečenica; reč; glas i slovo - prepoznavanje.

Uočavanje uloge glasa u razlikovanju značenja reči.

Razlikovanje rečenice kao obaveštenja, pitanja i zapovesti izgovorom (intonacijom) i prepoznavanjem u tekstu.

Izgovor i pisanje glasova ć, č, đ, dž, h i r ako učenicima pričinjavaju teškoće.

Pravopis

Upotreba velikog slova na početku rečenice, u pisanju ličnih imena i prezimena, imena naselja (jednočlana).

Pravilno potpisivanje (ime, pa prezime).

Upotreba tačke na kraju rečenice. Mesto i funkcija upitnika i uzvičnika u rečenici.

Književnost

Lektira

Lirika

Narodna pesma: *Slavujak*

Narodna pesma: *Božić štapom bata*

Jovan Jovanović Zmaj: *Mati*

Desanka Maksimović: *Hvalisavi zečevi*

Grigor Vitez: *Nema za mačke škole*

Momčilo Tešić: *Slikovnica*

Mira Alečković: *Vetar sejač*

Dušan Radović: *Jesenja pesma*

Stevan Raičković: *Crtanka*

Vlada Stojiljković: *Sa mnom ima neka greška*

Voja Carić: *Proleće*

Ljubivoje Ršumović: *Au, što je škola zgodna*

Vladimir Andrić: *Hleb*

Izbor iz poezije Jovana Jovanovića Zmaja, Momčila Tešića,

Desanke Maksimović i Grigora Viteza

Izbor iz narodne lirike (uspavanke i šaljive pesme)

Epika

Narodna priča: *Sveti Sava i đaci* (Bukvar)

Narodna priča: *Golub i pčela*

Dositej Obradović: *Dva jarca; Dve koze*

Desanka Maksimović: *Bajka o labudu*

Branko Ćopić: *Sunčev pevač*

Toma Slavković: *Zec i vuk*

Božidar Timotijević: Kad proleće dođe, sve nabolje pođe

Dragan Lukić: *Jabuka* (Bukvar)

Ezop: *Lav i miš*

Lav Tolstoj: *Dva druga*

Izbor iz narodne epike (šaljive priče, poslovice, zagonetke, brzalice)

Drama

Dušan Radović: *Tužibaba*

Laza Lazić: *Car i skitnica*

Aleksandar Popović: *Neće uvek da bude prvi* (Bukvar)

Popularni i informativni tekstovi

Izbor iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za decu

Čitanje teksta

Pravilno i tečno čitanje naglas reči, rečenica i kratkih tekstova - provera razumevanja pročitano. Osposobljavanje učenika da u čitanju uočavaju i znake interpunkcije (tačka, upitnik, uzvičnik). Postupno ovladavanje intonacijom obaveštajnih, upitnih i uzvičnih rečenica. Prilagođavanje čitanja tekstovnoj situaciji (glasno i tiho, brzo i sporo čitanje).

Čitanje dijaloškog teksta - individualno i po ulogama. Sistematsko, dosledno i kritičko vrednovanje učeničkog čitanja.

Uvođenje učenika u čitanje u sebi rečenica i kratkih tekstova (nakon savladavanja osnovnih elemenata tehnike čitanja naglas).

Aktivno slušanje umetničkog čitanja teksta (zvučni i video zapisi).

Navikavanje učenika na pravilno disanje; sticanje higijenskih navika pri čitanju.

Tumačenje teksta

Tekstovi iz lektire koriste se za usavršavanje čitanja i pisanja i uvođenje učenika u osnovne pojmove o književnosti.

Uočavanje naslova, imena autora, sadržaja i ilustracija u knjizi.

Uočavanje prostornih i vremenskih odnosa i bitnih pojedinosti u opisima bića i prirode. Uočavanje glavnih likova, njihovih osobina i postupaka. Zapažanje osnovnih emocionalnih stanja (radosno, tužno, smešno). Pojmovi dobro, zlo.

Odgovori na pitanja o pročitanoj sadržaju (rečenice, odeljka, pesme, priče, basne, bajke, dramskog teksta). Uočavanje i razumevanje karakterističnih rečenica u tekstu.

Sistematično i postupno usvajanje književnih i funkcionalnih pojmova.

Književni pojmovi

Lirika

Pesma; stih i strofa; osnovno osećanje - na nivou prepoznavanja.

Epika

Priča; događaj; mesto i vreme zbivanja.

Književni lik - izgled, osnovne etičke osobine i postupci.

Poslovica, zagonетка - prepoznavanje.

Drama

Dramska igra. Dramska radnja (na nivou prepoznavanja).

Jezička kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje - slobodno i usmereno: prepričavanje kraćih i jednostavnijih tekstova iz bukvara, čitanke, časopisa za decu, lutkarskih pozorišnih predstava, crtanih filmova, radijskih i televizijskih emisija za decu.

Pričanje o događajima i doživljajima - slobodno i usmereno: teme koje se odnose na bliže i šire okruženje (neposredna okolina, roditeljski dom, škola, igra, izleti; posete, susreti); pričanje na osnovu stvaralačke mašte; pričanje prema nizu slika - postupno otkrivanje slika, po logičnom redosledu.

Opisivanje predmeta - slobodno i podsticanjem: uočavanje i imenovanje izrazitih obeležja jednostavnih predmeta i omiljenih igračaka; opisivanje biljaka i životinja: opisivanje biljaka na osnovu zajedničkog posmatranja; slobodno opisivanje životinje ljubimca i opisivanje životinja na osnovu zajedničkog posmatranja. Opisivanje predmeta, biljaka i životinja na osnovu ličnog iskustva/sećanja i znanja iz predmeta Svet oko nas.

Usmena i pismena vežbanja

Ortoepske vežbe: pravilan izgovor glasova, suglasničkih grupa, reči, onomatopeja, brzalica.

Ortografske vežbe: prepisivanje reči i kratkih rečenica sa datim zadatkom; proveravanje i vrednovanje urednosti i čitkosti pisanja.

Diktat za primenu pravopisnih pravila. Autodiktat.

Leksičke vežbe: građenje reči; sinonimi; antonimi; reči sa umanjenim i uvećanim značenjem i sl.

Sintaksičke vežbe: usmereno i samostalno sastavljanje rečenica; rečenice sa dopunjavanjem; rečenice od zadatih reči i sl.

Odgonetanje i rešavanje rebusa.

Kazivanje napamet naučenih tekstova (lirskih i epskih).

Scensko improvizovanje dramskog/dramatizovanog teksta.

Služenje rečnikom i pisanje/stvaranje sopstvenog rečnika.

Konvencionalni jezički standardi u usmenom opštenju (sa nepoznatom i odraslim sagovornikom - upotreba reči Vi iz poštovanja i učtivosti); pisanje čestitke.

Izrada domaćih pismenih zadataka (do pet) i njihova analiza na času - u drugom polugodištu.

Drugi razred

Operativni zadaci:

- uočavanje i shvatanje rečenice kao osnovne jezičke kategorije; prepoznavanje i razumevanje glavnih rečeničnih delova;
- upoznavanje sa fonetskim i morfološkim pojmovima prema zahtevima programa;
- savladavanje novih programskih zahteva iz pravopisa;
- ovladavanje tehnikom čitanja i pisanja latinicom;
- motivisanje, podsticanje i usmerenje na čitanje lektire;
- uvežbavanje čitanja naglas; usavršavanje čitanja u sebi u funkciji tumačenja teksta;
- uočavanje i tumačenje bitnih činilaca teksta prema zahtevima programa;
- simultano usvajanje književnih i funkcionalnih pojmova;
- ovladavanje osnovnim oblicima jezičkog izražavanja i dalja usavršavanja i negovanje jezičke kulture;
- sistematsko i dosledno realizovanje programiranih i njima sličnih vežbanja u govoru i pisanju.

Jezik

Gramatika

Rečenica - obaveštenje, pitanje i zapovest. Uočavanje potvrdnih i odričnih rečenica. Obeležja rečenice u govoru (intonacija i pauza) i u tekstu (veliko početno slovo i znaci interpunkcije: tačka, upitnik, uzvičnik).

Prepoznavanje glavnih delova rečenice (predikat, subjekat).

Imenice i glagoli (uočavanje i prepoznavanje). Razlikovanje osnovnih glagolskih oblika za iskazivanje sadašnjeg, prošlog i budućeg vremena; razlikovanje potvrdnih i odričnih glagolskih oblika. Razlikovanje roda i broja imenica.

Glas i slog, samoglasnici i suglasnici; slogotvorno r. Podela reči na slogove u izgovoru (jednostavniji slučajevi).

Pravopis

Upotreba velikog slova u pisanju ličnih imena i prezimena, nadimaka uz lično ime, imena životinja, višechlanih geografskih imena i ulica (jednostavnija rešenja).

Pisanje adrese.

Rastavljanje reči na kraju reda (osnovna pravila).

Pisanje rečice **li** u upitnim rečenicama i rečice **ne** uz glagole u odričnim rečenicama.

Skraćenice za mere (korelacija sa nastavom matematike).

Tačka. Upitnik. Uzvičnik. Dve tačke i zapeta u nabrajanju.

Usvajanje latinice - čitanje i pisanje u drugom polugodištu.

Književnost

Lektira

Lirika

Narodna pesma: *Majka Jova u ruži rodila*

Narodna pesma: *Smešno čudo*

Porodične i šaljive narodne lirske pesme - izbor

Jovan Jovanović Zmaj: *Patak i žabe*

Momčilo Tešić: *Prolećno jutro u šumi*

Mira Alečković: *Pesma za mamine oči*

Branko Ćopić: *Bolesnik na tri sprata*

Dušan Radović: *Lepo je sve što je malo*

Stevan Raičković: *Kad počne kiša da pada*

Dragan Lukić: *Škola*

Miroslav Antić: *Tajna*

Ljubivoje Ršumović: *Jednoga dana*

Vladimir Andrić: *Daj mi krila jedan krug*

Dobrica Erić: *Čuo sam*

Izbor iz poezije Ljubivoja Ršumovića i Dobrice Erića

Izbor iz Antologije srpske poezije za decu (priređio Dušan Radović)

Epika

Narodna pesma: *Marko Kraljević i orao*

Narodne pripovetke: *Staro ližno lukavstvo; Sedam prutova*

Narodna priča: *Sveti Sava, otac i sin*

Srpske narodne bajke - izbor

Narodne basne: *Konj i magarac; Lisica i gavran*

Dositej Obradović: *Pas i njegova senka*

Desanka Maksimović: *Slikarka zima*

Grozdana Olujić: *Šarenorepa*

Branko Ćopić: *Doživljaji mačka Toše* (odlomci)

Hans Kristijan Andersen: *Bajke* (izbor)

Jakob i Vilhelm Grim: *Tri brata*

Aleksandar Sergejevič Puškin: *Bajka o ribaru i ribici*

Lav N. Tolstoj: *Vrabac i laste*

Feliks Salten: *Bambi* (odlomak)

Izbor iz narodnog usmenog stvaralaštva (šaljive priče, poslovice)

Drama

Gvido Tartalja: *Zna on unapred*

Dragan Lukić: *Stara slika na zidu*

Aleksandar Popović: *Dva pisma*

Popularni i informativni tekstovi

Izbor iz enciklopedija i časopisa za decu

Čitanje teksta

Uvežbavanje i usavršavanje tehnike čitanja naglas i u sebi s razumevanjem pročitano. Usklađivanje intonacije i tempa čitanja sa prirodom teksta (pripovedanje, opis, dijalog). Postupno i dosledno uvođenje učenika u način vođenja dnevnika o pročitanim knjigama; povremeno čitanje i komentarisanje zapisa na posebnim časovima. Čitanje dijaloškog teksta po ulogama.

Čitanje naglas i u sebi sa ograničenim vremenom i unapred postavljenim zahtevima (usmereno čitanje). Čitanje u sebi kao priprema za samostalno čitanje i učenje.

Tumačenje teksta

Slobodno (samostalno) saopštavanje utisaka o pročitano. tekstu.

Razumevanje pročitano. teksta. Uočavanje hronologije i povezanosti događaja u pripovedanju. Zapažanje karakterističnih detalja u opisivanju lika i ambijenta. Razumevanje namera i osećanja sadržanih u tekstu. Zauzimanje vlastitih stavova prema postupcima likova. Otkrivanje i tumačenje poruka u tekstu.

Shvatanje važnijih celina u tekstu (odjeljak) i određivanje podnaslova. Shvatanje odeljka u celini i u njegovim bitnim pojedinostima.

Uočavanje različitih značenja reči u tekstu i tumačenje njihove izražajne funkcije.

Sistematično usvajanje književnih i funkcionalnih pojmova.

Književni pojmovi

Lirika

Pesma, osećanja; stih, strofa - na nivou prepoznavanja i imenovanja.

Epika

Fabula - redosled događaja (prepoznavanje).

Glavni i sporedni likovi, njihove osobine i postupci.

Poruke.

Epska pesma, bajka, basna - prepoznavanje.

Drama

Dramski junak, dramska radnja, dramski sukob, dijalog; pozornica, glumac - na nivou prepoznavanja.

Jezička kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje sadržine kraćih tekstova, filmova, pozorišnih predstava, radijskih i televizijskih emisija za decu - slobodno detaljno prepričavanje; detaljno prepričavanje po zajedničkom planu; prepričavanje sadržaja u celini i po delovima (slobodno i po zajedničkom planu).

Pričanje o događajima i doživljajima - individualno i po zajedničkom planu; predmetnost pričanja: bliže i dalje okruženje, stvarnost i mašta, neposredno doživljavanje i sećanje/ranije stečeno iskustvo; pričanje prema nizu slika izloženih u celini, koje predstavljaju celovit, zanimljiv i dinamičan događaj.

Opisivanje predmeta sa kojim se učenik prvi put sreće; vlastiti izbor predmeta za opisivanje - slobodno ili po ranije utvrđenom planu. Opisivanje biljaka i životinja na osnovu neposrednog posmatranja - osobine koje se najuočljivije nameću u trenutku posmatranja. Usvajanje osnovnih elemenata pristupa opisivanju - stvaranje zajedničkog i individualnog plana opisa.

Usmena i pismena vežbanja

Ortoepske vežbe: pravilan izgovor reči, iskaza, kraćih rečenica i poslovice.

Ortografske vežbe: prepisivanje rečenica i kraćih odlomaka tekstova radi usavršavanja tehnike i brzine pisanja; uvežbavanje čitkog i urednog rukopisa.

Autodiktat i kontrolni diktat: provera tačnosti zapamćivanja i usvojenosti pravopisnih pravila.

Leksičke i semantičke vežbe: osnovno i preneseno/figurativno značenje reči; građenje reči - formiranje porodica reči; sinonimi i homonimi; neknjiževne reči i njihova zamena jezičkim standardom i dr.

Sintaksičke vežbe: samostalno i podsticajno sastavljanje rečenica, proširivanje zadatih rečenica, prilagođavanje reda reči komunikativnim potrebama u kontekstu.

Zagonetanje i odgonetanje, rešavanje i sastavljanje rebusa i ukrštenih reči.

Kazivanje napamet naučenih tekstova (lirskih, epskih i dramskih).

Scensko prikazivanje dramskog/dramatizovanog teksta.

Služenje rečnikom i enciklopedijom za decu i pisanje sopstvenog rečnika.

Slušanje i vrednovanje/kritičko procenjivanje govora/razgovora u emisijama za decu na radiju i televiziji.

Negovanje kulture slušanja sagovornika; pisanje razglednice i kraćeg pisma.

Izrada domaćih pismenih zadataka (do osam) i njihova analiza na času.

Način ostvarivanja programa

Osnove čitanja i pisanja

Priprema za početno čitanje i pisanje - Trajanje priprema za početno čitanje i pisanje zavisi od rezultata prethodnih ispitivanja predznanja učenika, odnosno od sastava svakog odeljenja. Polazeći od tih rezultata, u svakom odeljenju organizuju se posebne vežbe za grupe učenika i pojedince radi ujednačavanja predznanja i pripreme učenika za uspešno prelaženje na učenje čitanja i pisanja. Učenicima koji znaju da čitaju i pišu treba davati diferencirane zadatke u skladu s njihovim mogućnostima (čitanje lakših tekstova u slikovnicama, pisanje odgovora na postavljena pitanja o pročitanoj tekstu, prepričavanje pročitanoj teksta, korišćenje nastavnih listića).

U pripremnom periodu za čitanje i pisanje treba organizovati sledeća vežbanja:

- vežbe u posmatranju (vizuelne vežbe): zapažanje i odabiranje značajnih pojedinosti; razvijanje analitičkog posmatranja; tematski organizovano posmatranje predmeta, biljaka, životinja, lica, slika, crteža i ilustracija; zapažanje oblika, boja, položaja predmeta i bića; uočavanje pokreta, dinamike kretanja, mimičkih aktivnosti i gestikulacije;
- vežbe u slušanju (akustičke vežbe): otkrivanje i razlikovanje zvukova, šumova i tonova, razlikovanje karakteristika govora nastavnika, druga, glumca, spikera; negovanje pažljivog slušanja govornika i sagovornika;
- razvijanje kulture usmenog izražavanja: prepričavanje teksta, pozorišne predstave i filma; pričanje na osnovu neposrednog posmatranja i stvaralačke mašte; pričanje na osnovu niza slika;
- razvijanje kulture usmenog izražavanja: prepričavanje teksta, pozorišne predstave i filma; pričanje na osnovu posmatranja i pričanje na osnovu niza slika;
- formiranje i usavršavanje kulture praktičnog komuniciranja: navikavanje na učitvu frazeologiju i govorne konvencije; govorno snalaženje u raznim okolnostima;
- usvajanje i razvijanje pojma rečenice, reči i glasa; razvijanje osećanja za osnovne govorne jedinice;
- analitička, sintetička i analitičko-sintetička vežbanja;
- leksička i sintaksička vežbanja: bogaćenje rečnika, aktiviranje pasivnog rečnika, analiza glasovne strukture reči;
- vežbe artikulacije: čist, jasan i pravilan izgovor glasova;
- motoričke vežbe: vežbanje pokreta ruke, šake i prstiju, pisanje različitih crta i linija kao osnovnih elemenata slova; jednostavno i spontano likovno izražavanje; usmereno i slobodno crtanje - u korelaciji sa zahtevima iz likovne kulture.

Sve te vežbe, kao i one koje su namenjene savladavanju osnovnih pojmova o jeziku, organizuju se neprekidno, kako u pripremnom periodu tako i u procesu učenja glasova i slova i njihovog povezivanja u reči i rečenice.

Početno čitanje i pisanje

Čitanje - Na osnovu rezultata prethodnog ispitivanja znanja i umenja dece iz oblasti čitanja i pisanja, kao i konkretnih uslova rada, nastavnik se opredeljuje za uporedni, odvojeni ili kombinovani raspored čitanja i pisanja.

Prema rezultatima prethodnog ispitivanja poznavanja slova i čitanja i prema individualnom napredovanju učenika u odeljenju, nastavu početnog čitanja i pisanja treba izvoditi na više nivoa, uz primenu principa individualizacije bez obzira na postupak (monografski, grupni, kompleksni) za koji se opredelio učitelj. Sa učenicima koji poznaju slova ili već znaju da čitaju, kao i sa onim koji brže napreduju, treba ostvariti sadržaje i oblike rada koji odgovaraju njihovim mogućnostima i potrebama, a učenicima koji teže savladavaju početno čitanje - pružiti stalnu i sistematsku pomoć.

Zbog različitih opštih sposobnosti učenika, nejednakog obrazovnog nivoa i socijalnih i drugih uslova, nastavu početnog čitanja i pisanja učitelj mora organizovati tako da uz upoznavanje svakog deteta omogući njegov lični najbrži i najefikasniji napredak i razvoj.

Prilikom izvođenja vežbi u čitanju i pisanju obraća se pažnja na razvijanje higijenskih navika. Udaljenost teksta od očiju treba da je oko 30 cm; po pravilu, svetlost treba da dolazi s leve strane, a čita se i piše pri svežem vazduhu i umerenoj temperaturi; potrebno je paziti na pravilnost disanja pri čitanju.

U procesu učenja čitanja, pored udžbenika učenik treba da što više koristi životne situacije: čitanje natpisa, naziva firmi, obaveštenja, imena ulica, naslova i podnaslova u novinama i knjigama, potom čitanje slikovnica i nastavnih listića, itd.

Tekstovi za čitanje treba da su kratki (i po sadržaju i po strukturi rečenice), dinamični i interesantni.

Čitanje je pojedinačno. Svako dete čita svojim tempom, prema svojim sposobnostima. Vežbama u ščitavanju i logičkom čitanju decu treba postepeno uvoditi u savladavanje tehnike čitanja.

U horu se mogu povremeno čitati naslovi, podnaslovi, teže reči, pojedine rečenice, izreke, zagonetke, poneki stih, pitalice, brojalice i slično - pre svega, u interesu podsticanja i ohrabrivanja onih učenika koji zaostaju u savladavanju čitanja.

Pisanju se deca uče povlačenjem linija (sve linije slova jednake debljine, a slova jednake visine i s podjednakom udaljenošću), dobrom grafičnom olovkom, odnosno tupim perom.

Elementi slova se ne pišu odvojeno, već se uvežbavaju osmišljenim crtežima. Pojedinačno pisanje slova treba ograničiti na 1 do 2 reda, a posebnu pažnju posvetiti vežbama analize pojedinih delova slova, redosledu pisanja elemenata i povezivanju slova.

Dnevna opterećenost učenika pisanjem ne treba da je duža od 15 do 25 minuta. Rukopis treba da je individualan, čitak, grafički pravilan i uredan. Levaci se ne smeju prisiljavati na pisanje desnom rukom.

Pisanje se uči: prepisivanjem, diktatom, odgovaranjem na pitanja, dopunjavanjem rečenica, sastavljanjem priča na osnovu slika, zajedničkim prepričavanjem i prvim oblicima samostalnog pismenog izražavanja.

Prema tome, nastava početnog čitanja i pisanja obuhvata i rad na književnom tekstu, artikulacione, govorne i pismene vežbe, te savladavanje elementarnih pojmova iz gramatike i pravopisa.

Usvajanje štampanih i pisanih slova načelno se ostvaruje do kraja prvog polugodišta.

Usavršavanje čitanja i pisanja

Posle usvajanja osnovne pismenosti (orijentaciono tokom prvog polugodišta), čitanje i pisanje se uvežbava i usavršava tokom drugog polugodišta do stepena automatizovanih radnji. Funkcionalnim, osmišljenim i primerenim povezivanjem stečenih znanja i veština, tokom usvajanja početnog čitanja i pisanja, sa odgovarajućim programskim sadržajima iz ostalih predmetnih područja (gramatika i pravopis, lektira, jezička kultura) omogućuje se učeniku da na svakom času govori, čita i piše.

Za usavršavanje čitanja i pisanja koriste se sistematska vežbanja: glasno čitanje protumačenog teksta iz čitanke ili šire lektire, uz analitičku i kritičku procenu takvog čitanja: tiho čitanje teksta i neposredno pre razgovora o njemu; fleksibilno čitanje vančitanačkog teksta; čitanje radi uvida u postignutu brzinu čitanja i stepen razumevanja pročitnog; čitanje po ulogama.

Usavršavanje pisanja postiže se doslednim zahtevima koji se odnose na grafičku uzornost slova i njihovo valjano povezivanje u rečima i reči u rečenicama, a ostvaruje se sistematskim vežbama: prepisivanjem, diktatom, autodiktatom, samostalnim pisanjem rečenica i kraćih sastava.

Neophodno je primereno i podsticajno vrednovanje rukopisa svakog učenika ponaosob, a naročito prilikom pregledanja domaćih pismenih zadataka. Povremeno organizovati posebne časove za lepo pisanje.

I u ovom nastavnom periodu, prema potrebi, organizuju se aktivnosti i ostvaruju zahtevi najmanje na tri nivoa po njihovoj težini: za prosečne učenike, za one sa natprosečnim sposobnostima, kao i za one učenike koji imaju poteškoća u ovladavanju znanjima, umenjima i navikama u čitanju i pisanju.

Učenje drugog pisma (latinice)

Učenje drugog pisma, odnosno latinice, treba ostvariti u drugom polugodištu drugog razreda.

Odvojeno učenje čitanja i pisanja pruža mogućnosti da se drugo pismo kvalitetnije savlada. Poželjno je, dakle, da se prvo usvajaju štampana slova, pa potom pisana, jer takav metodički pristup pruža više mogućnosti za vežbanje.

Slova drugog pisma ne obrađuju se monografski već po grupama.

Na osnovu savremenih psihološko-didaktičkih saznanja, slova drugog pisma, odnosno latinice, trebalo bi obrađivati sledećim redosledom:

- prvo se obrađuju slova koja su potpuno ili približno ista u ćirilici i latinici (Aa, Ee, Jj, Oo, Kk; približno ista Mm i Tt);
- zatim se obrađuju slova koja su potpuno različita u ćirilici i latinici;
- i na kraju treba obraditi slova koja su istog oblika, a različito se izgovaraju (Ss, Vv, Rr, Pp, Hh) u ćirilici i latinici.

Takav redosled treba primeniti za obradu i štampanih i pisanih slova, što je u skladu sa didaktičkim principom postupnosti - od lakšeg ka težem.

Pošto su učenici ovladali izvesnim operacijama usvajajući prvo pismo, ćirilicu, lakše će poimati oblike slova drugog pisma (latinice). Zbog toga nije potrebno ponavljati ceo postupak obrade slova kao prilikom usvajanja ćirilice, već samo neke neophodne radnje: pokazivanje slova, komentarisanje njihove grafičke strukture, način pisanja, sličnost i razlike s drugim slovima, čitanje. Posebno treba posvetiti pažnju vežbama usvajanja oblika slova, njihovom čitanju i pisanju u rečima i rečenicama.

Tekstove pisane ćirilicom i latinicom treba upoređivati tek kad učenici potpuno usvoje latinicu. Tada treba organizovati vežbe prepisivanja tekstova sa ćirilice na latinicu, i sa latinice na ćirilicu. Veoma je važno da se u nastavi ne prekida sa praksom naizmenične upotrebe ćiriličkog i latiničkog pisma.

Jezik (gramatika i pravopis)

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na jezička pravila i gramatičke norme već i na njihovu funkciju. Na primer, rečenica se ne upoznaje samo kao gramatička jedinica (sa stanovišta njene strukture), već i kao komunikativna jedinica (sa stanovišta njene funkcije u komunikaciji).

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste *da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija.* U I i II razredu u okviru vežbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja učenici zapažaju jezičke pojave bez njihovog imenovanja, da bi se od III do VIII razreda u koncentričnim krugovima i kontinuiranim nizovima gramatički sadržaji izučavali postupno i selektivno u skladu sa uzrastom učenika.

Postupnost se obezbeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija nivoa obrade, kao vrsta uputstva za nastavnu praksu u pojedinim razredima, naznačena je opisno formulisanim zahtevima: zapažanje, uočavanje, usvajanje, pojam, prepoznavanje, razlikovanje, informativno, upotreba, obnavljanje, sistematizacija i drugima. Ukazivanjem na *nivo programskih zahteva* nastavnicima se pomaže u njihovim nastojanjima da *učenike ne optereće* obimom i dubinom obrade jezičke građe.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacija o njima.

Takvim pristupom jezičkoj građi u programu nastavnici se usmeravaju da tumačenje gramatičkih kategorija zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prethodnim razredima uočili i njome, u manjoj ili većoj meri, ovladali u jezičkoj praksi. Postupnost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima iz sintakse i morfologije od I do VIII razreda. Isti principi su, međutim, dosledno sprovedeni i u ostalim oblastima jezika. Na primer, alternaciju suglasnik **k, g, h**, učenici će prvo zapažati u građenju reči i deklinaciji u V razredu, a vežbama i jezičkim igrama u tom i prethodnim razredima navikavati se na pravilnu upotrebu tih konsonanata u govoru i pisanju; elementarne informacije o palatalizaciji dobiće u VI razredu, a usvojena znanja o bitnim glasovnim osobinama srpskog jezika obnoviti i sistematizovati u VIII razredu. Tim načinom će učenici steći osnovne informacije o glasovnim promenama i alternacijama, osposobiće se za jezičku praksu, a neće biti opterećeni učenjem opisa i istorije tih jezičkih pojava.

Elementarne informacije iz *morfologije* počinju se učenicima davati od II razreda i postupno se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati da uočavaju osnovne morfološke kategorije, na primer: u II razredu pored uočavanja reči koje imenuju predmete i bića, uvodi se i razlikovanje roda i broja kod tih reči a u III razredu razlikovanje lica kod glagola. Tim putem će se učenici postupno i logički uvoditi ne samo u morfološke već i u sintaksične zakonitosti (razlikovanje lica kod glagola - lični glagolski oblici - predikat - rečenica). Reči uvek treba uočavati i obrađivati u okviru rečenice, u kojoj se zapažaju njihove funkcije, značenja i oblici.

Programske sadržaje iz *akcentologije* ne treba obrađivati kao posebne nastavne jedinice. Ne samo u nastavi jezika, već i u nastavi čitanja i jezičke kulture, učenike treba u svakom razredu uvoditi u programom predviđene standardne akcenatske norme a stalnim vežbanjem, po mogućstvu uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da čuju pravilno akcentovanu reč a u krajevima gde se odstupa od akcenatske norme da razlikuju standardni akcenat od svoga akcenta.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vežbanja elementarnih i složenih koje se organizuju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vežbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rečnikom (školsko izdanje).

Vežbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do nivoa njegove praktične primene u novim govornim situacijama proističu iz programskih zahteva, ali su u velikoj meri uslovljene konkretnom situacijom u odeljenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, greškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vežbanja u nastavi jezika mora određivati na osnovu sistematskog praćenja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim srpskim jezikom.

U *nastavi gramatike* treba primenjivati sledeće postupke koji su se u praksi potvrdili svojom funkcionalnošću:

- podsticanje svesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učenikovih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na suštinskim vrednostima, odnosno na bitnim svojstvima i stilskim funkcijama jezičkih pojava;
- uvažavanje situacione uslovljenosti jezičkih pojava;
- povezivanje nastave jezika sa doživljavanjem umetničkog teksta;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičkih pojava;

- korišćenje umetničkih doživljaja kao podsticaja za učenje maternjeg jezika;
- sistematska i osmišljena vežbanja u govoru i pisanju;
- što efikasnije prevazilaženje nivoa prepoznavanje jezičkih pojava;
- negovanje primenjenog znanja i umenja;
- kontinuirano povezivanje znanja o jeziku sa neposrednom govornom praksom;
- ostvarivanje kontinuiteta u sistemu pravopisnih i stilskih vežbanja;
- pobuđivanje učenikovog jezičkog izraza životnim situacijama;
- ukazivanje na gramatičku sačinjenost stilskih izražajnih sredstava;
- korišćenje prikladnih ilustracija određenih jezičkih pojava.

U nastavi gramatike izrazito su funkcionalni oni postupci koji uspešno suzbijaju učenikovu misaonu inertnost, a razvijaju radoznalost i samostalnost učenika, što pojačava njihov istraživački i stvaralački odnos prema jeziku. Navedena usmerenja nastavnog rada podrazumevaju njegovu čvrstu vezanost za životnu, jezičku i umetničku praksu, odnosno za odgovarajuće tekstove i govorne situacije. Zbog toga je ukazivanje na određenu jezičku pojavu na izolovanim rečenicama, istrnutim iz konteksta, označeno kao izrazito nepoželjan i nefunkcionalan postupak u nastavi gramatike. Usamljene rečenice, lišene konteksta, postaju mrtvi modeli, podobni da se formalno kopiraju, uče napamet i reprodukuju, a sve to sprečava svesnu aktivnost učenika i stvara pogodnu osnovu za njihovu misaonu inertnost.

Savremena metodika nastave gramatike zalaže se da težište obrade određenih jezičkih pojava bude zasnovano na suštinskim osobenostima, a to znači na njihovim bitnim svojstvima i stilskim funkcijama, što podrazumeva zanemarivanje formalnih i sporednih obeležja proučavanih jezičkih pojava.

U nastavi jezika nužno je posmatrati jezičke pojave u životnim i jezičkim okolnostima koje su uslovile njihovo značenje. Učenike valja uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezička pojava prirodno javlja i ispoljava. Tekstovi bi trebalo da budu poznati učenicima, a ako pak nisu, treba ih pročitati i o njima razgovarati sa učenicima.

Nastavnik valja da ima na umu i to da upoznavanje suštine jezičke pojave često vodi preko doživljavanja i shvatanja umetničkog teksta, što će biti dovoljno jak podsticaj za nastavnika da što češće upućuje učenike da otkrivaju stilsku funkciju (izražajnost) jezičkih pojava. To će doprineti razvijanju učenikove radoznalosti za jezik, jer umetnička doživljavanja čine gramatičko gradivo konkretnijim, lakšim i primenljivijim. Kad učenicima postane pristupačna stilsko (izražajna, ekspresivna) funkcija jezičke pojave, prihvataju je kao stvaralački postupak, što je vrlo pogodan i podsticajan put da znanja o jeziku brže prelaze u *umenja*, da se na taj način doprinosi boljem pismenom i usmenom izražavanju, ali i uspešnijoj analizi književnih tekstova.

Nužno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu umesnih i sistematskih *vežbanja*, odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvežba. To znači da vežbanja moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, primene, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Metodika nastave jezika, teorijski i praktično, upućuje da u nastavi maternjeg jezika treba što pre prevazići nivo prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno negovati više oblike znanja i umenja - *primenljivost i stvaralaštvo*. U nastojanjima da se u nastavnoj praksi udovolji takvim zahtevima, funkcionalno je u svakoj pogodnoj prilici znanja iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta (umetničkog i popularnog), čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na nivo umenja i praktične primene.

Praktičnost i primenljivost znanja o jeziku i njegovo prelaženje u umenje i navike posebno se postiže negovanjem *pravopisnih i stilskih vežbi*.

Učenike, takođe, kontinuirano treba podsticati da svoja znanja o jeziku povezuju sa komunikativnim govorom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vežbanja zasnovana na

korišćenju primera iz neposredne govorne prakse, što nastavu gramatike približava životnim potrebama u kojima se primenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost. Nastava na taj način postaje praktičnija i zanimljivija, čime učeniku otvara raznovrsne mogućnosti za njegova stvaralačka ispoljavanja.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezičke pojave može i sam nastavnik da postavlja učenicima, da ih spretno podseća na njihova iskustva, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Celoviti saznanji krugovi u nastavi gramatike, koji započinju motivacijom, a završavaju saznavanjem, rezimiranjem i primenom određenog gradiva, u savremenom metodičkom pristupu, pogotovu u problemski usmerenoj nastavi, otvaraju se i zatvaraju više puta tokom nastavnog časa. Takav saznanji proces podrazumeva učestalo spajanje indukcije i dedukcije, analize i sinteze, konkretizacije i apstrakcije, teorijskih obaveštenja i praktične obuke.

Savremena metodika nastave ističe niz saodnosnih metodičkih radnji koje valja primeniti u nastavnoj obradi programskih jedinica iz jezika i koje omogućuju da svaki celovit saznanji put, počev od onog koji je uokviren školskim časom, dobije svoju posebnu strukturu.

Obrada novih nastavnih (programskih) jedinica podrazumeva primenu sledećih metodičkih radnji:

- Korišćenje pogodnog *polaznog teksta* (jezičkog predloška) na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava. Najčešće se koriste kraći umetnički, naučno-popularni i publicistički tekstovi, a i primeri iz pismenih radova učenika.
- Korišćenje iskaza (primera iz prigodnih, tekućih ili zapamćenih) *govornih situacija*.
- Podsticanje učenika da polazni tekst *dožive* i *shvate* u celini i pojedinostima.
- Utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji *neposredno doprinose* boljem i lakšem shvatanju novog gradiva. (Obično se koriste primeri iz poznatog teksta.)
- Upućivanje učenika da u tekstu, odnosno u zapisanim iskazima iz govorne prakse, *uočavaju primere* jezičke pojave koja je predmet saznavanja.
- Najavljivanje i beleženje *nove nastavne jedinice* i podsticanje učenika da zapaženu jezičku pojavu *istraživački sagledaju*.
- Saznavanje *bitnih svojstava* jezičke pojave (oblika, značenja, funkcije, promene, izražajnih mogućnosti...).
- Sagledavanje jezičkih činjenica (primera) *sa raznih stanovišta*, njihovo upoređivanje, opisivanje i klasifikovanje.
- Ilustrovanje i *grafičko predstavljanje* jezičkih pojmova i njihovih odnosa.
- *Definisanje jezičkog pojma*; isticanje svojstva jezičke pojave i uočenih zakonitosti i pravilnosti.
- Prepoznavanje, objašnjavanje i primena saznatog gradiva u novim okolnostima i u primerima koje navode sami učenici (neposredna dedukcija i prvo vežbanje).
- Utvrđivanje, obnavljanje i primena stečenog znanja i umenja (dalja vežbanja, u školi i kod kuće).

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se u sukcesivnoj i sinhronoj postavci. Neke od njih mogu biti ostvarene pre nastavnog časa na kome se razmatra određena jezička pojava, a neke i posle časa. Tako, na primer, dobro je da tekst na kome se usvaja gradivo iz gramatike bude ranije upoznat, a da pojedine jezičke vežbe budu predmet učeničkih domaćih zadataka. Ilustrovanje, na primer, ne mora biti obavezna etapa nastavnog rada, već se primenjuje kad mu je funkcionalnost neosporna.

Paralelno i združeno u navedenom saznavnom putu teku sve važne logičke operacije: zapažanje, upoređivanje, zaključivanje, dokazivanje, definisanje i navođenje novih primera. To znači da časovi na kojima se izučava gramatičko gradivo nemaju odeljene etape, odnosno jasno uočljive prelaze između njih. Nešto je vidljiviji prelaz između induktivnog i deduktivnog načina rada, kao i između saznavanja jezičke pojave i uvežbavanja.

Književnost

Uvođenje najmlađih učenika u svet književnosti ali i ostalih, tzv. neknjiževnih tekstova (popularnih, informativnih) predstavlja izuzetno odgovoran nastavni zadatak. Upravo, na ovom stupnju školovanja stižu se osnovna i ne malo značajna znanja, umenja i navike od kojih će u dobroj meri zavisiti ne samo učenička književna kultura već i njegova opšta kultura na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čoveka.

Lektira

Tekstovi iz lektire predstavljaju programsku okosnicu. Učitelj ima načelnu mogućnost da ponuđene tekstove prilagođava konkretnim nastavnim potrebama, ali je obavezan i na slobodan izbor iz naše narodne usmene književnosti i tzv. neknjiževnih tekstova - prema programskim zahtevima.

Razlike u ukupnoj umetničkoj i informativnoj vrednosti pojedinih tekstova utiču na odgovarajuća metodička rešenja (prilagođavanje čitanja vrsti teksta, opseg tumačenja teksta u zavisnosti od složenosti njegove unutrašnje strukture, povezivanje i grupisanje sa odgovarajućim sadržajima iz drugih predmetnih područja - gramatike, pravopisa i jezičke kulture i sl.).

Čitanje i tumačenje teksta

Osobenost i delikatnost ovog predmetnog segmenta nisu toliko u programiranim sadržajima koliko su u uzrasnim mogućnostima najmlađih učenika da date sadržaje valjano usvoje, te da se stečenim znanjima i umenjima funkcionalno služe i u svim ostalim nastavnim okolnostima. Shodno tome, čitanje i tumačenje teksta u mlađim razredima prevashodno je u funkciji daljeg usavršavanja glasnog čitanja, uz postepeno, sistematsko i dosledno uvođenje u tehniku čitanja u sebi, kao i usvajanje osnovnih pojmova, odnosa i relacija koje sadrži u sebi pročitani tekst.

Čitanje teksta, prema tome, na mlađem uzrasnom nivou ima sva obeležja prvog i temeljnog ovladavanja ovom veštinom kao znanjem, naročito u prvom razredu. Posebno je važno da učenici postupno i funkcionalno usvoje valjano čitanje naglas koje u sebi sadrži neke od važnijih činilaca logičkog čitanja (izgovor, jačina glasa, pauziranje, intonaciono prilagođavanje i dr.) i koje će prirodno težiti sve većoj izražajnosti tokom drugog razreda (naglašavanje, emocionalno podešavanje, tempo i sl.) čime se u dobroj meri olakšava usvajanje tehnike izražajnog čitanja (treći razred). Pritom, od osobite je važnosti da se svako čitanje naglas i svakog učenika ponaosob (a naročito u prvom razredu) - osmišljeno, kritički i dobronamerno vrednuje. Svaki učenik, naime, nakon što je pročitao neki tekst naglas, treba od svojih drugova u razredu i učitelja da sazna šta je u tom čitanju bilo dobro, a šta eventualno treba menjati da bi ono postalo još bolje.

Postupnost, sistematičnost i doslednost posebno dolaze do izražaja u osposobljavanju učenika za čitanje u sebi. Ovaj vid čitanja u mlađim razredima predstavlja složeniji nastavni zahtev, iako sa stanovišta iskusnog, formiranog čitača to ne izgleda tako. Čitanje u sebi, naime, sadrži niz složenih misaonih radnji koje učenik treba simultano da savlada, a poseban problem predstavlja tzv. unutrašnji govor. Zato se kod većine učenika prvog razreda ovo čitanje najpre ispoljava u vidu tihog čitanja (tihi žagor, mrmljanje), da bi kasnije, ali upornim vežbanjem, dobilo svoja potrebna obeležja. Među njima svakako valja istaći različite vidove motivisanja, podsticanja i usmerenja, čime se olakšava doživljavanje i razumevanje teksta koji se čita, te tako čitanje u sebi, sa stanovišta metodike savremene nastave književnosti, postaje nezaobilazni uslov za valjano tumačenje teksta.

Tumačenje teksta u mlađim razredima predstavlja izuzetno složen i delikatan programski zahtev. Tekst je temeljni programski sadržaj koji ima vodeću i integracionu nastavnu ulogu jer oko sebe okuplja i grupiše odgovarajuće sadržaje i iz ostalih predmetnih područja. Ali, zbog uzrasnih ograničenja u recepciji, tumačenju i usvajanju osnovnih strukturnih a naročito umetničkih činilaca teksta, potrebno je ispoljiti mnogo

inventivnosti, sistematičnosti i upornosti u osposobljavanju učenika za postepeno uočavanje, prepoznavanje, a zatim obrazlaganje i spontano usvajanje njegove osnovne predmetnosti.

U prvom razredu tumačenje teksta ima izrazita obeležja spontanog i slobodnog *razgovora* sa učenicima o relevantnim pojedinostima - prostornim, vremenskim, akcionim - u cilju provere razumevanja pročitano, odnosno u funkciji aktivnog uvežbavanja i valjanog usvajanja čitanja naglas i u sebi. Inventivnim motivisanjima, podsticanjima i usmerenjima (ko, gde, kada, zašto, kako, čime, zbog čega, šta je radosno, tužno, smešno, zanimljivo, neobično i sl.) - učenicima se omogućava da uočavaju, zapažaju, otkrivaju, upoređuju, objašnjavaju, obrazlažu date pojavnosti koje čine predmetnost pročitano teksta.

U drugom razredu pristup tumačenju teksta skoro je u svemu isti kao i u prethodnom razredu, samo što su zahtevi, po prirodi stvari, nešto uvećani a programski sadržaji adekvatno dopunjeni (samostalno saopštavanje utisaka o pročitano tekstu, zauzimanje vlastitih stavova o važnijim pojavnostima iz teksta i rečito obrazlaganje i odbrana takvih shvatanja, otkrivanje i shvatanje poruka u tekstu, prepoznavanje odeljka, uočavanje karakterističnih jezičkih i stilskih pojmova i sl.).

Učenike treba sistematski i na valjan način podsticati na uključivanje u biblioteku (školsku, mesnu), formiranje odeljenjske biblioteke, priređivanje tematskih izložbi knjiga, slušanje/gledanje zvučnih/video zapisa sa umetničkim kazivanjima teksta, organizovanje susreta i razgovora sa piscima, literarnih igara i takmičenja, vođenje dnevnika o pročitanim knjigama (naslov, pisac, utisci, glavni likovi, odabrane rečenice, neobične i zanimljive reči i sl.), formiranje lične biblioteke, cedeteke, videoteke i dr.

Takvim i njemu sličnim metodičkim pristupom čitanju i tumačenju teksta, pri čemu posebnu pažnju valja posvetiti ulozi učenika kao značajnog nastavnog činioca (njegovom što većem osamostaljivanju, slobodnom istraživanju i ispoljavanju, pružanju mogućnosti za vlastito mišljenje), ostvaruju se neka od temeljnih načela metodike savremene nastave i književnosti, među kojima su svakako postupno i osmišljeno uvođenje učenika u složeni svet književnoumetničkog dela i simultano ali i plansko bogaćenje, usavršavanje i negovanje njegove jezičke kulture.

Jezička kultura

Operativni zadaci za realizaciju nastavnih sadržaja ovog područja jasno ukazuju da je kontinuitet u svakodnevnom radu na bogaćenju učeničke jezičke kulture jedna od primarnih metodičkih obaveza, počev od uočavanja sposobnosti svakog deteta za govorno komuniciranje u tzv. *prethodnim ispitivanjima* dece prilikom upisa u prvi razred, pa preko različitih vežbi u govoru i pisanju do učeničkog samostalnog izlaganja misli i osećanja u toku nastave, ali i u svim ostalim životnim okolnostima u školi i van nje, gde je valjano jezičko komuniciranje uslov za potpuno sporazumevanje. Pravilna artikulacija svih glasova i grafički uzorna upotreba pisma, napuštanje lokalnog govora i navikavanje na standardni književni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje, i uz funkcionalnu primenu usvojenih i pravopisnih pravila, raznovrsna usmena i pismena vežbanja koja imaju za cilj bogaćenje učeničkog rečnika, sigurno ovladavanje rečenicom kao osnovnom govornom kategorijom i ukazivanje na stilske vrednosti upotrebe jezika u govoru i pisanju i dr. - osnovni su nastavni zadaci u ostvarenju programskih sadržaja iz jezičke kulture.

Ovo predmetno područje nešto je drugačije koncipirano u odnosu na prethodne programe. Najpre, ustanovljen je drugačiji, primereniji naziv koji je istovremeno i jednostavniji i sveobuhvatniji od ranije korišćenih termina. Isto tako, preuređena je struktura programskih sadržaja koji u novoj postavci deluju pregledno, sistematično i prepoznatljivo, bez nepotrebnih ponavljanja i konfuzije. Jer, na osnovu ukupne razredne nastave, postoje jezički pojmovi koje učenik ovog uzrasta treba postupno, sistematično i valjano (a to znači - trajno) da usvoji, pa su i zamišljeni kao programski sadržaji (zahtevi). A do njihovog trajnog i funkcionalnog usvajanja, skoro bez izuzetaka, put vodi preko brojnih i raznovrsnih oblika *usmenih* i *pismenih* jezičkih ispoljavanja učenika, a to su najčešće: *jezičke igre, vežbe, zadaci, testovi* i sl. Na primer, najmlađeg učenika valja, između ostalog, osposobiti da samostalno, ubedljivo i dopadljivo opisuje one životne pojave koje jezičkim opisom (deskripcijom) postaju najprepoznatljivije (predmeti, biljke, životinje, ljudi, pejzaž, enterijer i dr.). Zato se opisivanje kao programski zahtev (sadržaj) javlja u sva četiri razreda. A ostvaruje se, usvaja kao znanje i umenje primenom onih oblika koji će efikasnim, ekonomičnim i funkcionalnim postupanjima u nastavnim okolnostima učeničku i jezičku kulturu učiniti pouzdanom i trajnom. A to su: govorne vežbe, pismene vežbe (ili osmišljeno kombinovanje govora i pisanja), pismeni radovi, izražajno kazivanje umetničkih opisnih tekstova, autodiktat i sl. A to važi, u manjoj ili većoj meri i za sve ostale vrste učeničkog jezičkog izražavanja.

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja u mlađim razredima predstavljaju temeljne programske sadržaje za sticanje, usavršavanje i negovanje valjane i pouzdane jezičke kulture najmlađeg učenika. Neki od tih oblika (prepričavanje, pričanje) prisutni su i u prethodnim ispitivanjima dece za upis u školu što znači da na njih valja gledati kao na jezičko iskustvo koje polaznici u izvesnoj meri već poseduju. Otuda i potreba da se sa usavršavanjem i negovanjem tih osnovnih oblika govornog komuniciranja otpočne i pre formalnog opismenjavanja učenika.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičkog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. I dok se u pomenutim prethodnim ispitivanjima kao i u pripremama za usvajanje početnog čitanja reprodukovanju određenih sadržaja pristupa slobodno, već od kraja tzv. bukvarske nastave pa nadalje valja mu pristupiti planski, osmišljeno i kontinuirano. To znači, najpre, da se unapred zna (a to se definiše u operativnim planovima rada učitelja) koje će sadržaje učenik prepričavati u nastavnim okolnostima. Njihov izbor treba da obuhvati ne samo tekstove, i ne samo one iz čitanki, već i iz drugih medijskih oblasti (štampa, pozorište, film, radio, televizija i sl.). Potom, učenike valja blagovremeno motivisati, podsticati i usmeravati na ovaj vid jezičkog izražavanja, a to znači - omogućiti im da se samostalno pripreme za prepričavanje ali u koje će istovremeno biti integrisani i odgovarajući programski zahtevi. Valja, zatim, voditi računa o tome da se načelno prepričavaju samo oni sadržaji koji su prethodno protumačeni/analizirani ili o kojima se sa učenicima vodio makar pristupni razgovor. Konačno, i prepričavanje, kao i sve ostale vidove učeničkog izražavanja, treba na odgovarajući način vrednovati (najbolje u razredu i uz svestrano učestvovanje učenika i podršku učitelja).

Pričanje u odnosu na prepričavanje jeste složeniji oblik jezičkog izražavanja učenika, jer dok je prepričavanje uglavnom reprodukovanje pročitano, odslušano ili viđenog sadržaja, pričanje predstavlja osoben vid stvaralaštva koje se oslanja na ono što je učenik doživeo ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti. Zato pričanje traži poseban intelektualni napor i jezičku izgrađenost, te učenika svestrano angažuje: u izboru tematske građe i njenih značajnih pojedinosti, u komponovanju odabranih detalja i u načinu jezičkog uobličavanja svih strukturnih elemenata priče. Metodčki pristup ovom značajnom obliku usavršavanja i negovanja učenike jezičke kulture u osnovi je isti kao i kod prepričavanja (valjano funkcionalno lokalizovanje u planovima rada, osmišljeno povezivanje sa srodnim sadržajima iz ostalih predmetnih područja, a naročito sa čitanjem i tumačenjem teksta, osmišljeno i inventivno motivisanje, usmeravanje i podsticanje učenika da u pričanju ostvare što svestraniju misao i jezičku perspektivu, umešno vrednovanje učeničkih domaćaja u pričanju i dr. Posebno treba voditi računa o tome da pričanje u funkciji čitanja i tumačenja teksta (u tzv. uvodnom delu časa) ne preraste u shematizovano i površno nabranje/imenovanje određenih pojava, a da se pritom zanemari individualni pristup učenika datoj predmetnosti, te da izostane stvaranje priče kao celovite mentalne predstave, dovoljno prepoznatljive i valjano misao i jezički uobličene. Tako, na primer, uvodni razgovori o domaćim i divljim životinjama povodom basne koja se čita i tumači neće dati željene rezultate na nivou uvodnih govornih aktivnosti ako se takve životinje samo klasifikuju po poznatoj pripadnosti, imenuju ili samo nabranju, kao što će *slobodno pričanje* o nekim neobičnim, zanimljivim, ali stvarnim i pojedinačnim susretanjima učenika sa datim životinjama, u kojima su doživljeni radost, iznenađenje, oduševljenje, radoznalost, upitanost, strah i sl. - stvoriti pravu istraživačku atmosferu na času. Pričanje, pak, kolikogod bilo izazovno u svim svojim segmentima za jezičko ispoljavanje najmlađih učenika - načelno valja realizovati kao deo šireg nastavnog konteksta u kome će se saodnosno i funkcionalno naći i drugi oblici jezičkog izražavanja, a naročito opisivanje.

Opisivanje jeste najsloženiji oblik jezičkog izražavanja na nivou najmlađih razreda. Ono je manje ili više zastupljeno u svakodnevnom govoru, jer je neophodno za jasno predstavljanje suštinskih odnosa između predmeta, stvari, bića i drugih pojmova i pojava u svakoj životnoj situaciji. Jer, dok je za prepričavanje osnova određen sadržaj, za pričanje podsticaj neko *događanje, doživljaj*, dotle za opisivanje nisu neophodne neke posebne okolnosti, već se ono koristi kad god se dođe u dodir sa *pojavnostima* koje u svakodnevnom jezičkom komuniciranju mogu skrenuti pažnju na sebe. No, zbog brojnih uzrasnih ograničenja u radu sa najmlađim učenicima, ovoj vrsti jezičkoga komuniciranja valja pristupiti posebno odgovorno i uz naročito poštovanje principa nastavne uslovnosti i postupnosti u zahtevima: osposobljavanje učenika da pažljivo posmatraju, uočavaju, otkrivaju, zapažaju, upoređuju, pa tek onda datu predmetnost da misao zaokruže i jezički uobliče. Isto tako, učenike ovog uzrasnog nivoa valja podsticati i usmeravati da iz složenog procesa opisivanja najpre usvoje nekoliko opšta mesta kojima se mogu služiti sve dotle dok se ne osposobe za samostalni i individualni pristup ovom zahtevnom jezičkom obliku. U tom smislu valja ih navikavati da lokalizuju ono što opisuju (vremenski, prostorno, uzročno), da uoče, izdvoje i zaokruže bitna svojstva/osobine (spoljašnje i uslovno unutrašnje) i da se odrede prema posmatranoj predmetnosti (prvi pokušaji formiranja ličnog stava/odnosa prema datoj pojavi). Isto tako, neophodna je

pouzdana procena planiranja vežbi u opisivanju sa usmerenjima/podsticanjima u odnosu na ona vežbanja u kojima može doći do izražaja učenika samostalnost i individualnost. Kako se, pak, opisivanje vrlo često dovodi u blisku vezu sa čitanjem i tumačenjem teksta (naročito književnoumetničkog) to je potrebno stalno usmeravati učenika pažnju na ona mesta u takvim tekstovima koja obiluju opisnim elementima, a posebno kada se opisuju predmeti, enterijer, biljke i životinje, književni likovi, pejzaž i sl., jer su to i najbolji obrasci za spontano usvajanje opisivanja kao trajne veštine u jezičkom komuniciranju. Pošto je za opisivanje potreban veći misaoni napor i duže vreme za ostvarenje duže zamisli - valja prednost dati pismenoj formi opisivanja nad usmenom. Ostali opšti metodički pristupi ovom značajnom obliku jezičkog izražavanja isti su ili slični kao i kod prepričavanja i pričanja (od planiranja, preko realizacije planiranih aktivnosti, do vrednovanja postignutog i funkcionalnog povezivanja sa srodnim sadržajima kakvi su i usmena i pismena vežbanja za sticanje, usavršavanje i negovanje jezičke kulture učenika).

Usmena i pismena vežbanja, kako im i sam naziv kaže, zamišljena su kao dopuna osnovnih oblika jezičkog izražavanja, počev od najjednostavnijih (izgovor glasova i prepisivanje reči), preko složenijih (leksičke, semantičke, sintaksičke vežbe, ostale vežbe za savladavanje uzornog govora i pisanja), do najsloženijih (domaći pismeni zadaci i njihovo čitanje i svestrano vrednovanje na času). Svaka od programiranih vežbi planira se i ostvaruje u onom nastavnom kontekstu u kome se javlja potreba za funkcionalnim usvajanjem date jezičke pojave ili utvrđivanja, obnavljanja ili sistematizovanja znanja i primene tih znanja u konkretnoj jezičkoj situaciji. To znači da se, načelno, sve te ili njima slične vežbe ne realizuju na posebnim nastavnim časovima već se planiraju u sklopu osnovnih oblika jezičkog izražavanja (prepričavanje, pričanje, opisivanje) ili odgovarajućih programskih sadržaja ostalih predmetnih područja (čitanje i tumačenje teksta, gramatika i pravopis, osnove čitanja i pisanja). Upravo u osmišljenim sa odnosnim postavkama ta vežbanja višestruko utiču na podizanje nivoa učenika jezičke kulture.

*

Prirodno je da se planskim ostvarenjem programskih sadržaja iz jezičke kulture otpočne tek u drugom polugodištu prvog razreda (pošto se savlada elementarna tehnika čitanja i pisanja). Međutim, jasno je da se mnogi od njih simultano ostvaruju već u periodu priprema za čitanje i pisanje, kao i u periodu učenja, usvajanja osnovne pismenosti. Jer, bez potrebne jezičke razvijenosti (slobodan razgovor, prepričavanje kraćih sadržaja, analitičko-sintetičke glasovne vežbe i sl.) ne može se uspostaviti neophodna govorna komunikacija, preko potrebna za usvajanje pojmova glasa i slova. Kasnije, ona postaje osnova za ostvarenje nastavnih sadržaja i iz svih ostalih područja ovog predmeta (kao i ukupne razredne nastave), ali se istovremeno i sama širi i produbljuje do nivoa jasnog, pravilnog, sadržajno i stilski primerenog jezičkog opštenja u usmenoj i pismenoj formi. Time jezička kultura u najvećoj meri doprinosi jedinstvu celovitosti nastave srpskog jezika i čini da se ona realizuje u funkcionalnom povezivanju naizgled različitih programskih sadržaja ali koji se najbolje ostvaruju upravo u takvoj metodičkoj sprezi.

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

ALBANSKI JEZIK

[Napomena](#)

BUGARSKI JEZIK

[Napomena](#)

MAĐARSKI JEZIK

[Napomena](#)

RUMUNSKI JEZIK

[Napomena](#)

RUSINSKI JEZIK

Napomena

SLOVAČKI JEZIK

Napomena

HRVATSKI JEZIK

Cilj i zadaće

Cilj nastave hrvatskog jezika u prvom razredu jeste da učenik savlada tehniku čitanja i pisanja na elementarnoj razini, kao i da potiče korištenje jezičnih kompetencija za organiziranje i proširivanje vlastitih znanja i izražavanja iskustava.

Zadaće nastave hrvatskog jezika:

- razvijanje ljubavi prema materinjskom jeziku i potrebe da se on njeguje i unapređuje
- osnovno opismenjavanje najmlađih učenika na temeljima ortoepskih i ortografskih standarda hrvatskog književnog jezika
- postupno upoznavanje gramatike i pravopisa hrvatskog jezika
- upoznavanje jezičnih pojava i pojmova, ovladavanje normativnom gramatikom i stilskim mogućnostima
- osposobljavanje za uspješno služenje književnim jezikom u različitim vidovima njegove usmene i pismene uporabe i u različitim komunikacijskim situacijama
- razvijanje osjećanja za autentične estetske vrijednosti u književnoj umjetnosti razvijanje smisla i sposobnosti za pravilno, tečno, ekonomično i uvjerljivo usmeno i pismeno izražavanje, bogaćenje rječnika, jezičnog i stilskog izraza
- uvježbavanje i usavršavanje glasnog čitanja, pravilnog, smislenog i izražajnog i čitanja u sebi, doživljajnog, usmjerenog, istraživačkog
- razvijanje ljubavi za čitanje, tehnike čitanja, razumijevanje pročitano
- izdvajanje glavnih aktera, vremena i mjesta radnje i slijed događaja
- razlikovanje pozitivnih od negativnih junaka, razlikovanje stvarnog od imaginarnog
- postupno, sustavno osposobljavanje učenika za logično shvatanje i kritičko procjenjivanje pročitano
- doživljavanje i vrjednovanje scenskih ostvarenja - kazalište, film
- usvajanje osnovnih teorijskih i funkcionalnih pojmova kazališne i filmske umjetnosti
- upoznavanje, razvijanje, čuvanje i poštivanje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališne i filmske umjetnosti, kao i drugih umjetničkih ostvarenja
- razvijanje poštivanja prema kulturnoj baštini i potrebe da se ona njeguje i unapređuje
- navikavanje na redovito praćenje i kritičko procjenjivanje programa za djecu na radiju i televiziji

- poticanje učenika na samostalno jezičko, literarno i kazališno stvaralaštvo
- poticanje, njegovanje i vrijednovanje učeničkih izvan nastavnih aktivnosti
- odgoj učenika za život i rad u duhu humanizma, istinoljubivosti, solidarnosti i drugih moralnih vrijednosti
- razvijanje patriotizma i odgoja u duhu mira, kulturnih odnosa i suradnje među ljudima

Prvi razred

Operativne zadaće:

- identificira rečenice, riječi, slogove i glasove u hrvatskom jeziku
- pravilno izgovaranje glasova, riječi i izraza i pravilno intoniranje rečenica
- vladanje tehnikom početnog čitanja:
- vezivanje glasova za slova
- vezivanje slova u riječi
- čitanje rečenica kao cjeline
- poštivanje točke, zareza, upitnika, uskličnika, dvije točke
- očavanie cjelina i dijelova teksta (naslov i odlomak)
- razumijevanje pročitano
- čitanje kratkih tekstova različitih vrsta primjerenih uzrastu
- navikavanje na uporabu standardnog jezika u govoru i pisanju
- formiranje navika za čitko, uredno i pravilno pisanje
- postupno uvođenje u doživljavanje književnih djela: bajke, basne, pjesme i priče
- usvajanje prvih književnih pojmova

Osnove čitanja i pisanja

Prethodna ispitivanja

Ispitivanje govornih sposobnosti učenika, učeničkog rječnika (bogatstvo rječnika, odstupanje od standardnog jezika, govorni nedostaci, ispravnost vida i sluha), ispitivanje poznavanja slova, čitanja i pisanja; ispitivanje umješnosti učenika u rukovanju priborom za pisanje i crtanje; ispitivanje stupnja njegove socijaliziranosti i uočavanje njegove osobitosti koje valja prihvatiti ili mijenjati.

Priprava za učenje čitanja i pisanja

Priprava za čitanje i pisanje podrazumijeva vježbe u promatranju, zapažanju i opisivanju, pripovijedanje na temelju zapažanja; vježbe nakon kojih bi učenici trebali da razumiju jednostavne upute i reagiraju na njih na odgovarajući način te da slušaju kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prikupljajući informacije, bogateći znanja i rječnik; uočavaju vezu govora s neverbalnim oblicima komunikacije; vježbe pokreta ruke, šake i prstiju i njihova koordinacija. Uvježbavanje elemenata pisanih slova.

Uvođenje u početno učenje čitanja i pisanja

Osnovni nastavni pristup učenju čitanja i pisanja ostvaruje se primjenom glasovne analitičko-sintetičke metode. U njezine strukturne dijelove (prisutne jezične aktivnosti, analitička i sintetička vježbanja za usvajanje pojma glasa, pisanje slova, čitanje odgovarajućeg teksta i razgovor o njemu, pisanje riječi i rečenica i sl.) funkcionalno i osmišljeno sjedinjuju se posebni postupci: odvojeno, uporedno i kombinirano učenje čitanja i pisanja, pojedinačno i grupno usvajanje slova prema slobodnom opredjeljenju učitelja i u zavisnosti od datih nastavnih okolnosti.

U okolnostima prethodnog stručnog i organiziranog osiguranja neophodnih udžbenika i nastavnih sredstava, učitelj se može opredijeliti i za kompleksni postupak u učenju čitanja i pisanja.

Uvježbavanje logičkog čitanja na odgovarajućom tekstovima: pravilan izgovor svih glasova, pravilno naglašavanje riječi, tečno povezivanje riječi u rečenici jačinom i tempom prirodnoga govora. Osmišljeno i podsticajno vrijednovanje čitanja svakog učenika ponaosob. Razgovor o pročitano.

Uvježbavanje grafički pravilnog i estetski valjanog (lijepog) pisanja: pojedinačnih slova, riječi i rečenica. Sustavno i dosljedno ostvarivanje higijenskih, tehničkih i praktičnih navika vezanih za pisanje (pravilno sjedenje i držanje tijela, funkcionalna uporaba pribora za pisanje i sl.). Odmjereno, primjereno i podsticajno vrijednovanje rukopisa svakog učenika ponaosob.

Posebna metodička briga usmjerava se na učenike koji već imaju izvjesna predznanja iz čitanja i pisanja kao i na one učenike koji zaostaju u sticanju osnovne pismenosti.

Usavršavanje čitanja i pisanja

Pisanje štampanim i pisanim slovima na pismu hrvatskoga jezika; pravilno oblikovanje slova i njihovo povezivanje u riječi; odvajanje riječi prilikom pisanja; pravilna uporaba točke, upitnika, uskličnika, zareza (pri nabrajanju); pisanje i čitanje kratkih tekstova s različitim namjenama na vlastitom iskustvu i svijetu mašte.

Jezik

Pravogovor

Rečenica; riječ; glas i slovo - prepoznavanje.

Uočavanje uloge glasa u razlikovanju značenja riječi.

Razlikovanje izjavne, upitne i usklične rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto značenje: uočava riječi suprotnog značenja.

Pravopis

Uporaba velikog slova na početku rečenice i u pisanju osobnih imena i imena naselja, imena škola; pravilno potpisivanje; pravilno izgovaranje i pisanje glasova **č, ć, đ, h i ž**; uporaba točke kao znaka na kraju rečenice. Uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uskličnika u rečenici. Uočavanje skupova **ije i je**.

Književnost

Domaća lektira

Bauer, Veža, *Tri medvjeda i gitara*

Horvat-Vukelja, Željka, *Hrabrica*

Balog, Zvonimir, *Male priče o velikim slovima*

Grim, J. I V., *Snjeguljica*

Čunčić-Bandov, J., *Zmaj do zmaja u igrama bez kraja*

Horvat-Vukelja, Ž. i Pribić, *Slikopriče*

Femenić, S., *Idi pa vidi*

Školska lektira

Pilić, Sanja, *Kiša*

Marinović, M., *Jesen*

Femenić, S., *Nakrivio kapu žir*

Čunčić-Bandov, J., *Jesenko*

Radić, M., *Kruh*

Jakševac, S., *Priča o kruhu*

Čunčić-Bandov, J., *Jesenska šumska šala*

Bull, H. B., *Ptičji oproštaj*

Vršić, S., *Mjesec pričalo*

Kušec, M., *Najbolji dječak na svijetu*

Horvat-Vukelja, Ž., *Božićna želja*

Čunčić-Bandov, J., *Zvezdani razgovor*

Adamić, S., *Zima*

Adamić, S., *Snježne balerine*

Čunčić-Bandov, J., *Proljetni suncobran*

Zvrko, R., *Igrajmo se*

Skok, J., *Priča male ure*

Iveljić, N., *Mm... m*

Hovrat-Vukelja, Ž., *Balon*

Kovačević, M., *Stanovi*

Radić, I., *Šuma zimi*

Čunčić-Bandov, J., *Cvrčak i bubamara*

Balog, Lj., *Moja zvijezda*

Mihanović, A., *Hrvatska domovina*

Dovjak-Matković, B., *Neobične naočale*

Lupša, M., *Tko će Grgi ispričati bajku*

Škrinjarić, S., *Proljeće*

Sabadi, N., *Proljetne sličice*

Vitez, G., *Zelena škola*

Gavran, M., *Sestra*

Goleš, I., *Zašto puž nosi svoju kućicu*

Herceg, E., *Jaglaci*

Krtalić, M., *Što je ljubav*

Taritaš, M., *Abeceda*

Horvat-Vukelja, Ž., *Miško u cirkusu*

Španić, P., *Krpelj*

Kireta, S., *Šarena lica uskrasnih pisanica*

Zemunić, V., *Tulipan*

Balog, Z., *Pravi tata*

Vitez, G., *Kvočka vodi svoju djecu u šetnju*

Kramer, M. N., *Radost*

Zidar-Bogadi, N., *Šešir*

Škrinjarić, S., *Tuga bijelog medvjeda*

Volkov, V., *Ježevi u gostima*

Devide, V., *Knjige*

Femenić, S., *Neobično prijateljstvo*

Truhelka, A., *Konji*

Plackovskij, M., *Pouka iz prijateljstva*

Gardaš, A., *Svinja u trgovini*

Brechwa, J., *Kvočka*

Balog, Z., *Što se od vode pravi*

Jakševac, S., *Maslačak šalje djecu u svijet*

Fale, R., *More govori*

Balog, Lj., *Kamen*

Škrinjarić, S., *Sunce*

Čitanje teksta

Pravilno i tečno čitanje naglas riječi, rečenica i kratkih tekstova-provjera razumijevanja pročitano. Osposobljavanje učenika da u čitanju uočavaju i znake interpunkcije. Postupno ovladavanje intonacijom izjavnih, upitnih i uskličnih rečenica. Prilagođavanje čitanja tekstovnoj situaciji (glasno i tiho, brzo i sporo čitanje).

Čitanje dijaloškog teksta-individualno i po ulogama. Sustavno, doslijedno i kritičko vrijednovanje učeničkog čitanja.

Uvođenje učenika u čitanje u sebi rečenica i kratkih tekstova.

Aktivno slušanje umjetničkog čitanja teksta (zvučni i video zapisi).

Navikavanje učenika na pravilno disanje; sticanje higijenskih navika pri čitanju.

Tumačenje teksta

Tekstovi iz lektire koriste se za usavršavanje čitanja i pisanja i uvođenje učenika u osnovne pojmove o književnosti.

Uočavanje naslova, imena autora, sadržaja i ilustracija u knjizi.

Uočavanje prostornih i vremenskih odnosa i bitnih pojedinosti u opisima bića i prirode. Uočavanje glavnih likova, njihovih osobina i postupaka. Zapažanje osnovnih emocionalnih stanja (radosno, tužno, smiješno). Pojmovi dobra i zla.

Odgovaranje na pitanja o pročitanoj sadržaju (rečenice, odjeljci, pjesme, priče, basne, bajke, dramski tekstovi). Uočavanje i razumijevanje karakterističnih rečenica u tekstu.

Sustavno i postupno usvajanje književnih i funkcionalnih pojmova.

Književni pojmovi

Lirika

Pjesma, stih i strofa, osnovno osjećanje - na nivou prepoznavanja.

Epika

Priča, događaj, mjesto i vrijeme zbivanja.

Književni lik - izgled, osnovne etičke osobine i postupci.

Poslovice, zagonetka - prepoznavanje.

Drama

Dramska igra, dramska radnja (na nivou prepoznavanja).

Jezička kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje - slobodno i usmjereno: prepričavanje kratkih i jednostavnijih tekstova iz početnice, časopisa za djecu, kazališnih predstava, crtanih filmova, radijskih i televizijskih emisija za djecu.

Pričanje o događajima i doživljajima - slobodno i usmjereno: teme koje se odnose na bliže i šire okruženje, pričanje na osnovu stvaralačke mašte, pričanje prema nizu slika - postupno otkrivanje slika po logičnom redoslijedu.

Opisivanje predmeta - slobodno i podsticanjem: uočavanje i imenovanje izrazitih obilježja jednostavnih predmeta i omiljenih igračaka, opisivanje biljaka i životinja, slobodno opisivanje životinje ljubimca i opisivanje životinja na osnovu zajedničkog promatranja. Opisivanje predmeta, biljaka i životinja na osnovu osobnog iskustva/sjećanja i znanja iz predmeta Svijet oko nas.

Usmena i pismena vježbanja

Ortoepske vježbe: pravilan izgovor glasova, suglasničkih grupa, riječi, onomatopeja, brzalica.

Ortografske vježbe: prepisivanje riječi i kratkih rečenica s datim zadatkom, provjeravanje i vrijednovanje urednosti i čitkosti pisanja.

Diktat za primjenu pravopisnih pravila. Autodiktat.

Leksičke vježbe: građenje riječi, sinonimi, antonimi, riječi s umanjenim i uvećanim značenjem i sl.

Sintaksičke vježbe: usmjereno i samostalno sastavljanje rečenica, rečenice s dopunjavanjem, rečenice od zadatih riječi i sl.

Odgonetanje i rješavanje rebusa.

Kazivanje naizust naučenih tekstova (lirskih i epskih).

Služenje rječnikom i pisanje/stvaranje osobnog rječnika.

Konvencionalni jezični standardi u usmenom općenju (s nepoznatim i odraslim sugovornikom - uporaba Vi iz poštivanja i učtivosti), pisanje čestitke.

Izrada domaćih pismenih zadaća i njihova analiza na času - u drugom polugođu.

Drugi razred

Operativne zadaće:

- čitanje kratkih tekstova različitih vrsta primjerene uzrastu
- prikupljanje informacija radi bogaćenja znanja, mašte i rječnika
- pričanje o događajima poštivajući kronologiju
- pripremanje kraćih priopćenja o zadanoj temi pomoću zajedničkog plana
- osposobljavanje za uočavanje i razumijevanje bitnog u tekstu (u cjelini i po dijelovima)
- motivirati, poticati i usmjeravati na čitanje lektire
- uvježbavanje čitanja naglas, usavršavanje čitanja u sebi radi tumačenja teksta
- sustavno i dosljedno realiziranje programiranih i njima nalik vježbanja u govoru i pisanju

Jezik

Pravogovor

Razlikovanje glasova i slova hrvatskog jezika, prepoznati, imenovati i razlikovati samoglasnike i suglasnike, uočavanje sloga kao artikulacione cjeline, vezujući ga za samoglasnik.

Razlikovanje izjavne, upitne i usklične rečenice.

Razlikovanje jesne i niječne rečenice.

Uočavanje da neke riječi imaju isto značenje, riječi suprotnog značenja, riječi koje označavaju nešto umanjeno/uvećano.

Prepoznavanje i razlikovanje imenica (opće i vlastite) i glagola.

Prepoznavanje glavnih dijelova rečenice.

Glas i slog, samoglasnici i suglasnici, slogotvorno r. Podjela riječi na slogove u izgovoru (jednostavniji slučajevi).

Pravopis

Uporaba velikog slova u imenima ulica, trgova, ustanova, poduzeća, udruga, blagdana. Pisanje niječnice ne i čestice li. Pisanje kratica. Rastavljanje riječi na slogove, spojnice; rastavljanje riječi na kraju retka. Uočavanje skupova ije i je.

Književnost

Domaća lektira

Junaković, S., Dome, slatki dome

Prosenjak, B., Miš

Peroci, E., Maca papučarica

Anderson, H. K., Bajke

Horvat-Vukelja, Ž., Reumatični kišobran

Iveljić, N., Pronađeno blago

Videk, N., Pismo iz Zelengrada

Horvatić, D., Stanari u slonu

Školska lektira

Kolumbić, T., Majčine ruke i kruh

Zidar-Bogadi, N., Domovina

Marks, A., Kako je Ana kupila kruh

Lambevaska, N., Voćni razgovor

Pašagić, B., Bježi, mišiću, bježi
Marinović, M., Dušni dan
Pokić, M., Sveti Nikola
Jakševac, S., Čudno mjesto neko
Katajev, V., Čarobni cvijet
Iveljić, N., Čudovište iz đaćkih torba
Zidar-Bogadi, N., Janina mačka
Vodanović, J., I ja imam pravo na igru
Peroci, E., Djeco, laku noć
Mudri, N., Dijete
Grim, J. I V., Zvezdani taliri
Zidar-Bogadi, N., Svi Ivanini prijatelji
Lovrić, M., Ružno pače
Rodari, Đ., Poziv na ples
Čunčić-Badov, J., Zimski san
Breht, B., Zima, ptice i djeca
Čunčić-Badov, J., Božićna želja
Polak, S., Veseli borić
Čunčić-Badov, J., Božićni ukras
Jušić-Seunik, Z., Sunce
Kišević, E., Moja mama
Vitez, G., Kako živi Antuntun
Lovrić, M., Putovanje plavog lonca
Jurica, B., Tonček i voda
Kolarić-Kišur, Z., Dva Franceka
Brlić-Mažuranić, I., Mali patuljak
Lupis, N., Dani karnevala
Pašagić, B., O mjesecu i zvjezdama
Krilić, Z., Vatrogasac

Balog, Z., Dimnjačar

Krilić, Z., Vicko

Kovačević, M., Riječ život

Krtalić, M., Što je ljubav

Kušec, M., Pozdrav

Župačić, A., Kad bi svi ljudi na svijetu

Belač, L., Moja želja

Lovrić, M., Pošla koka u dućan

Zidar-Bogadi, N., Proljeće se ne da naslikati

Parun, V., Jutro

Markoč, S., Nestašni medo

Videk, N., Pismo iz zelengrada

Sabadi, N., Tvrdoglava braća jajoglava

Čunčić-Bandov, J., Zaboravljivi zeko

Gete, J. V., Pjesma o šumi

Krilić, Z., Iznenađenje za majčin dan

Pašagić, B., Uspavanka

Femenić, S., Plava priča

Čunčić-Bandov, J., Kišni razgovor

Vitez, G., Od čega su načinjene ljubice

Goleš, I., Zašto puž nosi svoju kućicu

Heuk, S., Priča o radoznom medvjediću

Krtalić, M., Baš u ovo proljeće

Femenić, S., Maslačak šalje djecu u svijet

Krklec, G., Praznik ljeta

Zidar-Bogadi, N., Pismo s mora

Izbor iz enciklopedija i časopisa za djecu

Čitanje teksta

Uvježbavanje i usavršavanje tehnike čitanja naglas i u sebi s razumijevanjem pročitano. Usklađivanje intonacije i tempa čitanja s prirodom teksta (pripovijedanje, opis i dijalog). Uočavanje naslova, podnaslova imena autora i ulomaka.

Čitanje i razumijevanje nelinearnih elemenata teksta.

Pravilno intoniranje znaka interpunkcije pri čitanju. Uočavanje nepoznatih riječi i pronalaženje objašnjenja.

Tumačenje teksta

Slobodno priopćavanje dojmova o pročitano. tekstu.

Razumijevanje pročitano. teksta. Uočavanje kronologije i povezanosti događaja u pripovijedanju. Razumijevanje namjera i osjećanja sadržanih u tekstu. Zauzimanje osobnih stavova prema postupcima likova.

Sustavno usvajanje književnih i funkcionalnih pojmova.

Književni pojmovi

Lirika

Pjesma, osjećanja, stih, strofa - na nivou prepoznavanja i imenovanja.

Epika

Fabula-redosljed događaja (prepoznavanje).

Glavni i sporedni likovi, njihove osobine i postupci.

Poruke

Epska pjesma, bajka, basna - prepoznavanje.

Drama

Dramski junak, dramska radnja, dramski sukob, dijalog, pozornica, glumac - na nivou prepoznavanja.

Jezična kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje sadržine kraćih tekstova, filmova, kazališnih predstava, radijskih i televizijskih emisija za djecu - slobodno detaljno prepričavanje, detaljno prepričavanje po zajedničkom planu, prepričavanje sadržaja u cjelini i po dijelovima.

Pričanje o događajima i doživljajima - individualno i po zajedničkom planu.

Opisivanje predmeta s kojim se učenik po prvi puta susreće, osobni izbor predmeta za opisivanje - slobodno ili po utvrđenom planu. Opisivanje biljaka i životinja na osnovu neposrednog promatranja.

Usmjena i pisana vježbanja

Ortoepske vježbe: pravilan izgovor riječi, kraćih rečenica, poslovice.

Ortografske vježbe: prepisivanje rečenica i kraćih ulomaka radi usavršavanja tehnike i brzine pisanja, uvježbavanje čitkog i urednog rukopisa.

Autodiktat i kontrolni diktat: provjera tačnosti zapamćivanja i usvojenosti pravopisnih pravila.

Leksičke i semantičke vježbe: osnovno i preneseno značenje riječi, građenje riječi, sinonimi i homonimi, nestandardizovane riječi, njihova zamjena jezičnim standardom i dr.

Sintaksičke vježbe: samostalno i podsticajno sastavljanje rečenica, proširivanje zadatih rečenica.

Zagonetanje i odgonetanje, rešavanje i sastavljanje rebusa i ukrštenih riječi.

Kazivanje naizust naučenih tekstova.

Scensko prikazivanje dramskog teksta.

Služenje rječnikom i enciklopedijom za djecu i pisanje sopstvenog rječnika.

Slušanje i vrednovanje / kritično procjenjivanje govora u emisijama za djecu na radiju i televiziji.

Njegovanje kulture slušanja sagovornika, pisanje razglednica i kraćeg pisma.

Izrada domaćih pismenih zadataka (do osam) i njihova analiza na satu.

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

Cilj i zadaci

Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici produktivno ovladaju srpskim jezikom u okviru predviđene jezičke i leksičke građe, da upoznaju elemente kulture naroda koji govore tim jezikom i osposobe se za sporazumevanje, druženje i zbližavanje sa pripadnicima većinskog naroda i drugih nacionalnosti.

Zadaci nastave srpskog jezika jesu da učenici:

- produktivno ovladaju govornim jezikom u okviru osnovnih jezičkih struktura i rečnika od oko 2000/3000/¹ frekventnih reči i izraza;
- razumeju sagovornika i usmena izlaganja o temama iz svakodnevnog života;
- usvajaju pravilan izgovor i intonaciju pri usmenom izražavanju i čitanju;
- osposobljavaju se za razgovor o temama iz svakodnevnog života;
- savladaju dva srpska pisma i osnove pravopisa radi korektnog pismenog izražavanja u granicama usvojenih jezičkih struktura i leksike;
- upoznaju elementarne zakonitosti srpskog jezika;
- razumeju tekstove različitog žanra u okviru predviđene tematike;
- upoznaju se sa osnovnim karakteristikama kulture naroda čiji jezik uče;
- stiču navike samostalnog korišćenja rečnika i jezičkih priručnika i osposobe se za informisanje, obrazovanje i samoobrazovanje na srpskom jeziku;
- razvijaju interesovanja i motivaciju za učenje srpskog jezika i tako steknu veću komunikativnu kompetenciju i sposobnost razmišljanja na njemu.

¹ U kosim zagradama /.../ označeni su prošireni programski sadržaji za koje se opredeljuje vaspitno-

obrazovna organizacija na predlog nastavnika u zavisnosti od nivoa znanja učenika, nacionalnog sastava sredine, bliskosti jezika učenika i nematernjeg jezika i dr.

Prvi razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- usvoje pravilan izgovor (artikulacija glasova, akcenat - mesto, kvalitet i kvantitet akcenta; melodija i intonacija rečenice u zavisnosti od komunikativnog cilja);
- usvoje predviđene jezičke strukture, najosnovnije oblike komunikacije i oko 250/350/ reči i izraza i aktivno ih upotrebljavaju u govoru, sa težištem na iskazivanju radnje prezentom;
- razumeju, na sluh, imperativne iskaze, pitanja i šest do deset rečenica koje čine koherentnu celinu u okviru obrađene tematike, kao i kraće dijaloge;
- steknu sposobnost da odgovaraju na pitanja i da postavljaju pitanja kako bi mogli voditi kratke dijaloge;
- steknu sposobnost za kraće samostalno izlaganje od četiri do osam rečenica koje čine celinu /ili sa više rečenica/.

Tematika

Škola: učionica, nameštaj, osnovni školski pribor; školsko dvorište, školska zgrada; personal škole, učenici; situacije za vreme nastave i za vreme odmora; prigodne svečanosti i praznici.

Porodica i dom: igračke, najčešće dečje igre; članovi uže porodice, zanimanja članova uže porodice; kuća/stan (prostorije, nameštaj), svakodnevne dužnosti u kući.

Najbliža okolina: upoznavanje najvažnijih objekata u mestu (prodavnica, pošta, pijaca, stanica, ambulanta i dr.); prevozna sredstva. Domaće životinje, voće, povrće, cveće.

Dani u nedelji.

Brojanje do 20.

Najosnovniji oblici komunikacije: kazivanje imena, adrese, pozdravljanje, predstavljanje, oslovljavanje druga, nastavnika; iskazivanje molbe, želje, zahvaljivanja; saglasnost, odbijanje, (osnovni oblici); traženje i davanje osnovnih podataka o sebi i drugima. Igre, pesme za pevanje i recitovanje sa tematikom bliskom ovom uzrastu.

Jezička materija

Imenovanje predmeta i bića

U funkciji subjekta uvežbavaju se: pokazne zamenice **ovo, to, ono**, imenice sva tri roda u oba broja i lične zamenice sva tri lica u jednini i množini.

U funkciji glagolskog dela predikata treba upotrebljavati enklitičke oblike pomoćnog glagola **jesam**, a u funkciji imenskog dela predikata uvežbavati imenice sva tri roda u oba broja. Obrasci: Ovo (to, ono) je kamion (stolica, zvono).

To su dečaci. Ovo je devojčica (Marija). Ti si učenik (učenica).
--

Oni su učenici.
Marija je učenica.

Od imenica muškog roda koje u množini proširuju osnovu sa **-ov, -ev, (drug-drugovi)** i kod kojih se vrši promena suglasnika (**dečak-dečaci**), upotrebljavaju se samo one koje se nameću u određenoj govornoj situaciji.

Iskazivanje radnje

U funkciji subjekta treba uvežbavati i nadalje imenice sva tri roda, zamenice sva tri lica u jednini i množini. U funkciji predikata uvežbavati oblike prezenta sa iskazanim i neiskazanim subjektom. Treba obratiti pažnju na treće lice množine. Uvežbavaju se i najčešći glagoli sa morfemom se (**igrati se, oblačiti se**, itd).

Obrazac:

Milan (on) trči.
Jelena (ona) sedi.
Dete (ono) čita.
Oni (one, ona) crtaju.
Ja sedim. (Sedim.)
Mi sedimo. (Sedimo.)
Vera ide.
Učenici idu.
Ti se igraš.
Vi se igrate.

Iskazivanje osobina predmeta i bića

U funkciji subjekta i dalje se upotrebljavaju imenice muškog, ženskog /i srednjeg/ roda, lične zamenice, a u funkciji imenskog dela predikata opisni pridevi.

Obrasci:

Lutka je velika.
On je dobar.
/Mleko je toplo. /
Trešnje su crvene.
Klikeri su crveni.

Iskazivanje objekta

Za iskazivanje objekta upotrebljavati imenice usvojene u prethodnim obrascima. Treba obratiti pažnju na dvojake oblike akuzativa imenica muškog roda (biće - predmet).

Obrazac:

Učenik nosi torbu.
On crta kamion.
Petar zove Ivana.
Učenici imaju olovke.
Mama čita pismo.

Iskazivanje prostornih odnosa

Za iskazivanje prostornih odnosa treba uvežbavati priloge za mesto (na pitanja **gde**): **ovde, tu, blizu, daleko** i dr, lokativ s predlozima **u** i **na** (na pitanje **gde**), kao i akuzativ s predlozima **u** i **na** (na pitanje **kuda**) u jednini.

Obrasci:

Marija sedi ovde.
Sto je u sobi.
Marija čita u učionici.
Čaša je na stolu.

Jelena žuri na poštu. Zoran trči u park. Milan ide u dvorište.
--

Iskazivanje molbe, zapovesti

Oblik drugog lica imperativa koristiti samo kada to zahteva govorna situacija.

Obrazac:	Ustani! Ustanite! Otvori! Otvorite! Gledaj! Gledajte!
----------	---

Govorne vežbe

Sticanje i razvijanje jezičkih veština: slušanje sa razumevanjem i govor.

Odgovori na pitanja, postavljanje pitanja: na osnovu datih upitnih reči, na vizuelni podsticaj, na date odgovore.

Razumevanje, davanje naloga, izvršavanje radnji.

Vežbe dijaloškog karaktera u svakodnevnim govornim situacijama (nastavnik-učenik, učenik-učenik) uz usvajanje i pravilno korišćenje predviđenih osnovnih oblika komunikacije; variranje date situacije.

Kraće samostalno izlaganje na osnovu slike ili niza slika (4-8 rečenica koje čine celinu).

Jednostavniji opisi predmeta i bića.

Izvođenje lakših, podesnih igara za decu (grupne i didaktičko-jezičke igre), učenje brojalica, pevanje i recitovanje pesama. Izvođenje malih scena iz svakodневnih životnih situacija.

Od prvog momenta u vežbama pažnja se posvećuje savlađivanju pravilnog izgovora: čista i jasna artikulacija glasova srpskog jezika (posebno uvežbavanje pravilne artikulacije glasova kojih nema u jeziku učenika), pravilno akcentovanje, intonacija i melodija rečenice.

Drugi razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- usvoje predviđene jezičke strukture, oko 250/300/ novih reči i izraza i osnovne oblike komunikacije i da ih koriste u govoru za iskazivanje radnje u sadašnjosti i prošlosti;
- savlađuju pravilan izgovor novih leksičkih jedinica, kao i ostalih elemenata izgovora vezanih za nove morfološke kategorije;
- razumeju na sluh poruke 8-15 rečenica koje čine koherentnu celinu u okviru obrađene tematike, kao i kraće dijaloge;
- steknu sposobnost da odgovaraju (da daju više odgovora na jedno pitanje) i postavljaju pitanja kako bi mogli da vode kratke dijaloge;
- steknu sposobnost za kraće samostalno izlaganje u vezi sa obrađenom tematikom;
- /osposobe se za početno čitanje i pisanje prema interesovanju i mogućnostima./

Tematika

Škola: život u školi, situacije iz života u školi i za vreme nastave i za vreme odmora, dužnosti učenika; odlazak u školu; zimski i letnji raspust; školski i sportski tereni.

Porodica i dom: dečje igre; radne obaveze /radna mesta/ i slobodno vreme članova porodice, nedelja u porodici, kućni aparati.

Čovek: delovi tela; održavanje lične higijene; odeća, obuća; ishrana, dnevni obroci, osnovne vrste jela, pribor za jelo.

Bliže i šire okruženje: prodavnice sa namirnicama i osnovnim artiklima; pekara; apoteka; poljoprivredno domaćinstvo, poljoprivredni poslovi i proizvodi.

Meseci i godišnja doba.

Brojanje do 100, osnovne računske operacije.

Osnovni oblici komunikacije: međusobno upoznavanje, oslovljavanje poznate i nepoznate osobe, izvinjavanje, privlačenje pažnje, davanje i traženje podataka o sebi i drugima; odbijanje, saglasnost; traženje i davanje dozvole.

Igre, pesme za pevanje i recitovanje u okviru predviđene tematike.

Jezička materija

Imenovanje predmeta i bića

Dalje uvežbavanje obrazaca iz prethodnog razreda.

U funkciji subjekta i imenskog dela predikata treba uvežbavati i imenice koje u množini proširuju osnovu i kod kojih se javlja promena suglasnika. Uvoditi najfrekventnije imenice muškog roda na a u okviru predviđene leksike.

Uz imenicu u funkciji subjekta i imenskog dela predikata uvodi se atribut koji se sa imenicom slaže u rodu, broju i padežu.

U funkciji glagolskog dela predikata upotrebljavaju se i oblici perfekta pomoćnog glagola, ali samo u rečenicama sa iskaznim subjektom. Posebnu pažnju treba obratiti na slaganje subjekta i oblika perfekta pomoćnog glagola.

Obrasci:	Golubovi su ptice. To su učenici. Ono je deda. Milan je bio radnik. Marijana je bila učenica. Mlada devojka je dobra radnica. Ovo je bilo malo selo.
----------	--

Iskazivanje radnje

Dalje uvežbavanje oblika prezenta novih glagola.

Pored oblika prezenta uvežbavati i oblike perfekta sva tri lica jednine i množine. Posebnu pažnju treba obratiti na slaganje subjekta (iskazanog imenicama i zamenicama sva tri roda) sa radnim glagolskim pridevom. Oblike perfekta uvežbavati samo u rečenicama sa iskazanim subjektom.

Razvijati sposobnost za uočavanje glagolskog vida (čitati-pročitati; crtati-nacrtati).

Uvežbavanje najfrekventnijih pravih povratnih glagola (**se-sebe**).

Obrasci:	Aca piše. Oni skaču. On je otputovao. Ja sam čitao (čitala). Dete je čitalo. Mi smo čitali (čitale). Otac je čitao. Majka je pročitala knjigu. Ja se umivam.
----------	--

Iskazivanje osobine predmeta i bića i pripadanja

Uvežbavanje obrasca iz prethodnog razreda. U funkciji subjekta upotrebljavati i imenice srednjeg roda.

Uz imenicu u funkciji subjekta i imenskog dela predikata uvežbavati attribute koji se sa njom slažu u rodu, broju i padežu. Najpre uvoditi pokazne zamenice (**taj, ta, to**) u službi atributa. U funkciji glagolskog dela predikata treba uvežbavati i oblike perfekta pomoćnog glagola u rečenicama sa iskazanim subjektom.

U funkciji imenskog dela predikata treba uvežbavati prisvojne pridevske zamenice koje označavaju pripadanje prvom, drugom i trećem licu jednine.

Obrasci:	Haljina je čista. Ta kuća je stara. Ono dete je veselo. Nova škola je velika. Taj kaput je bio moj. Olovke su moje. To maće je bilo moje.
----------	---

Iskazivanje objekta

Uvežbavanje obrasca iz prethodnog razreda.

U funkciji objekta treba uvežbavati imenice predviđene u prvom obrascu, kao i nenaglašene oblike ličnih zamenica u oba broja uz predikat u obliku prezenta.

Obrasci:	Milan voli kolač. Milan voli druga. Pavle ima golubove. Mama ga (je) zove. Marija ih čeka.
----------	--

Iskazivanje namene

U funkciji indirektnog objekta treba uvežbavati imenice muškog i ženskog roda u oba broja. Uz najfrekventnije glagole uvežbavati dve dopune (u akuzativu i dativu).

Obrasci:	Učiteljica govori Ivanu. Ona pomaže drugaricama. Milan pomaže drugovima. Petar je dao knjigu drugarici.
----------	--

Iskazivanje prostornih odnosa

Uvežbavanje obrasca iz prethodnog razreda uz nove priloge (na pitanje **gde i kuda**): **napred, nazad, ovamo, onamo, desno, levo, pravo** i dr. U funkciji odredbe za mesto uvežbavati i množinske oblike imenica u lokativu i akuzativu.

Obrasci:	Dečaci trče na igralište. Ivanka je u školi. Dragan sedi napred. Oni idu desno. Učenici sede na stolicama. Oni stavljaju sveske u klupe.
----------	---

Iskazivanje molbe, zapovesti

Uvežbavanje oblika drugog lica jednine imperativa uz vokativ ličnih imena.

Obrazac:	Jelena, dođi ovamo! Marko, molim te, nacrtaj cvet!
----------	---

Iskazivanje vremenskih odnosa

U funkciji odredbe za vreme treba uvežbavati najfrekventnije priloge: **danas, juče, sutra, rano, kasno, jutro, uveče, sada** i imenice koje označavaju dane u sedmici u obliku akuzativa sa predlogom u.

Obrasci:	Tata putuje danas. Ja sada čitam. Juče sam plivao. Ivan dolazi u subotu. Baka je stigla u petak.
----------	--

Iskazivanje načina radnje.

Za iskazivanje načina vršenja radnje uvežbavaju se najfrekventniji prilozi: **brzo, polako, lepo, dobro** i dr.

Obrasci:	Petar čita brzo. Ona lepo piše.
----------	------------------------------------

Govorne vežbe

Nastavljanje uvežbavanja pravilnog izgovora novih leksičkih jedinica i novih oblika. Korišćenje govornih vežbi iz prethodnog razreda i uvođenje novih.

Davanje više rečenica kao odgovor na jedno pitanje.

Postavljanje pitanja intonacijom.

Vođenje dijaloga karakterističnih za svakodnevne govorne situacije (u skladu sa predviđenom tematikom, jezičkom i leksičkom građom) uz usvajanje i pravilno korišćenje osnovnih oblika komunikacije; variranje dijaloga na vizuelni ili verbalni podsticaj.

Kraće samostalno izlaganje u vezi sa obrađenom temom na osnovu slike ili niza slika i u vezi sa spontanim situacijama koje se stvaraju u učionici.

Čitanje i pisanje

Čitanje i pisanje naslova i sasvim kratkih tekstova pisanih velikim štampanim slovima.

Način ostvarivanja programa

Program sadrži: cilj, vaspitno-obrazovne zadatke, operative zadatke, tematiku sa osnovnim oblicima komunikacije, jezičku materiju, govorne vežbe, čitanje (od II razreda). Svi elementi programa su međusobno povezani i tako ih treba realizovati.

Zadaci nastave sadrže: opšte zahteve koji se odnose na kvalitet znanja, posebne zahteve za razvijanje i sticanje jezičkih umenja i vaspitne zadatke. Svi delovi programa su u skladu sa zadacima nastave i treba da doprinesu njihovoj realizaciji.

Operativnim zadacima formulisani su zahtevi u pogledu obima programske građe koju učenici treba da savladaju u svakom razredu.

Tematika je data po razredima sa temama i situacijama u kojima se usvaja jezik. Ona sadrži nekoliko tematskih oblasti: **škola, porodica i dom, bliže i šire okruženje, priroda i društvo, aktuelne teme, slobodno vreme učenika, iz života mladih** i dr. Tematika je data okvirno da bi u izvesnoj meri usmeravala nastavnike i pisce udžbenika prilikom izbora najfrekventnije leksike u okviru datih područja.

Uz tematiku su date forme ophođenja (pozdravljanje, obraćanje, predstavljanje, molba, zahvaljivanje) počev od najjednostavnijih do složenijih koje su potrebne za učenje autentičnog jezika, odnosno ostvarivanje prirodne komunikacije.

Jezička materija data je u vidu rečeničnih modela koji su konkretizovani. U njima je izdvojena ona jezička materija koja pokriva veći deo govornog jezika. Ona je kumulativna jer se nova građa uvek naslanja na prethodnu. Jezički modeli se iz razreda u razred iskazuju drugim jezičkim i leksičkim sredstvima. Jednostavni iskazi postepeno se šire i međusobno kombinuju.

U odeljku **Gramatika** izdvojena je jezička građa koja je u funkciji bržeg savladavanja jezika na produktivnom nivou. U gramatici se pošlo od sintakse, zatim morfologije da bi u završnim razredima (VII i VIII) došlo do sistematizacije znanja o jezičkom sistemu.

Pravopis sadrži one pravopisne norme koje se, manje ili više, razlikuju od onih u pravopisu maternjeg jezika učenika.

U programu je dat i **prošireni** deo koji se prevashodno tiče sadržaja u odeljku *Jezička materija*, a u zavisnosti od karakteristika pojedinih kategorija. Za njegovu realizaciju u celini ili fragmentarno, opredeljuju se škole na predlog predmetnog nastavnika. Obim realizacije ovog dela programa može da varira od škole do škole, od generacije do generacije, od odeljenja u istoj školi, u zavisnosti od nivoa predznanja učenika na koji utiče:

- nacionalni sastav sredine u kojoj učenici žive,
- srodnost nematernjeg jezika i jezika učenika,
- uslovi rada u školi i dr.

Organizacija vaspitno-obrazovnog rada

U nastavi srpskog kao nematernjeg jezika težište rada prenosi se na učenika: on aktivno učestvuje u radu, postaje subjekt nastave, a svojim zalaganjem i radom treba da stiče i razvija jezička umenja, da usvaja jezik i usvojeno znanje primenjuje u komunikaciji.

Nastavnik planira, vodi i organizuje nastavni proces (odabira sadržinu rada, leksiku, nastavne metode, oblike rada, tipove i broj vežbi itd.), koordinira radom učenika da bi se što uspešnije ostvarivali postavljeni zadaci.

Nastava mora biti postavljena tako da se svakom učeniku omoguće što češće verbalne aktivnosti jer se samo govorenjem može produktivno ovladati jezikom. Neobično je važno da se poštuje princip individualizacije u radu, s obzirom na to da je znanje jezika veoma heterogeno i među učenicima jednog odeljenja.

Program je jedinstven za sve nacionalnosti. To, međutim, ne znači da pri njegovom ostvarivanju nastavnik ne treba da vodi računa o odnosu srpskog jezika i jezika učenika. Mada ne uvek, teškoće će biti veće ukoliko su i strukturne razlike između dva jezika veće. Poželjno je da nastavnik poznaje strukturu jezika učenika, kako bi težište rada (intenzivnijim vežbama) usmerio na one elemente koji ne postoje u jeziku učenika, a pri čijem usvajanju učenici najviše greše. Naime, pri učenju srpskog jezika javlja se interferencija maternjeg jezika jer formirani mehanizam maternjeg jezika učenika "teži da gotovo neprimetno naturi šablone akcenta, izgovora i rečenične strukture svojstvene maternjem jeziku ukorenjene još u najranijem detinjstvu". Da bi se uticaj maternjeg jezika isključio, nastava srpskog jezika organizuje se bez učešća maternjeg jezika, **direktnom metodom**, što znači da je jezik komunikacije na časovima srpski.

U realizaciji svih zadataka nastavnik treba maksimalno da motiviše učenike koristeći odgovarajuća AV - nastavna sredstva, kompakt-diskove, magnetofonske trake i kasete, aplikacije za flanelograf, ilustracije u udžbeniku, slajdove, dija-film, film, slike, fotografije, grafolije, slojevite folije, TV - emisije i dr. Nastavnik mora podsticati učenike da se i oni angažuju na prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje (razglednice, keširane slike, članci iz dnevne i nedeljne štampe i sl.).

Nastavu nematernjeg jezika treba povezivati sa nastavom jezika učenika, poznavanjem prirode i društva, istorije, geografije, muzičke i likovne kulture, tehničkog obrazovanja i drugih nastavnih predmeta. Uspostavljanje korelacije među ovim predmetima neophodno je jer omogućuje ostvarivanje obostrano efikasnijih rezultata. Nastavnik, naravno, mora voditi računa o tome da nove pojmove učenik najpre treba da usvoji u nastavi predmeta na svom maternjem jeziku.

Nastavni program od I do VIII razreda čini celinu, ali se u njemu mogu izdvojiti tri etape: I-II, III-VI, VII-VIII razred. Svaka etapa ima svoje specifičnosti.

I etapa (I i II razred)

Pristup u nastavi ovog predmeta je u osnovi oralan. Učenici usvajaju osnovne fonetsko-fonološke odlike jezika, artikulaciju novih glasova, akcenat - mesto, kvalitet i kvantitet akcenta, ritam i intonaciju izjavne, upitne i odrične rečenice, osnovne rečenične strukture i osnovni rečenični fond od oko 500 do 600 (u zavisnosti od realizacije i proširenog dela programa) leksičkih jedinica u okviru predviđene tematike; osposobljavaju se da razumeju na sluh jednostavne iskaze, da korektno i osmišljeno reaguju na imperativne iskaze i pitanja, osposobljavaju se za korišćenje i variranje usvojenih struktura i leksike u kraćim dijalozima vezanim za poznatu situaciju, za samostalno opisivanje slika i situacija na osnovu usvojenih elemenata i da usvoje i pravilno upotrebljavaju najosnovnije oblike komunikacije predviđene programom. Nastavnik mora podsticati učenike da se spontano stvaraju što prirodnije situacije u učionici koje se tematski uklapaju u predviđene sadržaje, a koje će biti podsticajne za njihovo verbalno uključivanje.

Uvežbavanje jezičkih modela. Da bi se učenici osposobili za pravilnu komunikaciju potrebno je da savladaju predviđene jezičke modele. Učenik treba da prepozna zvučnu sliku predočenog iskaza koji ilustruje jezički model, da ga razume, imitira, reprodukuje, da ga dugotrajnim raznovrsnim vežbama sa različitim sadržajem automatizuje. Nakon automatizacije jezičkog modela, učenik će moći samostalno da sastavi sopstvene iskaze, odnosno u normalnom govornom tempu moći će da gradi analogne strukture sa novim konkretnim sadržajem, steći će komunikativnu kompetenciju, što je i cilj učenja jezika.

Proces uvežbavanja jezičkih modela treba sprovoditi planski uz dosledno poštovanje principa postupnosti. Jezički modeli se najpre uvežbavaju u čistom obliku jer učenici treba da usvoje osnovne modele u okviru ograničenog vokabulara.

Modeli se usvajaju na poznatoj leksici. U određeni jezički model unosi se samo jedan novi elemenat jer bi istovremeno unošenje dva nepoznata elementa (npr. futur glagola i namenu iskazanu dativom imenice i zamenice) stvaralo nepotrebne teškoće i usporilo bi usvajanje određenog jezičkog modela. Kasnije se jezički modeli proširuju, kombinuju i uvode se u rad novi, složeniji.

Ilustrovaćemo to na jezičkom modelu **imenovanje predmeta i bića**. Na primer, u obrascu **Petar je učenik**, koji je jedan od konkretnih realizacija navedenog modela, može se predikativ **učenik** zameniti drugom imenicom u nominativu - **dečak, mladić, fudbaler, stolar** i sl., već prema stvarnoj situaciji. U normalnom iskazu te vrste akcenat je na predikativu, jer se njime otkriva ono što je novo, njime se imenuje lice, a to znači da subjekt i glagolska kopula moraju biti poznati učenicima od ranije da bi shvatili ovu konstataciju, odnosno da bi shvatili informaciju u celini. U praktičnom radu predikativ će se veoma često menjati, jer se na početnom stupnju učenja veoma često vrši imenovanje bića i predmeta kad god je potrebno savladati neku novu imenicu (npr. **Ovo je stolica, ovo je knjiga, a to je olovka** i sl.)

Ako se u tom jezičkom modelu želi savladati nova (leksički i morfološki) kopula, subjekt i predikativ treba da su poznati npr.:

je bio,

će biti

... Petar želi postati učenik,

mora biti.

Subjekt je takođe promenljiv elemenat u obrascu. Mesto imena **Petar** može se upotrebiti svako drugo ime ili zamenica u nominativu, već prema objektivnoj situaciji. Ako subjekt u obrascu promeni rod, po pravilu menja rod i predikativ i zato ovaj obrazac može poslužiti ne samo za uvežbavanje novih imenica, zamenica i pomoćnih glagola, nego i za uvežbavanje slaganja rodova.

Neposredni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste usvajanje novih reči (imenica, pomoćni glagol) i novih oblika (prezent, perfekt i futur pomoćnih glagola) i nekih glagolskih konstrukcija u službi glagolske kopule (**želi postati, mora biti, hoće da bude** i sl.).

Konačni cilj uvežbavanja ovog obrasca jeste da učenici steknu sposobnosti da u novoj govornoj situaciji od novih reči stvore iskaz analogan uvežbanom obrascu.

Kad god se pojavi potreba da se imenuje neko biće ili predmet, učenici će automatski aktivirati u svesti jezički model imenovanja predmeta i bića, koji se može izraziti formulom $S = P$, gde je P glagolska kopula + imenica dakle uslovnom formulom.

$S = P / = k + im.$

Subjekt, kopula i predikativ su obavezni elementi ovog jezičkog modela. Oni moraju biti iskazani da bi iskaz bio potpun.

Ali ovakav iskaz može imati i neobavezne elemente, npr. atribut. Pošto se u obrascu mogu javiti dve imenice, obe mogu imati atribut ili čak svaka i po više atributa. Tako se početni obrazac popunjava novim elementima kako bi iskaz bio potpuniji, precizniji.

Atribut uz imenice u službi predikativa ima tu osobinu da povlači na sebe logički akcenat (npr. **Petar je dobar učenik** - u svesti i govornog lica i sagovornika ima u prvom redu kvalitativnu ocenu koju daje pridev dobar) i zato ne treba žuriti sa dodavanjem atributa predikativu ako nije automatizovano iskazivane početnog obrasca.

U tome i jeste prednost ovakvog rada što se početna struktura koja je sintaksičko-semantički i leksičko-morfološki određena, obeležena, posle automatizovanja navike građenja osnovnog obrasca "otvara" i prima "neobavezne" elemente, to se na taj način proširuje, zasićuje se potrebnim semantičkim kvantitetom i ulazi u govorni proces, zauzima mesto u mehanizmu jezika.

Reč je o najprostijoj rečeničkoj strukturi koja služi za imenovanje bića i predmeta, ali treba imati na umu da se njome ne savlađuje samo sintaksička struktura $S = P / = k + p /$, niti se njome savlađuje samo nova leksika (imenice, pokazne i lične zamenice, pomoćni glagoli sa nepotpunim značenjem), nego se savlađuju i morfološke kategorije (nominativ imenica i zamenica, tri osnovna glagolska vremena i imperativ, brojna

konstrukcija u službi subjekta i predikata, kategorija roda i kategorija broja i neki izuzeci od opštih morfoloških i sintaksičkih pravila).

Dakle, shematizovanje, uprošćavanje i ukalupljivanje izraza samo je prividno jer se obrazac u početnom obliku javlja samo na početku vežbanja, dok se ne postigne automatizacija, a kasnije se popunjava drugim elementima, dok se ne postigne bogatstvo potpunog iskaza. Za usvajanje jezičke materije koriste se raznovrsni **tipovi vežbi manipulativnog karaktera**. Funkcija tih vežbi je uvežbavanje, učvršćivanje i automatizacija jezičkih modela da bi se učenici osposobljavali da ih samostalno koriste sa različitim sadržajem u svakodnevnoj komunikaciji.

Manipulativne vežbe su strogo kontrolisane, što znači da pri uvežbavanju pojedinih jezičkih elemenata, nastavnik ispravlja učenika ako greši i ponovo uvežbava nesavladanu jezičku materiju dok je učenik ne usvoji.

U I etapi to su, na primer, vežbe razumevanja na sluh, oralno ponavljanje, odgovori na pitanja, postavljanje pitanja, vežbe supstitucije, vežbe dopunjavanja, vežbe transformacije rečenica (vreme, lice, broj, rod), vežbe sastavljanja rečenica od datih elemenata i datih reči prema modelu, vežbe povezivanja rečenica i dr.

Vežbe odgovora na pitanja i postavljanja pitanja zauzimaju centralno mesto pri uvežbavanju jezičkog modela i doprinose sticanju komunikativne kompetencije. Od ovih vežbi treba razlikovati pitanja i odgovore koji se koriste za proveru razumevanja teksta, razumevanja situacije i leksičkih jedinica.

Kod ovih prvih vežbi svako pitanje i odgovor sadrži obrazac jezičkog modela koji se uvežbava. Zbog toga odgovori učenika moraju biti potpuni, celoviti, što se pri proveru razumevanja teksta ne zahteva uvek.

Koliko će se vremena posvetiti uvežbavanju jednog jezičkog modela zavisi, pre svega, od toga da li postoji velika razlika u određenoj jezičkoj konstrukciji u odnosu na maternji jezik. Onim jezičkim modelima koji predstavljaju problem zbog interferencije maternjeg jezika, posvećuje se više pažnje i više vremena da bi i oni prešli u automatizovanu naviku. Neopravdano je preći na uvežbavanje novog jezičkog modela ako nije usvojen prethodni.

Tematika i leksika. Svi delovi programa: tematika, jezička materija, govorne i pismene vežbe i dr. ne čine poseban deo nastave, nego su sastavni delovi celokupnog rada kome je osnovni cilj formiranje i razvijanje govornih sposobnosti učenika.

Jedinstvo ovih oblasti, koje su u programu izdvojene samo zbog preglednosti, ogleda se u tome što se određena sintaksička konstrukcija - jezički model uvežbava na tematski najpogodnijoj materiji, a u radu se koriste oblici govornih i pismenih vežbi. Prema tome, predviđena tematika treba da obezbedi usvajanje, programom predviđene, jezičke modele, kao i usvajanje određene leksike. Iste tematske oblasti javljaju se u više razreda, ali se ostvaruju drugom sadržinom koja je primerena poznavanju jezika i interesovanju učenika. Tema o porodici, na primer, u I razredu može se ograničiti na pet osnovnih jezičkih struktura: imenovanje predmeta i bića, iskazivanje osobine, iskazivanje radnje, iskazivanje objekta i iskazivanje prostornih odnosa.

Zadatak sve tri etape jeste i savlađivanje određenog fonda reči. Međutim, broj reči u početnoj nastavi nije tako bitan. Minimalni produktivni fond mnogo će uspešnije doprineti savlađivanju mehanizama na maternjem jeziku, nego leksička rezerva u kojoj se učenik (i učitelj) na kraju izgubi, pa u kasnijim godinama zna samo reči, a ne zna da ih upotrebi. U prvoj etapi je osnovni cilj koristiti leksički minimum koji će omogućiti da se savlađuju bitni elementi jezika, a kada se oni savladaju, prirodno je i tako savladati potreban fond reči jer bogaćenje rečnika ide uporedo sa opštim razvojem, kao i sa razvojem izražavanja na maternjem jeziku. I reči svoga jezika uče se do kraja života, ali je mehanizam jezika savladan na početku. U detinjstvu su automatizovane navike sklapanja rečenica radi postizanja određenog cilja u procesu komunikacije.

Usvajanje leksičkih jedinica obuhvata semantizaciju i asimilaciju reči. Semantizacija se vrši korišćenjem predmeta, ili predmeta na slici, odnosno vizuelnih sredstava. Asimilacija reči vrši se u kontekstu, u rečenici i vezuje se za određene govorne situacije. Pored produktivnog leksičkog fonda učenici treba da savladaju i receptivno izvesne reči, rečenice i izraze.

Govorne vežbe. Osnovni cilj u toku celokupne nastave od I do VIII razreda jeste da se izađe izvan okvira receptivno-reproduktivne nastave i da se ostane na nerazvijenom, stešnjenom i siromašnom odgovaranju na pitanja, nego da učenici steknu sposobnost i razvijaju naviku dužeg izlaganja povezanih misli, što je moguće samo ako misle na srpskom jeziku.

Govorne sposobnosti se stiču i razvijaju govorenjem. Zbog toga treba odabrati metodičke postupke koji će učenike staviti u situaciju da **pitaju, odgovaraju**, izražavaju neslaganje ili slaganje sa određenom akcijom ili pojavom, kazuju mogućnost ili nemogućnost izvršenja određene radnje, itd.

Treba stvoriti situaciju koja stvarno odgovara realnoj govornoj komunikaciji.

Da bi se učenici osposobili da produktivno usvoje predviđene elemente govornog i pisanog jezika, pored navedenih manipulativnih vežbi, koriste se i komunikativne vežbe. **Komunikativne (govorne) vežbe** obuhvataju one tipove vežbi u kojima se jezik koristi samostalno, funkcionalno u određenoj govornoj situaciji. U situacionim vežbama učenici treba da usvajaju i pravilno koriste komunikativne funkcije koje su date uz tematiku.

Orijentacioni raspored godišnjeg broja časova

U I i II razredu predviđena su po 2 časa nedeljno (po 72 časa godišnje). S obzirom na to da je u tim razredima oralni pristup nastavi jezika, nedeljni fond časova je celishodno rasporediti u četiri dana. Ovakav raspored časova omogućuje učenicima svakodnevni kontakt sa srpskim jezikom.

STRANI JEZIK

Prvi razred

Cilj

Cilj nastave stranog jezika u prvom razredu jeste da osposobi učenika da na stranom jeziku komunicira na osnovnom nivou u usmenom obliku o temama iz svog neposrednog okruženja. U isto vreme, nastava stranih jezika treba da:

- približi učenicima ideju o postojanju drugih jezika kao sredstava komunikacije;
- razvije pozitivna osećanja prema jeziku koji uči;
- podstakne potrebu za učenjem stranih jezika;
- podstakne razvijanje svesti o sopstvenom napredovanju radi jačanja motivacije za učenje jezika;
- olakša razumevanje drugih i različitih kultura i tradicija;
- stimuliše maštu, kreativnost i radoznalost.

Opšti standardi

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznavajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika.

Posebni standardi

Razumevanje govora

Učenik razume i reaguje na kraći usmeni tekst u vezi sa poznatim temama.

Usmeno izražavanje

Učenik usmeno izražava sadržaje u vezi sa poznatim temama, samostalno ili uz pomoć nastavnika.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i sa sagovornicima razmenjuje kratke informacije u vezi sa poznatim temama.

Znanja o jeziku¹

Prepoznaje osnovne principe gramatičke i sociolingvističke kompetencije uočavajući značaj ličnog zalaganja u procesu učenja stranog jezika.

¹ Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Učenik treba da:

- razlikuje jezik koji uči od drugih jezika;
- prepoznaje glasove (posebno one kojih nema u maternjem jeziku) u govornom lancu, akcenat, ritam i intonaciju;
- razume verbalni sadržaj uz pomoć oblika neverbalne komunikacije;
- razume kratke dijaloge, priče i pesme o poznatim temama, koje čuje uživo, ili sa audio-vizuelnih zapisa;
- razume i reaguje na odgovarajući način na kratke usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času (poziv na igru, zapovest, uputstvo itd.);
- razvija sposobnost i naviku slušanja sa razumevanjem.

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, naučene reči i izraze, akcentuje reči, poštuje ritam i intonaciju;
- daje osnovne informacije o sebi i svom okruženju, samostalno i uz nastavnikovu pomoć;
- opisuje kratkim i jednostavnim jezičkim strukturama sebe i druge u poznatim situacijama;
- imenuje stvari iz neposrednog okruženja u vezi sa temama koje se obrađuju;
- reprodukuje, sam ili u grupi, kratke recitacije i brojalice i peva poznate pesmice.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno i neverbalno na uputstva i postavljena pitanja o poznatim temama;

- postavlja jednostavna pitanja;
- izražava dopadanje i nedopadanje;
- učestvuje u igri i komunikaciji na času (u paru, u grupi, itd.).

Znanja o jeziku

- prepoznaje šta je novo naučio;
- prepoznaje, na elementarnom nivou, glasovnu strukturu jezika koji uči i uočava razliku u odnosu na maternji jezik;
- koristi jezik u skladu sa nivoom formalnosti komunikativne situacije (npr. forme učtivosti);
- razume vezu između sopstvenog zalaganja i postignuća u jezičkim aktivnostima.

Tematika

Škola: školski pribor i prostor (učionica)

Ja i moji drugovi: drugovi i osobe iz neposrednog okruženja igre (na otvorenom i u zatvorenom prostoru)

Porodica i blisko okruženje: uža porodica i prijatelji (izbegavati stereotipe)

Praznici: Božić, Nova godina, rođendan

Moj dom: prostorije u domu i aktivnosti u njima

Ishrana: obroci, izbor hrane i pića, voće i povrće, navike i ukusi u vezi sa hranom

Odeća: delovi tela, odevni predmeti u odnosu na vremenske prilike

Okruženje: gradska (ponašanje na ulici, u parku, u zoološkom vrtu) i seoska sredina (domaće životinje i pejzaž)

Ostalo: godišnja doba, meseci i delovi dana.

KOMUNIKATIVNE FUNKCIJE

Engleski jezik

Komunikacija	Leksika	Kognitivne i socijalne veštine	Aktivnosti (primeri)
Pozdravljanje. Predstavljavanje sebe. Kazivanje ličnih imena.	Hello /Hi, I'm... What's your name? Peter. / My name's Peter. Good morning / afternoon.	Razumevanje društvenih normi pri predstavljanju i pozdravljanju. Ponašanje u skladu sa normama.	Slušanje i reagovanje na pitanja nastavnika i / ili uputstva sa audio-zapisa.
Predstavljavanje drugih. Odgovori na jednostavna pitanja o identitetu.	This is... Who's this? Peter. / It's Peter.	Razvijanje jednostavnih dramskih veština.	Dramska igra: rad u parovima.
Imenovanje predmeta (igračke, školski pribor i	What's this? What's this in the	Razvijanje sposobnosti uočavanja osobina predmeta,	Crtanje i bojenje predmeta po datim uputstvima.

sl.) Razumevanje jednostavnih pitanja i davanje kratkih odgovora.	bag? A paintbrush. It's a doll / a toy plane / a ruler. Is it a/an...? Yes. / No. Is this your book? Are these your crayons? Yes. / No.	povezivanje i pamćenje.	Povezivanje tačaka i linija da se dobije slika.
Reagovanje na zadate podsticaje. Opisivanje predmeta pomoću boje.	say; draw; touch; point to. Colour the door yellow. colours: red, blue, green... Is it red? Yes. / No. What colour is...? It's blue. /The crayon is blue.	Razlikovanje boja. Uočavanje razlika između predmeta na osnovu veličine. Razvijanje mašte.	Didaktičke igre i pesme vezane za boje. Crtanje i bojenje predmeta. Grupisanje predmeta po boji.
Opisivanje predmeta na osnovu veličine. Opisivanje predmeta pomoću boje i veličine.	The ball is small. Is it big / small? Yes./ No. My bag is big and black.	Zaključivanje na osnovu datih informacija. Razvijanje motoričkih veština. Rešavanje problema.	Crtanje i isecanje predmeta. Pronalaženje skrivenih predmeta postavljanjem kratkih pitanja. Pravljenje postera.
Imenovanje delova nameštaja i prostorija. Opisivanje položaja i mesta predmeta.	Where's...? It's... On the wall. / In the bag. / Under the chair. The table's in the kitchen. House vocabulary: bed, fridge, bathroom, sitting room...	Utvrđivanje položaja predmeta. Razumevanje koncepta u, na, ispod . Identifikovanje položaja na osnovu opisa. Rešavanje problema.	Razgovor o položaju predmeta na slici / u učionici / stanu. Crtanje prostorija; pravljenje fleš karti. Zadavanje problema.
Kazivanje brojeva. Traženje i davanje obaveštenja o uzrastu.	numbers (1 - 10) count to... What number is this? It's... Number four is green. How old are you? I'm seven.	Razlikovanje brojeva. Zapamćivanje redosleda brojeva u nizu i u kontekstu. Asocijacije vezane za boje i brojeve.	Didaktičke igre i pesme vezane za brojeve. Pisanje brojeva po nalogu (1, 2, 3...). Slušanje i memorisanje pesama.
Izražavanje posedovanja pomoću glagola have got (have).	Have you got a / an...? / (Do you have a / an...?) Yes. / No. Who's got a / an...? / (Who has a / an...?) I've got / (I have) a computer. He / She's got / (He / She has) a bicycle.	Povezivanje.	Igra pogađanja postavljanjem "da / ne" pitanja.
Imenovanje delova tela. Izražavanje pripadanja.	Put your finger on your nose. Touch your eye. I've got two feet. Rover's ears are big. Body language: head, hair, eye, ear,	Uočavanje i povezivanje.	Crtanje i bojenje. Pravljenje fleš karti.

	mouth, hand, foot / feet		
Imenovanje i opisivanje članova porodice.	Here's my mother. Who's this? It's my dad. My mum's got a small nose. My sister's eyes are blue. She's got blue eyes. My brother is tall. tall / short; thin / fat	Razvijanje osećanja pripadnosti. Uočavanje osobina. Uočavanje razlika i sličnosti. Razvijanje veštine povezivanja na osnovu delimično datih podataka.	Crtanje članova porodice. Pravljenje porodičnog stabla. Postupanje po datom zadatku.
Imenovanje i opisivanje kućnih ljubimaca / životinja.	The puppy's tail is short. It's got / (It has) four legs and big ears.		Crtanje omiljenih životinja. Rešavanje zagonetki postavljanjem kratkih pitanja.
Izražavanje dopadanja / nedopadanja.	Do you like...? Yes. / No. I like... / I don't like...	Izražavanje individualnosti i ličnog stava.	Popunjavanje tabela za izražavanje dopadanja / nedopadanja. Dramatizacija dijaloga.
Izražavanje sposobnosti / nesposobnosti	Can the frog swim / fly? Yes. / No. What can you do? I can...	Zaključivanje.	Popunjavanje tabela za izražavanje sposobnosti.
Traženje i davanje dozvole	Can I go out? * Yes. / No, you can't.	Razumevanje i usvajanje normi ponašanja u svakodnevnim situacijama.	Simulacija situacija. Dramatizacija dijaloga.
Čestitanje i izražavanje lepih želja.	Happy birthday! Happy New Year! Let's count the candles on the cake!	Usvajanje normi lepog ponašanja i uvažavanja drugih.	Rad na grupnom projektu. Ukrašavanje učionice. Pravljenje čestitki i poklona. Slušanje i memorisanje pesama.
Imenovanje osnovnih namirnica. Traženje hrane. Zahvaljivanje.	Can I have an apple / a glass of water, please? Yes, of course. Here you are. Thank you. What's on your shopping list? Food vocabulary: milk, bread, egg...	Razvijanje motoričkih veština.	Crtanje, bojenje i isecanje namirnica. Crtanje po datom uputstvu. Pravljenje liste za kupovinu.
Podsticanje na zajedničku akciju.	Let's sing! Let's play!	Razvijanje kooperativnosti i potrebe za timskim radom. Razvijanje inicijative.	

* Colloquially CAN is used more than MAY.

Jezik komunikacije na času

Hello/Hi. Good morning/ afternoon. Good night.

Good bye / Bye, Ms..., See you tomorrow.

Stand up everyone. Sit down, please. Who's absent / missing today?

What do you say when you are late?

Sorry. I'm sorry I'm late.

Let's start now. Has everybody got a book? Take out your work books. Open your books, please. Look at the picture on page... Page... Close your books/notebooks, please.

Go to the board. Come out to the board, please. Stand up! Turn around! Touch your nose! Point to the ... Count the .../ Count to.../ Count from ... to...

Draw a/an... Colour the (apple)... red.

Is everything clear? Are you ready? Ready? Have you finished?

Hands up/down.

Listen carefully. Say it after me. Say that again, please. Watch my lips/my mouth.

Will you repeat it, please.

Close the door/window. Will you open the window, please.

Come here. Go back to your place. Hurry up! Quick!

Right. Good. Very good. Fine. That's better/much better now. That's not bad. Well done.

Let's sing a song! Do you want to sing now? Once again, all together. Let's play a game!

Don't do that! Be quiet, please! Quiet, please. Silence, please! Stop talking! Stop now! You are very noisy today.

Can I have...?

Have you got a/an...?

Get into lines! Get into groups of four. Make groups of four, please.

In pairs, please. Get into pairs. Work in twos. Work with your neighbour/partner.

Have you got a partner? Who's your partner? Your turn now.

Where is...?

Do you like...? Who likes...?

Here you are. Thank you./ Thanks.

Can I go out, please?

What have you learnt? What can you say? What can you do?

That's all for today, thank you. We'll finish this next time. Finish this off at home.

See you on... Have a nice weekend.

Nemački jezik

Funkcije	Primeri
1. Predstavljanje sebe i drugih	1. Ich bin/heiße Maria. Das ist meine Freundin Claudia/mein Freun Bernd.
2. Pozdravljanje	2. Hello! Grüß dich! Guten Morgen! Guten Tag! Guten Abend! Auf Wiedersehen! Gute Nacht! Tschüs.
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva do 20, itd. (u vezi sa temama)	3. Das ist mein Bruder Christian. Er ist klein. Das ist die Nase. Das ist ein Hund. Der Hund ist schwarz. Hier sind zehn Bleistifte.
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi	4. Schreibe! Schreibt! Zeichne! Malt! Bemale! Schau mal!
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja	5. Wo ist dein Heft? Es ist in meiner Schultasche.
6. Molbe i izrazi zahvalnosti	6. Bitte! Danke (sehr)! Vielen Dank!
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti	7. Komm, wir spielen/ singen/malen? Möchtest du/Möchtet ihr...? Gern! Ich möchte....
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja	8. Ich mag es. Ich mag es nicht.
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba	9. Ich habe Hunger/Durst. Es ist mir kalt/heiß. Mein Kopf tut (mir) weh...
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)	10. Sprechen, schreiben, singen, tanzen, spielen,..
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...)	11. Ich gehe in/zu... Ich komme aus/von. Nach rechts/links/oben/unten...
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima	12. Ich gehe in die Schule. Ich wohne... Wo wohnst du? Sie ist Peters Schwester.
13. Opisivanje lica i predmeta	13. Michael ist groß und blond. Sein Ball ist blau.
14. Izražavanje pripadanja i posedovanja	14. Mein Buch. Dein Bruder. Die Tante von Maria. Ich habe einen Hund.
15. Skretanje pažnje	15. Vorsicht! Hör zu! Entschuldigung! Entschuldigen Sie!

Francuski jezik

Funkcije	Primeri
1. Predstavljanje sebe i drugih	1. Je m'appelle Juliette. C'est mon amie/ma copine Marie / mon copain Philippe.
2. Pozdravljanje	2. Salut! Bonjour! Bonsoir! Bonne nuit! Au revoir! A demain. A bientôt.
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva do 20, itd. (u vezi sa temama)	3. C'est Marie. Ce sont les mains. C'est la tête. Ce sont des chats.
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi	4. Ecris! Ecrivez! Dessine! Dessinez! Regarde! Regardez!
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja	5. Où est ton cahier? Il est dans mon sac/cartable.
6. Molbe i izrazi zahvalnosti	6. S'il te/vous plaît... Merci.
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti	7. On joue/dessine/chante? Tu veux.../ Vous voulez jouer? D'accord!
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja	8. Je veux/on veut bien. Ça me plaît. Ça ne me plaît pas.
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba	9. J'ai faim/soif/froid/sommeil. J'ai mal à la tête...
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)	10. Parler, écrire, chanter, danser, jouer, etc.
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...)	11. Je viens de... Je vais à... A gauche, à droite, en haut, en bas...
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima	12. Je suis élève de/en troisième (classe). J'habite à... Tu viens d'où?

13. Opisivanje lica i predmeta	13. Michel est grand et brun. La balle de Marie est bleue..
14. Izražavanje pripadanja i posedovanja	14. Mon livre. Ton frère. Sa tante. J'ai un lapin/chien.
15. Skretanje pažnje	15. Attention! Ecoute! Pardon, Madame / Monsieur...

Italijanski jezik

Funkcije	Primeri
1. Predstavljanje sebe i drugih	1. Sono Maria/ Questa è la mia amica Anna
2. Pozdravljanje	2. Ciao! Buon giorno/ Buona sera/ Buona notte/ Arrivederci/ Salve
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva do 20, itd. (u vezi sa temama)	3. Chi è?/ E' Maria/ Che cos'è?/ E' la mano/ E' la testa/ E' il gatto/ Di che colore è?/ E' bianco.
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi	4. Scrivi/ Scrivete/ Apri/ Aprite/ Chiudi/ Chiudete...
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja	5. Dove è la penna?/ E' nel mio zaino.
6. Molbe i izrazi zahvalnosti	6. Per favore/ Scusa/ Scusi/ Grazie/ Grazie mille
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti	7. Andiamo a giocare/ scrivere/ cantare/ D'accordo/ Va bene
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja	8. Mi piace/ Non mi piace...
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba	9. Ho fame/ sete/ freddo/mal di gola/Mi fa male la pancia
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)	10. parlare, scrivere, cantare, ballare, giocare
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (<i>Idem, dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...</i>)	11. Vengo da... / Vado a... /A sinistra... / A destra... /Su... /Giù....
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima	12. Sono scolaro/ Vivo a Belgrado/ Di dove sei?
13. Opisivanje lica i predmeta	13. Maria è alta e bionda./La palla è rossa.
14. Izražavanje pripadanja i posedovanja	14. Questo è il mio libro/ il tuo quaderno/ la sua palla.
15. Skretanje pažnje	15. Attenzione! Scusi! Mi scusi! Scusate!

Španski jezik

Funkcije	Primeri
1. Predstavljanje sebe i drugih	1. Soy Manuela/Ella es mi amiga Juana, etc.
2. Pozdravljanje	2. ¡Hola! ¡Qué tal! ¡Buenos días/Buenas tardes/Buenas noches/Hasta luego/ Adiós, etc.
3. Identifikacija i imenovanje osoba, objekata, delova tela, životinja, boja, brojeva do 20, itd. (u vezi sa temama)	3. Es María/Las manos/La cabeza/Los gatos, etc.
4. Razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i komandi	4. Escribe/Escriban/Escribid/Sal/Salgan/Salid, etc.
5. Postavljanje i odgovaranje na pitanja	5. ¿Dónde está la carpeta?/ Está en mi bolsa.
6. Molbe i izrazi zahvalnosti	6. Por favor/ perdón/gracias, etc.
7. Primanje i davanje poziva za učešće u igri/grupnoj aktivnosti	7. Vamos a jugar/escribir/cantar.../Vale/De acuerdo, etc.
8. Izražavanje dopadanja/nedopadanja	8. Me gusta/No me gusta...
9. Izražavanje fizičkih senzacija i potreba	9. Tengo hambre/sed/frio/sueño/Me duele la cabeza, etc.
10. Imenovanje aktivnosti (u vezi sa temama)	10. hablar, escribir, cantar, bailar, jugar, etc.
11. Iskazivanje prostornih odnosa i veličina (<i>Idem,</i>	11. Vengo de... Voy a... A la izquierda, a la derecha,

<i>dolazim iz..., Levo, desno, gore, dole...)</i>	arriba, abajo...
12. Davanje i traženje informacija o sebi i drugima	12. Soy estudiante/Vivo en Belgrado/¿De dónde eres?
13. Opisivanje lica i predmeta	13. Miguel es alto y moreno./La pelota es roja.
14. Izražavanje pripadanja i posedovanja	14. Mi libro/Tu hermano/Su mochila
15. Skretanje pažnje	15. ¡Atención! ¡Escucha! ¡Cuidado!

Ruski jezik

Komunikativna nastava smatra jezik sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- učenici u početku većinom slušaju i reaguju, a tek potom, počinju i da govore;
- jezička građa je kumulativna i nadovezuje se na već obrađenu;
- bitno je značenje jezičke poruke, a ne gramatička preciznost iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim **relativnim** kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da unapredi kvalitet i kvantitet jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji (rad u učionici sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama i manje ili više složenim zadacima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem).

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici postaju izvori aktivnosti;
- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad.

Tehnike (aktivnosti)

- Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa audio zapisa (uglavnom fizičke aktivnosti: ustani, sedi, hodaj, skoči, igray, ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.);
- Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama itd.);
- Manualne aktivnosti (seckanje, bojenje, pravljenje predmeta od glinamola ili slanog testa; izrada postera za učionicu ili roditelje i sl.);
- Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike koji nedostaju, i sl.);
- Igre;
- Pevanje u grupi;
- Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...);
- Pogađanje predmeta ili lica;

- Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti;
- Igra po ulogama (simulacija);
- Crtanje po diktatu;
- "Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz;
- Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom;
- Zajedničko pravljenje ilustrovanih materijala (album fotografija odeljenja, plan nedeljnih aktivnosti).

STRANI JEZIK

Drugi razred

Cilj

Cilj nastave stranog jezika na mlađem školskom uzrastu je da osposobi učenika da na stranom jeziku komunicira na osnovnom nivou u usmenom i pisanom (od trećeg razreda) obliku o temama iz njegovog neposrednog okruženja. U isto vreme, nastava stranih jezika treba da:

- podstakne potrebu za učenjem stranih jezika;
- podstakne razvijanje svesti o sopstvenom napredovanju rada jačanja motivacije za učenje jezika;
- olakša razumevanje drugih i različitih kultura i tradicija;
- stimuliše maštu, kreativnost i radoznalost;
- podstiče upotrebu stranog jezika u lične svrhe i iz zadovoljstva.

Opšti standardi

Kroz nastavu stranih jezika učenik bogati sebe upoznajući drugog, stiče svest o značaju sopstvenog jezika i kulture u kontaktu sa drugim jezicima i kulturama. Učenik razvija radoznalost, istraživački duh i otvorenost prema komunikaciji sa govornicima drugih jezika.

Posebni standardi

Razumevanje govora

Učenik razume i reaguje na kraći usmeni tekst u vezi sa poznatim temama.

Usmeno izražavanje

Učenik usmeno izražava sadržaje u vezi sa poznatim temama samostalno ili uz pomoć nastavnika.

Interakcija

Učenik ostvaruje komunikaciju i sa sagovornicima razmenjuje kratke informacije u vezi sa poznatim temama.

Znanja o jeziku¹

Prepoznaje osnovne principe gramatičke i sociolingvističke kompetencije uočavajući značaj ličnog zalaganja u procesu učenja stranog jezika.

¹ Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Zadaci na nivou jezičkih veština

Razumevanje govora

Učenik treba da:

- prepoznaje glasove (posebno one kojih nema u maternjem jeziku) u govornom lancu, akcenat, ritam i intonaciju;
- razume verbalni sadržaj uz pomoć oblika neverbalne komunikacije;
- razume govor nastavnika, kratke dijaloge, priče i pesme o poznatim temama, koje čuje uživo, ili sa audio-vizuelnih zapisa;
- razume i reaguje na odgovarajući način na kratke usmene poruke u vezi sa ličnim iskustvom i sa aktivnostima na času (poziv na igru, zapovest, uputstvo itd.).

Usmeno izražavanje

Učenik treba da:

- razgovetno izgovara glasove, naučene reči i izraze, poštuje ritam i intonaciju;
- daje osnovne informacije o sebi i svom okruženju, samostalno i uz nastavnikovu pomoć;
- opisuje kratkim i jednostavnim jezičkim strukturama sebe i druge u poznatim situacijama;
- reprodukuje, sam ili u grupi, kratke recitacije i brojalice i peva poznate pesmice.

Interakcija

Učenik treba da:

- reaguje verbalno i neverbalno na uputstva i postavljena pitanja;
- postavlja jednostavna pitanja;
- izražava dopadanje i nedopadanje;
- učestvuje u komunikaciji (u paru, u grupi, itd.);
- prepoznaje kad nešto ne razume, postavlja pitanja i traži razjašnjenja.

Znanja o jeziku²

- prepoznaje šta je novo naučio;
- shvata značaj poznavanja jezika, maternjeg i stranog u međuljudskoj komunikaciji.

² Pod znanjem o jeziku podrazumeva se funkcionalno znanje, odnosno sposobnost učenika da jezičke strukture pravilno upotrebi u datoj komunikativnoj situaciji.

Tematika

Škola:

- Školski prostor i aktivnosti

Ja i moji drugovi:

- novi drugovi i osobe
- nove igre (u skladu sa godišnjim dobima)

Porodica i blisko okruženje:

- šira porodica, susedi i prijatelji

Praznici:

- Uskrs i drugi važni praznici

Moj dom:

- prostorije i delovi nameštaja

Ishrana:

- užina
- izbor hrane i pića
- voće i povrće po godišnjim dobima
- navike u ishrani u zemlji/ama čiji se jezik uči

Odeća:

- odevni predmeti po godišnjim dobima

Okruženje:

- mesto i ulica gde stanujem
- važne ustanove u okruženju (bioskop, škola, pozorište, pošta, muzej).

Ostalo:

- godišnja doba, meseci, dani u nedelji i delovi dana

Komunikativne funkcije

1. Predstavljanje sebe i drugih	<i>Ja sam... Zovem se... Kako se zoveš?... Kako se on/ona zove? On/ona je... To je...</i>
2. Pozdravljanje	<i>Zdravo.... Čao... Dobro jutro/Dobar dan/Dobro veče Doviđenja/Laku noć</i>
3. Čestitanje	<i>Čestitam.... Sve najbolje....</i>
4. Molba za uslugu	<i>Molim Vas/te.... Mogu li....</i>

5. Izvinjenje	<i>Izvini/Izvinite... hoću...</i>
6. Izrazi zahvalnosti	<i>Hvala (lepo)</i>
7. Pozivanje na igru, prihvatanje, odbijanje	<i>Hajde... Dođi... Važi. Hoću. Neću. Ne hvala...</i>
8. Izražavanje dopadanja i nedopadanja	<i>Volim/ Ne volim. Dobro je/ lepo/ super Grozno je.</i>
9. Iskazivanje prostornih i veličina	<i>Idem u....Dolazim iz.... Levo/ Desno/ Gore/ Dole/ Ovde/ Tamo</i>
10. Iskazivanje sposobnosti, veština i nesposobnosti	<i>Mogu.... Znam.... Ne znam/ mogu...</i>

Način ostvarivanja programa

Komunikativna nastava smatra jezik sredstvom komunikacije. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovede i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- učenici u početku većinom slušaju i reaguju a tek potom počinju i da govore;
- jezička građa je kumulativna i nadovezuje se na već obrađenu;
- bitno je značenje jezičke poruke, a ne gramatička preciznost iskaza;
- znanja učenika mere se jasno određenim **relativnim** kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da unapredi kvalitet i kvantitet jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji (rad u učionici sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, potragom za informacijama i manje ili više složenim zadacima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem).

Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće:

- usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
- poimanje nastavnog programa kao dinamične, zajednički pripremljene i prilagođene liste zadataka i aktivnosti;
- nastavnik je tu da omogući pristup i prihvatanje novih ideja;
- učenici se tretiraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
- udžbenici postaju izvori aktivnosti;
- učionica postaje prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
- rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče učenike na studiozni i istraživački rad.

Tehnike (aktivnosti)

- Slušanje i reagovanje na komande nastavnika ili sa audio zapisa (uglavnom fizičke aktivnosti: ustani, sedi, hodaaj, skoči, igray, ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: crtaj, seci, boji, otvori/zatvori svesku, itd.);

- Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama itd.);
- Manualne aktivnosti (seckanje, bojenje, pravljenje predmeta od glinamola ili slanog testa; izrada postera za učionicu ili roditelje i sl.);
- Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa trake povezati pojmove u vežbanki, dodati delove slike koji nedostaju, i sl.);
- Igre;
- Pevanje u grupi;
- Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...);
- Pogađanje predmeta ili lica;
- Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti;
- Igra po ulogama (simulacija);
- Crtanje po diktatu;
- "Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz;
- Povezivanje zvučnog materijala sa ilustracijom;
- Zajedničko pravljenje ilustrovanih materijala (album fotografija odeljenja, plan nedeljnih aktivnosti).

MATEMATIKA

Cilj i zadaci

Cilj nastave matematike u osnovnoj školi jeste: da učenici usvoje elementarna matematička znanja koja su potrebna za shvatanje pojava i zavisnosti u životu i društvu; da osposobi učenike za primenu usvojenih matematičkih znanja u rešavanju raznovrsnih zadataka iz životne prakse, za uspešno nastavljanje matematičkog obrazovanja i za samoobrazovanje; kao i da doprinose razvijanju mentalnih sposobnosti, formiranju naučnog pogleda na svet i svestranom razvitku ličnosti učenika.

Zadaci nastave matematike jesu:

- da učenici stiču znanja neophodna za razumevanje kvantitativnih i prostornih odnosa i zakonitosti u raznim pojavama u prirodi, društvu i svakodnevnom životu;
- da učenici stiču osnovnu matematičku kulturu potrebnu za otkrivanje uloge i primene matematike u različitim područjima čovekove delatnosti (matematičko modelovanje), za uspešno nastavljanje obrazovanja i uključivanje u rad;
- da razvija učenikovu sposobnost posmatranja, opažanja i logičkog, kritičkog, stvaralačkog i apstraktnog mišljenja;
- da razvija kulturne, radne, etičke i estetske navike učenika, kao i matematičku radoznalost u posmatranju i izučavanju prirodnih pojava;
- da učenici stiču sposobnost izražavanja matematičkim jezikom, jasnost i preciznost izražavanja u pismenom i usmenom obliku;
- da učenici usvoje osnovne činjenice o skupovima, relacijama i preslikavanjima;

- da učenici savladaju osnovne operacije s prirodnim, celim, racionalnim i realnim brojevima, kao i osnovne zakone tih operacija;
- da učenici upoznaju najvažnije ravne i prostorne geometrijske figure i njihove uzajamne odnose;
- da osposobi učenike za preciznost u merenju, crtanju i geometrijskim konstrukcijama;
- da učenicima omogući razumevanje odgovarajućih sadržaja prirodnih nauka i doprinese radnom i politehničkom vaspitanju i obrazovanju;
- da izgrađuje pozitivne osobine učenikove ličnosti, kao što su: istinoljubivost, upornost, sistematičnost, urednost, tačnost, odgovornost, smisao za samostalni rad;
- da interpretacijom matematičkih sadržaja i upoznavanjem osnovnih matematičkih metoda doprinese formiranju pravilnog pogleda na svet i svestranom razvitku ličnosti učenika;
- da učenici stiču naviku i obučavaju se u korišćenju raznovrsnih izvora znanja.

Prvi razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- prepoznaju, razlikuju i ispravno imenuju oblike predmeta, površi i linija;
- posmatranjem i crtanjem upoznaju tačku i duž i steknu umešnost u rukovanju lenjirom;
- na jednostavnijim, konkretnim primerima iz svoje okoline uočavaju odnose između predmeta po obliku, boji i veličini;
- uspešno određuju položaj predmeta prema sebi i predmeta prema predmetu;
- uočavaju razne primere skupova, pripadanje elemenata skupu i koriste reči: "skup" i "element", usvajajući značenje vezivanjem za primere iz prirodnog okruženja deteta;
- nauče da broje, čitaju, zapisuju i upoređuju brojeve do 100, kao i da ispravno upotrebljavaju znake jednakosti i nejednakosti;
- savladaju sabiranje i oduzimanje do 100 (bez prelaza preko desetice), razumeju postupke na kojima se zasnivaju ove operacije, shvate pojam nule i uočavaju njeno svojstvo u sabiranju i oduzimanju, upoznaju termine i znake sabiranja i oduzimanja; nauče da pravilno koriste izraze "za toliko veći" i "za toliko manji";
- upoznaju (na primerima) komutativnost i asocijativnost sabiranja (bez upotrebe ovih naziva);
- savladaju tablicu sabiranja i da do nivoa automatizacije usvoje tehniku usmenog sabiranja jednocifrenih brojeva i odgovarajuće slučajeve oduzimanja;
- određuju nepoznati broj u odgovarajućim jednakostima isključivo putem "pogađanja";
- uspešno rešavaju tekstualne zadatke (s jednom i dve operacije) u okviru sabiranja i oduzimanja do 100 (pomoću sastavljanja izraza, kao i obratno, da na osnovu datog izraza umeju da sastavljaju odgovarajuće zadatke);
- upoznaju metar, dinar i paru.

Sadržaji programa

Predmeti u prostoru i odnosi među njima

Posmatranje predmeta: položaj i veličina predmeta. Relacije među predmetima: veći, manji; levo, desno; ispred, iza; ispod, iznad; gore, dole, itd.

Predmeti oblika kruga, pravougaonika i kvadrata.

Linija i oblast

Kriva i prava linija. Zatvorena i otvorena linija. Unutrašnjost i spoljašnjost, reči u, na i van. Spajanje tačaka pravim i krivim linijama. Duž. Upotreba lenjira.

Klasifikacija predmeta prema svojstvima

Upoređivanje predmeta po dužini i boji.

Prirodni brojevi do 100

(Desetica, brojevi 11-20, brojevi 21-100)

Opis skupa navođenjem članova ili svojstva. Član skupa. Prikazivanje skupova. Brojanje unapred i unazad i sa preskokom. Skupovi sa različitim i skupovi sa istim brojem elemenata.

Cifre, pisanje i čitanje brojeva. Prikazivanje brojeva pomoću tačaka na brojevnoj pravoj. Upoređivanje brojeva. Znaci: $<$, $>$, $=$. Redni brojevi.

Sabiranje i oduzimanje prirodnih brojeva: u prvoj desetici, u okviru 20 (sa prelazom preko desetice) i od 20 do 100 (bez prelaza preko desetice); znaci $+$ i $-$; reči: sabirak, zbir, umanjenik, umanjilac, razlika, veći za, manji za. Svojstva sabiranja. Nula kao sabirak i rezultat oduzimanja.

Određivanje nepoznatog broja u najprostijim jednakostima u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem pogađanjem.

Prostiji zadaci s primenom sabiranja i oduzimanja.

Merenje i mere

Dinar i para. Metar.

Drugi razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- savladaju sabiranje i oduzimanje do 100;
- shvate množenje kao sabiranje jednakih sabiraka, upoznaju i koriste termine i znak množenja;
- upoznaju operaciju deljenja, koriste termine i znak deljenja;
- upoznaju (na primerima) komutativnost i asocijativnost računskih operacija (bez upotrebe ovih naziva);
- uočavaju svojstva nule kao sabirka, činioca i deljenika, a jedinice kao činioca i delioca;
- savladaju tablicu množenja jednocifrenih brojeva i odgovarajuće slučajeve deljenja (do automatizma);

- savladaju množenje i deljenje u okviru 100, upoznaju funkciju zgrade i redosled izvođenja računskih operacija;
- umeju da pročitaju i zapišu pomoću slova zbir, razliku, proizvod i količnik, kao i da znaju da odrede vrednost izraza sa dve operacije;
- upoznaju upotrebu slova kao oznaku za nepoznati broj (odnosno, kao zamenu za neki broj) u najjednostavnijim primerima sabiranja i oduzimanja;
- umeju da rešavaju tekstualne zadatke s jednom i dve računске operacije, kao i jednačine s jednom operacijom (na osnovu veza između komponenata operacije);
- shvate pojam polovine;
- uočavaju i stiču određenu spretnost u crtanju prave i duži kao i raznih krivih i izlomljenih linija;
- uočavaju i crtaju pravougaonik i kvadrat na kvadratnoj mreži;
- upoznaju i primenjuju mere za dužinu (m, dm, cm) i vreme (čas, minut, dan, sedmica, mesec).

Sadržaji programa

Prirodni brojevi do 100

Sabiranje i oduzimanje prirodnih brojeva do 100 (s prelazom preko desetice). Komutativnost i asocijativnost sabiranja.

Množenje i deljenje prirodnih brojeva; znaci za množenje i deljenje ($\cdot$, $:$); reči: činioci, proizvod, deljenik, delilac, količnik. Nula i jedinica kao činioci; nula kao deljenik. Komutativnost i asocijativnost množenja.

Izrazi (dve operacije); zgrade, redosled računskih operacija.

Slovo kao zamena za neki broj.

Određivanje nepoznatog broja u jednakostima tipa: $x + 5 = 9$; $7x = 35$; $x : 5 = 3$; $12 : x = 4$.

Pojam polovine.

Rešavanje jednostavnijih zadataka (najviše dve operacije).

Geometrijski oblici

Predmeti oblika lopte, valjka, kvadra i kocke. Upoređivanje predmeta po obliku, širini, visini i debljini.

Duž, poluprava i prava. Crtanje raznih krivih i izlomljenih linija. Otvorena i zatvorena izlomljena linija. Uočavanje i crtanje pravougaonika i kvadrata na kvadratnoj mreži.

Merenje i mere

Merenje duži pomoću metra, decimetra i centimetra. Mere za vreme: čas, minut, dan, sedmica - nedelja, mesec.

Odnos između jedinica upoznatih mera.

Način ostvarivanja programa

Zbog lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog časova po temama po modelu (ukupno časova za temu; časova za obradu, časova za ponavljanje i uvežbavanje)

Prvi razred

Predmeti u prostoru i odnosi među njima (10; 4 + 6)

Linija i oblast (14; 5 + 9)

Klasifikacija predmeta prema svojstvima (6; 2 + 4)

Prirodni brojevi do 100 (144; 57 + 87)

Merenje i mere (6; 2 + 4)

Drugi razred

Prirodni brojevi do 100 (145; 55 + 90)

Geometrijska tela i figure (25; 8 + 17)

Merenje i mere (10; 3 + 7)

Glavna odlika programa matematike za mlađe razrede jeste što su akcentovani opažajni pojmovi, koji se stvaraju kroz dobro planiranu aktivnost.

Skupovi. - Elementarni skupovni pojmovi u I razredu shvataju se kao didaktički materijal (a ne kao logičko-pojmovna osnova) za nastavu o brojevima. Formiranje ovih pojmova zasniva se na igri i praktičnoj aktivnosti učenika (preko konkretnih primera).

Izdvajanjem grupa objekata, koji se posmatraju kao samostalne celine, planski se sistematizuje didaktički materijal. Da bi imenovanje ovakvih raznovrsnih celina i njihovih objekata bilo jednoobraznije i da bi se time podsticala apstrakcija, predviđa se aktivna upotreba reči skup i elemenat, bez pokušaja da se ideja skupa učini eksplicitnom. Pri izdvajanju skupova vodi se računa o tome da je na neki detetu dostupan način jasan ključ po kojem je izvršeno izdvajanje i tamo u njegovoj svesti potpuno određena realizacija pripadnosti.

Dijagramske slike treba koristiti i u predstavljanju linija. Na podesan vizuelan način ili kroz prigodan jezik treba isticati svojstva relacije, zahtevajući pri tome da ih učenici i sami uočavaju, ispravno predstavljaju i u tom smislu sa njima aktivno rade. Pri tome je izlišno prerano insistiranje na terminima koji izražavaju svojstva relacija, kao i na određivanju pojmova putem definicija.

Brojevi. - Program matematike u razrednoj nastavi predviđa da učenici postupno upoznaju brojeve prirodnog niza i broj nulu kako bi na kraju IV razreda u potpunosti savladali sistem prirodnih brojeva i njegova svojstva.

Izdvajanjem, po prirodi elemenata i njihovom rasporedu, različitih kolekcija objekata vrši se prebrojavanje (oslonjeno na sposobnost deteta da mehanički ređa imena brojeva fiksiranim redom) i zapisivanje brojeva ciframa (do 10). Time se uči "aritmetička azbuka" i ističe nezavisnost broja od prirode elemenata koji se broje i njihovog rasporeda.

Pri brojanju učenici upoznaju ideju preslikavanja; uzastopno brojanje navodi ih na otkrivanje zakonitosti formiranja niza prirodnih brojeva. Već prilikom izučavanja brojeva prve desetice otkriva se kako se formira svaki broj.

Operacije s brojevima, u duhu ovog programa, treba shvatiti po sledećem planu: izdvajati pogodne prirodne i didaktički pripremljene situacije koje daju značenje operacijama i brojevima uz isticanje nepromenljivosti rezultata.

U vezi sa početnim blokovima brojeva (I i II razred) treba imati u vidu nekoliko metodoloških i metodičkih napomena. Na tom nivou brojevi se vezuju za realne grupe objekata za koje se vezuju i reči iz prirodnog jezika (stado, jato, gomila itd.), a paralelno se asimiluje značenje univerzalnije reči "skup" i relacijskog odnosa "član skupa". Izlaganje te teme razbija se na didaktičke blokove. Brojevi u okviru bloka do 10 pišu se jednom cifrom (osim 10). Tu su značajne vežbe ruke za pravilno pisanje tih simbola. Ovde se uvode i osmišljavaju operacije sabiranja i oduzimanja, kao i relacijski znakovi $=$, $>$, $<$. Iz pedagoških razloga u početku se preporučuje blok brojeva do 5, koji se zbirovima sa komponentama do 5 i vrednostima preko 5 širi na brojeve 6 do 10. Vrednost zbirova u tom najmanjem bloku odmah se vidi, pa je akcenat na vežbama pravilnog zapisivanja izraza i relacija koje se tu javljaju. Blok brojeva do 20 je prirodna celina zatvorena za zbirove jednocifrenih brojeva. Akcenat se stavlja na metodu prelaza preko 10 pri sabiranju i oduzimanju, a cilj je spontano zapamćivanje tablica sabiranja i oduzimanja.

Blok brojeva do 100 formira se kao zbirovi desetica i jedinica. Posle obrade operacija sabiranja i oduzimanja, uvode se operacije množenja i deljenja. Ovaj blok je takođe prirodna celina zatvorena za množenje jednocifrenih brojeva. Zakoni razmene činilaca, množenja zbira i razlike brojem, utemeljuju se i koriste za izgradnju tablice množenja s ciljem njenog spontanog zapamćivanja.

Program predviđa prvo upoznavanje svojstava operacija, a zatim, na toj osnovi, objašnjavanje načina računanja. Time se povećava efikasnost nastave i učenicima znatno olakšava usvajanje tablica sabiranja i množenja, kao i formiranje drugih računskih umenja. Isto tako, blagovremeno izučavanje svojstava operacija i veza između njih podiže teorijski nivo celog rada iz matematike i potpunije otkriva smisao operacije. Usvajanje svakog svojstva operacije prolazi kroz nekoliko etapa: pripremna vežbanja, odgovarajuće operacije na odabranim primerima, formulisanje svojstva, primena svojstva u određivanju vrednosti izraza i načinu računanja, zapis svojstva pomoću slova. Posebno je važno da se utvrdi kako promene komponenata računskih operacija utiču na rezultat; kao i da se ukaže na značaj ovih činjenica u praktičnom računanju. Tako, na primer, nije dovoljno da učenici samo znaju da proizvod dva brojeva ne menja vrednost ako se jedan od njih pomnoži nekim brojem, a drugi podeli tam istim brojem, već to treba da umeju i da primene na konkretnim primerima.

U I i II razredu operacije se vrše usmeno, uz zapisivanje odgovarajućih izraza i jednakosti.

Pri izučavanju operacija treba predvideti dovoljan broj vežbanja čijim će obavljanjem učenici izgrađivati sigurnost i spretnost usmenog i pismenog računanja. Međutim, sama ta tehnika nije dovoljna. Tek razumevanjem šta koja računaska operacija predstavlja u konkretnim zadacima, odnosno svesno odlučivanje a ne nagađanje kada koju operaciju treba primeniti, pretvara tu tehniku u stvarno a ne formalno znanje.

Brojeve izraze treba obrađivati uporedo sa uvežbavanjem računskih operacija. Treba insistirati na tome da učenici tekstualno zapisane zadatke prikazuju brojevnim izrazima i da rečima iskazuju brojeve izraze, odnosno da ih čitaju. Ovakvim načinom obrađivanja brojevnih izraza učenici se sigurno snalaze u redosledu računskih operacija i lako shvataju značaj zagrada u zadacima.

Počeci formiranja matematičkog jezika. - Matematički jezik čine osnovni simboli, izrazi i formule. To je jezik tačan, jasan i istovremeno precizan.

Slovo u svojstvu matematičkog znaka pojavljuje se već u II razredu. Njime se zamenjuju razni simboli za zapisivanje nepoznatog broja (tačka, crtica, kvadratić), na primer pri rešavanju zadataka oblika: "Ako zamišljenom broju dodamo 5, onda dobijemo 9. Koji je broj zamišljen." (Prevod glasi: $x + 5 = 9$).

Kod učenika se postupno izgrađuje predstava o promenljivoj, pri čemu slovo nastupa u svojstvu simbola promenljive. Učenici najpre određuju vrednosti najprostijih izraza (oblika: $a + 3$, $b - 4$, $a + b$, $a - b$) za različite brojeve vrednosti slova koja u njima figurišu. Kasnije postepeno upoznaju složenije izraze.

Program predviđa da se jednačine, kao specijalne formule, rešavaju paralelno sa vršenjem odgovarajućih računskih operacija. Rešavanje jednačina u II razredu zasniva se na poznavanju računskih operacija i njihove međusobne povezanosti. Pri rešavanju jednačina s nepoznatim elementom množenja i deljenja treba uzimati samo primere s celobrojnim rešenjima.

Jednačine pružaju velike mogućnosti za još potpunije sagledavanje svojstava računskih operacija i funkcionalne zavisnosti rezultata operacije od njenih komponenata.

Kada određeni broj zadovoljava (ne zadovoljava) datu jednačinu, onda to učenici treba da iskazuju i zapisuju rečima "tačno" ("netačno") ili na neki drugi, kraći način.

Prisutnost algebarske propedevtike u programu razredne nastave omogućuju da se dublje i na višem nivou izučavaju predviđeni matematički sadržaji. Drugim rečima, koristeći se elementima matematičkog jezika, učenici usvajaju znanja s većim stepenom uopštenosti.

Ideja funkcije. - Ideja funkcije prožima sve programske sadržaje, počevši od formiranja pojma broja i operacije. Najveći značaj na ovom planu pridaje se otkrivanju ideje preslikavanja (npr. svakoj duži, pri određenoj jedinici merenja, odgovara jedan određeni broj itd.). Izgrađivanju pojma preslikavanja pomaže uvođenje tablica i dijagrama. Tablice treba koristiti počev s I razredom. Na primer, u vidu tablice pregledno se može zapisati rešenje zadatka: "U dvema kutijama nalazi se ukupno 8 olovaka. Koliko olovaka može biti u jednoj, a koliko u drugoj kutiji?" Pri tome učenici uočavaju sve odnose (u prvoj kutiji broj olovaka povećava se za 1, u drugoj se smanjuje za 1, a ukupan broj olovaka u obe kutije se ne menja).

U procesu sistematskog rada s tablicama učenici ovladavaju samim načinom korišćenja tablica za utvrđivanje odgovarajućih zavisnosti između podataka (veličina) što je, samo po sebi, posebno važno.

Otkrivanju ideje funkcije doprinose i raznovrsna vežbanja s brojevnim nizovima. Na primer, može se dati zadatak: "Produžiti niz 10, 15, 20... Koji će broj biti u nizu na osmom (petnaestom) mestu? Da li je u datom nizu broj 45 (ili 44)? Na kojem će mestu u datom nizu biti broj 55 (ili 70)?"

Tekstualni zadaci. - Tekstualni zadaci koriste se kao sadržaji raznih vežbanja, pri čemu učenici u raznim životnim situacijama uočavaju odgovarajuće matematičke relacije, i obratno-matematičke apstrakcije primenjuju u odgovarajućim životnim odnosima: oni predstavljaju sredstvo povezivanja nastave matematike sa životom. U procesu rešavanja zadataka učenici izgrađuju praktična umenja i navike koje su im neophodne u životu i upoznaju našu društvenu stvarnost. Sam proces rešavanja tekstualnih zadataka na najbolji način doprinosi matematičkom i opštem razvitku učenika. Treba nastojati da se u procesu rešavanja potpuno iskoriste sve mogućnosti koje postoje u zadacima.

Pri razmatranju svake nove operacije prvo se uvode prosti zadaci koji su usmereni na otkrivanje smisla te operacije (zadaci za određivanje zbira, razlike, proizvoda, količnika), a zatim se uvode zadaci pri čijem se rešavanju otkriva novi smisao operacija (zadaci povezani s pojmovima razlike i količnika); na kraju se razmatraju prosti zadaci koji se odnose na otkrivanje uzajamnih veza između direktnih i obratnih operacija (zadaci za određivanje nepoznate komponente). Složene zadatke treba rešavati postupno, prema njihovoj komplikovanosti: prvo zadatke s dve, pa zatim s tri i, na kraju, sa više operacija.

Pri rešavanju tekstualnih zadataka korisno je već u I razredu navikavati učenike da rešavanje zapisuju u vidu brojevnog izraza, s tim što se izostavlja imenovanje podataka (to daje mogućnost da se prema jednom istom izrazu sastavljaju zadaci različitog konkretnog sadržaja i da tako učenici uviđaju da se različiti zadaci rešavaju jednom istom operacijom). U II razredu rešavaju se zadaci sa slovnom podacima, što još više pomaže učenicima da shvate da se jednom istom operacijom mogu rešiti zadaci s različitim konkretnim sadržajem.

Upotreba izraza predviđa se i pri rešavanju složenih zadataka. Pri rešavanju zadataka s prethodnim sastavljanjem izraza pažnja se usredsređuje na analizu uslova zadataka i sastavljanje plana njegovog rešenja. U strukturi izraza prikazuje ceo tok rešenja zadataka: operacije koje treba obaviti, brojevi nad kojima se obavljaju operacije i redosled kojim se izvršavaju te operacije.

Sastavljanje izraza predstavlja dobru pripremu za sastavljanje najprostijih jednačina prema uslovu zadatka. U svakoj konkretnoj situaciji zadatke treba rešavati najracionalnijim načinom, uz upotrebu dijagrama, shema i drugih sredstava prikazivanja. Neophodno je takođe da učenik prethodno procenjuje rezultat i da proverava tačnost samog rezultata. Proveri treba posvećivati veliku pažnju; ukazati učenicima na njenu neophodnost, na razne načine proveravanja i navikavati ih da samostalno vrše proveru rezultata. Nijedan zadatak ne treba smatrati završnim dok nije izvršena provera. Pri računanju, koje se mora obavljati tačno, treba razvijati brzinu, s tim da ona nikada ne ide na štetu tačnosti koja je ipak glavna.

Geometrijski sadržaji. - Osnovna intencija programa u oblasti geometrije sastoji se u tome što se insistira i na geometriji oblika, kao i na geometriji merenja (merenje duži, površi, tela). Izučavanje geometrijskog gradiva povezuje se s drugim sadržajima početne nastave matematike. Koriste se geometrijske figure u procesu formiranja pojma broja i operacija s brojevima; i obratno, koriste se brojevi za izučavanje svojstva geometrijskih figura. Na primer: komutativno svojstvo množenja prikazuje se na pravougaoniku koji je rastavljen na jednake kvadrate, zadaci o kretanju ilustruju se na dužima itd.

Učenici najpre propedevtički upoznaju oblike geometrijskih tela, što im je pristupačnije od osnovnih geometrijskih pojmova. Zatim upoznaju različite najprostije geometrijske figure: linije, tačku i duž, a tek onda dobijaju prve predstave o pravougaoniku i kvadratu, uglu, trouglu, krugu, pravoj i ravni, kvadru, kocki i nekim njihovim svojstvima.

Konkretizujući rečeno, a u vezi sa prve tri teme u I razredu, valja imati u vidu nekoliko bitnih karakteristika tih sadržaja. Položaji su relacijski pojmovi, pa reči koje ih označavaju treba vezivati za okružujuću realnost ili njeno slikovno predstavljanje. Geometrijski pojmovi na ovom nivou su opažajni. Tako je oblik bitno svojstvo realnog sveta (uključujući i didaktički materijal) i slika koje ih predstavljaju. Reči linija vezivati za tela čija su prostiranja u pravcu jedne dimenzije (žice, konopci itd.), figura - u dve dimenzije (modeli od papira, ploče itd.), a telo - u tri dimenzije.

Početna nastava geometrije mora biti eksperimentalna, tj. najprostije geometrijske figure i neka njihova svojstva upoznaju se praktičnim radom, preko raznovrsnih modela figura u toku posmatranja, crtanja, rezanja, presavijanja, merenja, procenjivanja, upoređivanja, poklapanja itd. Pri tome učenici uočavaju najbitnija i najopštija svojstva određenih figura koja ne zavise od vremena, materijala, boje, težine i dr. Tako učenici stižu elementarne geometrijske predstave, apstrahujući nebitna konkretna svojstva materijalnih stvari.

Iako osnovu nastave geometrije u mlađim razredima čine organizovano posmatranje i eksperiment, ipak je neophodno da se učenici navikavaju, u skladu sa uzrastom, ne samo da posmatraju i eksperimentišu već da i sve više rasuđivanjem otkrivaju geometrijske činjenice.

Sistematski rad na razvijanju elementarnih prostornih predstava kod učenika u razrednoj nastavi treba da stvori dobru osnovu za šire i dublje izučavanje geometrijskih figura i njihovih svojstava u starijim razredima osnovne škole.

Merenje i mere. - Za upoznavanje metarskog sistema mera treba koristiti očigledna sredstva i davati učenicima da mere predmete iz okoline (u učionici, školskom dvorištu, kod kuće itd.). Isto tako, neophodno je i da se učenici vežbaju da procenjuju odoka (npr. razdaljinu između dva predmeta, masu i sl.), pa da po završenom takvom merenju utvrđuju izračunavanjem koliko su grešku učinili.

Pretvaranje jedinica u manje i veće jedinice treba pokazivati i uvežbavati na primerima, ali u zadacima ne treba preterivati s velikim brojem raznih jedinica. Blagovremenim uvođenjem metarskog sistema mera otpada potreba da se višeiimeni brojevi izdvajaju u poseban odeljak, odnosno računске operacije sa višeiimenim brojevima treba izvoditi uporedo s računanjem s prirodnim brojevima na taj način što će se višeiimeni brojevi pretvarati u jednoimene brojeve najnižih jedinica.

Posebnu pažnju treba obratiti domaćim zadacima.

Domaći zadaci se planiraju navođenjem tipova zadataka, pri čemu se vodi računa o obrazovno-vaspitnim zadacima odgovarajućeg gradiva (teme) i mogućnostima učenika. U "pripremama" (konspektima) za časove konkretno se navode svi zadaci predviđeni za domaći rad.

Pri sastavljanju, odnosno pripremanju zadataka za domaći rad treba imati u vidu individualne sposobnosti učenika (obavezni zadaci, fakultativni zadaci).

Domaći zadaci imaju za cilj ne samo utvrđivanje i ponavljanje pređenog gradiva na času, već i dalje usavršavanje matematičkih znanja, umenja i navika učenika; stoga, osim zadataka sasvim analognih onima koji su rešavani na času, treba zadavati i druge obavezne zadatke (kako bi učenici koristili knjigu, ispoljili svoju inicijativu i druge sposobnosti, mobilisali svoje znanje). Naime, mesto i uloga domaćih zadataka proizlaze iz činjenice što su oni sastavni deo nastave, odnosno učenja i pogodna forma za aktiviranje

učenika, osposobljavanje za samostalan rad i učvršćivanje znanja. S tog stanovišta ih treba davati, strukturirati, proveravati i vrednovati. Domaći zadaci proveravaju se na različite načine (koje treba varirati): usmenim ispitivanjem pojedinih učenika (izrada pojedinih zadataka iz domaćeg rada), putem kraćeg kontrolnog rada, planskom komentarisanim proverom (uz angažovanje učenika i povezivanjem s ponavljanjem pređenog gradiva) a, pre svega, neposrednim brzim fragmentarnim uvidom u sveske učenika (frontalno) pri obilasku odeljenja u početku časa ili detaljnim pregledom (van časa) izvesnog broja, po nekom planu, prikupljenih svezaka (uz komentarisanje uočenih grešaka pri vraćanju svezaka i ispravljanje grešaka od strane učenika). Domaće zadatke treba na određeni način vrednovati - posredno uzimati u obzir pri formiranju ocene učenika iz matematike (ceniti redovitost rada, pravilnost rešenja svih ili većine zadataka, kvalitet rešenja, urednost).

Osnovni zahtevi u pogledu matematičkih znanja i umenja učenika

Cilj i opšti zadaci nastave matematike konkretizovani su operativnim zadacima za svaki razred. Polazeći od njih i programskih sadržaja matematike u osnovnoj školi. Kao osnovni zahtevi utvrđuju se sledeća znanja (činjenice, definicije, pravila, dokazi) i umenja (matematičko-logička, radno-tehnička) kojima učenici treba da vladaju na kraju svakog pojedinog razreda u osnovnoj školi i to na nivou prepoznavanja reprodukcije (obavezno), razumevanja (većim delom) ili primenom (izuzetno), što je posebno naglašeno u svakom konkretnom slučaju.

Prvi razred

Znati:

- niz brojeva od 1 do 100 i mesto broja 0;
- tablicu sabiranja jednocifrenih brojeva i odgovarajuće slučajeve oduzimanja
- merne jedinice: metar, dinar i paru.

Umeti:

- uočavati razne primere skupova;
- čitati, zapisivati i upoređivati brojeve od 0 do 100;
- koristiti tablicu sabiranja jednocifrenih brojeva (do automatizma) - za sabiranje i oduzimanje;
- određivati zbir i razliku brojeva u okviru 20;
- rešavati najprostije zadatke sabiranja i oduzimanja;
- uočavati položaj predmeta u neposrednoj okolini;
- razlikovati predmete po obliku i veličini;
- uočavati, imenovati i crtati liniju, tačku i duž;
- koristiti udžbenik.

Drugi razred

Znati:

- tablicu množenja jednocifrenih brojeva i odgovarajuće slučajeve deljenja;
- jedinice: decimetar, centimetar, čas, minut, dan, sedmica, mesec;

- osnovna svojstva računskih operacija.

Umeti:

- koristiti tablicu množenja jednocifrenih brojeva (do automatizma);
- vršiti četiri osnovne računske operacije u okviru prve stotine;
- vršiti proveru obavljene računske operacije;
- izračunati vrednost brojevnog izraza sa dve operacije;
- rešavati jednačine (navedene u programu) na osnovu zavisnosti između rezultata i komponenata operacije;
- rešavati jednostavnije zadatke sa 1-2 operacije;
- meriti duž u centimetrima, decimetrima i metrima;
- crtati izlomljenu liniju, pravougaonik i kvadrat na kvadratnoj mreži;
- odrediti polovinu datog broja;
- koristiti udžbenik.

SVET OKO NAS

Cilj i zadaci

Cilj nastavnog predmeta svet oko nas jeste da učenici upoznaju sebe, svoje okruženje i razviju sposobnosti za odgovoran život u njemu.

Zadaci nastavnog predmeta *svet oko nas* su:

- razvijanje sposobnosti zapažanja osnovnih svojstava objekata, pojava i procesa u okruženju i uočavanje njihove povezanosti;
- razvijanje osnovnih pojmova o neposrednom prirodnom i društvenom okruženju i povezivanje tih pojmova;
- razvijanje osnovnih elemenata logičkog mišljenja;
- očuvanje prirodne dečje radoznalosti za pojave u okruženju i podsticanje interesovanja i sposobnosti za upoznavanje pojava kroz aktivne istraživačke delatnosti;
- osposobljavanje za samostalno učenje i pronalaženje informacija;
- integrisanje iskustvenih i naučnih saznanja u sistem pojmova iz oblasti prirode i društva;
- sticanje elementarne naučne pismenosti i stvaranje osnova za dalje učenje;
- usvajanje civilizacijskih tekovina i upoznavanje mogućnosti njihovog čuvanja i racionalnog korišćenja i dograđivanja;
- razvijanje svesti o potrebi i mogućnostima ličnog učešća i doprinosa u zaštiti životne sredine i održivom razvoju.

Prvi razred

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Zadaci

- razvijanje tehnika saznanjog procesa: posmatranje, uočavanje, upoređivanje, klasifikovanje, imenovanje;
- formiranje elementarnih naučnih pojmova iz prirodnih i društvenih nauka;
- podsticanje dečijih interesovanja, pitanja, ideja i odgovora u vezi sa pojavama, procesima i situacijama u okruženju u skladu sa njihovim kognitivno-razvojnim sposobnostima;
- podsticanje i razvijanje istraživačkih aktivnosti dece;
- podsticanje uočavanja jednostavnih uzročno-posledičnih veza, pojava i procesa, slobodnog iskazivanja svojih zapažanja i predviđanja;
- rešavanje jednostavnih problem-situacija kroz ogled, samostalno i u timu;
- razvijanje odgovornog odnosa prema sebi i okruženju i uvažavanje drugih;
- razumevanje činjenice da je čovek deo prirode i da svojim postupcima utiče na prirodu, kao i razvijanje sposobnosti prepoznavanja čovekovog uticaja na zdravlje i životnu sredinu.

Sadržaji programa

JA I DRUGI (9 časova)

Ja kao prirodno i društveno biće. (1 čas)

Zadovoljavanje svojih potreba i osećanja uvažavajući potrebe i osećanja drugih. (1 čas)

Ambijent u kome živim: dom, ulica, škola, naselje. (2 čas)

Grupacije ljudi u okruženju i moje mesto u njima: porodica, rođaci, susedi, vršnjaci, sugrađani...(3 časa)

Praznici i običaji. (1 čas)

Dečija prava (uvažavanje različitosti i prava drugih). (1 čas)

ŽIVA I NEŽIVA PRIRODA (42 časa)

Šta čini prirodu - razlikovanje žive od nežive prirode. (1 čas)

Živa priroda (15 časova)

Biljke i životinje različitih staništa u neposrednoj okolini. (2 časa)

Karakteristične biljke u okruženju (izgled, stanište, značaj biljaka i njihovo negovanje). (3 časa)

Karakteristične životinje u okruženju (izgled, stanište, način života, briga o njima). (3 časa)

Razlike i sličnosti među živim bićima na osnovu uočenih osobina. (1 čas)

Razlike i sličnosti među biljkama na osnovu spoljašnjeg izgleda. (3 časa)

Razlike i sličnosti među životinjama na osnovu spoljašnjeg izgleda. (3 časa)

Neživa priroda - voda, vazduh, zemljište (16 časova)

Osnovna svojstva vode: različita stanja, ukus, miris, providnost... (3 časa)

Voda kao rastvarač. (1 čas)

Oblici pojavljivanja vode u prirodi: izvori, reke, potoci, bare, jezera ...(1 čas)

Osnovna svojstva vazduha: miris, providnost. (2 časa)

Strujanje vazduha. (1 čas)

Osnovna svojstva zemljišta: boja, rastresitost, vlažnost. (1 čas)

Oblici reljefa lokalne sredine: brdo, ravnica... (1 čas)

Materijali, njihova svojstva (tvrd - meko, providno - neprovidno, hrapavo - glatko) i ponašanje u vodi (pliva - tone, rastvorljivo - nerastvorljivo). (2 časa)

Ponašanje materijala pod različitim spoljašnjim mehaničkim i toplotnim uticajima: istezanje, sabijanje, savijanje, uvrtnje, promene pri zagrevanju i hlađenju. (2 časa)

Promena agregatnog stanja vode pri zagrevanju i hlađenju. (2 časa)

Veza žive i nežive prirode (10 časova)

Značaj i uloga sunčeve svetlosti i toplote za živi svet. (1 čas)

Svetlost i senka: oblik i veličina senke, obdanica i noć. (2 časa)

Uticaj prirodnih pojava na živa bića: smena obdanice i noći, smena godišnjih doba, vremenske prilike i njihov uticaj na biljke, životinje i čoveka. (3 časa)

Značaj vode, vazduha i zemljišta za živi svet i ljudske delatnosti. (1 čas)

Gajenje biljaka pod različitim uslovima. (1 čas)

Uticaj ljudske aktivnosti na prirodu. (2 čas)

ORIJENTACIJA U PROSTORU I VREMENU (10 časova)

Kretanje - promena položaja u prostoru i vremenu, prostorne (napred, nazad, gore, dole, levo, desno) i vremenske (pre, sada, posle) odrednice. (1 čas)

Kretanje svuda oko nas. (1 čas)

Pokretanje i zaustavljanje predmeta: gura, vuče, podiže. (1 čas)

Kretanje u različitim sredinama i po različitim podlogama (brzina i pravac kretanja). (2 časa)

Uticaj oblika predmeta na njegovo kretanje - klizanje i kotrljanje. (1 čas)

Orijentacija u prostoru u odnosu na karakteristične objekte u neposrednom okruženju. (1 čas)

Snalaženje u vremenu - kada je šta bilo: sada, pre, posle; dan, juče, danas, sutra; sedmica; prepoznavanje vremenskih kategorija mesec i godišnje doba. (2 časa)

Pratim, merim i beležim rastojanje i vreme. (1 čas)

KULTURA ŽIVLJENJA (11 časova)

Elementi kulture življenja: stanovanje, ishrana, odevanje, očuvanje zdravlja i životne sredine. (2 časa)

Racionalno korišćenje vode, hrane i energije. (1 čas)

Svojstva materijala određuju njihovu upotrebu i unapređuju kulturu življenja (značaj njihove racionalne upotrebe, kao i upotrebe ambalaže od plastike, stakla i metala). (2 časa)

Opasne situacije po život, zdravlje i okolinu - prevencija i pravilno ponašanje (saobraćaj, nepravilno korišćenje kućnih aparata, alata i različitih materijala, elementarne nepogode). (3 časa)

Saobraćaj i pravila bezbednog ponašanja. (3 časa)

Drugi razred

(2 časa nedeljno, 72 časa godišnje)

Zadaci

- razvijanje tehnika saznanog procesa: posmatranje, uočavanje, upoređivanje, klasifikovanje, imenovanje;
- formiranje elementarnih naučnih pojmova iz prirodnih i društvenih nauka;
- podsticanje dečijih interesovanja, pitanja, ideja i odgovora u vezi sa pojavama, procesima i situacijama u okruženju u skladu sa njihovim kognitivno-razvojnim sposobnostima;
- podsticanje i razvijanje istraživačkih aktivnosti dece;
- podsticanje uočavanja uzročno-posledičnih veza, pojava i procesa, na osnovu različitih parametara;
- opisivanje i simuliranje nekih pojava i modelovanje jednostavnih objekata u svom okruženju;
- slobodno iskazivanje svojih zapažanja i predviđanja i samostalno rešavanje jednostavnih problem-situacija;
- razvijanje različitih socijalnih veština i prihvatanje osnovnih ljudskih vrednosti za kriterijum ponašanja prema drugima;
- razvijanje odgovornog odnosa prema okruženju, interesovanja i spremnosti za njegovo očuvanje.

Sadržaji programa

ŽIVA I NEŽIVA PRIRODA (27 časova)

Živa priroda (12 časova)

Zajedničke osobine živih bića (disanje, ishrana, rast, ostavljanje potomstva). (4 časa)

Raznovrsnost biljaka u mojoj okolini. (2 časa)

Raznovrsnost životinja u mojoj okolini. (2 časa)

Razlike među živim bićima u zavisnosti od sredine u kojoj žive. (1 čas)

Uzajamna zavisnost biljaka, životinja i čoveka. (2 časa)

Čovek kao deo žive prirode i njegova uloga u održivosti prirodne ravnoteže. (1 čas)

Neživa priroda (11 časova)

Gde sve ima vode (oblici pojavljivanja i osnovna svojstva vode). (1 čas)

Promenljivost oblika i slobodna površina vode, uslovi toka. (2 časa)

Vazduh svuda oko nas, vazduh - uslov života. (1 čas)

Kako prepoznati vazduh (kroz sopstveno kretanje i pokretanje tela). (2 časa)

Sunce - izvor svetlosti i toplote i uslov života. (1 čas)

Promene koje nastaju pri zagrevanju i hlađenju vode i vazduha (promena temperature, isparavanje i zamrzavanje vode, nastajanje oblaka, magla, padavine, vetar...). (3 časa)

Zemljište - uslov za rast i razvoj biljaka. (1 čas)

Veza žive i nežive prirode (4 časa)

Bez čega ne mogu živa bića - neraskidiva veza žive i nežive prirode. (1 čas)

Promene u prirodi i aktivnosti ljudi u zavisnosti od godišnjih doba. (1 čas)

Zagađenost vode, vazduha i zemljišta (načini zagađivanja i njihove posledice) i mogućnost zaštite. (2 časa)

GDE ČOVEK ŽIVI (15 časova)

Reljef i površinske vode u mestu i okolini. (1 čas)

Naselja (pojam i vrste naselja nekad i sad). (2 časa)

Živimo u naselju (grupe ljudi, uloge pojedinaca i grupa). (2 časa)

Pravila ponašanja u grupi (prava i odgovornosti pripadnika grupe, običaji, tradicija i praznici nekad i sad). (4 časa)

Snalaženje u naselju (ulica, broj, karakteristični objekti...). (2 časa)

Saobraćaj kao vid komunikacije (značaj saobraćaja u životu čoveka, vrste saobraćaja i saobraćajna sredstva, osnovna pravila bezbednog ponašanja i kultura ponašanja u saobraćaju...). (4 časa)

LJUDSKA DELATNOST (18 časova)

Čovek stvara (uslovi za život i rad, potrebe ljudi, proizvodi ljudskog rada). (1 čas)

Isti materijal - različiti proizvodi, različiti materijali za isti proizvod. (1 čas)

Raznovrsnost materijala (drvo, kamen, metal, staklo, razne vrste plastike, guma, papir, karton, plastelin ...). (1 čas)

Osnovna svojstva materijala (tvrdoća, elastičnost, plastičnost...) i njihov značaj za ljudsku delatnost. (2 časa)

Ponašanje materijala pod mehaničkim uticajima. (2 časa)

Uticaj toplote na tela (promena temperature, širenje i skupljanje, topljenje i očvršćavanje, sagorevanje ...). (3 časa)

Toplotna provodljivost materijala. (2 časa)

Mogućnost naelektrisanja tela i osobine koje tada ispoljavaju. (2 časa)

Električna provodljivost materijala (provera pomoću strujnog kola sa baterijom i malom sijalicom). (2 časa)

Kombinovanje materijala i pravljenje novih celina. (1 čas)

Pojam i značaj reciklaže. (1 čas)

KRETANJE U PROSTORU I VREMENU (12 časova)

Dan, određivanje doba dana prema položaju Sunca, trajanje dana. (1 čas)

Kretanje u prostoru i vremenu (promena položaja u toku vremena). (1 čas)

Šta sve utiče na brzinu kretanja tela (oblik i veličina tela, materijal od koga je načinjeno, podloga, sredina, jačina delovanja). (4 časa)

Brzina kretanja organizama u zavisnosti od oblika tela i sredine u kojoj žive. (1 čas)

Merenje vremena (pojam sata i korišćenje časovnika). (2 časa)

Vremenske odrednice: dan, sedmica, mesec, godina. (1 čas)

Delovi godine - godišnja doba (trajanje). (1 čas)

Snalaženje na vremenskoj lenti. (1 čas)

Način ostvarivanja programa

Nastavni programi predmeta svet oko nas nadovezuju se na sadržaje Pripremnog predškolskog programa u okviru koga su učenici stekli neka saznanja o sebi, prirodnom i društvenom okruženju. Puno ostvarenje programa, čiji se cilj odnosi na sticanje znanja, formiranje veština, usvajanje stavova i vrednosti, podrazumeva korelaciju sa obaveznim i izbornim nastavnim predmetima i vannastavnim aktivnostima.

U nastavnom procesu polazi se od nesistematizovanih iskustvenih saznanja učenika i ide se ka opštim, naučno zasnovanim, sistematizovanim znanjima iz oblasti prirode, društva i kulture. Pri izboru programske građe primenjena je koncepcija spiralnih krugova u cilju formiranja elementarnih naučnih pojmova i postavljanje mreže za sistem pojmova iz oblasti prirode, društva i kulture, u skladu sa uzrasnim karakteristikama učenika. To znači da se ista tematika iz razreda u razred proširuje, produbljuje i posmatra sa različitih aspekata uz postepeno uvođenje novih sadržaja. Potrebno je obezbediti integrisanost gradiva koje se obrađuje, kako među različitim sadržajima programa, tako i sa drugim predmetima i realnim životom. Sistematizovanjem, dopunjavanjem i restrukturiranjem iskustvenih saznanja učenika i njihovim dovodenjem u vezu sa naučnim saznanjima, znanja se nadograđuju, proveravaju i primenjuju. Zapažanje osnovnih svojstava objekata, pojava i procesa u okruženju i uočavanje njihove povezanosti treba da budu u osnovi svih aktivnosti u realizaciji ovog programa, što na ovom uzrastu predstavlja odličan podsticaj za razvoj saznavnih sposobnosti i kognitivnih procesa učenika.

Znanja koja se stiču u okviru ovog predmeta treba da budu u funkciji odgovornog odnosa prema sebi, drugima i prirodi. Za učenike je važno da mesto i ulogu čoveka u okruženju ne posmatraju po antropocentričnom modelu već da razvijaju ekocentrični pogled na svet, jer je čovek deo prirode i u skladu sa njom treba da se ponaša. Sa ekologijom su se učenici susreli u Pripremnom predškolskom programu ali je u prvom ciklusu potrebno ta saznanja proširiti i stvoriti preduslove za razumevanje koncepta održivog razvoja koji je širi od razumevanja značaja očuvanja prirode. Učenici prvog razreda se oslanjaju na

konkretno mišljenje i još uvek imaju teškoće da razumeju kauzalne odnose i sagledaju posledice u budućnosti. Zato je potrebno kontinuirano koristiti očigledne primere koji su dovoljno jasni i konkretni kako bi se učenicima približili suštinski principi održivog razvoja. Učenike treba podsticati na učešće u aktivnostima primerenim uzrastu kao što su: negovanje biljaka u školi i domu; uočavanje negativnih i pozitivnih uticaja čoveka u neposrednoj okolini, uočavanje izvora zagađivanja vode, vazduha i zemljišta u okolini i učešće u raznim akcijama zaštite; sakupljanje i razdvajanje otpada za reciklažu - papir, plastika... Puno razumevanje tog koncepta je moguće tek na kasnijem uzrastu učenika ali se ono razvija već od predškolskog uzrasta, kontinuirano i ne samo na nivou znanja već na nivou usvojenih vrednosti, stavova i pre svega navika.

Pri definisanju programskih sadržaja ovog nastavnog predmeta poštovan je zavičajni princip. Program u prvom razredu odnosi se samo na neposredno okruženje - Moja okolina, a u drugom razredu - Moje mesto, naselje sa okolinom. Sadržaj programa u prvom razredu obuhvata tematske celine Ja i drugi, Živa i neživa priroda, Orijentacija u prostoru i vremenu, Kultura življenja, a u drugom: Živa i neživa priroda, Gde čovek živi, Ljudska delatnost, Kretanje u prostoru i vremenu. Svaka od njih je struktuirana tako da ukazuje na aspekt sa kog treba razmatrati navedene sadržaje uključujući elemente održivog ponašanja (zdravlje, ekologija, demokratičnost, tehnologija, kultura...).

Ovaj nastavni predmet predstavlja osnovu za izučavanje sadržaja u okviru nastavnih predmeta biologija, geografija, istorija, fizika i hemija. Ako se ima u vidu da će se učenici susresti sa tim predmetima tek za nekoliko godina važno je postepeno graditi mrežu pojmova i obezbediti pozitivan transfer znanja. Predmet ne bi trebalo opterećivati preteranom faktografijom, već se fokusirati na sticanje osnovnih znanja koja treba da budu dobro integrisana kako ne bi ostala izolovana i samim tim manje razumljiva i još manje primenljiva.

U strukturi programa uz sadržaje naveden je i fond časova koji je orijentacioni vodič za nastavnike. Njegovo uvažavanje, uz izbor adekvatnih metoda i načina rad, omogućuje uspešno ostvarenje ciljeva i zadataka programa. Naravno, svaki nastavnik u skladu sa konkretnom situacijom pri izradi operativnih planova može napraviti izvesne izmene u broju časova vodeći računa o tome da se ne naruši celina nastavnog programa i da svaka tema dobije adekvatan prostor.

U ovom predmetu učenje treba da se odvija kroz interaktivne socijalne aktivnosti, ispoljavanje individualnosti uz poštovanje različitosti, tuđih potreba i prava. U zavisnosti od sadržaja i cilja koji se želi ostvariti nastavnik treba da podstakne učenike na različite aktivnosti. Važno je odabrati aktivnosti koje angažuju kako pojedina čula tako i više čula paralelno. Sinhronizacija čulnih utisaka daje celovitu sliku objekata, procesa, pojava i njihovu integraciju u kompleksnu sliku sveta, a uvažava različitosti u sklonostima dece pri upoznavanju sveta i procesu učenja. Dobra integracija čulnih utisaka je uslov za pravilno iskustveno saznanje i otvoren put za transformaciju predstava i opažajno-praktičnog mišljenja u pojamovno.

Kad god je to moguće, u procesu učenja treba omogućiti učenicima izbor različitih aktivnosti, shodno njihovim subjektivnim sklonostima, radi postizanja željenih ciljeva. Aktivnosti treba osmisliti tako da (uz oprez) dete isprobava svoje mogućnosti. Neophodno je pružiti mu priliku da kroz aktivnosti pokaže svoju osposobljenost u praktičnoj primeni usvojenih znanja. Za izučavanje prirodnih pojava vrlo je značajno problemsko strukturiranje sadržaja kao podsticaj radoznalosti i intelektualne aktivnosti dece. U prvom i drugom razredu prednost imaju istraživačke aktivnosti zasnovane na čulnom saznanju, stečene praktikovanjem kroz eksperimente u osmišljenoj obrazovnoj aktivnosti, kao i u svakodnevnom životu i spontanoj igri. Poželjne su aktivnosti koje omogućuju interakciju sa fizičkom i socijalnom sredinom, jer doprinose spoznavanju sveta oko nas, tako što se otkrivaju odnosi i upoznaju svojstva i karakteristike predmeta, bića, pojava i procesa i stiču se socijalne veštine. Takođe, većina ciljeva i zadataka ovog predmeta se postiže kroz neposrednu istraživačku aktivnost dece i nenametljiv podsticaj i podršku nastavnika.

Značajne aktivnosti učenika u okviru predmeta svet oko nas jesu:

- Posmatranje sa usmerenom i koncentrisanom pažnjom radi jasnog zapažanja i uočavanja sveta u okruženju (uočavanje vidnih karakteristika);
- Opisivanje - verbalno ili likovno izražavanje spoljašnjih i unutrašnjih zapažanja;

- Procenjivanje - samostalno odmeravanje;
- Grupisanje - uočavanje sličnosti i različitosti radi klasifikovanja;
- Praćenje - kontinuirano posmatranje radi zapažanja promena;
- Beleženje - zapisivanje grafičko, simboličko, elektronsko beleženje opažanja;
- Praktikovanje - u nastavi, svakodnevnom životu i spontanoj igri i radu;
- Eksperimentisanje - namerno modifikovane aktivnosti, ogledi koje izvodi sam učenik;
- Istraživanje - ispitivanje svojstava i osobina, veza i uzročno-posledičnih odnosa;
- Sakupljanje - pravljenje kolekcija, zbirki, albuma iz prirodnog i društvenog okruženja;
- Stvaranje - kreativna produkcija;
- Igranje - didaktičke, edukativne i spontane igre;
- Aktivnosti u okviru mini-projekta - osmišljavanje i realizacija.

Postavljeni ciljevi i zadaci realizuju se kroz nastavni proces u školi, obogaćen ostalim oblicima aktivnosti u okviru školskog programa. Za potrebe ovog predmeta posebno su pogodni: organizovane posete, šetnje, izleti, nastava u prirodi, osmišljene ekskurzije, osmišljeni časovi u prirodi, zimovanja i letovanja učenika, kao i učešće u odgovarajućim akcijama u saradnji sa lokalnom sredinom, roditeljima, društvima za zaštitu životne sredine, za zaštitu životinja...

Pored korišćenja zvanično odobrenih udžbeničkih kompleta za prvi i drugi razred, u realizaciji programa za predmet Svet oko nas preporučuje se i korišćenje šire literature i ostalih izvora informacija: štampanih, audio-vizuelnih i elektronskih medija.

Praćenje i vrednovanje treba obavljati kontinuirano, uvažavajući interesovanja i aktivnosti učenika u procesu učenja, a u skladu sa individualnim razvojnim sposobnostima. Pri procesu praćenja ostvarivanja postavljenih ciljeva i zadataka, kao i postizanju postavljenih standarda, poželjno je što manje koristiti klasične pismene provere znanja - kontrolne i pismene vežbe. Pored motivacionog značaja, ocena bi trebalo da predstavlja i odraz kvaliteta ispunjenosti postavljenih standarda (znanja, umenja, stavova i vrednosti) u okviru predmeta.

LIKOVNA KULTURA

Cilj i zadaci

Cilj vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da se podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i delovanje u skladu sa demokratskim opredeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- nastava likovne kulture ima zadatak da razvija sposobnost učenika za opažanje oblika, veličina, svetlina, boja, položaja oblika u prirodi;
- da razvija pamćenje, povezivanje opaženih informacija, što čini osnovu za uvođenje u vizuelno mišljenje;
- stvaranje uslova za razumevanje prirodnih zakonitosti i društvenih pojava;
- stvarati uslove da učenici na svakom času u procesu realizacije sadržaja koriste tehnike i sredstva likovno-vizuelnog izražavanja;

- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje tradicionalne, moderne, savremene umetnosti;
- razvijati učenikove potencijale u oblasti likovnosti i vizuelnosti, te mu pomagati u samostalnom izražavanju korišćenjem primerenih tehnika i sredstava;
- razvijati ljubav prema vrednostima izraženim u delima svih oblika umetnosti;
- da stvara interesovanje i potrebu za posećivanjem izložbi, galerija, muzeja i čuvanje kulturnih dobara;
- da osetljivost za likovne i vizuelne vrednosti koju stiču u nastavi, primenjuju u radu i životu;
- razvijati senzibilitet za lepo pisanje;
- razvijati motoričke sposobnosti učenika.

Prvi razred

Operativni zadaci

U prvom razredu treba:

- osposobljavati učenika da se služi sredstvima i tehnikama likovno - vizuelnog izražavanja koji su dostupni njegovom uzrastu;
- stvarati uslove za kreativno opažanje i tumačenje predviđenih sadržaja u prvom razredu (oblike i njihove kvalitete, odnose u vidnom polju, svetlo i senku, taktilnost, crtani film i strip, razlikovanje pojedinih sredina, dizajn, performans, preoblikovanje materijala ili predmeta njihovim spajanjem);
- motivisati učenika da se slobodno likovno-vizuelno izražava, svojstveno uzrastu i individualnoj sposobnosti i da maštovito predstavlja svet oko sebe.

Sadržaji programa

OBLICI I NJIHOVI KVALITETI

Celo-deo, veliko-malo, visoko-nisko, usko-široko, svetlo-tamno, obojeno-bezbojno, meko-tvrdo, glatko-hrapavo, oblo-rogljasto.

Pojmovi: oblik.

ODNOSI U VIDNOM POLJU

Levo-desno, gore-dole, ispred-iza, više-niže, između, us-pravno-položeno, koso, ispod, u, na, duboko-plitko, puno-prazno, otvoreno-zatvoreno.

Pojmovi: orijentacija.

VREMENSKI I PROSTORNI NIZOVI

(CRTANI FILM I STRIP)

Asocijacije u nizu, crteži u nizu, slike u nizu, pokretni crteži, mrlje, oblici...

Pojmovi: film, strip.

SVETLO I SENKA

Uglovi osvetljavanja, daljina i blizina svetlosnog izvora, utvrđivanje promenljivosti oblika i senke zavisno od ugla i daljine osvetljavanja.

Pojmovi: svetlo, senka.

TAKTILNOST

Razvijanje osetljivosti za razne materijale putem dodira.

Pojmovi: dodir.

IZGLED UPOTREBNIH PREDMETA (DIZAJN)

Predmeti koji su prilagođeni učeničkom uzrastu i upoređivanje predmeta koji nisu prilagođeni učeničkom uzrastu.

Pojmovi: dizajn.

ODREĐENI PREDMET KAO PODSTICAJ ZA RAD - PERFORMANS

Akcija, radnja, doživljaj, reč, zabeleška, muzička vinjeta...

Pojmovi: performans.

PREOBLIKOVANJE MATERIJALA ILI PREDMETA NJIHOVIM SPAJANJEM

Preoblikovanje materijala ili predmeta njihovim spajanjem.

Pojmovi: spajanje.

Drugi razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- shvate likovno-vizuelni rad kao izraz individualnog osećanja, doživljaja i stvaralačke imaginacije;
- opažaju, sećaju se, objašnjavaju i rekonstruišu pojave ili situacije;
- steknu iskustva o: oplemenjivanju životnog i radnog prostora, kontrastu oblika, karakteru oblika, korišćenju materijala za rad, vizuelnim znakovima, opažanjima oblika u kretanju, komponovanju, rekonponovanju, dejstvu svetlosti na karakter oblika;
- razviju naviku lepog pisanja;
- razviju osetljivost za lepo pisanje (ćirilčka i latinička paleografija).

Sadržaji programa

KRETANJE OBLIKA U PROSTORU

Kretanje više oblika u prostoru, kretanje jednog oblika u prostoru.

Pojmovi: kretanje, prostor.

DEJSTVO SVETLOSTI NA KARAKTER OBLIKA (SVETLOST)

Prirodna i veštačka svetlost, silueta, senka (sopstvena i bačena), figura i pozadina, svetlo i senka u figuri.

Pojmovi: svetlost, silueta.

AMBIJENT - SCENSKI PROSTOR

Izrada maski, kostima i scene.

Pojmovi: ambijent, scena.

LEPO PISANJE SA KALIGRAFIJOM

Pisanje latiničkih slova uporedo sa ćirilčkim slovima.

Pisanje latiničkih i ćirilčkih slova u skladu sa kaligrafskim principima.

Pojmovi: latinica i ćirilica.

KONTRAST (KAO MOTIVACIJA ZA OPAŽANJE OBLIKA)

Prirodni i veštački oblici, slaganje - razlaganje, razlaganje - slaganje, jednobojan - višebojan, obrađen - neobrađen, prav - kriv, jednostavan - složen, ispupčen - udubljen.

Pojmovi: kontrast.

RAZNE VRSTE ZNAKOVA I SIMBOLA

Pečat, grb, simboli, slovni i notni znaci.

Pojmovi: heraldika.

JEDNOBOJNA KOMPOZICIJA UPOTREBNIH PREDMETA (KLUAŽ)

Jednobojna kompozicija upotrebnih predmeta.

Pojmovi: kluaž, jednobojan.

ZAMIŠLJANJA

Verbalni opis, tekst, fotografija...

Pojmovi: fotografija.

PREOBLIKOVANJE MATERIJALA ILI PREDMETA NJIHOVIM SPAJANJEM (VEZIVANJE)

Preoblikovanje materijala ili predmeta njihovim spajanjem.

Pojmovi: vezivanje.

Orijentacioni izbor likovnih dela i spomenika kulture prema sadržajima programa.

Način ostvarivanja programa

Program likovne kulture daje svakom nastavniku slobodu, mogućnosti da ispolji kreativnost, da pronalazi odgovarajuće oblike, metode i sredstva za realizaciju. Uputstvo će mu pomoći u procesu stvaranja sopstvenih ideja, nikako, dakle, šablona, odnosno očekuje se da i sam nastavnik bude kreativan u svom radu. To znači da je potrebno da za svaki zadatak i sam nastavnik načini vizuelnu pripremu (likovni rad)

kako bi uočio karakter zadatka i načine rada u realizaciji takvog zadatka, što će biti neka vrsta opomene ili samokontrole u procesu postavljanja zahteva upućenog učenicima. Najvažnije je izvršiti identifikaciju sadržaja, polazeći od opažanja okoline (prirode i veštačkog čovekovog okruženja - objekti koje je čovek načinio). Najbolje je učenje od prirode, posmatranje, opažanje i uočavanje neponovljivosti prirode, iz čega će proizaći i potreba za očuvanjem prirode, a potom simboličan izraz karakterističnih elemenata koji će označiti i prirodu učenika. To će biti prilika da se odredi pojam u sadržaju dva do tri podpojma i nekoliko informacija što će imati obrazovno značenje. Treba voditi računa da zahtev bude sveden i prilagođen uzrasnim mogućnostima učenika (njegovim psihofizičkim karakteristikama), čime će biti zadovoljen elementarni zahtev da za predviđeno vreme od jednog, do dva časa, učenik završi svoj rad. Neprimereno je da učenik završava svoje radove kod kuće, da bi ga potom nastavnik naknadno ocenio. Učenik treba da zna kakav mu je zadatak postavljen, sam treba da pronalazi rešenja zadatka, po logici neposrednog estetskog doživljaja. Pored vizuelne pripreme nastavnik treba da ima i pismenu pripremu (pisanu) koja se oslanja na globalno i operativno planiranje za svaku godinu posebno i za svaki čas ponaosob. Nastavnik treba da priđe rešavanju zadatka samostalno. Ukoliko se desi da trenutno nema neku svoju ideju, ova kratka obrazloženja celina programa treba da mu posluže kao motivacija za pronalaženje svojih ideja. Nije preporučljivo da nastavnik nudi teme učenicima. Nastavnik treba da vodi razgovor sa učenicima kako bi svaki učenik pre početka rada došao do svoje ideje, a na osnovu ponuđenog likovnog sadržaja.

Prilikom planiranja treba voditi računa da se predvidi oko 60% obrade novog gradiva prema 40% vežbanja. Pod pojmom obrade novog gradiva podrazumeva se prvi rad predviđenog sadržaja u nekoj od predviđenih tehnika i korišćenja materijala. Vežbanjem su predviđeni isti sadržaji (ali realizovani u drugim tehnikama i drugim materijalima u odnosu na prvi rad). Svaki nastavnik bi trebalo da sačini po tim principima godišnji plan rada iz koga će kasnije sačiniti operativne planove rada za svaki mesec posebno. U procesu izrade godišnjih i operativnih planova rada, nastavnik treba da vodi računa o identifikaciji sadržaja, a najbolje bi bilo kada bi i sam nacrtao, naslikao i izvajao neki od predviđenih nastavnih jedinica - sadržaja programa, kako bi mu bile jasne predstave koliko je vremena potrebno za izradu jednog takvog rada. Isto je tako bitno da utvrdi nivo zahteva za učenike, jer ukoliko nastavnik nije u mogućnosti da realizuje takav zadatak, neprimereno je da tako nešto traži i od učenika. U procesu motivisanja učenika za rad, nastavnik će voditi razgovor o predviđenim sadržajima (likovni sadržaji), čime će stvoriti uslove, a oslanjajući se na znanja učenika stečena u drugim oblastima, da svaki učenik pronađe svoju temu za rad. Nastavnik nikad ne treba da kaže koju će temu učenici crtati, slikati ili vajati! Učenik sam treba da dođe do svoje teme, to naglašavamo prema planiranom sadržaju, kako se ne bi desilo da na svakom času nastavnik kaže "danas ćete crtati ili slikati slobodnu temu". Učenik treba da izvrši izbor teme na osnovu dobro vođenog razgovora o opažanju prirode i čovekovih tvorevina koje čine njegovo okruženje. Dobro bi bilo kada se učenici ne bi držali standardizovanih blokova za crtanje. Dobro bi bilo kada bi mogli i sami da izvrše izbor oblika i boje papira ili neke druge podloge za crtanje i slikanje. To su najčešće vrlo jeftini papiri, kao što je natron papir, pak papir, čak i novinska hartija može da posluži kao podloga za slikanje. Treba vrlo često menjati format papira, ili podloge na kojoj se nešto radi, da li je to podloga za kolaž, dekolaž ili asamblaž. Takve podloge mogu i da se prepariraju sa razblaženim brašnom i vodom, ili razblaženim lepkom za drvo, ili možda nekim drugim materijalom sa nekim drugim vezivom, što može i sam nastavnik da učini. Na taj način će početi neka vrsta istraživačkog rada u ovoj oblasti. To će ujedno biti prilika da nastavnik uočava da li su neki učenici ušli u manir koristeći određeni materijal za rad. Ako se to desi kod nekih učenika, a dešava se da postaju "vešti", treba mu ponuditi da radi sa drugim materijalom, koji će mu pružiti "otpor", a on će se truditi da reši problem te će samim tim biti doveden u situaciju da ulažući "napor" bude i kreativan.

Za nastavnika bi bilo povoljno da svake godine sačinjava novi godišnji i operativne planove rada, čime će dokazati i svoju kreativnost u stvaranju uslova za učeničku kreativnost, jer svake godine sačinjava planove na osnovu prošlogodišnjeg iskustva, što će njegovu praksu kontinuirano unapređivati.

Priprema za čas

Postoje dve vrste pripreme u nastavi likovne kulture. Prva priprema je vizuelna ili likovna priprema. Za svaku nastavnu jedinicu (svaki čas obrade novog gradiva), nastavnik treba da uradi likovni rad na nivou zahteva programa i pretpostavljenih zahteva prema učenicima, u skladu sa obrazovnim standardima i uzrasnim mogućnostima učenika. Kao što nastavnik treba da bude pripremljen za druge oblasti (zna matematiku), tako treba da bude pripremljen i za nastavu likovne kulture, jer je neprimereno da nastavnik od učenika traži nešto što ni sam ne može da uradi. Deca na tom uzrastu, po svojoj prirodi imaju potrebu za imitacijom, a nastavnik treba da zna da njihove psihofizičke i motoričke sposobnosti nisu na tom nivou, da bi ih podsticao na imitaciju (mimicizis). To znači da im neće nuditi tehnike i materijale neprimerene njihovim mogućnostima i vremenu koje imaju na raspolaganju. Na taj način će stvoriti uslove da kod

učenika gradi **iskustvo na iskustvo**, po principu **očekivanja neočekivanog**. U ovoj oblasti treba predvideti oko 50% znanja i oko 50% osećaja, vodeći računa o neposrednom estetskom doživljaju učenika u procesu rada i u procesu gledanja umetničkih dela koja odgovaraju planiranoj celini programa. Isto tako, na kraju svakog časa treba izložiti sve učeničke radove na flanelografu. Voditi razgovor o uspešnosti rada u celini, kada će se uočiti razlike u likovnom izrazu kod učenika. Neki učenici neće biti uspešni u jednom radu, ali će biti uspešniji u nekom drugom radu, što znači da bi do kraja školske godine svi učenici trebalo da budu uspešni zavisno od njihove individualnosti. Nastavnik bi trebalo da zabeleži uspešnost njihovog rada u svojoj svesci koju interno vodi, a ocene treba da daje na kraju završene celine programa. Na kraju i sam nastavnik će osetiti smisao svog likovnog rada koga je na početku časa sačinio za početak ovog časa, a u skladu sa planiranim sadržajem.

Pismena priprema

Pismenom pripremom ćemo predvideti osnovne vrednosti nekog predviđenog sadržaja. Na primer, kretanje oblika u prostoru. Tu ćemo se odrediti prema jednom pojmu. U ovom slučaju to može da bude kretanje. To bi bio osnovni pojam o kome ćemo voditi razgovor sa učenicima opažajući prirodu, na primer, kretanje lišća na drveću, kretanje učenika na časovima fizičkog vaspitanja, i slično. Potpojmovi će tada biti **oblici i prostor**. To znači da su oni (podpojmovi) u funkciji shvatanja osnovnog pojma. Učenicima tog uzrasta treba ponuditi onoliko informacija, koliko ih to neće opteretiti, što znači oko 5 do 10 informacija. Informacija može da bude reč, rečenica, neki mali kontekst. Iz toga izvlačimo cilj. Cilj treba da ima obrazovno značenje, koje uključuje i neposredni estetski doživljaj. Iz cilja proizlaze zadaci estetičkog karaktera, u ovom slučaju oslonci mogu da se traže u kinetičkoj umetnosti, zatim, zadaci obrazovnog karaktera, što znači oslanjamo se na dostupne informacije vezane za kretanje koje učenici spoznaju kroz druge oblasti, ali i oblast moderne umetnosti. Kada govorimo o vaspitnim zadacima, tu pre svega mislimo na socijalizaciju i emancipaciju učenika. Stvaraćemo uslove za oblikovanje kolektiva po ličnim, kreativnim mogućnostima učenika pojedinačno. Kolektiv treba da bude grupa kreativnih pojedinaca, čime želimo da izbegnemo formiranje kolektiva po obrascu nastavnika. Osvešćivanjem učenika o sadržajima koje savladava, ne opterećujući ga kroz igru, stvaramo uslove i za njegovu emancipaciju. Planiranjem treba da predvidimo i praktične zadatke, u situaciji kada treba da učenike naučimo da praktično koriste sredstva i tehnike, kako bi što uspešnije realizovao svoje ideje. U procesu planiranja treba da brinemo o korelaciji sa drugim nastavnim oblastima, što znači da se oslanjamo na njihova znanja iz drugih oblasti, što će olakšati kreativni pristup i u likovnom radu. Ne treba da zapostavimo i korelaciju sadržaja likovne kulture u vertikali. Tu mislimo na oslanjanje učenika na prethodna iskustva iz ove oblasti sa pretpostavkom rada na narednim časovima. Iz toga će proizaći saznanje da vodimo računa da ne opteretimo učenike zahtevima na jednom času. Rečju, treba smanjivati zahteve usmerene prema učenicima, kako bi razvijali svoja saznanja u toku cele godine.

Za sve to vreme treba razmišljati i o didaktičkim principima, odnosno prilagođavanju zahteva uzrasnim mogućnostima učenika, nastavnom vremenu koje je na raspolaganju, ali isto tako i o minimalnim sredstvima sa kojim učenici treba da realizuju zadatak (nastavnik će to sam najbolje uočiti u toku svog rada na vizuelnoj pripremi). To možemo tumačiti i na drugačiji način u ovoj oblasti, kada treba da načinimo kompoziciju časa, jer sve celine programa su različitog karaktera, pa je potreban i drugačiji redosled zahteva u toku jednog časa. Ako je kretanje oblika u prostoru postavljeni zahtev, onda sve vreme treba da pratimo i da učestvujemo u svim fazama rada zajedno sa učenicima, kako bismo pomogli u tehničkom smislu uspešnu realizaciju zadatka. Kako smo učenicima već na prethodnom času saopštili koje materijale treba da donesu, uputićemo ih u načine korišćenja tog materijala po etapama. Da li je to, kako je to u ovom uputstvu navedeno, konstrukcija nekog starog kišobrana, na kome će se kačiti neki oblici, ili su to štapići, učeniku treba pomoći da se to u određenom prostoru postavi. Zatim, u nekoj sledećoj fazi treba im pokazati kako da koriste kanap, kako da dolaze do svojih originalnih rešenja za sačinjavanje oblika, kako im pomoći da takve oblike, po svom nahođenju postavljaju u određeni prostor. A isto tako je korisno da, kada završe takav rad, učenici na nekom papiriću pišu o čemu razmišljaju dok gledaju svoj završen rad, što je prilika da pored obrazovnog značenja (mislimo na objekte fizičkog karaktera), uočimo i, eventualni, njihov neposredni estetski doživljaj. U ovom slučaju to će biti kombinovana tehnika, a uz to ako je crtao ili slikao oblike koje je sačinjavao na istom času, imaćemo više tehnika. Na taj način racionalizujemo vreme i ne izdvajamo posebno crtačke, slikarske ili vajarske tehnike, ali treba nastojati da do kraja školske godine svi učenici prođu kroz sve likovne tehnike koristeći sve predviđene materijale. Iz ovoga se vidi da je moguće predvideti i frontalni i grupni rad učenika, ali ne smeta da se planira rad u parovima, kao i individualni rad učenika. Nastavnik će sam uočiti, prema preferencijama učenika, a i njegovom pedagoškom odnosu prema učenicima, kako će formirati grupe i kojim će učenicima omogućiti individualni rad. Metode rada biće u

skladu sa karakterom zadatka i nastavnikovom kreativnošću, što znači da nastavnik treba da bude kreativan u stvaranju uslova za te aktivnosti učenika.

Tok časa: Uvodni deo časa može da traje od 8 do 15 minuta, zavisno od pripremljenosti učenika. Da bismo ostvarili planirani sadržaj, misli se na znanja koja su učenici stekli i u drugim oblastima. Razume se, takav zadatak rešavaće iz aspekta likovne kulture. Glavni deo časa podrazumeva stručnost nastavnika, odnosno njegovu sposobnost da napiše neku vrstu malog eseja o predviđenom zadatku, kroz koji će provući sve faze rada sa učenicima, kao i svoje eventualne intervencije u individualnom radu sa grupama ili pojedincima. To će ujedno biti prilika, da za učenike koji pokazuju pojačano interesovanje za oblast likovne kulture, pojačava zahteve, a kada je reč o učenicima koji su manje zainteresovani za rešenje tog zadatka, da pronalaze odgovarajuće načine za motivacione sadržaje, kako bi i oni bili uključeni u rešavanje postavljenog zadatka. Iz ovog proizlazi da je planirani sadržaj namenjen ukupnoj učeničkoj populaciji. Obavezno treba predvideti desetak minuta pri kraju časa, za razgovor o uspešnosti rada.

Obrazovni standardi

U ovoj oblasti su predviđene četiri dimenzije obrazovnih standarda. Prva dimenzija je opažanje. Na primer opažanje **kretanja** oblika u prostoru. Druga dimenzija je **primanje**, što znači, treba opredmetiti opažaj kretanja, jer nam se vrlo često dešava da prolazimo godinama pored neke zgrade, i ako bi nas neko pitao kako izgleda fasada takve zgrade, teško bismo mogli opisati pomenutu fasadu. Zato je potrebno da vodimo razgovor o karakteristikama opaženih vrednosti, da bismo to upamtili. Treća dimenzija je **razumevanje** opažene i primljene vizuelne informacije. Da bismo razumeli nešto što smo opažali i primili kao informaciju, obično se vodi razgovor o strukturiranju karaktera takve informacije. Četvrta dimenzija je **postupanje** prema opaženoj i primljenoj informaciji, a uz sve to smo je i razumeli, onda postupanje može da bude u formi reči, rečenica, pisanog konteksta, a u našoj oblasti je važno da tako shvaćen na individualan način, učenici postupaju preko medijuma i primerenih materijala. Govoreći o opažajima, mislimo na sve opažaje koji se mogu opisati, ili likovnim - vizuelnim jezikom izraziti. Tako ćemo doći u situaciju da koreliramo opažaje (auditivne, vizuelne, taktilne...) Prilikom ocenjivanja, treba da imamo u vidu obrazovne standarde, ali i znanje protkano osećajima ili osećaje obogaćene znanjem pretpostavljene neposrednim estetskim doživljajem učenika. Uvek treba imati na umu postavljeni cilj i zadatke. U kojoj meri je realizovan cilj i kako su ostvareni zadaci, tam pre što sebe uvek treba da preispitujemo kako bi učenik, ako nije bio uspešan u nekoj tehnici, rešio postavljeni problem, kako bi ga rešio u nekoj drugoj tehnici sa drugim materijalima. Na tome treba da insistiramo i u procesima vežbanja, jer se u praksi takve situacije vrlo često dešavaju, da učenik bude uspešniji u nekoj drugoj tehnici. Prilikom ocenjivanja, treba se osloboditi nagrađivanja učenika za mimetička rešavanja (imitacije, kopiranja, oponašanja prirode i čovekovih tvorevina), to zbog toga što je već rečeno da učenici osnovnoškolskog uzrasta ne mogu rešavati takve zahteve. Ako učenici po svojoj prirodi imaju potrebu da imitiraju, to im ne treba sporiti, ali mi od njih nemamo pravo da tražimo imitaciju. Ukoliko smo uočili da je on ušao u manir, pa je samim tam postao i vešt u kopiranju samog sebe, treba ga podsticati načinom ocenjivanja da se oslobodi manira.

Preporuke za ostvarivanje programa

Na prvim časovima likovne kulture od učenika treba tražiti da crtaju i slikaju različitim materijalima, kako bi nastavnik uočio situaciju, odnosno sa kojom vrstom iskustva deca dolaze u osnovnu školu. Neka deca su u vrtićima već prihvatila pojedine sheme i šablone koje su stekli kao naviku kroz likovne aktivnosti. Neka deca su u svojim porodicama samostalno crtala želeći u svojoj prirodi da komuniciraju sa svojom sredinom. I u jednoj i u drugoj situaciji, dobijali su pohvale za svoje crteže, na osnovu "kriterijuma" koji su rezultat socio-kulturnog miljea iz kog deca dolaze. Nastavnik bi trebalo da ima obimniju svesku u koju će upisati imena učenika, a uz njihova imena i svoja opažanja o karakteristikama i navikama učenika da crtaju istim materijalima (flomasteri, olovke u boji, grafitne olovke), shematski prikaz predmeta i objekata njegove okoline, što proizlazi iz likovnih tipova dece. Prve intervencije nastavnika na tim časovima biće da insistira kod učenika, koji su navikli da crtaju istim materijalom, da menjaju materijal kojim će crtati i slikati, kako bismo ih oslobodili stečenih navika. U svesci to sve treba da bude zabeleženo, a bilo bi dobro kada bi nastavnik imao svesku ili sveske, da prati razvojnu liniju učenika sve do 4. razreda. Time će ujedno imati uvid u uspešnost svog rada. To će mu dati istovremeno i priliku da izvrši intervencije u načinima svog rada, rečju, to mu je prilika i za lično usavršavanje. Treba napomenuti da u toku četvorogodišnjeg rada poželjno je da nastavnik šalje učeničke radove na kolektivne konkurse, što je još jedna prilika za njihovo vrednovanje.

Preporuke za ostvarivanje programa u prvom razredu

I Oblici i njihovi kvaliteti (6 časova - 4+2)

Celo-deo, veliko-malo, visoko-nisko, usko-široko, svetlo-tamno, obojeno-bezbojno, meko-tvrdo, glatko-hrapavo, oblo-rogljasto.

Pojmovi: oblik.

1. Podsticati učenike da gledaju i uočavaju prirodu, ali i urbanu okolinu oko sebe, kako bi samostalno došli do saznanja šta je celo, a šta deo nečeg, nekog predmeta, šta je visoko, a šta nisko, šta je svetlo ili tamno, dodirom meko-tvrdo, glatko-hrapavo i sl. Značajno je da učenici objasne svoj vizuelni i taktilni opažaj. Iz toga će svako za sebe pronalaziti temu za rad, što znači da koliko je učenika, toliko će biti i tema, a rešavaju isti sadržaj. Nastavnik treba da bude samo voditelj takvog procesa, da se oslanja na učenikova saznanja neposrednim gledanjem i učenjem o predmetima i pojavama iz drugih nastavnih oblasti (svet oko nas, matematika).

2. Pošto su uočili za njih značajne celine ili detalje iz prirode i neposredne okoline, učenici će za svoje zadatke koristiti tehnike crtanja grafitnim olovkama, ili tehniku tempere, akvarela i voštanog pastela.

3. Papiri različitog formata, (netipičnih, različitih oblika i boja), olovke sa mekim grafitnim uloškom voštani pastel, tempera boje, glina, plastelin, plastične folije...

II Odnosi u vidnom polju (10 časova - 6+4)

Levo-desno, gore-dole, ispred-iza, više-niže, između, uspravno-položeno, koso, ispod, u, na, duboko-plitko, puno-prazno, otvoreno-zatvoreno.

Pojmovi: orijentacija.

1. Razgovarati sa učenicima o prostoru, šta je levo šta je desno, gore, dole, na primer, ptice su gore, mi se nalazimo dole. Šta vidimo da se nalazi gore kada smo u zatvorenom prostoru. Šta vidimo gore i dole kada smo na ulici, autobuskoj stanici, šta je levo, a šta desno, i da li bismo to što vidimo mogli i da nacrtamo, naslikamo ili da uradimo glinom, ili možda nekim drugim materijalom. Nastavnik će se verovatno setiti i nekih drugih ideja, oslanjajući se na oblasti koje upoznaje u okviru drugih nastavnih predmeta.

2. I ovaj zadatak može da se reši u crtačkim, slikarskim i vajarskim tehnikama.

3. Papiri različitog formata, (netipičnih, različitih oblika i boja), olovke sa mekim grafitnim uloškom (u daljem tekstu meke olovke) sa oznakom "B", voštani pastel, tempera boje, glina, plastelin, plastične folije...

III Vremenski i prostorni nizovi (crtani film i strip) (4 časa - 2+2)

Asocijacije u nizu, crteži u nizu, slike u nizu, pokretni crteži, mrlje, oblici...

Pojmovi: film, strip.

1. S obzirom na to da učenici stasavaju i rastu uz saznanje da postoji crtani film, a povremeno dolaze u kontakt i sa stripom, smatra se našom obavezom da im nešto kažemo o crtanom filmu i stripu, kako bi se razvijao i kritički odnos prema crtanom filmu, jer nisu svi crtani filmovi koje deca gledaju za decu. Često se deci nude crtani filmovi u kojima ima mnogo sadržaja neprimerenih za njihov uzrast, i nisu u funkciji pravilnog razvoja, pa je korisnije voditi razgovore sa decom o sadržajima crtanog filma, uz elementarno objašnjavanje tehnika crtanja (oko 25 crteža u sekundi crtanog filma i stripa). Treba im predložiti da sami, na površini papira, slobodnom rukom izvuku pravougaonike i da u tam pravougaonicima, u nizu, crtežom ispričaju neki svoj sadržaj - priču vezanu za lični doživljaj.

2. Crtačke, slikarske tehnike, a mogu se koristiti i vajarske tehnike u smislu sačinjavanja nekih figura kojima će učenici saopštiti neku animaciju. To mogu biti crteži u nizu, učenici mogu da sačinjavaju i mrlje u nizu, koje mogu nastati sasvim spontano u dečijem radu. S jedne strane, može se poći od teksta, i sa druge strane, može se krenuti od mrlja koje bi načinili na nekom većem formatu papira, pa ih kasnije seći, kolažirati u nizu. Gledajući u mrlje koje se nalaze u nizu, mogu sačiniti neku svoju novu priču.

3. Papiri različitog formata, (netipičnih, različitih oblika i boja), olovke sa mekim grafitnim uloškom (u daljem tekstu meke olovke) sa oznakom "B", voštani pastel, tempera boje, glina, plastelin, plastične folije...

IV Svetlo i senka (6 časova - 4+2)

Uglovi osvetljavanja, daljina i blizina svetlosnog izvora, utvrđivanje promenljivosti oblika i senke, zavisno od ugla i daljine osvetljavanja.

Pojmovi: svetlo, senka.

1. Oslanjajući se na već postojeća saznanja po prirodnoj i veštačkoj svetlosti, učenike treba uvoditi u procese opažanja izvora svetlosti i uslovljavanja nastanka senke. U odnosu na izvor svetlosti i veličinu predmeta, koja se nalazi ispred izvora svetlosti, pojaviće se senka. Na primer, sunčani dan, oblik i dužina senke nekog predmeta pa i samog deteta koje je osvetljeno prirodnom svetlošću. Ako bismo, ipak upotrebili veštačku svetlost, kao što je grafoskop, usmerenu prema grupi učenika, uz u pozadini postavljen natron papir ili pak-papir, pojaviće se senke koje mogu biti opcrtane, preklopljene, pa kasnije od strane učenika pastelnim bojama popunjene. Postoje i druge igre sa svetlosnim izvorima koje će nastavnik, zavisno od uslova u kojim se nalazi, rešavati na svoj kreativan način. Cilj je da se opredmeti senka koja je nastala izvorom svetlosti. Ovakav rad može da se radi sa celim odeljenjem, može sa grupom, ali i svaki učenik može da ga ostvari za sebe, pojedinačno. Na fotokopijama ili reprodukcijama građevinskih objekata ili spomenika kulture, učenici mogu da opcrtavaju osvetljene delove objekata, a i one delove koji su u senci. Na taj način učenicima postupno dovodimo do svesti kulturnoumetničko nasleđe. Na primer, ako se opcrtavaju osvetljeni delovi manastira Sopoćani, uvodimo ih u pojmove kulturnog nasleđa.

2. Kombinovana tehnika, crtačke tehnike, slikarske i vajarske tehnike.

3. Za ovakav rad, pored pomenutih sadržaja i tehnika, i sam nastavnik će uočiti šta mu je potrebno od materijala za realizaciju osnovnog sadržaja. Pored već pomenutih materijala za tehnike izražavanja, mogu se koristiti i odgovarajuća didaktička sredstva (pomenuti grafoskop, reprodukcije umetničkih dela ili fotokopije nekih objekata).

V Taktilnost (4 časa - 2+2)

Razvijanje osetljivosti za razne materijale putem dodira.

Pojmovi: dodir.

1. Do sada je bilo reči samo o vizuelnim opažajima, koje učenici treba da prime i razumeju, a od njih se traži da prema shvaćenom sadržaju i postupaju u likovno-kreativnom radu. U ovom zadatku ih treba navoditi na taktilni opažaj, na opažaj putem dodira. Radi se o pobuđivanju asocijacije učenika po principu, o čemu razmišljaš dok dodiruješ jedan predmet, kako bismo na taj način došli do svojih tema. U praksi se pokazalo da je neprimereno tražiti prepoznavanje predmeta koje učenici dodiruju. Skoro redovno, takvi radovi budu neuspešni. U procesima rada treba učenicima pokazivati reprodukcije umetničkih dela, ali i predmete koje će dodirivati da bi osetili glatko-hrapavo, oblo-rogljasto i sl. Na osnovu takvih iskustava, učeniku će kasnije biti dovoljno da vizuelno prepozna je karakteristike predmeta.

2. Crtačke, slikarske, vajarske i kombinovane tehnike.

3. Torbe, džakovi, papirne kese, neprovidna ambalaža i razni prirodni i veštački materijali.

VI Izgled upotrebnih predmeta (dizajn) (4 časa 2+2)

Predmeti koji su prilagođeni učeničkom uzrastu i upoređivanje predmeta koji nisu prilagođeni učeničkom uzrastu.

Pojmovi: dizajn.

1. S obzirom na to da su deca svakodnevno okružena predmetima koji su oblikovani po ergonomskim, principima za odrasle, sem u vrtićima, gde se nalaze pojedini predmeti prilagođeni dečijem uzrastu. Smatra

se da nam je obaveza da deci dovodimo do svesti da su sve te predmete koje upotrebljavamo sačinili neki ljudi koji se bave dizajnom. Da dizajn pored likovnih vrednosti, sobom nosi i saznanja o korisnosti i prilagođenosti tih predmeta za njihovo što bolje i lakše korišćenje. U praksi se pokazalo da i učenici sa zadovoljstvom mogu da sačine neke predmete. Na primer, na belim majicama mogu voštanim pastelima da crtaju crteže po svojoj želji, koje kasnije sa veseljem mogu da obuku, jer su i sami nešto sačinili. Na košuljama mogu da lepe, po principu kolaža, komadiće krpica i u konačnom ishodu, sami su se pojavili kao projektanti upotrebnih predmeta. Takvi časovi su redovno bili uspešni u procesu proveravanja ovog programa.

2. Crtačke, slikarske tehnike, tehnike kolaža i kombinovane tehnike.

3. Crtački materijali, slikarski materijali, stare pamučne jednoboje majice, stare košulje, suknje ili jakne, plastične kese.

VII Određeni predmet kao podsticaj za rad (performans) (2 časa - 1+1)

Akcija, radnja, doživljaj, reč, zabeleška, muzička vinjeta...

Pojmovi: performans.

1. Svaki predmet ili grupa predmeta u grupnom radu može da ima karakter performansa, ali kada sa tim predmetima budemo u nekoj akciji, a akcija podrazumeva i neki doživljaj. Takvih akcija u radnji imamo svakodnevno u školi, na časovima fizičkog vaspitanja, u vreme odmora, kada se načini, spontani zaplet između učenika oko bilo koje situacije koja se desila na prethodnom času, kao što su nestašluci, dodirivanja, šaputanja, ili kad je bilo koji predmet razlog za komunikaciju učenika. U školi se može i negativna energija usmeriti u pozitivno značenje, rečju, preusmeravati njeno značenje u ličnu i kolektivnu kreativnost. Svaki predmet, koji možemo da uzmemo, može da bude povod za neku priču, ili razgovor, na primer, gde je kupljen, ko ga je napravio, kako se pravi, kako se prodaje taj predmet u nekoj prodavnici, ili pak, džemper na detetu, ko ga je ispleo i slično. Mama, baka, suknja, dugme, zašivanje dugmeta, haljina, sve u neposrednoj okolini učenika može da podrazumeva motivaciju za radnju i doživljaj. Grupa učenika, svako na svoj način, može da imitira sačinjavanje određenog predmeta, a posle svega, ili u procesu rada, može da se sačini fotografija ili video zapis, i napokon, ni to ne mora da bude. Bitno je uvesti učenike u neko novo iskustvo, a to iskustvo po iskustvo, kad se zna da iskustvo ima karakter učenja, u konačnom ishodu podrazumeva i kontakt sa savremenim tendencijama u oblasti stvaranja.

2. Kombinovana tehnika.

3. Već je rečeno da svaki materijal koji se nalazi u neposrednoj okolini može da bude povod za stvaranje nekog sadržaja (olovka, pernica, torba, knjiga...).

VIII Preoblikovanje materijala ili predmeta njihovim spajanjem (2 časa - 1+1)

Preoblikovanje materijala ili predmeta njihovim spajanjem.

Pojmovi: spajanje.

1. Pojam spajanje ili vezivanje je vrlo sadržajan iz aspekta traganja za svim oblicima vezivanja koje čovek koristi u neposrednoj okolini. Zakopčavanje kao vezivanje, što je simbol manufakture, rajferšlus, kao vezivanje što je simbol industrije, zidanje kao vezivanje, lepljenje kao vezivanje, zakivanje kao vezivanje, varenje kao vezivanje, tkanje kao vezivanje, šivenje kao vezivanje... Sve šta čovek čini, ima karakter vezivanja. U prirodi je to rašćenje, na primer list na grani nije vezan, on je izrastao itd. Bitno je navoditi učenike da opažaju takve pojave u neposrednoj okolini, a ono što treba da učine, na primer, prošnirati dva oblika sveže gline, vezivati glinu sargijom, kanapom i tome slično.

2. Vajarske i kombinovane tehnike.

3. Glina, kanap, tkanina, meka žica, štapići obrađeni i neobrađeni, i sl.

Preporuke za ostvarivanje programa u drugom razredu

I Kretanje oblika u prostoru (6 časova - 4+2)

Kretanje više oblika u prostoru, kretanje jednog oblika u prostoru.

Pojmovi: kretanje, prostor.

1. U ovoj celini programa imamo tri pojma: kretanje, oblik i prostor. Ni o jednom pojmu ne treba učenicima saopštavati informacije u smislu teorije forme imajući u vidu uzrasne mogućnosti učenika, a posebno njihovu percepciju. Izvući ćemo pojam kretanja. U tom slučaju će pojam oblika i pojam prostora imati karakter podpojmov. Kako su deca po svojoj prirodi sve vreme u pokretu, uvereni smo da im je moguće objašnjavati ne samo njihovo kretanje, već i kretanje oblika u prirodi. Na primer, opažanje kretanja lišća na drveću (breza, platan, šljiva, hrast i sve što čini njihovo okruženje u prirodi). Kao suprotnost kretanju, treba ih navoditi da opažaju statične oblike u prirodi, na primer kuću, školu, autobusku stanicu... A kad pomenemo autobusku stanicu, treba imati u vidu i autobuse koji se kreću i razne druge predmete koje je čovek sačinio, a koji se takođe kreću. Ukoliko su to sadržaji, ostaje pitanje šta je to šta će učenici raditi na času. Ako bismo im rekli da crtaju list breze, platana ili nekog drugog drveta, njihov crtež će biti statičan. Prema tome, šta je to što oni mogu da čine na času? Navešćemo neke primere. Ako bismo povezali, u smislu korelacije ovaj zadatak sa sadržajima matematike, mogli bismo učenicima da kažemo da nacrtaju na papirima neke od geometrijskih modela koje uče (trougao, kvadrat, krug, pravougaonik...). Pošto nacrtaju geometrijske modele, treba da ih iseku, da ih nanižu na kanap, pa kada sve to okače na neki položeni štap u prostoru, desiće se neko kretanje. Kretanje je uslovljeno strujanjem vazduha, slično kao što se kreće lišće na drveću, ali kretanje može da bude uslovljeno i raspredanjem kanapa ili konca. Ako bismo učenike podelili u grupe, jedna grupa može da rešava zadatak sa geometrijskim modelima, druga grupa može da rešava zadatak sa slobodno iscepanim oblicima na sličan način. Treća grupa može da koristi štapiće različitih veličina (od 10 do 70 cm) ukoliko bi se u prostoru postavio duži štapić (do 1 m), na čijem kraju bi bio vezan kanap, potom na sredinu novog štapića od 50 cm, na čijim krajevima se takođe mogu vezivati manji štapići, ujedno tragajući za ravnotežom, pa na krajevima tih štapića vezivati još manje štapiće, vodeći računa o ravnoteži, čime se dobija neka vrsta "grozda" od većeg broja štapića koji će se kretati u prostoru. Na taj način se dobija i fizička i vizuelna ravnoteža i kretanje oblika u prostoru. U procesu rada sa učenicima, može se govoriti i o jednačinama u matematici. O ravnoteži leve i desne strane kompozicije. Iz toga mogu proizaći mnoge priče koje će kreativan nastavnik da osmišljava u procesu rada sa učenicima.

2. Kombinovana tehnika, crtačke i slikarske tehnike.

3. Papir, makaze, drveni štapići, lepak, kanap, konac, konstrukcija starih kišobrana...

II Dejstvo svetlosti na karakter oblika (svetlost) (4 časa -2+2)

Prirodna i veštačka svetlost, silueta, senka (sopstvena i bačena), figura i pozadina, svetlo i senka u figuri.

Pojmovi: svetlost, silueta.

1. U cilju kontinuiteta saznanje o pojmu svetlosti treba nastaviti sa igrama svetla i senke oslanjajući se na sadržaje koje su učenici učili u prvom razredu. To je učinjeno zbog obilja mogućnosti kreativnog traganja i učenika i nastavnika s jedne strane, a s druge, utemeljivanja znanja o značaju svetlosti u prirodi kao jednog od značajnih uslova života.

2. Kombinovana tehnika, crtačke tehnike, slikarske i vajarske tehnike.

3. Za ovakav rad, pored pomenutih sadržaja i tehnika, i sam nastavnik će uočiti šta mu je potrebno od materijala za realizaciju osnovnog sadržaja. Pored već pomenutih materijala, za tehnike izražavanja mogu se koristiti i odgovarajuća didaktička sredstva (pomenuti grafoskop, reprodukcije umetničkih dela ili fotokopije nekih objekata).

III Ambijent - scenski prostor (6 časova - 4+2)

Izrada maski, kostima i scene.

Pojmovi: ambijent, scena.

1. Smisao uvođenja ove celine u sadržaje programa likovne kulture jeste da se sa učenicima vode razgovori o opažanju i prepoznavanju karakteristika raznih ambijenata. Po čemu prepoznamo ambijent učionice, autobuske stanice, ulice, porodične kuće, muzeja, nastavnik će u svojoj sredini naći još mnogo primera. Razgovor treba voditi tako da učenici saopšte što više svojih opažanja. Samim tim, doprinosi se valjanom sticanju uvida u učenikovo iskustvo. Iz toga će proizaći i planovi nastavnika za izvođenje rekreativne nastave, ali i neposrednog rada učenika u raznim tehnikama. Bitan je i aspekt sa koga će nastavnik prići rešavanju ovakvog zadatka. Jedan aspekt može da bude scenski prostor. I u učionici može da se načini scena nekog ambijenta, i to onog ambijenta za koji se učenici opredele u razgovoru sa nastavnikom. Kako je reč o celini programa koja nudi povezivanje sadržaja sa književnošću, fizičkim vaspitanjem, svetom oko nas, drugim rečima, svi sadržaji koji se savladavaju na ovom uzrastu mogu da budu uvedeni u realizaciju ovakvog zadatka.

2. Crtačke, slikarske, vajarske, kombinovane tehnike.

3. Meke olovke, tempera boje, glina, plastelin, papir, karton, razni drugi materijali, zavisno od scenarija koji će sačiniti nastavnik.

IV Lepo pisanje sa kaligrafijom (16 časova - 10+6)

Pisanje latiničkih slova, uporedo sa učenjem latinice na časovima maternjeg jezika. Pisanje ćirilčkih slova.

Pojmovi: ćirilica, latinica.

1. Povlačenje uskih, krivih linija, povlačenje širokih, pravih i krivih linija. Pisanje ćirilčkih i latiničkih slova. Povezivanje slova u reči.

2. Povlačenje uskih, kosih, pravih i položenih linija; povlačenje širokih, kosih, pravih i položenih linija; povlačenje otvorenih i zatvorenih linija; pisanje slova uporedo sa učenjem abecede.

3. Materijali - lepo zaoštrene stolarske olovke (pljosnate); obične grafitne olovke sa oznakom "B" pljosnato zaoštrene; štapići od sladoleda takođe pljosnato zaoštreni; voštani pastel, takođe pljosnato zaoštren, metalno pero i tuš ili penkalo.

V Kontrast (12 časova - 8+4)

Prirodni i veštački oblici, slaganje - razlaganje, razlaganje - slaganje, jednobojan - višebojan, obrađen - neobrađen, prav - kriv, jednostavan - složen, ispupčen - udubljen.

Pojmovi: kontrast.

1. Svugde u našoj okolini možemo uočiti kontrast. Na primer, prirodni i veštački oblici. Noć, dan, jednobojan, višebojan, obrađen, neobrađen, prav, kriv, svetlo, senka i sl. Sve to mogu biti povodi za likovno izražavanje u svim tehnikama. To treba da uzmemo kao likovni sadržaj, a imajući u vidu velike mogućnosti za izbor tema, motivacione sadržaje, sam nastavnik može da pronalazi, po jednostavnoj logici - koliko je nastavnika, toliko može biti i načina za motivaciju, a koliko je učenika, toliko može da bude i tema za realizaciju ovog zadatka.

2. Crtačke, slikarske, vajarske, kombinovane tehnike.

3. Meke olovke, tempera boje, glina, i svi materijali koji se u određenom trenutku mogu koristiti za realizaciju neke učenikove ideje.

VI Individualno korišćenje različitih materijala za rad (pakovanje) (6 časova - 4+2)

Oblikovanje neobičnih objekata.

Pojmovi: pakovanje.

1. I u mnogim dosadašnjim zadacima uvodimo učenike u opažanje prirode. U tom procesu, ne zapostavljamo njihove individualnosti i posebnosti u procesu opažanja i tumačenja prirode. Nastavnik nikad neće insistirati da učenik kopira prirodu, već će voditi računa da on na svoj simboličan način saopštava detalje prirode, po logici da od prirode uzme onoliko koliko on smatra da treba da uzme (ne sve), pa da u svom radu, kao prirodno biće, dodaje opet po svojoj volji šta proceni da je potrebno dodati. Tako bi trebalo da izgleda jedan individualni kreativni rad učenika. U ovom zadatku možemo i sebe preispitivati - koliko smo uveli učenike u konvencije odraslih, imajući u vidu agresivnost spoljnog sveta, što bi trebalo da učinimo na vrlo jednostavan način. A to znači da već neke ustaljene konvencionalne vrednosti prekrivamo kako bismo došli do novog psihičkog izazova kod učenika. Poznata je detetova, ili čovekova, radoznalost ili neizvesnost u posmatranju zapakovanog oblika (uredno - neuredno). Obična prazna kutija, koja je zapakovana na ustaljen, konvencionalan način, izaziva radoznalost i potrebu za raspakivanjem. Možda ne treba ni pominjati koliko loše skupocene igračke poklonjene detetu, ubrzo budu uništene. Zbog čega?

2. Crtačke, slikarske, vajarske i kombinovane tehnike.

3. Potrošni materijal prilagođen uzrastu učenika. Kanap, vosak, meke olovke, tempera boje, glina.

VII Znaci i simboli (4 časa - 2+2)

Pečat, grb, simboli, slovni i notni znaci.

Pojmovi: heraldika.

1. Imajući u vidu značaj heraldike i uopšte značaj simbola i znakova u savremenoj socio-kulturnoj sredini, a posebno kada je reč o računarima, odeći i obući ("markirana obuća i odeća"), postavlja se pitanje kako dovoditi do svesti učenika kriterijume vezane za reklamu i opšte prisustvo znakovnosti u našem okruženju. Razume se da je problem vrlo složen, ali ovo može da bude jedan mali doprinos razgovoru sa učenikima o tim nama nametnutim vrednostima. I sami oni nešto mogu da učine, s tim što će nastavnik voditi računa o meri, sredstvima i psihofizičkim mogućnostima učenika. Praksa je pokazala da je pogrešno na početku časa pokazivati znake bilo koje vrste, jer učenici imaju vizuelno pamćenje kad žele da imitiraju već viđene znake. Za nastavnika ostaje veliki problem, da pored nuđenja kriterijuma o znacima i simbolima, od učenika dobije neka njihova idejna rešenja. Problem je i literature, na koju bi se mogli osloniti za tumačenje pomenutih vrednosti, pogotovu kad se ima u vidu brzo napredovanje spoljne kulture, koja nije svojstvena mentalitetu naših ljudi. Ponudićemo jedan od načina za učenikovo kreativno stvaranje, kada može prvo da na svom papiru naslika nekoliko mrlja, pa tek onda, u nekoj od narednih faza, da tražimo povezivanje tih mrlja u neki njegov znak, kada on može imati svoje tumačenje nečega, samo njemu svojstvenog. Ne moraju to samo da budu mrlje, to mogu biti tačke, linije i neki drugi oblici, od bilo kog materijala, od kojih se može poći u svet promišljanja sa oznakom samosvojne učenikove kreativnosti.

2. Crtanje, slikanje, vajanje, kombinovane tehnike.

3. Meke olovke, tempera boje, stare fotografije, kolaži, hartija, kartoni..

VIII Jednobojna kompozicija upotrebnih predmeta (kluaž) (6 časova - 4+2)

Pojmovi: kluaž, jednobojan.

1. U ovom zadatku učenici treba da prikupe otpadnu ambalažu, da po svojoj volji načine kompoziciju lepljenjem na neku kartonsku podlogu i kada sve to završe, da bismo se oslobodili sugeriranja dosadašnje funkcije tih predmeta, takva kompozicija treba da bude premazana belom bojom. Još jedan od načina jeste da se preko tako organizovane kompozicije postavi gaza, preko koje se takođe, pređe belim akrilikom. Posle sušenja, dobijaju se novi oblici, nove svetlinske vrednosti, koje daju nove šanse za dalja dograđivanja crtanja ili slikanja prema učenikovoj želji. Obliku smo promenili značenje. Ovo što je predloženo nije jedino rešenje. Nastavnik će naći možda i bolja.

2. Kombinovane tehnike, slikarske, crtačke i vajarske tehnike.

3. Sitna ambalaža, kartoni, razni papiri, tempera boje, olovke, akrilna bela boja...

IX Zamišljanja (6 časova - 4+2)

Verbalni opis, tekst, fotografija...

Pojmovi: fotografija.

1. U ovom zadatku treba tragati za asocijacijama učenika. Jedna reč može da bude povod. Učitelj može pitati učenika: "O čemu razmišljaš kada kažemo drvo?" Svaki učenik će imati svoju priču o tom pojmu. Ili, na primer, ako nađemo neku staru fotografiju, možemo pitati: "O čemu razmišljaš dok gledaš u ovu fotografiju? Možeš li nam nešto reći o njoj?" Ako pročitamo neki tekst, primeren uzrasnim mogućnostima učenika, koji, takođe, može da bude povod za razgovor, i pojedinačna tumačenja i rešenja učenika u likovnom radu, već smo nešto uspeli. Šta je to što smo uspeli? Uspeli smo, prvo u različitostima tema, a zadržaćemo i dalje naš zahtev, da pored traganja za dobrim procesima rada, imamo i primerene rezultate u svim likovnim tehnikama. Nastavnik će zahvaljujući svojoj inventivnosti, pronaći prave načine motivisanja učenika za ovu vrstu slobodnijeg rada, ali ne slobodnih tema, kad će ponavljati neka svoja prethodna iskustva u vidu shema i šablona.

2. Crtačke, slikarske, vajarske, kombinovane tehnike.

3. Meke olovke, papiri različitih oblika i boja, tempera boje, glina, plastelin i drugi materijali ukoliko se desi da učenici imaju potrebu za njim.

X Preoblikovanje materijala ili predmeta (6 časova - 4+2) njihovim spajanjem (vezivanje)

Pojmovi: vezivanje.

1. Kako je reč o pojmu vezivanja koji je izuzetno značajan u životu čoveka, njegovom delovanju, međuljudskim odnosima. Pored već pomenutog vezivanja u materijalnom smislu, možemo govoriti i o duhovnoj vezi čovek-Bog, čovek prema čoveku, ljubavnoj vezi. Mislimo, dakle, na sve ono što čoveka čini čovekom u antropološkom, psihološkom i sociološkom smislu. I u drugom razredu je predviđeno nekoliko sadržaja tog karaktera, koji treba da se oslone na slične sadržaje iz prvog razreda. Pojam spajanje ili vezivanje vrlo je sadržajan iz aspekta traganja za svim oblicima vezivanja koje čovek koristi u neposrednoj okolini. Zakopčavanje kao vezivanje, što je simbol manufakture, raferslus, kao vezivanje, što je simbol industrije, zidanje kao vezivanje, lepljenje kao vezivanje, zakivanje kao vezivanje, varenje kao vezivanje, tkanje kao vezivanje, šivenje kao vezivanje... Sve šta čovek čini, ima karakter vezivanja. U prirodi je to raščnjenje, na primer list na grani nije vezan, on je izrastao itd. Bitno je navoditi učenike da opažaju takve vrednosti u neposrednoj okolini, a ono šta treba da učine, nećemo tražiti mimezis, jer im to ne dozvoljavaju njihove psihofizičke mogućnosti, već ćemo naćiniti nešto suprotno, na primer, prošnirati dva oblika sveže gline, vezivati glinu sargijom, kanapom i tome slično.

2. Vajarske i kombinovane tehnike.

3. Glina, kanap, tkanina, meka žica, štapići obraćeni i neobraćeni, i sl.

[Prethodni](#)

MUZIĆKA KULTURA

Cilj i zadaci

Cilj

- razvijanje interesovanja, muzićke osetljivosti i kreativnosti;
- osposobljavanje za razumevanje mogućnosti muzićkog izražavanja;

- razvijanje osetljivosti za muzičke vrednosti upoznavanjem umetničke tradicije i kulture svoga i drugih naroda.

Zadaci

- negovanje sposobnosti izvođenja muzike (pevanje/sviranje);
- sticanje navike slušanja muzike, podsticanje doživljaja i osposobljavanje za razumevanje muzičkih poruka;
- podsticanje stvaralačkog angažovanja u svim muzičkim aktivnostima (izvođenje, slušanje, istraživanje i stvaranje zvuka);
- upoznavanje tradicionalne i umetničke muzike svoga i drugih naroda;
- razvijanje kritičkog mišljenja (iskazivanje osećanja o muzici koja se izvodi i sluša);
- upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti.

Sadržaje muzičke kulture čine sledeće aktivnosti: izvođenje (pevanje/sviranje), slušanje i stvaranje muzike.

Prvi razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju po sluhu;
- slušaju vredna dela umetničke i narodne muzike;
- izvode muzičke igre;
- sviraju na dečjim muzičkim instrumentima.

Sadržaji programa

Izvođenje muzike

a) Pevanje:

- Pevanje pesama (učenje po sluhu) različitog sadržaja i raspoloženja, tradicionalne i umetničke muzike koje su primerene glasovnim mogućnostima i uzrastu učenika. Poželjno je povezivanje sadržaja pesama sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta ukoliko je moguće (učenici i škola, godišnja doba, praznici i običaji, zavičaj i domovina, priroda i okolina, životinje...).
- Pevanje i izvođenje muzičkih igara (igre uz pokret, didaktičke igre).
- Pevanje jednostavnih modela i namenskih pesama kao zvučne pripreme za postavku muzičke pismenosti.

b) Sviranje:

- Postupno upoznavanje muzičkih ritmičkih dečjih instrumenata i načina sviranja na njima (štapići, bubanj, zvečke, triagl, čineli, daire).
- Pravljenje dečjih instrumenata.

- Auditavno razlikovanje dečjih instrumenata po boji zvuka.

- Razvijanje ritmičkog pulsa i ritma sviranjem pratnje za brojalice i pesme na različitim izvorima zvuka (telo, predmeti, ritmički dečji instrumenti).

Na osnovu iskustva u izvođenju muzike, prepoznati: zvuke koje stvara glas (govor-pevanje), stepene jačine zvuka (glasno-tiho), različita tempa (brz-spor), trajanje (kratak-dug), pesmu na osnovu karakterističnog odlomka melodije, načine na koje pesma učestvuje u porodičnom životu (porodična slavlja i praznici).

Slušanje muzike

- Slušanje vokalno-instrumentalnih kompozicija za decu i kratkih instrumentalnih kompozicija različitog sadržaja i raspoloženja, kao i muzičkih priča.

- Slušanje narodnih pesama i igara.

U slušanim delima razlikovati: specifične zvuke iz okruženja, ljudske glasove (ženski, muški, dečji), muzičke instrumente, stepene jačine zvuka (glasno-tiho), različita tempa (brz-spor), trajanje (kratak-dug). Osposobljavati učenike da prepoznaju kompoziciju koju su ranije slušali, na osnovu karakterističnog odlomka.

Stvaranje muzike

- Oponašanje zvukova iz neposredne okoline, spontanom ili dogovorenim improvizacijom (zvuci u kući, zvuci grada, zvuci u prirodi...);

- Ritmičkim i zvučnim efektima kreirati jednostavne pratnje za brojalice, pesme, priče, stihove, muzičke igre, koristeći pri tom različite izvore zvuka (glas, telo, dečji ritmički instrumenti).

- Smišljanje malih ritmičkih celina pomoću različitih izvora zvuka (govorom, izgovaranjem grupa glasova, različitim predmetima, dečjim instrumentima).

- Sastavljanje malih muzičkih igara uz pokret.

Drugi razred

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pevaju pesme po sluhu;

- slušaju vredna dela umetničke i narodne muzike;

- sviraju na dečjim muzičkim instrumentima;

- izvode dečje, narodne i umetničke muzičke igre.

Sadržaji programa

Izvođenje muzike

a) Pevanje:

- Pevanje pesama (učenje po sluhu) različitog sadržaja i raspoloženja, tradicionalne i umetničke muzike koje su primerene glasovnim mogućnostima i uzrastu učenika. Poželjno je povezivanje sadržaja pesama sa

sadržajima ostalih nastavnih predmeta ukoliko je moguće (učenici i škola, godišnja doba, praznici i običaji, zavičaj i domovina, priroda i okolina, životinje...);

- Pevanje i izvođenje muzičkih igara (igre uz pokret, didaktičke igre).

- Pevanje jednostavnih modela i namenskih pesama kao zvučne pripreme za postavku muzičke pismenosti.

b) Sviranje:

- Sviranje pratnje za brojalice, pesme, igre na različitim izvorima zvuka (telo, predmeti, ritmički dečki instrumenti).

Na osnovu iskustva u izvođenju muzike, prepoznati: tempo (brzo - sporo), dinamičke razlike (glasno - tiho, postepeno pojačavanje i utišavanje), različita raspoloženja (veselo, šaljivo, tužno, nežno, odlučno...) na osnovu izražajnih elemenata (dinamika, tempo, ritam, melodija), poznatu pesmu na osnovu karakterističnog odlomka melodije.

Slušanje muzike

- Slušanje vokalno-instrumentalnih kompozicija za decu i kratkih instrumentalnih kompozicija različitog sadržaja i raspoloženja, kao i muzičkih priča.

- Slušanje narodnih pesama i igara.

U slušanim primerima prepoznati: različite tonske boje (glasove i instrumente), različita tempa, dinamičke razlike, različita raspoloženja na osnovu izražajnih elemenata, kao i kompoziciju koju su slušali, a na osnovu karakterističnog odlomka. Osposobljavati učenike da navedu primere prisustva muzike u svakodnevnom životu.

Stvaranje muzike

- Oponašanje zvukova iz neposredne okoline, spontanom ili dogovorenim improvizacijom (zvuci u kući, zvuci grada, zvuci u prirodi...).

- Ritmičkim i zvučnim efektima kreirati jednostavne pratnje za brojalice, pesme, priče, stihove, muzičke igre, koristeći pri tom različite izvore zvuka (glas, telo, dečki ritmički instrumenti).

- Kreiranje pokreta uz muziku koju pevaju ili slušaju učenici.

- Smišljanje malih ritmičkih celina pomoću različitih izvora zvuka (govor, izgovaranje grupe glasova, različitim predmetima, dečki instrumenti).

- Improvizovanje ritmičkog dijaloga na različitim izvorima zvuka.

Način ostvarivanja programa

Nastava muzičke kulture u osnovnoj školi, svojim sadržajima i aktivnostima značajno doprinosi celokupnom razvoju učenika. Kod učenika se razvija ljubav prema muzičkoj umetnosti i smisao za lepo i uzvišeno, potpomaže njegov svestrani razvoj, oplemenjuje ga i ulepšava mu život.

Tokom nastave, u vidu osmišljenih aktivnosti, omogućuje se razvijanje sposobnosti izražavanja zvučnim sredstvima (glasom ili instrumentom), upoznavanje vrednih dela muzičke umetnosti i sticanje potrebe za samostalnim upoznavanjem muzičkih dela iz oblasti narodnog i umetničkog stvaralaštva.

Savladavanjem muzičke pismenosti i razvijanjem ukusa, osposobljavamo učenike da aktivno učestvuju u muzičkom životu svoje okoline.

Nastava muzičke kulture ostvaruje se međusobnim prožimanjem sledećih muzičkih aktivnosti:

- **pevanje i sviranje**, uz postupno upoznavanje i usvajanje ritmičkih struktura, muzičkog pisma i intonacije;
- **slušanje muzike** i usvajanje osnovnih pojmova iz opšte muzičke kulture;
- aktivnosti **u muzičkom stvaralaštvu**.

U razrednoj nastavi pevanje i sviranje ostvaruje se po sluhu, oponašanjem demonstracije učitelja, ili uz pomoć različitih zvučnih i vizuelnih pomagala (crteža, odnosno nekih dogovorenih znakova s učenicima). Upoznavanje muzičkog pisma započinje u trećem razredu i proteže se do kraja osnovnog školovanja. Usvajanje najosnovnije veštine čitanja nota omogućava učenicima lakše i tačnije pevanje jednostavnih melodija, kao i aktivno sticanje informacija o sviranju pojedinih instrumenata. Poželjno je povezivanje muzičkih sadržaja sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta ukoliko je to moguće ostvariti.

Zadaci nastave muzičke kulture u osnovnoj školi jesu:

- postupnost u usvajanju narodnih i umetničkih kompozicija različitih sadržaja;
- razvijanje izvođačkih veština učenika i njihov stvaralački pristup pevanju/sviranju;
- razvijanje intelektualnih i motoričkih sposobnosti učenika;
- razvijanje i podsticanje stvaralačkih mogućnosti muzičkog izražavanja učenika;
- upoznavanje osnovne muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umetnosti.

Preporuke za ostvarivanje programa u prvom razredu

Slušanje muzike

Slušanjem muzike ostvaruju se sledeći zadaci:

- sticanje iskustva u slušnom razlikovanju zvučnih boja (ljudski glasovi, neki instrumenti, zvuci iz životnog okruženja);
- razvijanje memorije učenika;
- navikavanje učenika na pažljivo slušanje muzike (što je uslov za kvalitetno doživljavanje muzičkih dela);
- upoznavanje muzičkih dela umetničkog i narodnog stvaralaštva.

Pevanje pesama po sluhu i uvođenje u osnove muzičke pismenosti

- Brojalice;
- Dečje pesme;
- Igre s pevanjem.

Usvajanje muzičkog rečnika u vezi sa pevanjem (suprotnosti):

- dubok ton i visok ton;
- duži i kraći ton;
- glasno i tiho;

- brzo i sporo.

Sviranje

- Postupno upoznavanje muzičkih dečjih instrumenata i način sviranja pojedinog instrumenta (štapici, triangel, činele, bubanj, daire, zvečke, metalofon, ksilofon).
- Pravljenje vlastitih dečjih instrumenata.
- Razlikovanje pojedinih instrumenata sluhom po boji zvuka i njihovo različito kombinovanje prema izboru učenika.
- Izvođenje ritma pojedinih brojalica pomoću dečjih instrumenata.
- Utvrđivanje doživljaja ritmičkog pulsa odgovarajućom instrumentalnom pratnjom ostvarenom pomoću dečjih instrumenata.
- Usvajanje muzičkog rečnika u vezi sa sviranjem (suprotnosti):
 - pevanje - sviranje;
 - hor - jedan pevač;
 - orkestar - jedan svirač;
 - klavir - klavirista;
 - violina - violinist;
 - truba - trubač;
 - harmonika - harmonikaš;
 - bubanj - bubnjar

Muzičko stvaralaštvo

- Podsticanje učenika na izražajno pevanje.
- Obeležavanje pojedinih reči ili fraza tokom izvođenja melodije zvukom nekih instrumenata, prema izboru učenika.
- Oponašanje zvuka iz neposredne okoline spontanom ili dogovorenim improvizacijom (zvuci u kući, zvuci grada, zvuci u prirodi).
- Smišljanje malih ritmičkih celina ostvarenih govorom ili spontano izgovorenih grupa glasova.
- Potpuno slobodna zvučna improvizacija ostvarena rukama ili nogama, odnosno dečjim instrumentima.
- Slobodan, improvizovan zvučni razgovor ostvaren jednim od prethodno navedenih načina.
- Male, dogovorom sastavljene muzičke igre uz pokret.

Preporuke za ostvarivanje programa u drugom razredu

Dečje pesme i igre s pevanjem

(Učenici i škola; jesen; Božić i Nova godina; zima; proleće; majka i uspavanka; kuća, zavičaj i domovina; dečja igra; priroda, životinje i okolina; običaji; ostalo).

Usvajanje muzičkog rečnika u vezi sa pevanjem: tonovi uzlaze - tonovi silaze; glasno - srednje; glasno - tiho; brzo - umereno; brzo - sporo; nežno - tužno; nežno - radosno. (Navedeni izrazi se upoznaju putem iskustva, bez postavljanja definicije).

Sviranje

- Pevanje dopuniti obeležavanjem svakog taktovnog dela udarcem o instrument u skladu sa tempom izvođenja;
- pomoću udaraljki izvesti neki ritam naučene melodije uz istovremeno ritmičko recitovanje ili pevanje;
- izvođenje ritma poznate melodije pljeskanjem ili ritmičkim instrumentom uz istovremeno zamišljanje melodije u sebi;
- ponavljanje kraćeg zadatog ritmičkog motiva (vežba pamćenja i brzog snalaženja);
- sviranje ritma pojedinih govornih reči s različitim brojem slogova ili kraćih rečenica.

Slušanje muzike

Usvajanje muzičkog rečnika u vezi sa slušanjem:

- orkestar, duvački orkestar;
- flauta - flautist;
- gitara - gitarist;
- dečji, ženski i muški glas.

Svi izrazi se upoznaju na liniji razumevanja značenja reči i prepoznavanja zvuka.

Muzičko stvaralaštvo

- Stalno podsticanje učenika na što izražajnije pevanje naučenih pesmica;
- oponašanje zvukova iz okoline, spontanom ili dogovorenim improvizacijom (zvuci u kući, gradu, prirodi - razgovor životinja, razgovor stabala šuštanjem lišća);
- izmišljanje malih ritmičkih celina ostvarenih spontano izgovorenim ili otpevanim grupama glasova (izmišljanje grupe sastavljene samo od samoglasnika ili samo od suglasnika), ko će duže, ko će zanimljivije, razigrane grupe glasova;
- improvizacija ostvarena rukama ili nogama, odnosno dečjim instrumentima (uz stajanje na jednom mestu ili kretanjem kroz prostor);
- slobodno improvizovani dijalozi pomoću dečjih instrumenata (deca biraju iste ili različite instrumente);
- improvizacija dečje melodije na vlastit ili od učitelja predložen stih;
- slobodno izmišljanje pokreta uz muziku (npr. za neko kolo uz naučenu novu melodiju).

Didaktičko - metodička uputstva

Nastavni predmet *Muzička kultura* treba kod učenika da razvije estetski doživljaj, maštu, veštine, navike i stvaralački impuls.

U osnovnoj školi nastava muzičke kulture, zajedno sa drugim nastavnim predmetima, utiče na svestrani razvoj ličnosti deteta i predstavlja jednu od važnih disciplina.

Obavezni i preporučeni sadržaji ovog nastavnog predmeta treba da pruže znanja i informacije učenicima kako bi mogli da s razumevanjem i radošću prate, razlikuju, doživljavaju i procenjuju muzičke vrednosti.

Da bi bili realizovani ciljevi prvog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja, kao i zadaci programa obrazovanja i vaspitanja, potrebno je obezbediti nastavna sredstva u skladu sa važećim normativima.

Saznajni proces u nastavi muzičke kulture zasniva se na doživljavanju muzike kroz pesmu i slušanje muzike. Učenicima se prenose neophodni elementi, koji čine osnovu muzičke pismenosti i znanja, a u funkciji su boljeg razumevanja muzike.

Osnovni princip u ostvarivanju ciljeva i zadataka treba da bude aktivno učešće učenika na času, a čas muzičke kulture treba da bude doživljaj za učenike. Usvajanje znanja učenika zavisi od dobre organizacije časa, koji mora biti dobro planiran, osmišljen i zanimljiv. Nastava treba da se odvija u vedroj i radnoj atmosferi. Raznim oblicima rada, tehnikama i očiglednim sredstvima učenicima se prenose znanja i kombinuju razne metode u nastavi. Prema svojim sadržajima nastavni program se realizuje u nekoliko etapa. U prvoj etapi nastava se svodi na forme rada koje najviše odgovaraju psihofizičkom razvoju učenika. To su: brojalice, pesme, muzičke igre, slušanje muzike i sviranje na dečjim ritmičkim instrumentima.

Domaće pismene zadatke ili pisane testove, kontrolne zadatke, referate ne treba zadavati u okviru ovog predmeta ni u jednom razredu.

Nastavu treba uvek povezivati sa muzičkim životom društvene sredine uz učestvovanje na takmičenjima i muzičkim priredbama.

Sadržaj *Muzičke kulture* čine aktivnosti:

- izvođenje muzike (pevanje/sviranje),
- slušanje muzike,
- stvaranje muzike,
- horsko i orkestarsko muziciranje.

Zahtevi programa po aktivnostima

Izvođenje muzike

Pevanje u razrednoj nastavi je pevanje po sluhu. Učenici treba izražajno da pevaju određen broj časova i to u I razredu 20, a u II razredu 25 časova.

U I i II razredu postavljaju se zvučni slojevi tako što se pevanjem odgovarajućih pesama po sluhu stiže predstava o tonovima. Zvuk koji učenici pamte u raznim pesmama i igrama (igre opažanja, prepoznavanje tonova i ritmičkih kretanja) kasnije povezuju sa notnim pismom. Tako se postupno uvode u tajne pevanja iz notnog teksta.

Pevanje dečjih pesama u osnovnoj školi treba da bude osnovni sadržaj rada u nastavi muzičke kulture. Nastava nema zadatak da stvara umetnike, već kod učenika razvija ljubav prema muzičkoj umetnosti i smisao za lepo i uzvišeno, potpomaže njihov svestrani razvoj, oplemenjuje ga i ulepšava mu život. Ovo se može postići samo praktičnom nastavom (pevanjem/sviranjem), a manje teoretisanjem.

Izborom kompozicija pruža se mogućnost i proširivanja znanja iz drugih oblasti. Učenjem pesama deca mogu lakše da savladaju pravilnu dikciju, kako našeg tako i stranog jezika. Prilikom izbora kompozicija nastavnik ima slobodu, ali mora paziti da budu zastupljene dečje, narodne, prigodne pesme drugih naroda, kao i pesme savremenog muzičkog stvaralaštva za decu. Nastavnik treba, radi aktualizacije programa, da nauči decu i neku pesmu koja nije navedena u preporučenom izboru za pevanje, ako to odgovara cilju i zadacima programa i ako zadovoljava kriterijume vaspitne i umetničke vrednosti.

Pre obrade pesme poželjno je da se ispriča priča čiji je sadržaj u vezi sa tekstom, kako bi se probudilo interesovanje za pesmu, a samim tim i razvila učenikova mašta.

Stvaranje pogodne atmosfere za učenje nove pesme potrebno je da bi dete svaku pesmu maksimalno pozitivno doživelo, da u sebi stvori one potrebne emocije koje su podstakle kompozitora i nadahnule ga da stvori pesmu. Nastavnik treba da peva iz srca, izražajno. Potrebno je takođe da vodi računa i ispravlja nepravilno disanje učenika pri pevanju ili loše držanje tela prilikom sedenja. Za pravilan izbor pesama neophodno je primeniti i didaktičke principe. To se posebno odnosi na princip postupnosti i dostupnosti. U okviru principa postupnosti treba imati u vidu tri pravila:

- od poznatog ka nepoznatom;

- od lakšeg ka težem;

- od bližeg ka daljem.

U muzičkoj nastavi za trajno usvajanje znanja veoma je značajan princip doživljaja. Kada je pesma usvojena i, ukoliko to zadovoljava tekst naučenu pesmu treba:

- dramatisovati;

- slobodno improvizovati pokretima;

- likovno izraziti;

- pratiti ritmičkim instrumentima.

Na početku godine trebalo bi davati lakše primere za obradu, a na kraju teže, kako bi učenici lakše shvatili i usvojili nove kompozicije, a samim tim postali sigurni u svoje mogućnosti. S principom postupnosti usko je povezan princip dostupnosti, jer samo dostupan program omogućava postepeno i uspešno razvijanje muzičkih sposobnosti učenika. Dostupan program ne bi trebalo mešati sa lakim, jer lakšim izborom ne stvara se veće interesovanje za savladavanje programa, kao ni mogućnost za uspešno muzičko razvijanje. Neželjeni efekti se javljaju i kod preteškog programa.

U trenucima kada učenici pokazuju zamor i dekoncentraciju na bilo kom času, nekoliko minuta pevanja veselih dečjih pesama, uz pokret, razvedriće premorena lica i omogućiti im da ponovo krenu na usvajanje novih znanja iz različitih predmeta. Svaki školski dan poželjno je početi i završiti pevanjem pesama.

Sviranje

Sviranje je dogradnja pevanju i postoje opravdani razlozi za postojanje te aktivnosti. U svakom odeljenju postoji jedan broj učenika koji ima veće ili manje poteškoće u pevanju. Da dete ne bi postalo malodušno, izbegavalo učestvovanje u muzici, pružati mu i druge mogućnosti afirmacije na muzičkom području, a to je upravo sviranje.

U I i II razredu učenici sviraju na dečjim ritmičkim instrumentima (bubanj, zvečke, štapići, triagl, čineli). Njih mogu napraviti i sami od najrazličitijih materijala (praznih kartonskih, drvenih ili plastičnih kutija, kanapa, žice, drveta, cevi, kukuruza, šišarke, kestena i dr. kao npr. svirale od zove ili vrbe, bubnjići od drveta i kože, tikve, itd.). U II razredu postepeno uvoditi melodijske instrumente (metalofon) i upućivati učenike da sviraju po sluhu jednostavne melodije.

Osnovni oblici sviranja na dečjim ritmičkim instrumentima:

I razred:

- sviranje takta,
- sviranje ritma.

II razred:

- sviranje takta,
- sviranje ritma,
- sviranje melodije,
- sviranje pauza.

Sviranje u I i II razredu, gde započinje ostvarivanje ove oblasti rada, vokalno-instrumentalni aranžman je jednostavan i sastoji se od dve do tri grupe instrumenata. Prva grupa instrumenata donosi osnovni ritam, druga grupa svira naglašen deo takta, a treća nenaglašeni deo takta. Sviranje aranžmana u I i II razredu se izvodi po sluhu, a postupak rada može biti podeljen u nekoliko etapa:

- učenike podeliti u grupe i dati im instrumente, a zatim pevanjem obnoviti staru ili naučiti novu pesmu;
- savladati ritam pesme pljeskanjem, i istovremeno pevati pesmu;
- učenici uzimaju svoje instrumente i sviraju naučeni ritam (svaka grupa instrumenata svira ritam koji je savladala pljeskanjem i istovremeno pevaju pesmu);
- uz upornost i ozbiljnost u radu prevazilaze se teškoće koje mogu nastati u zajedničkom sviranju (npr. prelazak na sviranje deonice neke druge grupe).

Muzičke igre

Najspontaniji način na koji dete izražava svoje muzičke sposobnosti (osećanje za ritam i doživljavanje melodije i teksta) jeste *muzička igra*. U nižim razredima planirano je izvođenje igara laganog tempa da bi se razvila veština pokreta. U situacijama kada su pravila igre složenija i zahtevaju veći napor dece nastavnik ih može podeliti u dve grupe, od kojih jedna peva, a druga izvodi pokret. Jednostavne reči pesama proširuju dečje poznavanje okoline u kojoj žive, prirode... i podstiču ih na pantomimičko izražavanje. Igre se izvode, uglavnom, kolektivno sa različitim rasporedom uloga. Posle stvorene atmosfere za novu igru, igra se uči prvo sa manjom grupom sposobnijih učenika, kako bi ostali od njih mogli da nauče. Igra se savlađuje u celini, a pevanje mora da počne tačnim intoniranjem početnog tona. Nove pokrete treba uvežbati pre savlađivanja čitave igre.

Muzičke igre mogu da budu: didaktičke, igre sa pevanjem, igre uz instrumentalnu pratnju, male muzičke dramatizacije. One omogućuju učenicima da nesvesno savladaju razne ritmičko-melodijske pojave koje će kasnije svesno obraditi u momentu opismenjavanja. Osnovni zadatak brojalice je razvijanje ritmičkog osećanja i pomoć onima sa labilnijim ritmom. Za razvijanje sluha mogu se izvoditi brojalice na zadatom tonu. Pri izvođenju brojalice treba da se stvori atmosfera igre, jer pored toga što u igri najbolje uče, učenici doživljavaju nastavu kao nešto što relaksira i zabavlja. U početnom radu na obradi brojalice pažnju treba posvetiti ravnomernom i razgovetnom ritmičkom izgovaranju slogova i reči brojalice u tempu. Treba ih takođe izgovarati umerenom jačinom i slobodnom intonacijom. Kasnije se može tražiti da ih izgovaraju na određenoj tonskoj visini. Početi sa radom brojalice koje su u 2/4 ili 4/4 taktu (jer je lakše za početak), a kasnije učiti i brojalice u 3/4 taktu. Zainteresovati učenike da sami sastavljaju nove brojalice, razbrajalice i sl. koristeći dvosložne, trosložne i četvorosložne reči. Pevane brojalice su zahtevnije za rad, jer, pored teksta i reči, dodaje se učenje melodije. Ritam brojalice se može izvoditi na više načina istovremeno: jedna grupa učenika izvodi ritam na udaračkim instrumentima, druga hoda, treća udara rukama.

Slušanje muzike

Organizacija časa slušanja muzike treba da bude sasvim jasna, sa pripremljenim očiglednim nastavnim sredstvima. Od prvog dana dete treba da bude u kontaktu sa dobrom muzikom koja odgovara njegovom uzrastu. Budući da muzika do njih dolazi auditivnim putem učenike treba psihički pripremiti kako bi svu svoju pažnju mogli usmeriti samo na muzički doživljaj.

Uzrastu I i II razreda odgovaraju najviše vokalno-instrumentalne kompozicije, koje po svom sadržaju moraju da im budu vrlo bliske. Prilikom slušanja učenicima se može dozvoliti sloboda emotivnog izraza (crtežom, mimikom, pokretom, tekstom itd.). U I i II razredu treba više organizovati globalno slušanje muzike i inspirisati učenike da opažaju i uočavaju sve važnije elemente slušane kompozicije. Poželjno je da učenici sami objašnjavaju svoja osećanja i zapažanja posle odslušane kompozicije, a da nastavnik usmerava i sređuje njihove utiske. Kroz različit doživljaj umetničkog dela, učenici će razvijati svoju kritičnost, individualan odnos prema umetnosti, što je od posebnog značaja za njihova dalja iskustva.

Svoj doživljaj muzičkog dela učenici mogu izraziti pantomimom. Oni će spontano dočarati sviranje na instrumentu koji su prepoznali, a sam karakter slušane kompozicije podstaknuće ih na određene pokrete.

Slušanje muzičke priče je vrlo omiljen oblik kod mlađih učenika. Zbog dužine trajanja ovog književno-muzičkog oblika slušanje treba raščlaniti na dve do tri manje celine. Dobro je posle svake takve celine prekinuti slušanje i proveriti da li su učenici shvatili sadržaj priče do tog trenutka. Slušanje samostalnih muzičkih celina iz priče može se ponoviti i drugom prilikom, kao podsećanje na priču. Svako novo slušanje će dovesti do novih saznanja. Slušanje nekih kompozicija iz prethodnog razreda može se ponoviti i u sledećem razredu.

Dečje stvaralaštvo

Kroz slobodu izražavanja razvijaju se stvaralačke sposobnosti, fantazija, intuicija i individualnost. Nastava muzike treba učeniku da pruži što više prilika za oslobađanje i razvijanje njegovog muzičkog izražavanja. Stvaralački rad podstiče učenika da pronade onaj način izražavanja koji mu najviše odgovara. Prvi stvaralački izraz deteta je igra. Dete u igri kroz pokret odmerava ritam, kroz dozivanje melodijski izraz i ta igra je značajna u muzičkom izražavanju deteta.

Najjednostavniji oblici stvaralaštva koji se mogu ostvarivati u I i II razredu jesu:

- improvizacija pokreta (učenici pokretima izražavaju tekst naučene pesme ili slušane kompozicije);
- ilustracija naučene pesme (korelacija sa likovnom kulturom gde učenici "preslikavaju" tekst ili sadržaj neke kompozicije);
- ilustracija nepoznate kompozicije (učenici individualno doživljavaju slušano delo, pa će prikaz odslušanog biti vrlo različit);
- prepoznavanje kompozicija preko ponuđenih ilustracija (učenici se opredeljuju za jednu od slika za koju smatraju da je inspirisala kompozitora);
- određivanje ritma za zadati tekst;
- improvizacija melodije na dati tekst (ovaj način stvaralaštva primenjivati od drugog razreda).

Razni pokušaji stvaralaštva, uz primenu dečjih instrumenata, kod učenika izaziva posebno interesovanje, jer se kod njih, u ulozi "izvođača", više razvija mašta i inspiracija za oblikovanje ritma i melodije. Ovakvim radom upućuju se na kasnije stvaralaštvo koje će doći do većeg izražaja.

Praćenje i vrednovanje rada učenika

U I razredu osnovnog obrazovanja i vaspitanja ocenjivanje je opisno, a u II razredu brojčano. Ono je u funkciji praćenja napredovanja učenika.

Poznato je da dete rođenjem nosi u sebi klicu raznih muzičkih sposobnosti (osećaj za ritam, intonaciju, izražajnost u dinamici i tempu, osećaj za realizaciju muzičkih misli pokretom, grupno sviranje, itd.). Da bi se

pratilo napredovanje učenika važno je da nastavnik upozna muzičke sposobnosti svakog učenika. Nekada se muzičke sposobnosti pojedinca mogu uočiti vrlo rano, ili je polagani rast nekih sposobnosti takav da ih često smatramo potpunim izostankom. Kroz nastavu muzičke kulture postavlja se zahtev da se kod učenika razvija estetski doživljaj, mašta, veštine, navike i stvaralački impuls.

Svakom učeniku treba omogućiti najbolji moguć razvoj u okviru vaspitno-obrazovnog rada, bez pogrešnih reagovanja tipa: Ti nemaš sluha. Osnovni zadatak nastavnika jeste da hrabri i podstiče učenika.

Ocenjivanje je sastavni deo procesa učenja i nastave, a treba da podrži učenje i doprinese njegovoj uspešnosti. Ono zahteva maksimalno realne i objektivne kriterijume u ocenjivanju svakog učenika pojedinačno. Procene o tome koliko je koji učenik lepo i muzikalno interpretirao pesmu više su u domenu estetskog procenjivanja. Nastavnik razredne nastave treba da sagleda opšte angažovanje i rad učenika i prema tome da donese adekvatnu i realnu ocenu.

Celokupno gradivo ostvaruje se samo u školi.

Preporučene kompozicije za pevanje u prvom razredu

Himne

1. Svetosavska himna
2. Školska himna

Narodne pesme

1. Na kraj sela žuta kuća
2. Jež
3. Jedan mi je bilbil
4. Sitna kiša padala
5. Pod onom
6. Ja posejah lan
7. Zetsko kolo
8. Pema u kolu
9. Bela ovca
10. Imam kuću od ivova pruća
11. Kiša pada
12. Oj, Badnjače, Badnjače
13. Pomozi nam Višnji Bože

Dečje pesme

1. Čika Mrak - R. Anđelković
2. Zec kolo vodi - St. Korunović

3. Računanje - Vl. R. Đorđević
4. Rođendanska pesma
5. Saobraćajac - N. Hiba
6. Lepa Anka kolo vodi
7. Pada snežak- St. Korunović
8. Zečiči - St. Korunović
9. Visibaba
10. Prvi sneg - B. Stančić
11. Ježeva uspavanka - N. Vukomanović
12. Dete peva - P. Ramovš
13. Brate Ivo - nepoznati autor
14. Avanture maloga Juju - P. Bergamo
15. Spavaj sine san te prevario
16. Prestaj, prestaj kišice
17. D. Mladenović - Zima

Didaktičke igre

1. Tomerlin - Ribar
2. Berem, berem grožđe
3. Jana šeta
4. Ž. Parmakovski - Vozot ide
5. Dve ručice - zapis prema pevanju dece
10. Zec i repa - Z. Vasiljević
11. Ide maca pored tebe - Z. Vasiljević
12. M. Petrov - Oho-ho
 - Mali ples
 - Vrabac
13. Ko pre do mene - Z. Vasiljević
13. Pliva patka preko Save

Brojalice

1. Mačka
2. Išo meda u dućan
3. Bumbari
4. Lastavica
5. Leptir i cvet
6. Dva se petla pobiše
7. Ko ko ko ko da
8. Dečak i ptica

Sviranje na dečjim instrumentima

1. St. Korunović- Bujanj zove
2. En ten tini
3. Išo meda u dućan
4. Pliva patka preko Save
5. Pišem, pišem petnaest

Modeli

1. Do, do šta je to?
2. Konj ima čet'ri noge
3. Sol mi daj
4. Mi je u sredini
5. Mi idemo preko polja

Pesme koje su stvarala deca

1. Radni mravi - Darko Živković, Gadžin han
2. Ljubavna pesma - Marko Backović, Despotovac
3. O slončetu - Gordana Jovanović, Glogonj
4. Drugarstvo - Vera Kojić, Novi Sad
5. Zvezda - Marija Jakovljević, Gornji Milanovac

Preporučene kompozicije za slušanje u prvom razredu

Himne

1. Državna himna

2. Svetosavska himna

3. Školska himna

Narodna muzika

1. Kad te vidim na sokaku

2. Kopa cura vinograd

3. Sinoć kad je pao mrak

4. Sremsko kolo

5. Vlajna kolo

6. Napolitanska pesma Santa Lučija

7. Tupan mi tupa

8. Oj Ovčare

11. Bećarac

14. B. Dugić - Čarobna frula (izbor)

15. Na Božić

16. Narodna iz Belgije - Nek svud ljubav sja

Pesme za decu

1. Autor nepoznat - Rođendanska

2. S. Barić - Strašan lav

3. M. Ilić Beli - Na slovo, na slovo,

- Iza sedam brda,

- Uspavanka za Aćima,

- Januarske zvezde,

- Pesma na slovo M,

- Dvanaest meseci,

- Zdravica,

- Sve je pošlo naopačke.

4. A. Korać - Najlepša mama na svetu,

- Ivin voz,

- Al je lep ovaj svet,

- Radost Evrope.

5. S. Rajičić - Pačići
6. B. Kovačić - Pahulja
7. Deca mogu nemoguće - N. Radulović
8. Ruska narodna pesma - Evo jelke
9. Mocart - O, maju dragi dođi!

Domaći kompozitori

1. L. Dimitrijević - Medvedova ženidba (dečja opera)
2. M. Milojević - Muha i komarac
3. K. Stanković - srpska nacionalna pesma (varijacije na temu "Što se bore misli moje")
4. M. Tajčević - Balkanska igra br. 2
5. M. Topalović - Svjati mučenici (pesme za rezanje kolača)

Strani kompozitori

1. Ž. Batist Lili - Dok mesec sja
2. J. Brams - Uspavanka
3. Čajkovski - Marš drvenih vojnika iz zbirke Dečji album,
 - Igra svirala,
 - Kineski ples.
4. K. S. Sans - Karneval životinja (Kokoške i petlovi, Magarci)
5. Mocart - Abeceda,
6. K. Orf - Skercando
7. F. Sor - Andantino in Re
8. Šuman - Sanjarenje
9. Vivaldi - Široka melodija
10. Betoven - Pesmica,
11. J. S. Bah - Menuet
12. J. Sibelijus -Intermeco iz svite "Karelja"
13. Šopen - Valcer Des dur
14. Fahri Bećiri - Po vijne krushljit (Dolaze svatovi)

15. Grupa Ekrips- Okean

Filmska muzika

1. Muzika iz filma Pod morem - Mala sirena

Preporučene kompozicije za pevanje u drugom razredu

Himne

1. Državna himna
2. Svetosavska himna
3. Školska himna

Narodne pesme

1. Hajd na levo
2. Dunje ranke
3. Ja posejah lubenice
4. Zeleni se jagodo
5. Kolariću Paniću
6. Prolećno kolo
7. Razgranala grana jorgovana
8. Guske, patke
9. Lepa Anka
10. Dečija poskočica
11. Mitku noge zaboleşe
12. Višnjčica rod rodila
13. Božićna pesma
14. Oj, Badnjače, Badnjače
15. Pomozi nam Višnji Bože

Dečije pesme

1. Patak - J. Bitnec
2. Ala veje, veje - St. Korunović
3. Mamino kolo - L. Prelaz
4. Koka snela jaje - J. Gorenjšek

5. Jesen - St. Korunović
6. Konjić - D. Despić
7. Gjumi - F. Begiri
8. Dok mesec sja - Ž. Batist Lili
9. Prolećna pesma - St. Korunović
10. Ribar - Tomerlin
11. Blistaj - Mocart
12. Nestašni dečaci - J. Marinković
13. Bukvarci - B. Stančić
14. O guski - M. Tajčević
15. Petlić - E. Glavnik
16. Susret - D. Mladenović

Didaktičke igre

1. Imaju li karte svi - Tomerlin
2. Čvorak - N. Vukomanović
3. Leptir - N. Hiba
4. Telegram - Tomerlin
5. Tetka Metka - Tomerlin
6. Zagonetka - M. Petrov
7. Zečije uho - M. Petrov

Brojalice

1. Kiša i mrav
2. Trešnjica
3. Dva se petla pobiše
4. Eci peci pec
5. Elem, belem, belbeiš
6. Gusen, gusenica
7. Jedna vrana gakala

Sviranje na dečjim instrumentima

1. St. Korunović - Konjić
1. Eci peci pec
2. Tramvaj juri ulicom
3. Iš, iš, iš, ja sam mali miš
4. Bumbari se sastali

Modeli

1. Resavo vodo ladna
2. S one strane Dunava
3. Redom, redom
4. Fabrike bombona
5. Lazara majka karala
6. Sinoć je kuca lajala

Pesme koje su stvarala deca

1. Daj mi krila jedan krug - Stanko Backović, Despotovac
2. Kravica Cica - Marina Vesić, Kruševac
3. Pesma bratu - Branislava Popov, Zrenjanin
4. Sad je već velika - Mirela Popović, Glogonj

Preporučene kompozicije za rad horova

1. M. Bajšanski - Oj, javore, zelen bore
2. D. Despić - Skice iz Zoo vrta
- Pada kiša
3. J. Marinković - Đaci dobre volje
4. Narodna -Razgranala grana jorgovana
5. Oj, Badnjače, Badnjače
6. Pomozi nam višnji Bože
7. V. Ilić -Kolariću paniću
8. Mokranjac - Vivak
9. K. Babić - Za svako čudo
- Konjski rep

- Vrabac

13. M. Šouc - Sanjalica Maca

- Jesen

14. P. Ozgijan - Svitac

15. Pjesma iz Austrije - Hajde da igramo

16. M. Živković -Goro, goro, bršljanova

17. Državna himna

18. Himna sv. Save

19. Z. Vauda - Dečjoj Ambasadi u Međašima

- Ptičji koncert

20. Nepoznat autor - Rođendanska

Preporučene kompozicije za slušanje u drugom razredu

Himne

1. Državna himna

2. Svetosavska himna

3. Školska himna

Narodne pesme

1. Čardaš

2. Oj Moravo

3. Kolo iz Stiga

4. Banatsko kolo

5. Žikino kolo

6. Divna, Divna

7. Ajde Kato

8. Na Božić

9. Nek svud ljubav sja

Pesme za decu

1. Rođendanska - autor nepoznat

2. Pahuljice - Z. Vauda

3. Kad ne bude krava - M. Ilić Beli
4. Mađioničar - M. Ilić Beli
5. Stajaću na jednoj nozi - M. Ilić Beli
6. Pisma o odjeku - M. Ilić Beli
7. Molimo za finu tišinu - A. Korać
8. Radost Evrope
9. Drugarstvo - M. Subota
10. Šaputanje - N. Hercigonja
11. Zakleo se bumbar - M. Šouc
12. Moja uspavanka - N. Radulović
13. Klepeće mlin - nemačka dečija pesma
14. Prolećna pesma - narodna iz Poljske

Domaći kompozitori

1. Ježeva kuća - Z. Vauda
2. Dečja soba - M. Živković
3. Narodne zagonetke (Dašto mi ti dašto) - V. Ilić
4. Bakine priče (ciklus dečijih kompozicija) - N. Petin
5. Molitva - J. Marinković
6. Svjati mučenici (pesme za rezanje kolača) - M. Topalović

Strani kompozitori

1. K. S. Sans - Karneval životinja (Kukavica i ptice)
2. Mocart - Treći stav iz sonate C-dur
- Turski marš
3. Šuman - Divlji jahač
4. Betoven - Za Elizetu
5. Ž. F. Ramo - Kokoš
6. Ž. Masne - Meditacija
7. T. Susato - Igra
8. A. Ponkieli - Igra časovnika iz opere "Đokonda"

9. J. Štraus - Anina polka
10. N. Paganini - Kapričo br. 9
11. Grupa "Ekrips" - Kiša i grmljavina
- Jesenja simfonija

Filmska muzika

1. Muzika iz filma H. Mancini - tema iz filma "Pink Panter"

FIZIČKO VASPITANJE

Cilj i zadaci

Cilj fizičkog vaspitanja je da raznovrsnim i sistematskim motoričkim aktivnostima, u povezanosti sa ostalim vaspitno-obrazovnim područjima, doprinese integralnom razvoju ličnosti učenika (kognitivnom, afektivnom, motoričkom), razvoju motoričkih sposobnosti, sticanju, usavršavanju i primeni motoričkih umenja, navika i neophodnih teorijskih znanja u svakodnevnom i specifičnim uslovima života i rada.

Zadaci nastave fizičkog vaspitanja jesu:

- podsticanje rasta, razvoja i uticanje na pravilno držanje tela;
- razvoj i usavršavanje motoričkih sposobnosti;
- sticanje motoričkih umenja koja su, kao sadržaji, utvrđeni programom fizičkog vaspitanja i sticanje teorijskih znanja neophodnih za njihovo usvajanje;
- usvajanje znanja radi razumevanja značaja i suštine fizičkog vaspitanja definisanog ciljem ovog vaspitno-obrazovnog područja;
- formiranje moralno-voljnih kvaliteta ličnosti;
- osposobljavanje učenika da stečena umenja, znanja i navike koriste u svakodnevnom uslovima života i rada;
- sticanje i razvijanje svesti o potrebi zdravlja, čuvanja zdravlja i zaštiti prirode i čovekove sredine.

Prvi razred

Operativni zadaci:

- zadovoljavanje osnovnih dečjih potreba za kretanjem i igrom;
- razvijanje koordinacije, gipkosti, ravnoteže i eksplozivne snage;
- sticanje motoričkih umenja u svim prirodnim (filogenetskim) oblicima kretanja u različitim uslovima: elementarnim igrama, ritmici, plesnim vežbama i vežbama na tlu; upoznavanje sa kretnim mogućnostima i ograničenjima sopstvenog tela;
- stvaranje pretpostavki za pravilno držanje tela, jačanje zdravlja i razvijanje higijenskih navika;
- formiranje i ovladavanje elementarnim oblicima kretanja - "motoričko opismenjavanje";

- stvaranje uslova za socijalno prilagođavanje učenika na kolektivan život i rad.

Sadržaji programa

Ovladati prirodnim i izvedenim, elementarnim (pravilnim) kretanjima, u različitim uslovima izvođenja.

Hodanje i trčanje

Hodanje u mestu sa opružanjem kolena stajne noge uz pravilno držanje tela i sa radom ruku; u kretanju kratkim i dugim koracima, u različitom ritmu/, uz pravilno postavljanje stopala (koristiti obeležene linije na sportskim terenima); na prstima, uz uzručenje/ sa istezanjem tela.

Trčanje uz pravilno postavljanje stopala i pravilan rad ruku, sa podizanjem kolena (koristiti prepreke - palice i vijače poredane na jednom delu sale ili spoljnih terena), sa zabacivanjem potkolenice; sa ukrštanjem nogu i unazad; brzo trčanje do 20 metara sa polaskom iz stajanja, ležanja, upora čučeca i drugim načinima polaska.

Organizovati igre sa korišćenjem naučenih oblika hodanja i trčanja.

Skakanja i preskakanja

Poskoci u mestu: sunožnim odskokom i sunožnim doskokom sa opružanjem tela, levo-desno, napred-nazad, u doskok raznožno i ponovo sunožno; sa vijačem (sa međuposkokom i bez međuposkoka); jednonožnim odskokom i doskokom na jednu nogu, sa opružanjem tela, levo-desno, napred-nazad. Skok sunožnim odskokom pruženim telom sa okretom za 90° i sunožnim doskokom. Sunožnim odskokom doskok na povišenu površinu (do visine švedske klupe), na naslagane strunjače ili gornju površinu švedskog sanduka. Sunožni doskok sa iste površine, uz pravilan zamah rukama, amortizaciju i završni položaj. Sunožni poskoci na odskočnoj dasci (jedan učenik je na tlu, licem prema drugom i za vreme poskoka drži za ruke učenika koji radi poskoke).

Poskoci u kretanju: posle nekoliko koraka, jednonožni poskok jednom, posle nekoliko koraka, jednonožni poskok drugom nogom i naizmenično; posle nekoliko koraka jednonožni odskok i meki sunožni doskok do počućnja ("da se ne čuje"). Ponoviti isto posle nekoliko trčućih koraka. Jednonožni naskok na povišenu površinu čeonim i bočnim zaletom (dva okvira švedskog sanduka, niska greda, kocka) i sunožni doskok na meku površinu. Skakanje preko poredanih vijača jednonožnim i sunožnim odskokom. Školica, igra "lastiša".

Skok udalj: povezati zalet od nekoliko trčućih koraka sa jednonožnim odskokom sa obeleženog prostora (šira površina, ili linije) i doskok na meku površinu (strunjača, pesak).

Skok uvis: iz zaleta pravo jednonožnim odskokom preskočiti kratku vijaču koju drže dva učenika, noge pogrčiti i meki sunožni doskok (u grupi od tri do četiri učenika); preskočiti lastiš (postavljen po širini) sa istovremenim polaskom dva do tri učenika.

Preskakanje duge vijače koja se okreće: pojedinačno iz mesta, sa ulaskom i izlaskom prema mogućnostima učenika.

Organizovati igre uz korišćenje različitih oblika skakanja i preskakanja.

Bacanja i hvatanja

Bacanje loptice (jačom i slabijom rukom) iz mesta i u cilj (okvir od švedskog sanduka, obeleženi cilj na zidu, kvadrati od vijača na rukometnom golu...).

Bacanje lopte uvis i posle njenog odbijanja od tla, hvatanje obema rukama: uz ceo okret, posle pljeska rukama, zatvaranja očiju, čučnja, seda...; zakotrljati lotu po tlu i hvatanjem je podići obema rukama.

Vođenje lopte u mestu i hodanju.

Dodavanje lopte u parovima, u mestu, sa grudi i iznad glave.

Organizovati igre sa vođenjem i dodavanjem lopte i gađanjem u cilj.

Višenja, upori i penjanja

Penjanje: uz ribstol, uz mornarske ljestve, čeonu, naizmeničnim prehvatanjem, penjanje i provlačenje kroz okna, penjanje i spuštanje na i sa različitih sprava.

Na dohvatnom vratilu: u visu ležećem opruženim telom, pomicanje ulevo i udesno, vis zavesom o potkolena, pomicanje levo i desno. Vis aktivni na svim spravama na kojima se vis može izvesti. Upor aktivni na svim spravama, na kojima se upor može izvesti. Za naprednije učenike njih uz pomoć.

Vežbe na tlu

Klek, usprav bez pomoći ruku; klek sunožni na strunjače, klek jednonožni, usprav; četvoronožno kretanje u upor čučućem i upor sklonjeno, licem i leđima ka tlu; iz čučnja, malim odrazom doskok prvo na ruke, a zatim na stopala u upor čučaći ("žabljaci poskoci"). Klek, uzručenje, zaklon.

Povaljka na leđima. Stav na lopaticama ("sveća"), grčenjem i obuhvatom kolena povaljka niz kosu površinu. Kolut napred, iz čučnja u čučanj, niz kosu površinu (na ripstolu okačene švedske klupe i prekrivene strunjačama). Kolut napred, iz čučnja u čučanj, i iz čučnja do stava uspravno i uzručenja. Povaljka na stomaku (ležanje na trbuhu, obuhvatiti rukama skočne zglobove - povaljka). Kombinaciju na tlu od sledećih vežbi: najmanje četiri takta vežbi oblikovanja, kolut napred do stava uspravno, okret u usponu na obe noge za 180°, čučanj, stav na lopaticama, stav uspravno i dva dečja poskoka.

Za naprednije učenike: kolut nazad iz čučnja u čučanj, niz kosu površinu.

Organizovati male poligone igre sa vežbama na tlu i odeljenjsko takmičenje sa zadatom kombinacijom vežbi.

Vežbe (skakanja i preskakanja) uporom rukama

Bokom pored švedske klupe, upor i sunožnim odskokom naskok u upor čučaći, isto, preskočiti klupu.

Vežbe ravnoteže (rade učenici i učenice)

Hodanje po liniji napred sa pravilnim postavljanjem stopala (gimnastičkim korakom), i unazad sa opruženom upornom nogom, kraćim koracima, koracima u usponu i sa različitim položajem ruku (o bok, odručenje, uzručenje).

Hodanje po širokom delu švedske klupe: *napred* - odručenje; *unazad* sa opružanjem uporne noge uzručenje; *ustranu*: iz stava spetnog, ruke o bok, hodanje koracima sa privlačenjem do stava spetnog i uzručenja, zibom počučnjem, korak ustranu - odručiti, stav spetni, uzručiti.

Lagano trčanje na prednjem delu stopala sa pravilnim držanjem tela, rukama o bok ili u odručenju (švedska klupa ili niska greda).

Naučiti kombinaciju: iz stava spetnog na početku švedske klupe, trčanje do polovine klupe, odručiti; stav: jedna noga iza druge, uzručiti, odručiti; hodanje do kraja klupe, odručiti, stav: jedna noga iza druge uzručiti; hodanje unazad do polovine klupe, jedna noga iza druge, ruke o bok; okret za 90° hodanje ustranu koracima sa privlačenjem zibom počučnjem, odručiti; na kraju grede stav spetni, uzručiti, saskok, predručiti, stav spetni, priručiti, završiti leđima prema klupi. Ako škola nema klupu, kombinaciju naučiti na tlu, na liniji. Organizovati takmičenje sa zadatom kombinacijom.

Vežbe rekvizitima

Vežbe rekvizitima koristiti prilikom savladavanja sledećih sadržaja:

- Vežbe oblikovanja - *palica, obruč i vijača*: u uzručenju, suručni hvat - otkloni i zasuci trupom; *palica*: u uzručenju palica iza vrata i ispred nadlaktica, vodoravni pretklon, oslanjajući se na ribstol; iz ležanja, noge zakačiti za ribstol ili sa partnerom, palica iza vrata suručni pothvat, podizati se do seda: iz seda suručni hvat u predručenju, provlačenje jedne pa druge noge i sunožni provlak; iz visa ležećeg nadhvatom za palicu, koju za krajeve pridržavaju dva učenika, zgib; *kocke*: iz stava raznožnog vodoravni pretklon i zib oslanjajući sa na kocki; na dve spojene kocke iz ležanja na leđima, jedan učenik pridržava noge partneru, koji se podiže do seda; *vijača*: pretkloni, otkloni i kruženje telom suručnim hvatom vijače u uzručenju.

- Trčanja, poskoci i skokovi - *vijače, palice i obruči* poređani na kraćem i dužem odstojanju: preskakanje kratke i duge vijače; ritmičke vežbe; *kocke*: penjanje i silaženje sa kocke nagaznim korakom i sunožnim doskokom u čučanj i počučanj; sunožni naskok na kocku i doskok u čučanj i počučanj; *čunjevi i obruči*: vijugavo trčanje.

- Dizanje i nošenje: *kocke* na različite načine; postavljanje i skupljanje *čunjeva*.

- Elementarne igre sa korišćenjem palica, vijača, obruča kocki i čunjeva.

Ritmičke vežbe i narodni plesovi

Ritmičko hodaње i trčanje sa promenom ritma, tempa i dinamike uz pljesak i odgovarajuću muzičku pratnju. Osnovni položaji pokreta ruku, trupa i nogu. Galop napred i strance. Dečji poskok. Sačiniti kompoziciju sa muzičkom pratnjom od naučenih elemenata.

Vijača: njihanje i kruženje vijačom u bočnoj i čeonj ravni; sunožni skokovi kroz vijaču sa obrtanjem napred i nazad. Povezati ova dva elementa kao obavezni sastav.

Plesovi: "Ja posejah lan". Jedno kolo po izboru.

Minimalni obrazovni zahtevi

Trčanje na 20 m preko poređanih palica ili vijača do 10 m sa polaskom iz čučnja. Iz zaleta jednonožnim odrazom meki sunožni doskok u pesak ili na strunjaču. U paru povezati vođenje lopte u mestu, levom i desnom rukom, dodavanje sa dve ruke. Kombinacija na tlu. Kombinacija na švedskoj klupi - liniji (ili niskoj gredi). Vežba sa vijačom - obavezni sastav.

Drugi razred

Operativni zadaci

Isti kao u prvom razredu uz usavršavanje kretanja i vežbi iz prvog razreda, njihova kombinacija i primena u složenijim uslovima izvođenja.

Sadržaji programa

Hodanje i trčanje

Ponoviti vežbe iz prvog razreda i kombinovati ih sa hodaњem u kretanju, opružanjem kolena stajne noge, prednožno pogrčenom zamajnom (sa zgrčenim prednoženjem) i pravilnim radom ruku. Hodaње, i na znak, promena pravca. Poređati palice (obruče, vijače) na uzdužnu liniju sportskih terena: trčanje preko prepreka sa postavljanjem prednjeg dela stopala na uzdužnu liniju. Brzo trčanje do 10 metara i prelazak u sporije trčanje sa mekim i postepenim zaustavljanjem (bez topota stopalima). Trčanje sa promenom pravca, brzo-sporije; brzo trčanje do 30 metara.

Organizovati igre sa različitim oblicima hodaња i trčanja.

Skakanje i preskakanje

Ponoviti vežbe iz prvog razreda. Preskakanje vijača i palica poređanih na tlu, jednonožnim i sunožnim odskokom, kombinacije: (skokovi sa jedne na drugu nogu) jednonožni skokovi naizmeničnom nogom preko poređanih vijača ili palica; po dve vijače ili palice sukcesivno poređane kao "kanali": jednonožnim odrazom ispred vijače preskočiti "kanal" doskočiti sunožno i na isti način sledeći (tri do četiri "kanala" u jednom redu - formirati više grupa); sunožnim odskokom preskočiti sukcesivno poređana tri do četiri "kanala".

Vežbe (skakanja i preskakanja) uporom rukama

Ponoviti vežbu iz prvog razreda, sa malo izraženijim osloncem na ruke. Bokom pored švedske klupe (niske grede), upor i odskokom jedne noge preskočiti klupu, doskočiti na drugu nogu. Isto, sa makazicama iznad klupe.

Skok udalj i uvis: ponoviti i usavršavati vežbe iz prvog razreda; uvežbavati doskoke sa povišene površine, kombinovati uvinutim telom, zgrčenim nogama i sa okretom sa 90° i 180°.

Preskakanje kratke vijače u mestu sa međuposkokom i kombinovati sa skokovima bez međuposkoka; preskakanje vijače s noge na nogu; preskakanje duge vijače sa ulaskom i izlaskom (odrediti broj skokova u mestu), kombinovati sa sukcesivnim ulaskom tako da se vijača ne okreće u "prazno": ulazak u parovima; protrčavanje. Organizovati igre od naučenih vežbi.

Pripremna vežba za preskok

Sunožni skokovi sa odskočne daske i spojeno doskok na strunjaču. Iz malog zaleta odrazom sa jedne noge naskok na odskočnu dasku ili obeleženu površinu na tlu, odskok uvis i doskok na tlo.

Bacanja i hvatanja

Ponoviti bacanje loptice iz mesta u odgovarajući cilj; kombinovati vežbu iz hodanja. Vežbe rukovanja loptom ponoviti i kombinovati na sledeći način: baciti loptu uvis, okrenuti se za 360°, ili plj esnuti rukama, loptu uhvatiti posle odskoka od tla; loptu uhvatiti i voditi u mestu jednom pa drugom rukom; isto, ali loptu posle hvatanja i vođenja u mestu, dodati paru sa jednom rukom ako je lopta manjeg obima i sa dve ruke loptu ako je lopta većeg obima. Vođenje lopte u hodanju i trčanju. Dodavanje sa dve ruke u paru u hodanju. Gađati loptom u improvizovani koš ili gol (jednom i sa obe ruke).

Organizovati igru sa korišćenjem vežbi hvatanja i dodavanja, vođenja i gađanja.

Višenja i penjanja

Dohvatno vratilo: pomicanje ulevo i udesno pogrčenim nogama u visu prednjem; pomicanje ulevo i udesno, u visu prednjem sa okretom 180° ukrštenim hvatom. U zmak koracima uz kosu površinu, naglasiti pravilan završni položaj - upor. Njihanje uz pomoć.

Penjanje: uz lestve - ponoviti iz prethodnog razreda i kombinovati sa penjanjem bočno, sa naizmeničnim prehvatanjem i opiranjem istovremeno sa obe noge.

Vežbe na tlu

Upor čučači, pomeranjem ruku napred, upor ležeći za rukama; pomeranjem ruku nazad, upor ležeći pred rukama.

Dva povezana koluta napred; kolut napred i spojeno skok pruženim telom; kolut napred iz upora stojećeg opruženih nogu (posle kolutova obavezno uraditi nekoliko vežbi za jačanje mišića leđa).

Iz upora za rukama (lopta - medicinka na tlu iza šaka), oslanjanjem nogu na pritku ripstola, gredu ili kocku, tako da su noge u zglobu kuka savijene za 90° opružanjem nogu i odgurivanjem kolut preko lopte; iz počučnja na kraju povišene površine (dva okvira poklopca od sanduka, dve naslagane strunjače), opružanjem u zglobovima kolena i malim odskokom, kolut napred preko medecinke. Kombinovati dva spojena koluta napred: jedan iz čučnja u čučanj, a drugi povezati opružanjem nogu preko lopte, do stava uspravno, skok uvito. Kolut nazad, iz čučnja u čučanj. Dalje uvežbavati kombinaciju iz prvog razreda i

dodati dva povezana koluta napred i kolut nazad. Organizovati male poligone i odeljenjsko takmičenje u obaveznoj vežbi.

Vežbe ravnoteže

Na tlu i gredi: upor klečeći na jednoj nozi, zanožiti drugom "mala vaga"

Niska greda, klupa: ponoviti hodanja iz prvog razreda; hodanje sa privlačenjem na celom stopalu i u usponu: istom nogom celom dužinom klupe, istom nogom sa nekoliko koraka, naizmenično, jednom pa drugom; hodanje na celom stopalu, opružene stajne i sa prednoženjem druge noge (visina prednoženja prema mogućnostima). Naskok: korakom, levom ili desnom nogom na početak grede (bočno) do stava zanožno drugom nogom. Na kraju grede, kod svake vežbe čučanj opružanjem potiljačnog zgloba i kičmenog stuba, okret u čučnju za 180°, stav uspravno. Kombinaciju iz prvog ra zreda dopuniti sa: umesto hodanja, hodanje sa prednoženjem i, posle hodanja unazad dodati čučanj i okret u čučnju za 90°.

Organizovati odeljenjsko takmičenje u obaveznom sastavu.

Vežbe rekvizitima

Rekvizite (*palice, vijače, obruči, kocke i obruči*) koristiti prilikom vežbi oblikovanja, obučavanja i uvežbavanja pojedinih sadržaja, kako je navedeno u programu za prvi razred.

Ritmičke vežbe i narodni plesovi

Ponoviti elemente hodanja i trčanja iz prvog razreda. Dečji poskok sa dokorakom.

Vijača: ponoviti elemente iz programa za prvi razred i povezati ih u kompoziciju: njihanje u bočnoj ravni nazad-napred, kruženje, otvoriti je u predručenju, dva sunožna poskoka sa međuposkokom, dva sunožna poskoka bez međuposkoka sa okretanjem vijače napred, njihanje i kruženje u bočnoj ravni na suprotnoj strani, isti skokovi, ali sa okretanjem vijače nazad, zaustaviti vijaču u predručenju i nastaviti četiri poskoka s noge na nogu obrtanjem vijače napred, stav spetni, predručenje.

Plesovi: Mi smo deca vesela. Jedno kolo po izboru.

Minimalni obrazovni zahtevi

Trčanje na 30 metara, sa polaskom iz uspravnog stava: prvih 20 metara trči se po linijama i preko prepreka, a iza cilja lagano zaustavlja, bez topota stopalima. Zaletom i sa jednonožnim odskokom naskok na povišenu površinu, odskok, hitrim savijanjem nogu, obuhvatanjem kolena i hitrim opružanjem (zgrčeni položaj), meko doskočiti na strunjaču ili pesak. Skokovi u dubinu sa sanduka, kozlića i grede: iz uspravnog stava, stava spetnog i uzručenja spuštanjem u mali počučanj, zaručenje, zamahom ruku napred i gore, skok u dubinu pruženim telom, meki doskok, predručenje ili uzručenje.

Bacanje loptice u cilj posle nekoliko koraka. Obavezna vežba na gredi i vežba na tlu. Obavezni sastav sa vijačom. Vođenje lopte levom i desnom rukom u hodanju.

Način ostvarivanja programa

Osnovne karakteristike programa

1. Programska koncepcija fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi zasniva se na jedinstvu nastavnih, vančasovnih i vanškolskih organizacionih oblika rada, kao osnovne pretpostavke za ostvarivanje cilja fizičkog vaspitanja.
2. Program fizičkog vaspitanja pretpostavlja da se kroz razvijanje fizičkih sposobnosti i sticanje mnoštva raznovrsnih znanja i umenja, učenici osposobljavaju za zadovoljavanje individualnih potreba i sklonosti, u krajnjem, za korišćenje fizičkog vežbanja u svakodnevnom životu. Iz tih razloga, u programu su precizirani operativni zadaci s obzirom na pol i uzrast učenika, a program se ostvaruje kroz sledeće etape: utvrđivanje

stanja; određivanje radnih zadataka za pojedince i grupe učenika; utvrđivanje sredstava i metoda za ostvarivanje radnih zadataka; ostvarivanje vaspitnih zadataka; praćenje i vrednovanje efekata rada; ocenjivanje.

3. Programski zadaci ostvaruju se, osim na redovnim časovima, i kroz vančasovne i vanškolske organizacione oblike rada, kao što su izlet, kros, logorovanje, zimovanje, kursni oblici, slobodne aktivnosti, takmičenja, korektivno-pedagoški rad, dani sporta, priredbe i javni nastupi.

4. Da bi fizičko vaspitanje bilo primereno individualnim razlikama učenika, koji se uzimaju kao kriterij u diferenciranom pristupu, nastavnik će svakog učenika usmeravati na one programske sadržaje u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada koji odgovaraju njegovim individualnim interesovanjima i mogućnostima.

5. Program polazi od činjenice da se cilj fizičkog vaspitanja ne može ostvariti bez aktivnog i svesnog učešća učenika u nastavnim i drugim oblicima rada, te se predviđa sticanje određenih teorijskih znanja, koja omogućavaju učeniku da shvati zakonitosti procesa na kojima se zasniva fizičko vežbanje. Teorijsko obrazovanje treba da bude usklađeno sa nivoom intelektualne zrelosti i znanjima koje su učenici stekli u drugim nastavnim predmetima. Za obradu pojedinih tema ne predviđaju se posebni časovi, već se koriste razne mogućnosti da se u toku vežbanja učenicima pružaju potrebne informacije u vezi sa konkretnim zadatkom.

6. Učenicima, koji usled oslabljenog zdravlja, smanjenih fizičkih ili funkcionalnih sposobnosti, lošeg držanja tela i telesnih deformiteta ne mogu da prate obavezni program, obezbeđen je korektivno-pedagoški rad, koji se realizuje u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

7. Programski sadržaji odnose se na one vežbe i motoričke aktivnosti koje čine osnov za sticanje trajnih navika za vežbanje i za koje škola ima najviše uslova da ih realizuje (prirodni oblici kretanja, vežbe oblikovanja, atletika, vežbe na tlu i spravama, ritmička gimnastika, igre). Kako su za ostvarivanje postavljenog cilja pogodne i one motorne aktivnosti koje nisu obuhvaćene obaveznim programom, predviđaju se kursni oblici nastave. To su skijanje, plivanje, klizanje, veslanje, kao i one aktivnosti za koje je zainteresovana sredina u kojoj škola živi i radi.

8. Radi ostvarivanja postavljenih programskih zadataka, određenim zakonskim regulativima, precizira se obaveza škole da obezbedi sve prostorne i materijalne uslove rada za uspešno ostvarivanje vrlo složenih društvenih interesu školskom fizičkom vaspitanju.

Organizacija obrazovno-vaspitnog rada

Proces fizičkog vaspitanja usmeren je na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti,
- usvajanje motoričkih znanja, umenja i navika,
- teorijsko obrazovanje.

Ove komponente čine jedinstven i veoma složen proces fizičkog vaspitanja, a u praksi svi ti zadaci prožimaju se i povezuju sa situacijama koje nastaju u toku rada.

1. U cilju *razvijanja fizičkih sposobnosti* - snage, brzine, izdržljivosti, preciznosti, gibljivosti i pokretljivosti, na svim časovima, vančasovnim i vanškolskim oblicima rada, sprovodi se niz postupaka (metoda) i oblika rada putem kojih se postižu optimalne vrednosti ovih sposobnosti, kao osnov za uspešno sticanje motoričkih znanja, umenja, navika i formiranja pravilnog držanja tela.

Program za razvijanje fizičkih sposobnosti sačinjava nastavnik. Ovaj program se izvodi u pripremnom delu časa, kao vežbe oblikovanja, frontalno, sa svim učenicima istovremeno, koje utiču na opštu fiziološku i emocionalnu pripremu za vežbanje i, pre svega, na svojstvo pokretljivosti, kao jedne od funkcionalnih svojstava aparata za kretanje. U toku rada, nastavnik treba da postepeno usmerava učenike na samostalno izvođenje ovih vežbi kao naučenih, kako bi njegova pažnja bila usmerena na ispravljanje

grešaka u izvođenju tih zadataka i kako bi ih uspješnije pripremao da vežbanje koriste i u slobodno vreme. Takođe, u ovom delu časa mogu se koristiti i vežbe, koje kao delovi biomehaničke strukture glavnog zadatka, služe za obuku i uvežbavanje konkretnog programskog zadatka. Učenicima, koji iz zdravstvenih razloga imaju specifične vežbe, potrebno je obezbediti posebno mesto za vežbanje u ovom delu časa. Zatim, u višim razredima program treba da bude u funkciji razvijanja, pre svega, snage, brzine i izdržljivosti i u tom cilju primenjuju se odgovarajuće metode. Kao najpogodnije metode za školsko fizičko vaspitanje, prilagođene iz sportskog treninga, jesu za trčanja (opterećenje u submaksimalnom intenzitetu) *metod trajnog rada*; za tehničke discipline iz atletike i sportsku gimnastiku *metod intervalno intenzivnog i ekstenzivnog rada*; za sportske igre kombinacija prethodno navedenih. Rad se organizuje frontalno ("kružni rad" sa velikim - dugim - krugom) ili grupno uz glavni zadatak ("kružni rad" kao "kratki krug") sa individualnim doziranjem. Pri izradi programa, koji sadrži do 10 vežbi, treba voditi računa da u redosledu vežbi ne budu neposredno jedna za drugom dve istorodne vežbe, odnosno vežbe koje angažuju iste mišićne grupe. Za svakog učenika nastavnik ispunjava *radni karton* koji sadrži sledeće elemente: ime i prezime učenika, školska godina (od petog do osmog razreda) i tabelu sa vežbama, nacrtanim kao skice u deset pravougaonika po vertikalni. Pored svake vežbe nalazi se rubrika za maksimalnu vrednost izmerenu za 30-sekundno izvođenje konkretne vežbe (MV), a zatim se, na osnovu dobijene MV odredi polovina te vrednosti (50%) i upiše kao doziranje za prvu nedelju i izvodi se u jednoj seriji, u drugoj nedelji u dve serije i u trećoj nedelji u tri serije. Pauza između svakog radnog mesta je do 30 sekundi ako se primenjuje *metod ekstenzivnog i intenzivnog intervalnog rada*. Ukoliko se vežbe u "kružnom radu" izvode u jednoj seriji sa 50% MV, onda se one mogu primeniti u uvodnom delu časa. Sa dve serije vežbe se izvode, uglavnom, frontalno ako se i glavni zadatak izvodi frontalno, kao što su trčanja i vežbe na tlu, a sa tri serije izvodi se grupno, paralelno sa glavnim zadatkom. Kada se rad u glavnom delu časa organizuje u grupama sa različitim zadacima (npr, kod vežbi na spravama, ili atletici u tehničkim disciplinama), onda se pojedine vežbe iz programa (najviše tri vežbe) situiraju uz glavnu vežbu i to tako da one budu u funkciji razvijanja one sposobnosti koja je relevantna za izvođenje glavnog zadatka. Na taj način je svako radno mesto, po sadržaju, konzistentno u odnosu na postavljeni zadatak. Nakon tri nedelje, ponovo se meri MV i odredi 50% te vrednosti, plus jedno izvođenje u prvoj nedelji, dva u drugoj i tri u trećoj nedelji. Ukoliko se primenjuje *metoda trajnog rada*, učenici se kreću sa jednog na drugo mesto bez pauze i izvode vežbe sa radne liste u umerenom tempu u trajanju od 5 minuta u prvoj nedelji do 15 minuta u trećoj nedelji. *Radni kartoni* su obavezan didaktički materijal kojeg koristi nastavnik. Nastavnik može da koristi i druge metode koje su poznate u teoriji i praksi.

2. *Programski sadržaji* dati su po razredima, a gde je to potrebno, odvojeno i prema polu. Akcenat se stavlja na one motoričke aktivnosti kojima se najuspešnije može suprotstaviti posledicama svakodnevnih hipokinezija i na one koji su u našoj sredini najrazvijeniji i za koje ima interesovanja u pojedinim sredinama.

2. 1. U I i II razredu, programski sadržaji se odnose na kretanja lokomotornog karaktera (hodanja, trčanja, skakanja, penjanja, puzanja i višenja), zatim manipulativnog karaktera (hvatanja, nošenja i dodavanja predmeta i rekvizita) i dinamičku i statičku ravnotežu. *Većina ovih sadržaja, kao prirodni oblici kretanja, čine osnov za izvedena, po biomehaničkoj strukturi konvencionalnog karaktera* i, prilikom njihove realizacije, mora se voditi računa o izboru specifičnih metodskih postupaka obučavanja, kako bi se učenici, usvajanjem ovih osnovnih kretanja, pripremili za savladavanje složenijih programskih zadataka.

Programski sadržaji za prva dva razreda dati su detaljno, tako da predstavljaju i programski maksimum i realizuju se u osnovnom delu časa.

Za decu u prva dva razreda programski zadaci za ovo područje su takve prirode da mogu da se realizuju u svim školama i ne zahtevaju posebne uslove. Pretežno, mogu da se realizuju u sali za fizičko vežbanje, na livadi, u školskom dvorištu, na otvorenom sportskom poligonu, a u najgorem slučaju i u školskom hodniku, ili učionici. U ova dva razreda plivanje izvodi predmetni nastavnik ili instruktor.

Predmetna nastava organizuje se u trećem i četvrtom razredu. Ukoliko nije moguće da se nastava fizičkog vaspitanja u ova dva razreda izvodi kao predmetna, obezbeđuje se *stručno-instruktivan rad* za ciklus iz vežbi na tlu i spravama i plivanja.

U starijem razredu u programu su dati samo ključni programski sadržaji, ali ne i veći izbor vežbi pomoću kojih one treba da se ostvare. To je učinjeno radi toga da bi nastavnik fizičkog vaspitanja, mogao slobodno i kreativno da iznalazi efikasna rešenja i bira vežbe pomoću kojih će tok fizičkog vežbanja da prilagođava specifičnostima učeničkih mogućnosti (diferencirani pristup), prostornim i materijalnim uslovima rada.

Sportska aktivnost organizuje se od I do VIII razreda sa jednim časom nedeljno. Učenici se opredeljuju na početku školske godine za jednu sportsku granu, prema obaveznom programu koji se realizuje tokom školske godine.

Programom se predviđa najmanje jedan *kurs za obuku plivanja* od prvog do četvrtog razreda, jedan *kurs skijanja* u šestom razredu i aktivnosti koja je od interesa za sredinu kojoj škola živi i radi (stoni tenis, veslanje, borilački sportovi).

Program kursnih oblika smatra se integralnim delom obaveznog nastavnog programa i, s obzirom na to da se za njegovu realizaciju traže specifični materijalni uslovi, to će se ova nastava organizovati na poseban način: na časovima u rasporedu redovne nastave (stoni tenis, borilački sportovi...) u drugim objektima u suprotnoj smeni od redovne nastave (plivanje) i na drugim objektima, a u za to planirane dane (skijanje).

2. 2. Od organizacionih oblika rada koji treba da doprinesu usvajanju onih umenja i navika koji su od značaja za svakodnevni život, program se realizuje u vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada i predviđa:

- upućivanje učenika na samostalno vežbanje;
- korektivno-pedagoški rad;
- izleti;
- krosevi;
- logorovanje i zimovanje;
- takmičenja;
- dani sporta;
- slobodne aktivnosti.

Razredni učitelj i nastavnik treba da upućuju učenike da u slobodno vreme *samostalno vežbaju*, jer se sadržaji u najvećoj meri savladavaju samo na času fizičkog vaspitanja. Zbog toga bi se ova uputstva prvenstveno odnosila na one učenike čije fizičke i motoričke sposobnosti ne zadovoljavaju, ali i na ostale, kako bi stekli trajnu naviku za vežbanje. U tom smislu tokom časova fizičkog vaspitanja razredni učitelj i nastavnik treba da učenicima prikaže i objasni vežbe, koje za određeno vreme oni treba kod svojih kuća, samostalno, ili uz pomoć drugih, da savladaju. Posle izvesnog perioda, razredni učitelj ili nastavnik, na redovnim časovima kontrolisaće šta je učenik od postavljenih zadataka ostvario.

Korektivno-pedagoški rad organizuje se sa učenicima smanjenih fizičkih sposobnosti, oslabljenog zdravlja, sa telesnim deformitetima i lošim držanjem tela i to:

- sa učenicima smanjenih fizičkih sposobnosti radi se na savladavanju programskih sadržaja, koje učenici nisu uspeali da savladaju na redovnoj nastavi, kao i na razvijanju fizičkih sposobnosti, uglavnom, snage, brzine i izdržljivosti;
- sa učenicima oslabljenog zdravlja rad se organizuje u saradnji sa lekarom-specijalistom, koji određuje vrstu vežbe i stepen opterećenja;
- sa učenicima koji imaju loše držanje tela, ili deformitete, rad sprovodi nastavnik u saradnji sa lekarom ili fizijatrom koji utvrđuje vrstu i stepen deformiteta i, s tim u vezi, vežbe koje treba primeniti. Teži slučajevi telesnih deformiteta tretiraju se u specijalizovanim zdravstvenim ustanovama.

Svi učenici, koji se upućuju i na korektivno-pedagoški rad, uz ograničenja, vežbaju na redovnim časovima i najmanje jednom nedeljno na časovima korektivno-pedagoškog rada. Program sačinjavaju nastavnik i lekar specijalista, i on treba da je primeren zdravstvenom stanju učenika. Na taj način, praktično nema

učenika koji su oslobođeni nastave fizičkog vaspitanja, već se njihovo vežbanje prilagođava individualnim mogućnostima.

Izleti se mogu organizovati po odeljenjima, ili sa više odeljenja, a njihove operativne zadatke, kao i lokaciju, utvrđuju zajedno stručni aktivni nastavnici fizičkog vaspitanja, uz saradnju sa svim drugim aktivima koji kroz izlet treba da realizuju svoje zadatke. Izleti se organizuju u radne dane, ili subotom, kao poludnevni.

Krosevi se održavaju dva puta godišnje za sve učenike. Organizacija ovog zadatka zbog velikog broja učesnika, osim što pripada nastavniku fizičkog vaspitanja, zadatak je i svih nastavnika škole. Održavanje kroseva pretpostavlja blagovremene i dobre pripreme učenika. Kros se održava u okviru radnih dana, planiranih za ovu aktivnost. Aktivni nastavnici utvrđuje mesto održavanja i dužinu staze, kao i celokupnu organizaciju.

Takmičenja učenika čine integralnu komponentnu procesa fizičkog vaspitanja na kojima učenik proverava rezultat svoga rada. Škola je obavezna da stvori materijalne, organizacione i druge uslove kako bi školska takmičenja bila dostupna svim učenicima. Aktivni nastavnici na početku školske godine sačinjava plan takmičenja (propozicije, vreme...), koja se organizuju posle redovne nastave, radnom subotom ili na Dan sporta. Obavezna su međuoodeljenjska, ili međurazredna takmičenja iz *atletike*, *vežbi na tlu* i *spravama i jedne timske igre*. Učenici učestvuju i na onim takmičenjima koja su u sistemu republičkih takmičenja za školsku populaciju.

Logorovanje i zimovanje organizuje se u trajanju od najmanje sedam dana. U okviru ovih oblika rada organizuju se one aktivnosti koje se ne mogu ostvariti za vreme redovnih časova (obuka plivanja, veslanja, kajakarenja, vežbe orijentacije u prirodi, skijanje, klizanje), a koje doprinose aktivnom odmoru i jačanju zdravlja i navikavanju na kolektivni život. Aktivni nastavnici sačinjava konkretan plan i program aktivnosti, koji se sprovodi na zimovanju i logorovanju. Svaki učenik za vreme osnovne škole treba da po jednom boravi na logorovanju i po jednom na zimovanju.

Dani sporta, dva u toku školske godine, planiraju se godišnjim programom rada škole u okviru obaveznih radnih dana i mogu se koristiti za kros, finalna školska takmičenja, prijateljske sportske susrete i školske priredbe i nastupi sa programom iz fizičkog vaspitanja (javni čas).

Slobodne aktivnosti organizuju se najmanje jednom nedeljno prema planu rada kojeg sačinjava nastavnik fizičkog vaspitanja. Na početku školske godine, učenici se opredeljuju za jednu od aktivnosti za koje škola ima uslova da ih organizuje. Ukoliko u školi nastavu fizičkog vaspitanja izvodi samo jedan nastavnik, on može da u toku školske godine organizuje časove slobodnih aktivnosti za više sportskih grana, tako što će za određeni vremenski period planirati i određenu sportsku granu (npr. u jesenjem, za atletiku, u zimskom, za košarku itd.). Na taj način zadovoljila bi se interesovanja učenika za različite sportske aktivnosti.

Zahtev da se cilj fizičkog vaspitanja ostvaruje i preko onih organizacionih oblika rada koji se ostvaruju u vančasovno i vanškolsko vreme, podrazumeva i prilagođavanje celokupne organizacije i režima rada škole, te će se u koncipiranju godišnjeg programa rada vaspitno-obrazovno delovanje proširiti i na ove organizacione oblike rada i za njihovu realizaciju obezbediti potreban broj dana i neophodni materijalni uslovi za rad. Na taj način, čitav proces fizičkog vaspitanja u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada biće jedinstven i pod kontrolnom ulogom škole, kao najodgovornijeg i najstručnijeg društveno-vaspitnog faktora, kako bi se sačuvala osnovna programska koncepcija nastave fizičkog vaspitanja.

3. *Teorijsko obrazovanje* podrazumeva sticanje određenih znanja putem kojih će učenici upoznati suštinu vežbaonog procesa i zakonitosti razvoja mladog organizma, kao i sticanje higijenskih navika, kako bi shvatili krajnji cilj koji fizičkim vaspitanjem treba da se ostvari. Sadržaji se realizuju na redovnim časovima, na vančasovnim i vanškolskim aktivnostima, uz praktičan rad i za to se ne predviđaju posebni časovi. Nastavnik određuje teme shodno uzrasnom i obrazovnom nivou učenika.

Časovi fizičkog vaspitanja - organizacija i osnovni didaktičko-metodički elementi

Osnovne karakteristike časova fizičkog vaspitanja treba da budu: jasnoća nastavnog sadržaja; optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita; izbor racionalnih oblika i metoda rada; izbor vežbi optimalne obrazovne vrednosti; funkcionalna povezanost svih delova časa - unutar jednog i više uzastopnih

časova jedne nastavne teme; puna vedrina i aktivnost učenika tokom časa - motorička i misaona; vizualizacija pomoću savremenih tehničkih sredstava.

U I i II razredu časovi se moraju dobro organizovati, kako u pogledu jasnih i preciznih oblika i metoda rada, tako i u pogledu stvaranja radne i vedre atmosfere. U didaktičkoj četvorodelnoj podeli treba da prevladaju igre, ali i sadržaji koji zahtevaju preciznost izvođenja, a kojima prethode tačna uputstva učitelja. Zatim, učitelj treba da prati tok rada i ukazuje na greške, kako bi sadržaji, pretežno prirodnog karaktera, dali dobru osnovu za usvajanje sadržaja sa konvencionalno složenijom biomehaničkom strukturom, koji se planiraju za naredne razrede. Od metoda prevladava metod žive reči, praktični prikazi zadatka od strane učitelja ili učenika starijih razreda, kao i prikazi prigodnih sadržaja putem slika, skica i video-tehnike. Na kraju časa, učitelj prigodnim rečima treba da da ocenu rada tokom proteklog časa i učenike upozna sa narednim sadržajem. Nikako ne treba da se dogodi situacija da deci nije jasno koje sadržaje su uvežbavali i u kojoj meri su ih savladali. U tom cilju će i pedagoške mere, kao što su pohvale i isticanje dobrih primera izvođenja, uticati na efikasniju saznavnu funkciju i motivisanost za usvajanje određenih znanja i sticanje navika, pošto deca u ovom uzrastu imaju velike potrebe za takmičenjem, što samo treba pozitivno usmeriti.

Prilikom izbora oblika rada, nastavnik treba da uzme u obzir prostorne uslove rada, broj učenika na času, količinu sprava i rekvizita, dinamiku obučavanja i uvežbavanja nastavnog zadatka, što znači da prednost ima onaj oblik rada (frontalni, grupni, individualni) koji se pravovremeno primenjuje. *Frontalni rad* se obično primenjuje u početnoj fazi obučavanja i kada je obezbeđen dovoljan prostor i količina rekvizita u odnosu na broj učenika (trčanja, vežbe na tlu, elementi timskih igara); *grupni rad* sa različitim zadacima primenjuje se u fazi uvežbavanja i to tako da su grupe stalne za jednu tematsku oblast, sastavljene prema individualnim sposobnostima učenika (homogenizirane), a koje i čine osnov u diferenciranom pristupu izboru sadržaja, u odnosu na te individualne sposobnosti, radna mesta u grupnom radu, osim glavnog zadatka, treba da sadrže i pomoćne sprave za uvežbavanje delova biomehaničke strukture glavne vežbe (predvežbe), kao i one vežbe koje se odnose na razvijanje one sposobnosti koja je relevantna za izvođenje glavne vežbe (najviše tri vežbe iz radnog kartona). Na taj način radno mesto je po sadržaju konzistentno u odnosu na glavni zadatak, što je u skladu sa principima intenzivno organizovane nastave. *Individualan rad* se, uglavnom, primenjuje za učenike manjih sposobnosti, kao i za učenike natprosečnih sposobnosti.

Prilikom izbora metodskih postupaka obučavanja i uvežbavanje motoričkih zadataka, nastavnik treba da odabere vežbe takve obrazovne vrednosti koje će za raspoloživ broj časova obezbediti optimalno usvajanje tog zadatka.

Demonstracija zadatka mora da bude jasna i precizna što podrazumeva korišćenje savremenih tehničkih mogućnosti (konturogrami i video-tehnika), kako bi nastavnik efikasnije upućivao učenike na zakonitosti koje vladaju kretanjem, čime se, tokom vežbanja, ostvaruje njihova motorna i misaona aktivnost.

Planiranje obrazovno-vaspitnog rada

Nastava fizičkog vaspitanja organizuje se sa po 3 časa nedeljno. Nastavnik treba da izradi:

- *opšti globalni plan rada*, koji sadrži sve organizacione oblike rada u časovnoj, vančasovnoj i vanškolskoj organizaciji rada sa operativnim elementima za konkretnu školu.

- *opšti globalni plan po razredima*, koji sadrži organizacione oblike rada koji su predviđeni za konkretan razred i njihovu distribuciju po ciklusima. Zatim, ovaj plan rada sadrži distribuciju nastavnog sadržaja i broj časova po ciklusima i služi kao osnova za izradu operativnog plana rada po ciklusima.

- *plan rada po ciklusima* sadrži obrazovno-vaspitne zadatke, sve organizacione oblike rada koji se realizuju u konkretnom ciklusu, raspored nastavnog sadržaja sa vremenskom artikulacijom (mesec, broj časova i redni broj časova) i methodske napomene.

Nastavno gradivo podeljeno je u tri ciklusa ili četiri ukoliko se za taj razred predviđa kursni oblik. To su:

- jedan ciklus za atletiku

- jedan ciklus za vežbe na tlu i spravama

- jedan ciklus za timsku igru

- jedan ciklus za kursni oblik (ukoliko je planiran za određeni razred u časovnoj organizaciji rada).

Broj časova po ciklusima različiti su po razredima.

Ukoliko se organizuje kursni oblik za aktivnost u časovnoj organizaciji rada, onda se planira četvrti ciklus, tako što se po četiri časa oduzima od prva tri ciklusa. Nastavno gradivo po ciklusima može da se ostvaruje u kontinuitetu za jedan vremenski period (npr. atletika u jesenjem, vežbe na tlu i spravama u zimskom i timska igra u prolećnom), ili u dva perioda (npr. trčanja i skokovi iz atletike u jesenjem, a bacanja u prolećnom periodu).

Praćenje i vrednovanje rada učenika

Praćenje napretka učenika obavlja se sukcesivno u toku cele školske godine, na osnovu jedinstvene metodologije koja predviđa sledeće tematske celine:

1. Stanje motoričkih sposobnosti;
2. Stanje zdravlja i higijenskih navika;
3. Dostignuti nivo savladanosti motornih znanja, umenja i navika;
4. Odnos prema radu.

1. Praćenje i vrednovanje motoričkih sposobnosti u prva dva razreda vrši se na osnovu savladanosti programskog sadržaja kojim se podstiče razvoj onih fizičkih sposobnosti za koje je ovaj uzrast kritičan period zbog njihove transformacije pod uticajem fizičkih aktivnosti - koordinacija, gipkost, ravnoteža i eksplozivna snaga.

2. Stanje zdravlja i higijenskih navika, prati se na osnovu utvrđivanja nivoa pravilnog držanja tela i održavanja lične i kolektivne higijene.

3. Step savladanosti motornih znanja i umenja sprovodi se na osnovu minimalnih programskih zahteva, koji je utvrđen na kraju navođenja programskih sadržaja.

4. Odnos prema radu vrednuje se na osnovu redovnog i aktivnog učestvovanja u nastavnom procesu, takmičenjima i vanškolskim aktivnostima.

U prvom razredu ocenjivanje se vrši opisno, a u drugom brojčano, na osnovu ostvarivanja ciljeva operativnih zadataka.

Opisni kvalifikativni raspoređuju se u tri nivoa, kojim se određuje stepen ukupnog psihofizičkog statusa učenika. To su:

Prvi nivo

1. Učenik ima visok stepen razvijenosti motoričkih sposobnosti na osnovu ocene:

a) koordinacije - manipulativne, osećaj ponašanja tela u prostoru, u cikličnim kretanjima i u povezivanju jednostavnih pokreta u celinu - ako je savladao da pravilno izvodi kompleks od osam vežbi oblikovanja bez rekvizita, četiri na ripstolu i dve sa palicom u prvom razredu i po jednu do dve više u drugom razredu; ako lako i brže od većine učenika u odeljenju savladava vežbu na tlu; lako i u jednakom ritmu savladava trčanje preko poređanih prepreka u prvom razredu i preko "kanala" u drugom razredu; bez prekida, nekoliko puta ponovi vođenje lopte u mestu sa dodavanjem jednom ili obema rukama, u prvom razredu i u kretanju u drugom razredu;

b) *gipkosti* - ramenog pojasa, kičme i zgloba kuka i nogu - ako pokrete trupa, ruku i nogu izvodi meko uz optimalnu pruživost i amplituda (zakloni, vodoravni i duboki pretklon, visoka zanoženja, prednoženja i odnoženja...);

v) *ravnoteže* - ako na suženim površinama (linijama, švedskoj klupi, niskoj gredi ili stavovima na jednoj nozi) pokrete izvode bez poremećaja težišta tela;

g) *eksplozivne snage* - ako poskoke, skokove i preskakanja izvodi sa optimalnim opružanjem u svim zglobovima nogu i pri tom postiže veću visinu leta.

2. *Učenik ima pravilan rast, ne pokazuje vidljive znake umora prilikom vežbanja, nema telesne deformitete, ima urednu opremu za vežbanje i dobro usvojene higijenske navike* - ako je telesni razvoj u skladu sa uzrastom, ako je držanje tela pravilno i kičme bez deformiteta i normalno razvijen svod stopala u odnosu na prototipe prikazane na posterima i pedoskopu i ako je urednog opšteg izgleda.

3. *Učenik prevazilazi postavljene minimalne obrazovne zahteve* - ako je prema programskim sadržajima uspešno savladao i druga kretanja svih ovih zahteva, a koja su predviđena Planom i programom za prvi i drugi razreda, ili je savladao i druge sadržaje iz programa u slobodnim aktivnostima, koja nisu predviđena za redovne časove fizičkog vaspitanja.

5. *Učenik ima pozitivan aktivan odnos prema radu* - ako je redovan i aktivan na časovima i ako se angažuje u slobodnim aktivnostima i takmičenjima.

Drugi nivo

1. Učenik ima zadovoljavajući stepen razvijenosti fizičkih sposobnosti - ako od navedenih kriterija značajno ne odstupa.

2. Učenik ima manje nedostatke u rastu, ili funkcionalnim sposobnostima ili u pravilnom položaju kičmenog stupa, ili u urednoj opremi za vežbanje i ostalim higijenskim navikama.

3. Učenik je savladao sve minimalne obrazovne zadatke, uz poteškoće kod izvođenja (navesti sadržaj).

4. Učenik ima pozitivan odnos prema radu - ako je redovan i aktivan na svim, ili na većini časova.

Treći nivo

1. Učenik delimično ili potpuno, ne zadovoljava nivo razvijenosti fizičkih sposobnosti - ako pokazuje značajna odstupanja od navedenih kriterija.

2. Učenik ima veće nedostatke ili u rastu, ili u funkcionalnim sposobnostima, ili u pravilnom položaju kičmenog stuba, ili u radnoj opremi za vežbanje i ostalim higijenskim navikama.

3. Učenik nije savladao većinu sadržaja predviđenih minimalnim programskom zahtevima - ima poteškoća prilikom savladavanja (navesti kojih).

4. Učenik nije zainteresovan za vežbanje, izostaje i ne pokazuje napredak - ako su ove karakteristike izražene.

Vrednovanje i ocenjivanje postignutih rezultata i dostignuća učenika vrši se tokom cele godine, u toku i nakon savladavanja planiranog programskog sadržaja, a prema navedenim elementima za četari tematske celine. Nastavnik pažljivo prati učenika i ocenjuje tako da se dobija potpuna slika o psihofizičkom statusu svakog učenika. Nastavnik može da unese i još neka svoja zapažanja koja nisu predviđena ovim tematskim celinama, ako je to u interesu učenika. U celini, potreban je i pedagoški pristup vrednovanju dostignuća učenika, kako bi ocena, bilo da je opisna ili brojčana, delovala stimulativno i ukazivala na napredak učenika, pogotovu što je za ovaj uzrast karakteristična velika zainteresovanost za pokret i igru.

U toku praćenja i ocenjivanja, treba učenike upoznavati sa ciljem postignuća, putem slika, postera i drugih očiglednih materijala i sredstava, kako bi oni postali aktivni učesnici u procesu nastave i osposobljavali se za samostalno vežbanje u slobodno vreme.

Na kraju svake ocene, učitelj treba da navede koje su moguće preporuke za dalji napredak i uključi roditelje, pogotovu ako je psihofizičko stanje učenika nezadovoljavajuće.

ZDRAVSTVENO VASPITANJE

Cilj i zadaci

Cilj nastave zdravstvenog vaspitanja jeste da učenici ovladaju osnovnim znanjima, veštinama, stavovima i vrednostima iz oblasti zdravstvenog vaspitanja, kroz učenje zasnovano na iskustvu.

Učenje sadržaja zdravstvenog vaspitanja podrazumeva prevođenje onoga što znamo o zdravlju u željeni način ponašanja, uz prepoznavanje pravih životnih vrednosti i podsticanje optimalnog razvoja ličnosti.

Zadaci nastave zdravstvenog vaspitanja su:

- razvijanje psihički i fizički zdrave ličnosti, odgovorne prema sopstvenom zdravlju;
- stvaranje pozitivnog odnosa i motivacije za zdrav način življenja;
- vaspitavanje učenika za rad i život u zdravoj sredini;
- sticanje znanja, umenja, stavova i vrednosti u cilju očuvanja i unapređivanja zdravlja;
- promovisanje pozitivnih socijalnih interakcija u cilju očuvanja zdravlja,
- podsticanje saznanja o sebi, svom telu i sopstvenim sposobnostima;
- razvijanje psihičkih i motornih sposobnosti u skladu sa individualnim karakteristikama;
- motivisanje i osposobljavanje učenika da budu aktivni učesnici u očuvanju svog zdravlja;
- razvijanje navika kod učenika za očuvanje i negovanje svoje okoline;
- razvijanje istraživačkih sposobnosti, kritičkog mišljenja i kreativnosti;
- proširivanje znanja o jedinstvu i sveopštoj povezanosti procesa u prirodi;
- razvijanje odgovornog odnosa prema sebi i drugima;
- uključivanje porodice na planu promovisanja zdravlja i usvajanja zdravog načina života;
- razvijanje međusobnog poštovanja, poverenja, iskrenosti, uvažavanja ličnosti, jednakosti i otvorene komunikacije;
- usvajanje i prihvatanje pozitivnih i suzbijanje negativnih oblika ponašanja značajnih za očuvanje zdravlja;
- upoznavanje sa najosnovnijim elementima zdravog načina života;
- upoznavanje sa protektivnim faktorima za zdravlje, kao što su: fizička aktivnost i boravak u prirodi.

Prvi razred

Operativni zadaci:

- usvajanje osnovnih informacija o zdravlju;
- formiranje u učeniku želje da upozna svoje telo;
- usvajanje osnovnih znanja o ulozi i značaju fizičke aktivnosti;
- upoznavanje sa potrebom usklađivanja vremena za igru, rad i odmor;
- upoznavanje sa najčešćim situacijama u kojima dete može da se povredi;
- sticanje znanja i veština iz oblasti održavanja lične i kolektivne higijene;
- upoznavanje sa osnovnim pojmovima pravilne ishrane;
- upoznavanje sa štetnim efektima pojedinih supstanci, sa akcentom na štetne efekte duvana i alkohola;
- prihvatanje onih koje se od mene razlikuju;
- sticanje osnovnih pojmova o načinu samozaštite i zaštite.

Sadržaji programa

I Tema - *Ovo sam ja* (8 časova)

1. Upoznaj svoje telo - dijaloškom metodom pružiti mogućnost svim učenicima da imenuju i pokažu delove svoga tela. Korišćenjem slika čovečjeg tela, učitelj će pokazati sve delove tela u zavisnosti od njihovog interesovanja. Angažovati učenike i podstaći ih da kroz pokret pokažu šta sve mogu svojim telom, kako bi shvatili motoričku aktivnost i elastičnost organizma. Naglasiti značaj fizičke aktivnosti i fizičkog vaspitanja kao predmeta.

2. I ja rastem - kroz priču o biljkama i životinjama podstaći učenike da razmišljaju i iznose svoje interpretacije na temu rastem i razvijam se. Kroz različite aktivnosti upoznati ih sa faktorima od kojih zavise rast i razvoj (nasleđe, ishrana, higijena, fizička aktivnost).

3. Vidim, čujem, osećam - obraditi čula na nivou informisanosti učenika.

- Oko - obraditi kroz vežbu posmatranja i zapažanja značajnih pojedinosti na određenim predmetima. Čitanjem teksta ukazati učenicima na potrebu da se tekst udalji od očiju i da prirodna i veštačka svetlost treba da dolaze sa leve strane. Naglasiti neophodnost nošenja naočara u situaciji kada je to potrebno.

- Uho - može se realizovati na više načina: slušanjem muzike, šumova, razlikovanjem zvukova i različitih tonova. Podstaći učenike da pažljivo slušaju sagovornika.

- Osećam - kroz istraživačke aktivnosti, eksperimentisanje i igru sa predmetima i biljkama upoznati učenike sa osnovnim informacijama o čulu mirisa, ukusa i dodira.

Podsticati učenike da svoja znanja praktično primene (procena ispravnosti namirnica). Nastavu učiniti zanimljivom kroz osmišljene raznovrsne aktivnosti i stvaralačke ideje učenika (miris - cveće, sapun; ukus - čokolada, limun; dodir - meko, tvrdo, toplo, hladno).

4. Kako sam došao na svet - Za realizaciju ovih sadržaja iz zdravstvenog vaspitanja uključiti roditelje. Osmišljeno kroz razgovor sa učenicima napraviti poređenje sa kućnim ljubimcima i domaćim životinjama. Postupno, u skladu sa uzrastom učenika, pojedinačno i grupno ispričati osnovne pojmove o rađanju, polu i polnim razlikama.

II Tema - *Šta znam o zdravlju* (8 časova)

1. Moje zdravlje - da bi razumeli pojam "zdravlje", učenike treba podstaći da razmišljaju i pričaju o svom viđenju na temu - Šta znači biti zdrav, kada se osećaju "zdravo", šta sve mogu kada su zdravi, a šta ne mogu kad nisu zdravi.

2. Ko sve brine o mom zdravlju - Sagledavanje ko sve i na koji način brine o njihovom zdravlju (roditelji, staratelji, baka, deka, doktor, zubar, učitelj...).

3. Šta se radi u domu zdravlja i bolnici - dijaloškom metodom i igrom "doktora" približiti učenicima važnost i značaj:

- sistematskih pregleda (merenje telesne težine i visine, držanje tela, kičma, stopala, praćenje razvoja);
- vakcinacije (prevencija dečjih zaraznih bolesti);
- stomatološki pregled (nicanje zuba, higijena zuba, redovne kontrole, ishrana, proteze);
- intervencije u hitnim slučajevima.

4. Tražim pomoć - na osnovu stečenih znanja o zdravlju, kroz razgovor sa učenicima i prikaz njihovih životnih situacija utvrditi u kojim okolnostima, kada (visoka temperatura, bolovi, proliv, povraćanje, slabost, strah, krvarenje) i od koga (drug, učitelj, doktor, komšija, roditelji...) treba tražiti pomoć. Pri realizaciji ovih sadržaja, imati u vidu različitost socijalnih uslova.

III Tema - *Dnevni ritam* (4 časa)

1. Jedan moj dan - podstaći učenike da kroz verbalnu komunikaciju opišu dnevne aktivnosti, pri čemu su dozvoljene sugestije nastavnika. Na ovaj način afirmišemo svesnu misaonu aktivnost i učenje kroz iskustvo - životne situacije.

2. Organizacija dana - izradom kolaž postera, gde će svi učenici uzeti aktivno učešće, isplanirati dnevni ritam učenja, odmora, spavanja, oblačenja, fizičke aktivnosti, igre, zabave. U zavisnosti od mogućnosti, i potreba učenika, principom postupnosti odrediti obim i dubinu sadržaja, imajući u vidu sredinu u kojoj dete živi.

IV Tema - *Higijena* (10 časova)

1. Lična higijena - kroz analizu životnih situacija sa učenicima, voditi diskusiju o ličnoj higijeni na zabavan i interesantan način:

- pranje ruku (prenošenje bolesti prljavim rukama, higijena noktiju);
- higijena usne duplje, sa težištem na pranju zuba;
- kupanje i značaj kupanja za zdravlje (u kadi, pod tušem, bazen, otvorene vode);
- nega tela (koža, kosa, gimnastičke vežbe);
- sredstva i pribor za održavanje lične higijene (sapun, šampon, češalj, četkice za zube, konac za zube, pasta za zube, makaze).

Dijaloškom metodom i metodom demonstracije stečena znanja pravilno pretočiti u osnovne navike održavanja lične higijene. Učenike tokom školske godine redovno podsticati na praktičnu primenu usvojenih znanja.

2. Higijena prostora - sa učenicima uraditi analizu životnih situacija na temu - Higijena prostora.

- Higijena učionice (čista, provetrena, svetla, korpa za otpatke);

- školski nameštaj (klupe i stolice odgovaraju uzrastu, higijenski čiste i od odgovarajućeg materijala);
- higijena dvorišta, ulice, igrališta i zelenih površina.

3. Moj kutak - moja soba. Najbolji put da saznanja o higijeni stanovanja jeste način da učenici pričaju o svom kutku (gde i kako čuvam svoju obuću, odeću, svoje stvari, kako održavam higijenu svoje sobe).

Sintezu stečenih znanja pretočiti u praktičnu primenu izradom kolaža i postera.

V Tema - *Ishrana i njen značaj za zdrav život* (6 časova)

1. Pravilna ishrana - upoznavanje učenika sa osnovnim principima pravilne ishrane što podrazumeva zastupljenost svih hranljivih materija u dovoljnim količinama (kvalitativno i kvantitativno, raznovrsno i planirano).

2. Životne namirnice - učenici iznose svoja životna iskustva i uz pomoć učitelja koji ih motiviše, prave postere životnih namirnica. Slatkiši, čokolada, grickalice i brza hrana (kako i kad).

3. Zajedno za stolom - dijaloškom metodom kod učenika formirati stav o potrebi redovnog unošenja hrane i kulture obedovanja (porodični ručak, toplo, hladno, žvakati hranu - zbog lakšeg varenja i razvoja vilice i zuba).

Drugi razred

Operativni zadaci:

- usvajanje informacija i formiranje predstave o zdravlju i najvažnijim faktorima koji doprinose očuvanju i unapređivanju zdravlja;
- formiranje kulture obedovanja i upoznavanje sa posledicama nepravilne ishrane;
- usvojena znanja održavanja lične higijene pretočiti u praktična umenja, stalno primenljiva;
- formiranje stavova o značaju fizičke aktivnosti i boravka u prirodi;
- razvijanje svesti o potrebi da ima usklađen dnevni ritam: odmora, spavanja, učenja i igre primeren uzrastu uz asistenciju odraslih;
- uočavanje situacije u kojima može da se povredi i izbegavanje istih;
- razvijanje samopoštovanja i samopouzdanja u cilju lakšeg prilagođavanja i snalaženja u nepoznatim situacijama;
- formiranje želje i spremnosti da pomognu vršnjacima u svakoj situaciji;
- prepoznavanje znakova umora i zamora i potreba za njihovim otklanjanjem;
- prevencija upotrebe psihoaktivnih supstanci: duvana i alkohola.

Sadržaji programa

I Tema - *Šta se događa u mom telu* (6 časova)

1. Rastem i to se vidi - podstaći misaonu aktivnost učenika i napraviti poređenje prethodnog i sadašnjeg stanja (mogao sam da obučem, a sada ne mogu, male cipele, mala majica, porastao sam, teži sam).

2. Razvijam se - na primerima šta su sve naučili, šta sve znaju i umeju učenici će shvatiti kako se zajedno sa rastom i razvijaju, postaju stariji - zreliji.

3. Put hrane - kroz razmenu misli, iskustva i znanja shvatiće osnovne pojmove o kretanju hrane u organizmu (unosimo, žvaćemo, vari se u želucu, izbacujemo).

4. Put vode - veoma je bitno da učenici shvate značaj unošenja vode. Objasniti ulogu vode u organizmu i razvijati naviku redovnog unošenja vode. Adekvatnom organizacijom rada u školi omogućiti učenicima obavljanje fizioloških potreba - hoću u toalet, bez osećaja stida.

5. I zubi se menjaju - saznanja o zubima dopuniti novim informacijama o nicanju zuba, higijeni i bolestima zuba.

II Tema - *Ja i moje zdravlje* (10 časova)

1. Kako sačuvati zdravlje - Integrisanjem naučenog gradiva u prvom razredu i ličnog iskustva učenika, podstaći ih da dođu do osnovnih faktora neophodnih za očuvanje zdravlja (ishrana, lična higijena, higijena sredine, nasleđe, fizička aktivnost).

2. Šta može da naruši moje zdravlje - kroz priču i određene aktivnosti upoznati učenike sa faktorima koji mogu da naruše zdravlje.

- U kući, na ulici, u prirodi (upoznavanje sa oznakama i simbolima opasnih materija, struja, voda, sunčanica, životinje - krpelj, pčela, komarac, muva, opasne životinje, temperatura, saobraćaj, hrana...).

- Situacije u kojima se mogu povrediti (upotreba kućnih aparata, kupanje, neprimerene fizičke aktivnosti...).

- Predmeti koji me mogu povrediti (oštri predmeti, oruđa, oružja...).

3. Čuvam se - primerima i pričom iz života i iskustva učenika, doći do zaključka šta sve oni mogu činiti da bi sačuvali svoje zdravlje.

III Tema - *Dnevni ritam* (4 časa)

1. Leti i zimi - napraviti poređenje dnevnih aktivnosti u odnosu na godišnja doba. Uočiti razlike dnevnog ritma u zavisnosti od godišnjih doba. Napraviti poređenje sa domaćim životinjama u cilju boljeg razumevanja.

2. Kako prepoznati umor - upoznati učenike sa osnovnim simptomima umora i značajem smenjivanja dinamičkih i mirnih aktivnosti u danu. Sve psihičke i fizičke aktivnosti tokom dana uskladiti sa potrebama i mogućnostima.

3. Škola i zdravlje - zašto je potreban raspust (zbog odmora, vremenskih prilika - zima, leto).

IV Tema - *Lična higijena* (4 časa)

Učenicima je potrebno postaviti kao imperativ svakodnevno obraćanje pažnje na elemente lične higijene kroz povezivanje sa sadržajima drugih predmeta. Sadržaje lične higijene obraditi kroz igru, kolaže, postere, pozorištanje i razgovor u skladu sa mogućnostima učenika.

V Tema - *Ishrana* (6 časova)

1. Moj kuvar - kroz zajedničku praktičnu aktivnost izrade jelovnika proveriti usvojenost znanja i umenja iz oblasti zdrave ishrane. Proširiti i sistematizovati znanja i iskustva učenika stečena u prvom razredu.

2. Nepravilna ishrana - poremećaji koji nastaju usled ne pravilne ishrane: zaostajanje u rastu i razvoju, poremećaj telesne težine, bolesti zuba, kičmenog stuba i grudnog koša.

VI Tema - *Prevenција zloupotrebe alkohola i duvana* (4 časa)

1. Ja i moje odeljenje u borbi protiv pušenja i konzumiranja alkohola - uвод u aktivnost su osnovne informacije o alkoholu i duvanu i igra - "korisno/štetno". Angažovati sve učenike da kroz pravljenje izložbe, plakata, postera i likovnih radova daju svoj doprinos borbi protiv pušenja i konzumiranja alkohola.

VII Tema - *Zanemarivanje i zlostavljanje dece* (2 časa)

Ovu temu zbog njene specifičnosti realizovati u saradnji sa stručnjakom-profesionalcem za pitanja zanemarivanja i zlostavljanja dece (razgovor sa učenicima, roditeljima, nastavnicima...).

Način ostvarivanja programa

Preporučene aktivnosti u obrazovno-vaspitnom radu

Predloženi programski sadržaji predstavljaju polaznu osnovu za kontinuiran rad i realizaciju zadatih ciljeva. Unutrašnju strukturu planiranih sadržaja fleksibilno prilagoditi postavljenim ciljevima obrazovanja i uslovima rada u školi. Efikasnim i podsticajnim metodama rada sa učenicima doći do načina koji omogućava usvajanje generativnih, transfernih i funkcionalnih osnovnih znanja i veština, koja predstavljaju osnovu za usvajanje pojmova i znanja u narednim fazama školovanja.

Programski sadržaji se realizuju po redosledu nastavnih jedinica sa fondom časova koji je fleksibilan. Nivo obrade nastavnih sadržaja, u zavisnosti od mogućnosti i interesovanja učenika, učitelj može organizovati tako da se svaki učenik upozna sa osnovnim pojmovima o zdravlju i postupno uvodi u zdrav način življenja. Primenom principa postupnosti - od lakšeg ka težem, u drugom razredu se proširuju znanja kako po obimu, tako i po složenosti sadržaja. Podsticanjem misaone aktivnosti i primenom metoda analize i sinteze, postiže se logičan način razmišljanja i viši saznavni nivo. U realizaciji programa pratiti razvojni put učenika vodeći računa o individualnim karakteristikama svakog ponaosob, kao i o socijalnom miljeu u kom učenik živi.

Podrška učitelja, kao i celog odeljenja, tokom rada bitan je preduslov uspešne realizacije programa. Primeniti niz metodičkih radnji tokom svakog časa obrade sadržaja. Pored teorijskih informacija i njihove praktične primene u cilju sagledavanja celovitosti materije, potrebno je dijaloškom metodom što više podsticajno aktivirati učenike u radu, koristeći pri tom životno iskustvo, odnosno situacije u kojima su se nekada našli.

Za uspešnu realizaciju pojedinih nastavnih jedinica potrebno je angažovati roditelje jer su oni neophodan partner nastavnicima i istovremeno izvor ideja, aktivnosti i dobre volje, vođeni iskrenom željom za stvaranje što humanijih i zdravijih uslova za školovanje svoje dece. Oblici saradnje sa roditeljima mogu biti različiti: preko dece, individualno, roditeljski sastanci, tribine, neposredno učešće roditelja u realizaciji nastavnih tema.

Deci je neophodno približiti činjenicu da je zdravlje pojedinca, ne samo lično, već i opšte dobro. **Ono se u velikoj meri uči te svako može značajno uticati na kvalitet svoga zdravlja ako prihvati zdrave stilove života.** Deca moraju dobiti blagovremenu i kvalitetnu informaciju koju će umeti da usvoje i ugrade u svakodnevno ponašanje. Postoje brojne mogućnosti kako se svaka tema može približiti učenicima. To sigurno ne treba da bude jednostavno iznošenje činjenica već raznovrsne aktivnosti koje svestrano uključuju učenike kroz radionice, edukativne igre, imitacije... Neophodno je ostvariti interaktivno i dinamično učenje u odeljenju kako bi učenici sa lakoćom prihvatili i usvojili znanja, a da pri tome nemaju utisak napornog rada. Stvoriti dinamičku i promenljivu sredinu za učenje sa osmišljeno organizovanim materijalom koji odgovara razvojnou nivou i individualnim interesovanjima učenika.

Građenje tolerantne komunikacije ključno je da bi se svi učenici osećali prijatno i da bi aktivno i otvoreno učestvovali u zajedničkom radu.

Izuzetno je važno da učitelj vodi i usmerava rad. Neophodno je da svi učenici govore jedan po jedan, a ostali slušaju. Slušanje drugih može proširiti ili promeniti nečije stavove, pomoći da se razmene ideje, razjasne stavovi, vrednosti i ponašanje.

Učitelji podstiču diskusiju pitanjima imajući u vidu individualne karakteristike učenika. Isticanje važnosti sagledavanja problema iz različitih uglova omogućava i razvijanje kritičkog mišljenja, jedne od osnovnih životnih vještina. Na kraju diskusije, izvodi se zaključak u kome je poželjno izneti pozitivne komentare koje su učenici koristili tokom časa.

Nastavne aktivnosti potrebno je usmeriti na životnu praksu i time znanja i umjenja staviti u funkciju primenljivosti. U radu sa učenicima neophodno je podsticati radoznalost, samostalnost i stvaralačke ideje, sa uvažavanjem razvojnih i individualnih karakteristika.

Za uspešnu realizaciju programa, pored korišćenja odgovarajućeg udžbenika, priručnog materijala i literature neophodna je obuka učitelja na seminarima, koje će držati stručni timovi (lekar, pedagog, psiholog, učitelj).

Uspeh učenika u prvom i drugom razredu ocenjuje se opisno. Potrebno je da učitelj kontinuirano, na adekvatan način, prati napredovanje učenika imajući u vidu njegove individualne sposobnosti da razume i prihvati ponuđene sadržaje. Kako učenici, tako i učitelj, poseduje sopstvenu individualnost koja se ogleda u radu sa učenicima, pri čemu ima i profesionalnu obavezu da obezbedi kvalitetno obrazovanje za svu decu. Vrednovanje postignuća učenika u ovoj oblasti podrazumeva zainteresovanost, aktivno učešće u radu, formiranje pozitivnih stavova o zdravlju, usvajanje i praktičnu primenu stečenog znanja tokom školske godine.

Vrednovanje postignuća učenika usaglasiti sa Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja ("Službeni glasnik RS", br. 58/2004 i 62/2004) i Pravilnikom o ocenjivanju učenika osnovne škole. Postojeći standardi postignuća učenika iz ove oblasti biće razrađeni u okviru ostalih standarda u prvom ciklusu vaspitno-obrazovnog rada.

IZBORNI NASTAVNI PREDMETI

VERSKA NASTAVA

Cilj i zadaci

Ciljevi verske nastave jesu da se njome posvedoče sadržaj vere i duhovno iskustvo tradicionalnih crkava i religijskih zajednica koje žive i deluju na našem životnom prostoru, da se učenicima pruži celovit religijski pogled na svet i život i da im se omogući slobodno usvajanje duhovnih i životnih vrednosti Crkve ili zajednice kojoj istorijski pripadaju, odnosno čuvanje i negovanje sopstvenog verskog i kulturnog identiteta. Upoznavanje učenika sa verom i duhovnim iskustvima sopstvene, istorijski date Crkve ili verske zajednice treba da se ostvaruje u otvorenom i tolerantnom dijalogu, uz uvažavanje drugih religijskih iskustava i filozofskih pogleda, kao i naučnih saznanja i svih pozitivnih iskustava i dostignuća čovečanstva.

Zadaci verske nastave jesu da kod učenika:

- razvija otvorenost i odnos prema Bogu, drugačijem i savršenom u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugim ličnostima, prema ljudima kao bližnjima, a time se budi i razvija svest o zajednici sa Bogom i sa ljudima i posredno se suzbija ekstremni individualizam i egocentrizam;
- razvija sposobnost za postavljanje pitanja o celini i konačnom smislu postojanja čoveka i sveta, o ljudskoj slobodi, o životu u zajednici, o fenomenu smrti, o odnosu sa prirodom koja nas okružuje, kao i o sopstvenoj odgovornosti za druge, za svet kao tvorevinu Božju i za sebe;
- razvija težnju ka odgovornom oblikovanju zajedničkog života sa drugim ljudima iz sopstvenog naroda i sopstvene Crkve ili verske zajednice, kao i sa ljudima, narodima, verskim zajednicama i kulturama drugačijim od sopstvene, ka iznalaženju ravnoteže između zajednice i vlastite ličnosti i ka ostvarivanju susreta sa svetom, sa prirodom i pre i posle svega sa Bogom;
- izgradi sposobnost za dublje razumevanje i vrednovanje kulture i civilizacije u kojoj žive, istorije čovečanstva i ljudskog stvaralaštva u nauci i drugim oblastima;

- izgradi svest i uverenje da svet i život imaju večni smisao, kao i sposobnost za razumevanje i preispitivanje sopstvenog odnosa prema Bogu, ljudima i prirodi.

PRAVOSLAVNI KATIHIZIS (VERONAUKA)

Cilj i zadaci

Cilj nastave pravoslavnog katihizisa (veronauke) u osnovnom obrazovanju i vaspitanju jeste da pruži celovit pravoslavni pogled na svet i život, uvažavajući dve dimenzije: istorijski hrišćanski život (istorijsku realnost crkve) i eshatološki (budući) život (dimenziju idealnog). To znači da učenici sistematski upoznaju pravoslavnu veru u njenoj doktriniranoj, liturgijskoj, socijalnoj i misionarskoj dimenziji, pri čemu se izlaganje hrišćanskog viđenja života i postojanja sveta obavlja u veoma otvorenom, tolerantnom dijalogu sa ostalim naukama i teorijama o svetu, kojim se nastoji pokazati da hrišćansko viđenje (liturgijsko, kao i podvižničko iskustvo Pravoslavne Crkve) obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i versko obrazovanje. Sve ovo sprovodi se kako na informativno-saznajnom tako i na doživljajnom i na delatnom planu, uz nastojanje da se doktrinirane postavke sprovedu u svim segmentima života (odnos sa Bogom, sa svetom, sa drugim ljudima i sa sobom).

Zadaci pravoslavnog katihizisa (veronauke) jesu da kod učenika:

- razvije otvorenost i odnos prema Bogu kao drugoj i druga čijoj ličnosti u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugom čoveku kao ikoni Božijoj, ličnosti, takođe, drugačijoj u odnosu na nas, te da se između ove dve relacije ostvari uzajamno zavisna veza (svest o zajednici);
- razvije sposobnost za postavljanje pitanja o celini i najdubljem smislu postojanja čoveka i sveta, ljudskoj slobodi, životu u zajednici, fenomenu smrti, odnosu sa prirodom koja nas okružuje i drugo, kao i odgovaranje na ova pitanja u svetlu pravoslavne hrišćanske vere i iskustva Crkve;
- izgrade sposobnosti dubljeg razumevanja i vrednovanja kulture i civilizacije u kojoj žive, uspona i padova u istoriji čovečanstva, kao i dostignuća u raznim oblastima stvaralaštva (pri čemu se ostvaruje komplementarnost sa drugim naukama);
- pomogne u odgovornom oblikovanju zajedničkog života sa drugima, u iznalaženju ravnoteže između vlastite ličnosti i zajednice, u ostvarenju susreta sa svetom (sa ljudima različitih kultura, religija i pogleda na svet, sa društvom, sa prirodom) i sa Bogom;
- izgradi uverenje da svet i sve što je u njemu stvoreni su za večnost, da su svi stvoreni da budu pričasnici večnog života, te da iz te perspektive kod učenika razvije sposobnost razumevanja, preispitivanja i vrednovanja sopstvenog odnosa prema drugom čoveku kao neponovljivom biću i prema tvorevini Božijoj i izgradi spremnost na pokajanje.

Sadržaji nastave pravoslavnog katihizisa raspoređeni su po linearno-koncentričnom (simbiotskom, spiralnom) principu. To znači da se u svakom razredu izabiraju određeni ranije uvedeni sadržaji, a zatim se u okviru svake teme, koje će se tokom date godine školovanja nizati u sukcesivnom sledu, vrši se aktivizacija prethodno stečenih znanja i formiranih umenja. Naravno, u svakom razredu uvode se i potpuno nove teme, koje će poslužiti kao oslonac za nadograđivanje znanja u narednim razredima. Sled tema je u nižim razredima silazni (descendentni), odnosno bazira se na izlaganju materije prema psihološkoj pristupačnosti, dok je u višim razredima osnovne škole uzlazni (ascendentni), dakle temelji se na načelima teološke naučne sistematike.

Prvi razred

Cilj nastave pravoslavnog katihizisa u ovom razredu jeste prihvatanje da je postojanje izraz zajedništva ličnosti, a da ličnost postoji samo u zajednici slobode sa drugom ličnošću.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- uoče da se kroz slobodni odnos ljubavi prema nekome ili nečemu taj neko ili nešto konkretizuje, odnosno da postaje za nas jedinstveno i neponovljivo;
- uoče da ljubav čoveka prema drugim ljudima i prirodi njima daje neponovljivu vrednost i postojanje;
- uoče da od onoga koga zavolimo zavisi i naše postojanje;
- nauče da je čovek ikona Božija upravo zbog toga što može da druga bića čini neponovljivim.

Sadržaji programa

- Čovek je ikona Božija (čovek ima svojstvo da ljubavlju čini nešto da postoji, slično kao što to može Bog).
- Bog je zajednica ličnosti Oca i Sina i Svetog Duha (biće kao zajednica, kao ljubav).
- Čovek kao biće zajednice.
- Bog je iz ljubavi stvorio svet zajedno sa Sinom i Duhom.
- Isus Hristos je posrednik između Boga i stvorene prirode.
- Crkva je zajednica svih ljudi i cele prirode kroz Hrista sa Bogom.
- Pravoslavna ikonografija pokazuje svet i čoveka u zajednici s Bogom.

Način ostvarivanja programa

Nastava pravoslavnog katihizisa u I i II razredu osnovne škole treba da bude priprema učenika da prihvate da je postojanje izraz zajednice, odnosno da je ličnost zajednica sa drugom ličnošću. Zato u nastavi treba koristiti ona dečja iskustva koja na to ukazuju. To se može ostvariti kroz priče, crteže koje će deca sama crtati i na kojima će uvek biti predstavljena bića u odnosu, tj. celina onoga što se crta (npr. roditelji, braća, sestre, kuća, dvorište sve zajedno; more i lađe na moru sa pticama i suncem itd. preko druženja i organizovanja takvih vrsta igara koje će ukazivati na zajednicu sa drugim kao osnovu postojanja). Da bi pri tom bila izbegnuta opasnost od shvatanja da svaka vrsta zajednice može biti osnov istinskog postojanja, treba uvek imati na umu i isticati liturgijsko iskustvo zajednice i liturgijsku strukturu koja je utemeljena na slobodi, a ne na prirodnim nagonima.

Pojmove kao što su: Bog, ličnost, sloboda, ljubav, treba takođe, uvek tumačiti na osnovu iskustva zajedništva sa drugim čovekom, odnosno liturgijskog iskustva zajedništva. Kad govorimo o Bogu, sve treba tumačiti u okviru Liturgije, njene strukture i radnji koje se tamo odvijaju. Na taj način će se izbeći apstraktnost koja je strana deci ovog uzrasta i postići to da se Bog susreće i vidi kroz žive i konkretne članove Liturgije u jednom događaju, što je suština hrišćanskog učenja o ovaploćenju Boga Sina, o tome da je ličnost zajednica sa Bogom kao sa drugom ličnošću i da je sloboda ljubav prema drugoj ličnosti.

Konkretno u I razredu treba naglašavati:

- iskustvo ljubavi koje čini da svet koji nas okružuje ne bude masa, već da ga čine konkretna i neponovljiva bića. Primer za ovo dat je u priči *Ljubav* u udžbeniku: Episkop Ignjatije, *Crkveni slovar*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2002. Slični primeri mogu se naći u knjizi *Mali princ*, Egziperija i u drugim sličnim knjigama, kao i u okviru neposrednih ljudskih iskustava;
- da biće sa kojim smo u zajednici ljubavi postaje izvor i našeg postojanja kao konkretne ličnosti. Primer za ovo dat je u priči *Izvor našeg života* u navedenom udžbeniku.

Teme: *Čovek je ikona Božija* i *Bog je stvorio svet iz ljubavi* treba objasniti na primeru iz priče *Ljubav* u navedenom udžbeniku. Učenicima treba pokazati da kad čovek nekog zavoli, odnosno kad ostvari zajednicu sa nekim, tada on za njega stvarno i postoji, odnosno kao da ga čovek svojom ljubavlju stvara i

to kao konkretno i neponovljivo biće. Tu moć jedino imaju Bog i ljudi, s tom razlikom da jedino Bog može da stvara nešto iz nebića.

Teme: *Hristos je posrednik između Boga i sveta i Crkva je zajednica prirode i ljudi kroz Hrista s Bogom* treba, takođe, objasniti na osnovu iskustva ljubavi prema drugom biću. Kada čovek voli jedno biće, onda u njemu gleda i sva ostala. Bog Otac najviše voli svoga Sina, Isusa Hrista, i u njemu vidi sve ljude kao svoje sinove. Sve što bude postalo deo ove zajednice Boga Oca i Sina, Isusa Hrista, postaće drago i Bogu i postojaće večno. (Videti primer iz priče Darovanje u udžbeniku. To treba povezati sa događajem krštenja kojim ulazimo u Crkvu kao zajednicu Hrista sa Bogom Ocem, odnosno da se krštenjem konstituiše Crkva, zajednica sa Hristom, u kojoj postajemo sinovi Božiji i zato braća među sobom).

Opšte napomene

Ono što je najvažnije i što je osnovni cilj katihizisa jeste to da učenici postanu članovi Liturgijske zajednice. Jer, Liturgija, kao živo prisustvo Hrista i kao ikona večnog postojanja prirode i čoveka, treba da da ipostas, odnosno da ocrkveni i da da smisao našem istorijskom življenju. Zato treba, kad god je to moguće, učenike dovoditi, ili upućivati na Liturgijska sabranja.

U toku svake godine, konkretno pre svih nailazećih velikih praznika, kako Gospodnjih, tako i Bogorodičinih i svetiteljskih, treba upoznati učenike sa istorijom nastanka praznika i sadržinom događaja koji se slavi. Kad je reč o svetiteljskim praznicima posebnu pažnju treba obratiti Srbima svetiteljima: Sv. Savi, Sv. Simeonu, na praznik Vidovdan itd. Učenici bi trebalo da se upoznaju i s ličnostima svetitelja koje slave kao Krsnu slavu. (U tu svrhu treba pre svega koristiti žitija tih svetitelja koja se mogu naći i u: Justin Popović, *Žitija svetih*, Čelije, Valjevo, a zatim i ostalu prigodnu literaturu).

Takođe, pre početka Vaskršnjeg posta, treba upoznati učenike s njegovom sadržinom i ciljem, kao i sa bogoslovskom podlogom posta, i njegovom važnošću za čoveka. (Najpogodnija literatura za to jeste: A. Šmeman, Veliki post, Kragujevac, poslednje izdanje.)

Drugi razred

Cilj nastave pravoslavnog katihizisa (veronauke) u drugom razredu osnovne škole jeste prihvatanje da je postojanje izraz zajedništva ličnosti, a da ličnost postoji samo u zajednici slobode sa drugom ličnošću.

Operativni zadaci nastave pravoslavnog katihizisa (veronauke) u drugom razredu osnovne škole jesu da učenik:

- uoči da Liturgija nije običan događaj;
- uoči da se na Liturgiji pojavljuje Bog kao zajednica ličnosti: Oca, Sina - Hrista i Svetog Duha;
- upozna strukturu Liturgije;
- razlikuje radnje na Liturgiji;
- uoči da je Isus Hristos, iako fizički odsutan, prisutan na Liturgiji kao plod naše ljubavi prema njemu.

Sadržaj programa

- Bog je zajednica ličnosti Oca, Sina i Svetog Duha (biće kao zajednica, kao ljubav).
- Liturgija kao ikona budućeg veka, Carstva božjeg.
- Liturgija - otkrivanje Boga (liturgijsko iskustvo Boga, ličnosti, slobode, ljubavi. Bog kao biće zajednice).
- Struktura Liturgije - crkve (episkop, sveštenici, đakoni i narod).

- Liturgija je i prisustvo Hristovo i iščekivanje dolaska Hristovog (ljubavlju prema Hristu činimo da je On prisutan među nama na Liturgiji iako je fizički odsutan).
- Pravoslavna ikonografija pokazuje stanje sveta i čoveka u budućem veku.

Način ostvarivanja programa

Nastava pravoslavnog katihizisa u I i II razredu osnovne škole treba da bude priprema učenika da prihvate da je postojanje izraz zajednice, odnosno da je ličnost zajednica sa drugom ličnošću. Zato u nastavi treba koristiti ona dečja iskustva koja na ovo ukazuju. To se može ostvariti kroz priče, crteže koje će deca sama crtati i na kojima će uvek biti predstavljena bića u odnosu, tj. celina onoga što se crta: npr. roditelji, braća, sestre, kuća, dvorište, sve zajedno; more i lađe na moru s pticama i suncem itd. preko druženja i organizovanja takvih vrsta igara koje će ukazivati na zajednicu sa drugim kao osnovu postojanja. Da bi se pri tom izbegla opasnost od shvatanja da svaka vrsta zajednice može biti osnov istinskog postojanja, treba uvek imati na umu i isticati liturgijsku zajednicu kao jedinu istinitu jer se u njoj ostvaruje zajednica s Bogom u Hristu, kao i liturgijsko iskustvo zajednice i liturgijsku strukturu koja je utemeljena na slobodi a ne na prirodnim nagonima.

Pojmove kao što su: Bog, ličnost, sloboda, ljubav treba, takođe, uvek tumačiti na osnovu iskustva zajedništva sa drugim čovekom, odnosno liturgijskog iskustva zajedništva. Kad govorimo o Bogu, sve treba tumačiti u okviru Liturgije, njene strukture i radnji koje se tamo odvijaju. Na taj način će biti izbegnuta apstraktnost koja je strana deci ovog uzrasta i postići će se to da se Bog susreće i vidi kroz žive i konkretne članove Liturgije u jednom događaju, što je suština hrišćanskog učenja o ovaploćenju Boga Sina, o tome da je ličnost zajednica s Bogom u Hristu kao s drugom ličnošću i da je sloboda ljubav prema drugoj ličnosti.

Konkretno u II razredu treba naglašavati:

- da je Bog zajednica konkretnih ličnosti: Oca, Sina i Sv. Duha;
- da Bog nije ideja i apstraktan pojam, već živa ličnost koja je postala čovek i zato se sreće preko čoveka u Liturgiji;
- da bogoljublje istovremeno znači čovekoljublje.

S druge strane, u ovom razredu treba učenicima odmah ukazivati na razliku između stanja u budućnosti i stanja u sadašnjosti istorije, odnosno budućeg i sadašnjeg stanja crkve, preko dečjih iskustava napredovanja na osnovu ostvarenja postavljenih ciljeva, kao i na osnovu liturgijskog iskustva. To znači da sadašnje postojanje i istinu sveta treba utemeljiti na budućnosti. Naglasak, dakle, treba staviti na to da je istinska budućnost sveta i čoveka u budućem Carstvu božjem i da je na osnovu strukture toga carstva utemeljena i struktura Liturgije (episkop okružen sveštenicima i narodom, odnosno Hristos okružen apostolima i narodom).

Taj cilj se može postići, pre svega, opisom Liturgije kao ikone budućeg Carstva Božjeg, ali i preko dečjih igara koje treba da budu tako organizovane da odslikavaju buduće Carstvo Božje, kao i preko dečjih crteža.

Teme: *Liturgija kao ikona Carstva Božjeg* i *Liturgija - otkrivanje Boga* treba realizovati preko objašnjenja Liturgije. Da bismo pokazali da je Liturgija ikona budućeg Carstva, treba ukazati na one elemente po kojima se Liturgija razlikuje od sadašnjeg svakodnevnog života (v. priču: *Prvi put na Liturgiji*, u: Ignjatije (Midić), *Pravoslavni katihizis za drugi razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2003. ili slične opise liturgije). Opisom strukture Liturgije, kao i radnji koje se u njoj zbivaju, treba pokazati da su Sv. Trojica prisutna preko Liturgije. Onaj koji prinosi darove i stoji na čelu liturgijskog sabranja, odnosno episkop, jeste ikona Hristova. Duh Sveti nas povezuje sa Hristom, odnosno sa episkopom, krštenjem, a sama evharistija je preko Hrista upravljena ka Bogu Ocu. Jedino Sin Božji je postao čovek, Isus Hristos, i zato se on i vidi kao čovek, episkop, dok su Otac i Duh nevidljivi, ali zato na njih ukazuje sama Liturgija, koja bez tog ukazivanja ne može da postoji. (Na primer, ne postoji Liturgija bez sabranja naroda oko episkopa koje se ostvaruje krštenjem i rukopoloženjem, što ukazuje na prisustvo Duha, kao ni bez prinosa darova i molbi, koje su upućene Bogu Ocu).

Takođe, u kontekstu liturgijskog iskustva treba pokazati da su ličnost, sloboda ostvarljivi jedino kao izrazi ljubavi prema drugim ljudima. (U tu svrhu treba koristiti priče koje su date u navedenom *udžbeniku*, ili njima slične).

Temom *Liturgija kao prisustvo i iščekivanje Hrista* treba da se objasni dijalektički odnos između sadašnjeg i budućeg veka u Liturgiji, odnosno istovremenost prisutnosti i odsutnosti Hrista. Da bi bila izbegnuta opasnost od imitacije kao načina na koji je Hristos prisutan u Liturgiji, iako je fizički odsutan, treba istaći iskustvo ličnosti, odnosno iskustvo zajednice slobode, ljubavi sa drugom ličnošću. Hristos kao ličnost može biti prisutan među nama iako je fizički odsutan, ako smo vezani za njega, ako ga volimo iznad svega (primer je dat u priči *Čekajući Nikolu* u navedenom udžbeniku za II razred osnovne škole).

Pravoslavna ikonografija, arhitektura, književnost (žitija svetih), naša epska poezija (posebno pesme o Kosovskom boju) takođe ukazuju na budućnost koja je prisutna u sadašnjosti, odnosno na to da vera u budućnost opredeljuje zbivanja u sadašnjosti. Ikone slikaju buduće stanje ljudi i prirode u Carstvu Božjem. Isto je sadržano i u žitijima svetih. Pravoslavni hram arhitektonski odslikava Carstvo Božje i njegovu strukturu. Za ovaj uzrast dovoljno je ukazati na prisutnost celine onoga što se slika, da bi se pokazala razlika između sadašnjeg veka i budućeg (na primer, u sceni Hristovog krštenja na reci Jordanu u vodi se vide i ribice, što u prirodnoj stvarnosti nije slučaj, a što ukazuje i na to da će u Carstvu Božjem i priroda biti prisutan. Treba ukazati, takođe, na personifikaciju prirode prisutne u pravoslavnoj ikonografiji. Takav je, na primer, prikaz sveta kao čoveka u sceni silaska Sv. Duha na apostole, reke Jordana i mora u sceni krštenja Hristovog, što je blisko deci ovog uzrasta).

Opšte napomene

Ono što je najvažnije i što je osnovni cilj katihizisa jeste to da učenici postanu članovi liturgijske zajednice. Jer, Liturgija, kao živo prisustvo Hrista i kao ikona večnog postojanja prirode i čoveka, treba da da ipostas, odnosno da ocrkveni i da da smisao našem istorijskom življenju. Zato treba, kad god je to moguće, učenike dovoditi, ili upućivati na liturgijska sabranja.

U toku svake godine, konkretno pre svih nailazećih velikih praznika, kako Gospodnjih, tako i Bogorodičinih i svetiteljskih, treba upoznati učenike sa istorijom nastanka praznika i sadržinom događaja koji se slavi. Kad je reč o svetiteljskim praznicima, posebnu pažnju treba obratiti Srbima svetiteljima: sv. Savi, sv. Simeonu, na praznik Vidovdan itd. Učenici bi trebalo da se upoznaju i s ličnostima svetitelja koje slave kao krsnu slavu. (U tu svrhu treba pre svega koristiti žitija tih svetitelja koja se mogu naći u: Justin Popović, *Žitija svetih*, Čelije, Valjevo, a zatim i ostalu prigodnu literaturu).

Takođe, pre početka Vaskršnjeg posta, treba upoznati učenike s njegovom sadržinom i ciljem, kao i sa bogoslovskom podlogom posta, i njegovom važnošću za čoveka. (Najpogodnija literatura za to jeste: A. Šmeman, *Veliki post*, Kragujevac, poslednje izdanje.)

ISLAMSKA VJERONAUKA (ILMUDIN)

Cilj i zadaci

Cilj nastave islamske vjeronauke (ilmudin) u osnovnom obrazovanju i vaspitanju jeste da pruži učeniku osnovni vjernički pogled na svijet, sa posebnim naglaskom na vjernički praktični život, a takođe i budući vječni život. To znači da djeca, na način primjeren njihovom uzrastu, upoznaju vlastitu vjeru u njenoj duhovnoj, moralnoj, socijalnoj, misionarskoj i drugim dimenzijama. Izlaganje vjerskog viđenja i postojanja svijeta obavlja se u otvorenom i tolerantnom dijalogu sa ostalim naukama i teorijama. Način pristupa je islamsko viđenje koje obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i vjersko obrazovanje. Upoznavanje je istovremeno informativno-saznajno i doživljajno-djelatno, s nastojanjem da se osnovne postavke sprovedu u svim segmentima života: odnos prema Bogu, prema svijetu, prema drugim ljudima i odnos prema samom sebi.

Zadaci nastave islamskog vjeronauka su da se kod učenika:

- razvije svijest o Bogu kao Stvoritelju i odnos prema ljudima kao najsavršenijim božijim stvorenjima;

- izgrađuje sposobnost (na način primjeren uzrastu učenika) za postavljanje pitanja o cjelini i najdubljem smislu postojanja čoveka i svijeta, o ljudskoj slobodi, životu u zajednici, smrti, odnosu sa prirodom koja nas okružuje, kao i sa razmišljanjima o tim pitanjima u svijetlu vjere islama;
- razvije i izgradi sposobnost dubljeg razumjevanja i vrijednovanja kulture i civilizacije u kojoj žive, uspona i padova u historiji čovječanstva, kao i dostignuća u raznim oblastima naučnog djelovanja;
- pomogne u odgovornom oblikovanju zajedničkog života s drugim, u iznalaženju ravnoteže između vlastite ličnosti i zajednice, u ostvarivanju susreta sa svijetom (sa ljudima različitih kultura, religija i pogleda na svijet, s društvom, s prirodom) i s Bogom;
- izgradi uvjerenje da je njegov život na ovom svijetu samo priprema za vječnost, da su svi stvoreni da budu sudionici vječnog života, da se iz te perspektive kod učenika razvija sposobnost razumjevanja, preispitivanja i vrjednovanja vlastitog odnosa prema drugom čovjeku kao Božijem stvorenju i izgradi spremnost za pokajanje.

Prvi razred

Ciljevi nastave islamskog vjeronauka u ovom razredu su:

- prepoznavanje osnovnih načela vjere;
- upoznavanje sa najznačajnijim datumima kod muslimana;
- upoznavanje sa važnošću svakodnevnog učenja Kurana.

Operativni zadaci

Učenici treba da se:

- osposobe da otpočnu svaki svoj posao, onako kako propisi vjere nalažu i sa uspjehom ga okončaju;
- osposobe da prepoznaju osnovna načela svoje vjere i da znaju cijiniti svoju veru i poštovati drugačije od sebe;
- upoznaju sa datumima rođenja i smrti Božijeg Poslanika, Njegovim životom i Njegovim odnosom prema djeci;
- upoznaju sa najznačajnijim datumima koji se kod muslimana praznično obilježavaju;
- upoznaju sa činjenicom da je Allah dž. š., Uzvišeni Gospodar, svim narodima slao Poslanike koji su ih opominjali i podsticali da čine dobra;
- upoznaju sa brojem Kuranskih sura i važnošću svakodnevnog učenja Kurana.

Sadržaj programa

UVOD (međusobno upoznavanje učenika i vjeroučitelja, upoznavanje sa sadržajima programa Islamske vjeronauke - Ilmudin)

RABBI JESIR, IKRE, SELAM

- učenje kratke dove (molitve) Rabbi jesir za uspešan početak;
- upoznavanje učenika sa prvim riječima objavljenim u Kur'anu (Ikre - uči);
- islamski pozdrav - selam

KO SAM - ŠTA SAM I MOJI PRIJATELJI

- naziv naše vjere;
- izgled barjaka;
- aktivnost drugova.

JELO I PIĆE

- šta je muslimanu dozvoljeno a šta zabranjeno od hrane i pića

PORODICA

- članovi porodice, njihove aktivnosti i dužnosti jednih prema drugima

ŠKOLA I DECA

- obraditi kroz pesmicu "Azra ide u školu" i "Ajša i ptice"

BISMILA

- učenje bismile i osnovnih postulata vjere islama kroz pitanja "zapamti" i "pronađi"

POZDRAV MIRA

- učenje islamskog pozdrava - selama i njegovo značenje

KELIME - I - ŠEHADET

- upoznavanje sa prvim stubom islama kojim se svjedoči i očituje jednoća Stvoritelja i potvrđuje poslanstvo Muhameda a. s.

DESNA STRANA

- kroz pjesmicu "Meho ljevatan" ukazati na prednost desne strane u životu vjernika

MUSLIMANI I KNJIGA

- kroz priču "Knjiga pod jastukom" naglasiti poruku obaveznosti druženja sa knjigom

MUSLIMANSKI MUBAREK DANI

- prikazati Bajram kroz pesmicu i Bajramska ilahija

NA ULICI

- kroz ilustraciju prikazati lijepu ulicu kao ogledalo njenih stanovnika i uz obradu pjesme "Uljudno se ponašaj"

EZAN

- upoznavanje učenika sa istorijatom ezana (poziv na molitvu) i njegovim tekstom

EL - FATIHA

- učenje prve sure u Kur'anu i njenog značenja

ROĐENJE VEROVESNIKA MUHAMEDA A. S.

- upoznavanje učenika sa domovinom, porodicom i vremenom rođenja posljednjeg Božijeg poslanika Muhameda a. s.

SALAVATI I DOVA

- učenje salavata i dove za spas na ovom i budućem svijetu

SURA EN - NAS

- učenje poslednje sure u Kur'anu i njeno značenje

BOŽIJI POSLANIK A. S. I UNUCI

- upoznavanje učenika sa odnosom Muhameda a. s. prema djeci

KRAĐA I LAŽ

- ukazivanje na poroke kojih se vjernik mora čuvati, kroz obradu priče "Ne uzimaj tuđe" i "Laž"

ALAH - SVEMOGUĆI STVORITELJ

- objasniti učenicima kroz priču "Sve je stvorio Alah" da je on Stvoritelj svega postojećeg, vidljivog i nevidljivog

SUBHANEKE

- učenje kratke dove sa kojom započinje svaki namaz (molitva)

SURA EL - IHLAS

- učenje kratke sure koja potvrđuje jedinstvo Stvoritelja

IBRAHIM A. S.

- upoznavanje učenika sa kratkim istorijatom jednog od odabranih Božjih poslanika

SURA EL - FELEK

- učenje sure u kojoj se od Alaha dž. š. traži zaštita i utočište od šejtana i njegovih sljedbenika

JUNUS A. S.

- obrada priče o jednom od Božjih poslanika koja ukazuje na potrebu strpljivosti u teškim momentima

BUDUĆNOST ZNA SAMO ALAHA dž. š.

- upoznavanje učenika kroz priču "Ako Bog da" da svaki ishod posla, pored uloženog truda, zavisi od volje Božije

ZDRAVLJE JE BOGATSTVO

- kroz priču "Šta je najvažnije" i pesmicu "Zdrava djeca" ukazati na važnost zdravlja i njegovog čuvanja

ABDEST

- higijena kao sastavni deo vjere i načina obavljanja abdesta (vjerskog pranja) pre namaza

SURA LEHEB

- učenje jedne od poslednjih kur'anskih sura i njeno značenje.

Način ostvarivanja programa

Vjerska nastava je zajedničko djelo vjeroučitelja i učenika. Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primjenu. Ovakav način saznanja ima svoj red: upoznavanje (obrađa novih sadržaja), ponavljanje i provjeravanje, sređivanje (sistematizacija) To je makrostruktura ovakvog načina saznanja. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju mikrostrukturu. Tako, na primjer, način saznanja posjeduje sljedeće stupnjeve: postavljanje cilja, motivisanje, obrađa novih nastavnih sadržaja, učenje. Treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinca, a takođe u okviru časa na kojem se obrađuju novi sadržaji, vrši se primjena i obnavljanje obrađenog gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, čas vjeronauke trebalo bi da izgleda ovako: kratko ponavljanje sadržaja sa prethodnog časa i posebno osvjtljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktuelni čas. Nakon postavljanja cilja, prelazi se na obrađu novih nastavnih sadržaja, gde se zapravo objašnjava učeniku šta to znači da smo "Božija stvorenja", ističući kada se to i kako dogodilo. Nakon ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o namazu - molitvi (zašto i kako). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa vaspitnim ciljem, mora naći svoju primjenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva saznanja i dječije iskustvo oslanjaju se na slovo Kur'ana i na učenički vlastiti doživljaj.

Drugi razred

Ciljevi nastave islamskog vjeronauka (ilmudina) u ovom razredu jesu da upozna učenika sa:

- osnovnim vrijednostima koje treba cijeniti i kojima se treba okтити u svome životu;
- osnovnim postulatima vjere islama;
- načinom obavljanja i sastavnim dijelovima namaza (dnevne molitve);
- značenjem posta i njegovim vrijednostima;
- značenjem hadža (hodočašća Kabe), to jest petog islamskog šarta;
- najvažnijim vjerskim ustanovama u našoj zemlji i odabranim danima koje muslimani praznično obilježavaju;

Operativni zadaci nastave islamskog vjeronauka (ilmudina) u drugom razredu osnovne škole su da učenik:

- uoči vrijednost zajednice i složnog zajedničkog življenja;
- uoči vrijednost vjerovanja u jednog Boga, Stvoritelja ljudi i Njegove poslanike, koje je slao ljudima da im ukažu na pravi put;
- uoči važnost zekata (materijalnog davanja kojim bogati muslimani trebaju pomoći siromašne);
- uoči vrijednost posta (uzdržavanja od unošenja hrane i pića od zore pa do zalaska sunca);
- shvati šta je post i koja je njegova vrijednost;
- nauči koji su sastavni dijelovi posta;

- shvati šta je hadž (hodočašće Kabe);
- shvati šta je Kaba, koja je njena važnost i šta ona predstavlja;
- upozna način islamskog obilježavanja praznika;
- upozna najvažnije ustanove i institucije muslimana na ovim prostorima i njihov značaj;
- upozna najznačajnije datume (praznike) koje muslimani obilježavaju.
- Uvod: (upoznavanje učenika sa sadržajima ovog razreda, sa udžbenikom i načinom rada).
- Jedinstvo među muslimanima (upoznavanje sa vrijednostima jedinstva i sloge među ljudima koji su neophodni za prosperitet cijelog čovječanstva).
- Rad je ibadet (rad je Bogu drago djelo koje On cijeni i nagrađuje onoga ko iskreno radi, ne zakidajući ostale oko sebe).
- Božiji poslanik A. S. uzor svim muslimanima (upoznavanje sa vrlinama Božijeg Poslanika koje trebaju biti i naše vrline).
- Kako sam došao na ovaj svijet (razjašnjenje dileme oko čovjekovog dolaska na svijet).
- Kako i koliko vjerujem (način preispitivanja našeg vjerovanja i čvrstine ubjeđenja Uzvišenog Gospodara u kojeg vjerujemo).
- Shvatanje prednosti Allahu dž. Š. (upoznavanje kroz priču sa značenjem i vjerovanjem u predanost Bogu).
- Čovjek Allahovo dž. Š. najljepše stvorenje (obrada priče koja ukazuje da je čovjek najljepše Allahovo stvorenje).
- Čuvanje od grijeha (upoznavanje kroz priču "Hodžin ćulahg" sa obaveznošću čuvanja od griješenja i pokuđennošću griješenja).
- Jedino Allah zna skriveno (obrada priče koja ukazuje na to da je samo Allah dž. Š. Sveznajući i da niko drugi ne poznaje ono što je skriveno u čovjeku).
- Ponosiš li se svojim imenom (upoznavanje učenika sa značenjima i vrijednostima njihovih islamskih imena).
- Čistoća u kući i van nje (obrada priče koja ukazuje na važnost čistoće kod čovjeka kao i njegovom okruženju).
- Islamski šarti (obrada islamskih šartova - uvjeta da bi neko mogao biti musliman).
- Namaski šarti (šta je potrebno izvršiti da bi namaz molitva bio ispravan).
- Uzimanje abdesta (upoznavanje sa načinom uzimanja abdesta - vjerskog pranja prije namaza).
- Okretanje prema kibli (značenje kible i važnost okretanja prema njoj u namazu).
- Sastavni dijelovi namaza (upoznavanje sa sastavnim dijelovima namaza kao i namazima koje musliman mora obavljati).
- Postite bićete zdravi (značenje i vrijednosti posta u mjesecu Ramazanu).

- Hadž (upoznavanje sa sastavnim dijelovima hadža - hodočašća Mekke - i njegovom važnošću uz obradu kuranskog poglavlja EL -KEVSER).

- Islamski Mubarek dani (koje je to dane musliman dužan svječano obilježiti u toku jedne godine, obrada kuranskog poglavlja EL -KAFIRUN).

- Islam u našoj zemlji (upoznavanje sa islamskim dragocjenostima u našoj zemlji i drugim vjersko-prosvjetnim ustanovama u njoj).

Način ostvarivanja programa

Vjerska nastava je zajedničko djelo vjeroučitelja i učenika. Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primjenu. Ovakav način saznanja ima svoj red: upoznavanje (obrada novih sadržaja), ponavljanje, primjena i provjeravanje, sređivanje (sistematizacija). To je makrostruktura ovakvog načina saznanja. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju mikrostrukturu. Tako, na primjer: način saznanja poseduje sljedeće stupnjeve: postavljanje cilja, motivisanje, obrada novih nastavnih sadržaja, učenje. Treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinca, a takođe u okviru časa na kojem se obrađuju novi sadržaji, vrši se primjena i obnavljanje obrađenog gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, čas vjeronauke bi trebalo izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja sa prethodnog časa i posebno osvetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktuelni čas. Nakon postavljanja cilja, prelazi se na obradu novih nastavnih sadržaja, gde se zapravo objašnjava učeniku šta to znači da smo "Božja stvorenja", ističući kada se to i kako dogodilo. Nakon ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o namazu - molitvi (zašto i kako). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa vaspitnim ciljem, mora naći svoju primjenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva saznanja i dječje iskustvo se oslanjaju na slovo Kur'ana i na učnički vlastiti doživljaj.

Opšte napomene

Potrebni prostor za realizaciju navedenog gradiva jeste standardni učionički prostor koji je, inače, potreban za realizaciju gradiva iz drugih predmeta, npr. nastave maternjeg jezika, matematike i sl.

Za realizaciju navedenog gradiva islamske vjeronauke nisu potrebna nikakva neuobičajena posebna sredstva. U tu svrhu se mogu koristiti sveske ili blokovi koji se inače koriste u nastavi.

Literatura: ***Vjeronaučni udžbenik za drugi razred*** autora Hazeme Ništović.

KATOLIČKI VJERONAUKE

Cilj i zadaci

Cilj nastave katoličkog vjeronauka u osnovnom obrazovanju i vaspitanju jeste da pruži cjeloviti vjernički pogled na svet i život s posebnim naglaskom na dvije dimenzije: istorijska realnost crkve - vjernički praktični život i eshatološka dimenzija, odnosno vječni život. To znači da djeca, na način primjeren njihovom uzrastu, upoznaju vlastitu vjeru u doktriniranoj, liturgijskoj, socijalnoj i misionarskoj dimenziji, pri čemu se izlaganje vjerskoga viđenja i postojanja sveta obavlja u veoma otvorenom i tolerantnom dijalogu s ostalim naukama i teorijama. Način pristupa je kršćansko viđenje (liturgijsko kao osobito doživljavanje vjere) koja obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i vjersko obrazovanje. Upoznavanje je istovremeno informativno-saznajno i doživljajno-djelatno s nastojanjem da se doktrinirane postavke sprovedu u svim segmentima života: odnos s Bogom, sa svijetom, s drugim ljudima i sa sobom. Znači cilj je vjeronauka informativno-formativni pristup vjeri i izgradnja pogleda na svijet kroz prizmu vlastitog vjerovanja maksimalno poštujući i sve navedene datosti.

Zadaci katoličkog vjeronauka su da se kod učenika:

- razvije otvorenost i odnos prema Bogu kao drugoj i drugačijoj Osobi u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugom čovjeku kao slici Božjoj, osobi takođe drugačijoj u odnosu na nas, kao i da se između ove dve relacije ostvari uzajamno zavisna veza (saznavanje zajednice);
- razvije sposobnost (na uzrastu učenika primeren način) za postavljanje pitanja o cjelini i najdubljem smislu postojanja čovjeka i svijeta, o ljudskoj slobodi, životu u zajednici, fenomenu smrti, odnosu sa prirodom koja nas okružuje i dr., kao i za razmišljanje o tim pitanjima u svjetlu vjere, a na temelju iskustva Crkve;
- izgradi i razvije sposobnost dubljeg razumijevanja i vrjednovanja kulture i civilizacije u kojoj žive, uspona i padova u istoriji čovječanstva, kao i dostignuća u raznim oblastima stvaralaštva (pri čemu se ostvaruje komplementarnost s drugim naukama);
- razvije sposobnost za odgovorno oblikovanje zajedničkog života s drugim, u iznalaženju ravnoteže između vlastite osobe i zajednice, u ostvarivanju susreta sa svijetom (sa ljudima različitih kultura, religija i pogleda na svijet, s društvom i s prirodom) i s Bogom;
- izgradi uvjerenje da je svijet i sve što je u njemu, stvoren za vječnost, da su svi stvoreni da budu sudionici vječnog života, te da se iz te perspektive kod učenika razvije sposobnost razumijevanja, preispitivanja i vrednovanja vlastitog odnosa prema drugom čoveku kao neponovljivom biću, prema stvorenju Božjem, i izgradi spremnost za pokajanje.

Prvi razred

Cilj nastave katoličkog vjeronauka u prvom razredu je da dijete upozna Boga Oca, njegovu ljubav, da se, roditelj i ovaj divni svijet shvati kao Božiji dar, a zatim da upozna Isusa Hrista, onoga koga nam je Otac poslao kao znak svoje najveće ljubavi. Polazimo od slike oca koji voli, koji je brižan, koji puno zna, koji "sve može", da bismo ukazali na Nebeskoga oca, koji nas još više voli, koji je još brižniji, koji zaista sve zna i koji uistinu sve može. On se brine o nama. Od njega je ovaj veliki svijet, koji je dobar i mi smo njegovi. Za te nastavne jedinice misao vodilja vjeronauka: radost. On nam je poslao kao najveći dokaz svoje ljubavi Sina, koji nam je postao brat. Ljubimo njegovu majku i kroz ovu godinu upoznajemo život Gospodina Isusa. Strogo sledimo liturgijsku crkvenu godinu (Došašće, Božić, Korizma, Uskrs, Duhovi), a imamo na umu konkretan hrišćanski život. Zato govorimo o Duhu Svetom, o Isusovoj prisutnosti među nama, o molitvi i svetoj misi. Cilj nam je da učeniku pobudimo radost i da ga navedemo na to da radosno uzvraća Očevu ljubav.

Operativni zadaci

Učenici treba da :

- razumiju i prihvate stav da smo djeca Božja i da nas Otac nebeski voli;
- razumiju i prihvate stav da nas Bog tako ljubi da je Isus Krist postao naš brat;
- razumiju i prihvate potrebe i želje da bismo bili Isusova braća moramo se međusobno voljeti i tako slijediti njegovu nauku;
- razumiju uzajamnu ljubav koja zahtjeva da se naučimo odricati i činiti dobro drugima;
- razviju osjećaje da su molitve i bogoslužje načini susretanja s onim što smo učili o Bogu i da izgrade potrebu za tim;
- spoznaju da njihovi drugovi su pripadnici drugih crkava, vjera, da ima onih koji ne vjeruju, i da nauče da je važno poštivati i voljeti sve svoje drugove kao braću.

Sadržaj programa

UVOD

- Međusobno upoznavanje učenika i vjeroučitelja i upoznavanje sa sadržajima programa katoličkog vjeronauka;

MI SMO DJECA BOŽIJA I OTAC NEBESKI NAS VOLI

- Dar smo nebeskog Oca (hvala za roditelje, braću i prijatelje);
- Nebeski nas Otac voli (hvala što me voli);
- Nebeski Otac je dobar (razvijanje ljubavi prema Ocu Nebeskom jer je prema meni dobar);
- Nebeski Otac sve zna (razvijanje osjećanja divljenja jer Nebeski Otac sve zna);
- Nebeski Otac sve može (razvijanje osjećanja radosti jer Nebeski Otac sve može);
- Nebeski Otac je stvorio i nevidljivi svijet (negovanje osjećanja kako nam je dobro što je Nebeski Otac najbogatiji);
- Nebeski Otac se brine za svijet (razvijanje zahvalnosti prema Bogu što se brine za nas);
- Svi su ljudi djeca Božija i zato su braća (upoznati djecu sa činjenicom da su svi ljudi djeca Božija i zato su braća, razvijati svjest o važnosti suživota i tolerancije).

BOG NAS TAKO LJUBI DA JE ISUS KRIST POSTAO NAŠ BRAT

- Nebeski Otac nam je poslao svoga sina (razvijanje radosti što mi je Isus brat);
 - Iščekivani Božji Sin (razvijanje ljubavi prema Mariji jer je Isusova majka);
- Isusovo rođenje - slavimo zajedno svi kršćani (razvijanje zahvalnosti Bogu za tu ljubav, što je postao nama sličan);
- Isusovi prvi gosti (razvijanje osjećanja svjesti da ću i ja biti Isusov gost, pohod pastira i mudraca);
 - Svetkujemo Božić (upoznati vlastiti način slavljenja kao i načine drugih, Bog nas je darivao i mi ćemo jedni druge).

DA BISMO BILI ISUSOVA BRAĆA MORAMO SE VOLJETI MEĐUSOBNO I SLIJEDITI NJEGOVU NAUKU

- Isus nas uči: ljubimo jedni druge u kući (navikavanje na pomaganje roditeljima);
- Isus nas uči: ljubimo svoje bližnje (pomagaću drugovima u školi);
- Isus nas uči: ljubimo jedni druge (pomoći ću svojim sudrugovima);
- Upoznati Isusa onako kako ga prihvataju i svi ostali ljudi (Isus je osoba značajna za čovječanstvo, šta Kuran časni govori o Isusu);
- Isus nas uči da se u ljubavi nalazimo (razvijanje navike pjevanja u crkvi).

UZAJAMNA LJUBAV ZAHTIJEVA DA SE NAUČIMO ODRICATI I ČINITI DOBRO DRUGIMA - ISUS JE OTKUPITELJ

- Isus je ljubav trpio (razvijanje čvrstine - ako me nešto boli, neću se odmah tužiti);
- Isus prikazuje svoje trpljenje Ocu (razvijanje čvrstine svoje trpljenje ću sjediniti s Isusovim);
- Otac je uskrisio Isusa (razvijanje vjere da Otac daje život i smrt);

- Isus je živ (razvijanje vjere u živoga Isusa);
- Proslavljeni Isus (razvijanje vjere u Božje proslavljeno kraljevstvo);
- Među nama je Duh Sveti (razvijanje osjećanja radosti što mi Duh pomaže doći k Ocu);
- Isus među nama živi (razvijanje pouzdanja u Isusa, Isus i djeca).

MOLITVA I BOGOSLUŽENJE JE NAČIN SUSRETANJA S ONIM ŠTO SMO UČILI O BOGU

- S Isusom zajedno razgovaram s Ocem (razvijanje osjećanja zadovoljstva što mogu razgovarati s Nebeskim Ocem);
- U gostima kod Isusa (razvijanje navike redovnog pohađanja svete mise);
- Molitva kod drugih crkava i vjera (razvijanje svijesti da svaki čovek moli po svojoj savjesti pravilno, zajednička molitva Očenaša, molitva Islama).

Način ostvarivanja programa

Nastavni sadržaj slijedi liturgijsku - crkvenu godinu. Kroz pripremu i slavlje velikih crkvenih blagdana upoznaje se i njihov sadržaj i njihova poruka. Tako se na najlakši i djeci pristupačan način prenosi sadržaj i život jedne kršćanske zajednice čiji član postaje učenik.

Dakle, misao vodilja nastave vjeronauka prvog razreda osnovne škole su one verske istine koje se kroz jednu liturgijsku godinu slave i događaju.

Vjerska nastava je zajedničko djelo katehete (vjeroučitelja) i katehizanata (vjeroučenika). Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine, iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primjenu. Ovakav način saznanja ima vlastiti red: upoznavanje (obrađa novih sadržaja), ponavljanje i provjeravanje, sređivanje (sistematizacija). To je makrostruktura ovakvog načina saznanja. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju strukturu. Tako, na primjer: način saznanja poseduje slijedeće stupnjeve: postavljanje cilja, motiviranje, obrađa novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, tačni i netačni dokazi, formulisanje zapamćenih činjenica... Ili sadržaj primjene ima ove dijelove: problem, postavljanje cilja, rješavanje problema, zadataka, upoznavanje prilika i uvježbavanje. Kod saznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinca, no u okviru časa na kojem se obrađuju novi nastavni sadržaji, vrši se primjena, ponavljanje i vrjednovanje obrađenog gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, čas vjeronauka bi trebalo izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja sa prethodnog časa i posebno osvjtljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktuelni čas. Nakon postavljanja cilja, (šta? i kako?), prelazi se na obrađu novih nastavnih sadržaja (npr. prvi razred, prvi čas), gde se objašnjava učeniku, šta to znači da "smo darovi Nebeskoga Oca", ističući kada se to i kako dogodilo. Zaključci se mogu istaći na tabli. Posle ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o krštenju (šta/ kako? i zašto?). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa vaspitnim ciljem, mora naći svoju primjenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva saznanja i dječje iskustvo oslanjaju se na njegov doživljaj i tekst Svetog Pisma.

Drugi razred

Cilj nastave vjeronauka u ovom razredu jeste da dijete upozna vrlo obzirno moralni svijet u sebi.

Operativni zadaci nastave vjeronauka u drugom razredu osnovne škole jesu da učenik:

- razumje i prihvatiti da moralni zakon koji je njemu još stran ipak postaje polako normativ njegovoga oblikovanja savjesti;
- razumje i prihvatiti da je to ponuđen Očev glas koji je preko Isusa prijatelja poprimio topli prijateljski ton;

- razumje i prihvatiti polako tijekom cjelogodišnje nastave cijeli dekalog;
- razumje i prihvatiti pozitivno i pojedinu zapovijed kao ponudu koja pomaže ostvariti prijateljstvo sa Isusom Kristom.

Uvod

- Upoznavanje učenika sa sadržajima programa katoličkog vjeronauka za II razred.

Upoznajmo Božju dobrotu

- Put k nebeskom Ocu (Dobro je što imamo saobraćajne znake u životu);
- Isus nam daje primjer (Radostan sam što mi je Isus uzor);
- Ekumenska tema (Svi smo braća makar među nama ima i razlika).

Štovanje dobrog Boga

- Molitva Isusovih prijatelja (Molit ću svaki dan);
- Poštivanje Božjega imena (Upozorit ću nepristojne i psovače da šute);
- Svetkujemo s Isusom (Radostan idem na svetu misu).

Bog nam se darovao po ljudima

- Isus u obitelji (Kako je lijepo u nazaretskoj obitelji);
- Najveći Božji dar: život i zdravlje (Pazit ću na svoje zdravlje);
- Isusa ljubimo u svakom čovjeku (Pomagat ću drugovima);
- Božić - blagdan ljubavi (Isus k nama dolazi da nam pomogne da budemo dobri).

Znakovi Božje ljubavi po našem tijelu

- Bog nas je stvorio različitima (Isusovi prijatelji su dječaci i djevojčice);
- Obitelj - Božji plan (Poštovat ću svoje roditelje).

Bog nam daruje sva zemaljska dobra

- Moja materijalna dobra (Bit ću uredan);
- Poštivanje prirode i tuđih dobara (Neću krasti - Čuvat ću prirodu).

Bog nam je darovao duhovna dobra

- Isusov prijatelj govori istinu (I kod kuće i u školi govorit ću istinu);
- Odgovornost za duhovna dobra (Bit ću marljiv i cijenit ću rad drugih).

Žalosna mogućnost izdaje prijateljstva s Bogom

- Nevjerni prijatelj (Neću biti takav);

- Isusova smrt i uskrsnuće - naše pomirenje (Isuse, hvala ti što nam opraštaš grijeha).

Mir s Bogom - mir s braćom

- Pomirenje s Isusom - Oslobođenje od grijeha (Bit ću iskren prema Bogu);

- U savezu s Bogom (Dobri Isus svakom oprašta).

Način ostvarivanja programa

Vjerska pouka je zajedničko djelo katehete (vjeroučitelja) i katehizanata (vjeroučenika). Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine, iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primjenu. Ovakav način spoznaje ima vlastiti red: upoznavanje (obrada novih sadržaja), sređivanje (sistemizacija), ponavljanje, primjena i provjeravanje. To je makrostruktura ovakvog načina spoznaje. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju mikrostrukturu. Tako na primjer: način spoznaje posjeduje slijedeće stupnjeve: postavljanje cilja, motiviranje, obrada novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, izravni i neizravni dokazi, formuliranje zapamćenih činjenica... Ili, sadržaj primjene ima ove dijelove: problem, postavljanje cilja, rješavanje problema, zadaća, upoznavanje prilika i uvježbavanje. Kod spoznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinaca, no u okviru sata pod kojim se obrađuju novi nastavni sadržaji vrši se primjena, ponavljanje i vrednovanje obrađenoga gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, pojedini sat vjeronauka bi trebao izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja prethodnog sata, i posebno osvjetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktualni sat. Nakon postavljanja cilja (što? i kako?), prelazi se na obradu novih nastavnih sadržaja (npr. drugi razred, prvi sat), gdje se zapravo objašnjava učeniku što to znači da "smo djeca Božja", ističući što to znači za nas i za ljude oko nas. Zaključci se mogu istaći na ploči. Nakon ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o pomirenju (što?, kako? i zašto?). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa odgojnim ciljem, mora naći svoju primjenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva spoznaja i dječje iskustvo se oslanjaju na njegov doživljaj i na tekst Svetog pisma.

Prozivku i domaću zadaću obavimo u prikladno vrijeme.

EVANGELIČKO - LUTERANSKI VJERONAUČ SLOVAČKE EVANGELIČKE CRKVE A.V.

Cilj i zadaci

Cilj nastave vjeronauka u osnovnom obrazovanju i vaspitanju jeste da pruži celoviti vernički pogled na svet i život s posebnim naglaskom na dve dimenzije: istorijska realnost crkve - vernički praktični život i eshatološka dimenzija, odnosno večni život. To znači da deca, na način primeren njihovom uzrastu, upoznavaju vlastitu veru u doktriniranoj, liturgijskoj, socijalnoj i misionarskoj dimenziji pri čemu se izlaganje verskog viđenja i postojanja sveta obavlja u veoma otvorenom i tolerantnom dijalogu s ostalim naukama i teorijama. Način pristupa je hrišćansko viđenje (liturgijsko kao osobito doživljavanje vere) koja obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i versko obrazovanje. Upoznavanje je istovremeno informativno-saznajno i doživljajno-delatno s nastojanjem da se doktrinirane postavke sprovedu u svim segmentima života: odnos s Bogom, sa svetom, s drugim ljudima i sa sobom. Znači cilj je vjeronauka informativno-formativni pristup veri i izgradnja pogleda na svet kroz prizmu vlastitog verovanja maksimalno poštujući i sve navedene datosti.

Zadaci evangeličko-luteranskog vjeronauka Slovačke evangeličke crkve a. v. su da se kod učenika:

- razvije otvorenost i odnos prema Bogu kao drugoj i drugačijoj Osobi u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugom čoveku kao slici Božjoj, osobi takođe drugačijoj u odnosu na nas, kao i da se između ove dve relacije ostvari uzajamno zavisna veza (saznavanje zajednice);

- razvije sposobnost (na uzrastu učenika primeren način) za postavljanje pitanja o celini i najdubljem smislu postojanja čoveka i sveta, o ljudskoj slobodi, životu u zajednici, fenomenu smrti, odnosu sa prirodom koja nas okružuje i dr., kao i za razmišljanje o tim pitanjima u svetlu vere a na temelju iskustva Crkve;

- izgradi i razvije sposobnost dubljeg razumevanja i vrednovanja kulture i civilizacije u kojoj žive, uspona i padova u istoriji čovečanstva, kao i dostignuća u raznim oblastima stvaralaštva (pri čemu se ostvaruje komplementarnost s drugim naukama);

- razvije sposobnost za odgovorno oblikovanje zajedničkog života s drugim, u iznalaženju ravnoteže između vlastite osobe i zajednice, u ostvarivanju susreta sa svetom (sa ljudima i različitim kulturama, religijama i pogleda na svet, s društvom i s prirodom) i s Bogom;

- izgradi uverenje da je svet i sve što je u njemu, stvoren za večnost, da su svi stvoreni da budu sudionici večnog života, te da se iz te perspektive kod učenika razvije sposobnost razumevanja, preispitivanja i vrednovanja vlastitog odnosa prema drugom čoveku kao neponovljivom biću prema stvorenju Božjem i izgradi spremnost za pokajanje.

Prvi razred

Cilj nastave vjeronauka u ovom razredu je da prenese deci radosnu vest Božje reči i Božje istine kao i razvijanje pozitivnih stavova prema pripadnicima drugih verskih ispovesti, njihovoj tradiciji i kulturi.

Operativni zadaci

Učenici treba da saznaju da:

- je Bog veliki i svemoćan;
- je na početku svega bio Bog;
- je dobro sve što je Bog stvorio;
- je naš život poklon od Boga;
- nam je Bog poverio da brinemo o našoj planeti;
- se greh rađa u ljudskom srcu i ima tendenciju da raste;
- greh ne predstavljaju samo naši postupci, već i misli;
- Bog voli ljude, ali kažnjava greh;
- Bog ispunjava svoja obećanja;
- je Bogu svaki čovek značajan;
- je Isus došao za svakoga;
- je Isus i njegov prijatelj;
- mogu imati poverenja u Isusa;
- istinski simbol Uskrsa je Isusov krst;
- vera u Isusa spaja ljude.

Sadržaj programa

UVOD

- Međusobno upoznavanje učenika i veroučitelja i upoznavanje sa sadržajima programa ovoga razreda;

KO JE BOG? GOSPOD KOJI JE SVE STVORIO

- Bog je stvorio ceo svet
- Bog je stvorio i nas

PORODICA JE BOŽIJI POKLON

- Moji roditelji
- Moja porodica

BIBLIJA

- Biblija - susret sa Bogom
- Biblija - sveto pismo
- Božja reč - Biblija nas vodi

MOLITVA

- Šta je to molitva, kako se molimo
- Kada i gde se molimo
- Zašta i za koga se molimo

KO JE ISUS KRIST

- Božić - praznik Božje ljubavi
- Božje javljanje Mariji, rođenje Isusovo
- Tri kralja
- Isusa donose roditelji u hram.

ISUS MOJ PRIJATELJ

- Isus - prijatelj dece
- Isus - gospodar prirode na moru
- Isus - brine o nama, Isus štiti narod
- Isus i gospodar nad bolešću, Isus gospodar nad smrću

ISUS JE SPASITELJ

- Zašto slavimo Uskrs
- Isus se rastaje od učenika
- Raspeće
- Isus živi - odlazak kod svog Oca

ISUS ŠALJE POMOĆNIKA

- Duh Sveti - naš Učitelj i Pomoćnik
- Prvi hrišćani - i ja sam hrišćanin

BOG TVORAC

- Greh dolazi na svet - Adam i Eva u raj
- Smrt dolazi na svet - Kajin i Avelj

BOG SUDI NOVI POČETAK

- Potop - poslušnost Noja
- Duga - znak novog početka
- Vavilonski toranj - Bog kažnjava

POSLUŠNOST - PREVARA - POKAJANJE

- Bog zove Avrama - Avramova poslušnost
- Bog ispunjava svoje obećanje - rođenje Izava
- Avramova vera
- Jakov prevari oca Izava
- Jakov odlazi od kuće - težak život, bogatstvo, pokajanje
- Povratak i pomirenje sa bratom

Način ostvarivanja programa

Verska nastava je zajedničko delo katehete (veroučitelja) i katehizanata (veroučenika). Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine, iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primenu. Ovakav način saznanja ima vlastiti red: upoznavanje (obrađa novih sadržaja), ponavljanje i proveravanje, sređivanje (sistematizacija). To je makrostruktura ovakvog načina saznanja. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju strukturu. Tako, na primer: način saznanja poseduje sledeće stupnjeve: postavljanje cilja, motivisanje, obrađa novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, tačni i netačni dokazi, formulisanje zapamćenih činjenica... Ili sadržaj primene ima ove delove: problem, postavljanje cilja, rešavanje problema, zadataka, upoznavanje prilika i uvežbavanje. Kod saznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinca, no u okviru časa na kojem se obrađuju novi nastavni sadržaji, vrši se primena, ponavljanje i vrednovanje obrađenog gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, čas veronauka bi trebalo izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja sa prethodnog časa i posebno osvetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktuelni čas. Nakon postavljanja cilja, (šta? i kako?), prelazi se na obrađu novih nastavnih sadržaja, (npr. prvi razred, prvi čas), gde se objašnjava učeniku, šta to znači da "smo darovi Nebeskoga Oca", ističući kada se to i kako dogodilo. Zaključci se mogu istaći na tabli. Posle ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o krštenju (šta/ kako? i zašto?). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa vaspitnim ciljem, mora naći svoju primenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva saznanja i dečje iskustvo se oslanjaju na njegov doživljaj i tekst Svetog pisma.

Drugi razred

Cilj nastave evangeličko-luteranskog vjeronauka slovačke evangeličke crkve a. v. jeste da kod učenika produbi verska osećanja, naročito ljubav i poštovanje prema Bogu kao ličnosti koja je sve stvorila i koja sve održava, zatim ljubav prema porodici, prijateljima i svim ljudima.

Operativni zadaci nastave evangeličko-luteranskog vjeronauka slovačke evangeličke crkve a. v. u drugom razredu osnovne škole su da učenik:

- upozna Isusa Hrista, njegovo učenje i delo i da neguje ljubav i odanost prema Isusu;
- razvija poverenje u Boga;
- uoči zašto je biblijska norma ponašanja najbolja;
- uoči kroz biblijske događaje i likove različite aspekte odnosa prema Bogu;
- neguje međusobnu saradnju i međusobno uvažavanje;
- nauči kako da se snalazi u Bibliji.

Uvod

- Upoznavanje nastavnika i učenika kao i uvođenje u celogodišnji plan rada, dakle o čemu će sve učiti u toku školske godine.

Ko je Bog?

- učvrstiti svoju veru u Boga kao Tvorca i u Njegovu svemoć
- prepoznati da Bog brine o nama kroz roditelje i porodicu,
- prepoznati ljubav prema Njemu lično, kroz lik Isusa Hrista.

Greh

- shvatiti da Bog prašta, ali posledice greha sam snosi,
- shvatiti da Bog uređuje narušene odnose među ljudima.

Moja porodica

- shvatiti da je Bog tvorac i čuvar porodice,
- Bog ustanovio određenu ulogu svakom članu porodice.

Biblija

- Biblija nije obična knjiga,
- Biblija dolazi od Boga,
- Biblija pokazuje pravilan put u život.

Molitva

- molitvom se izražava odnos čoveka prema Bogu,
- molitva je razgovor sa Bogom,

- Bog reaguje na molitvu.

Isus čini čuda

- obogatiti svoja znanja o Isusu Hristu,

- shvatiti da je Isus uvek gospodar situacije,

- shvatiti da nije važno čudo koje Isus čini nego sam Isus.

Biblijski likovi Starog zaveta

- biblijski likovi mogu poslužiti kao uzor za naš odnos prema Bogu i veri.

Način ostvarivanja programa

Verska nastava je zajedničko djelo katehete (vjeroučitelja) i katehizanata (vjeroučenika). Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine, iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primenu. Ovakav način saznanja ima vlastiti red: upoznavanje (obrađa novih sadržaja), ponavljanje, primena i proveravanje, sređivanje (sistemizacija). To je makrostruktura ovakvog načina saznanja. Međutim, i ovi delovi imaju svoju strukturu. Tako na primer: način saznanja posjeduje slijedeće stupnjeve: postavljanje cilja, motivisanje, obrađa novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, tačni i netačni dokazi, formulisanje zapamćenih činjenica... Ili, sadržaj primene ima ove delove: problem, postavljanje cilja, rešavanje problema, zadataka, upoznavanje prilika i uvežbavanje. Kod saznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinaca, no u okviru časa na kome se obrađuju novi nastavni sadržaji vrši se primena, ponavljanje i vrednovanje obrađenoga gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, čas vjeronauka bi trebao izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja prethodnog časa, i posebno osvetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktualni čas. Nakon postavljanja cilja (što? i kako?), prelazi se na obrađu novih nastavnih sadržaja (npr. drugi razred, prvi čas), gde se objašnjava učeniku, što to znači da "smo darovi Nebeskoga Oca", ističući kada se to dogodilo i kako. Zaključci se mogu istaći na tabli. Posle ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o krštenju (što?, kako? i zašto?). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa vaspitnim ciljem, mora naći svoju primenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva saznanja i dečje iskustvo se oslanjaju na njegov doživljaj i na tekst Svetog pisma.

VERSKO VASPITANJE REFORMATSKE HRIŠĆANSKE CRKVE

Cilj i zadaci

Cilj nastave vjeronauka u osnovnom obrazovanju i vaspitanju jeste da pruži celoviti vernički pogled na svet i život s posebnim naglaskom na dve dimenzije: istorijska realnost crkve - vernički praktični život i eshatološka dimenzija, odnosno večni život. To znači da deca, na način primeren njihovom uzrastu, upoznaju vlastitu veru u doktriniranoj, liturgijskoj, socijalnoj i misionarskoj dimenziji pri čemu se izlaganje verskog viđenja i postojanja sveta obavlja u veoma otvorenom i tolerantnom dijalogu s ostalim naukama i teorijama. Način pristupa je hrišćansko viđenje (liturgijsko kao osobito doživljavanje vere) koja obuhvata sva pozitivna iskustva ljudi bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i versko obrazovanje. Upoznavanje je istovremeno informativno-saznajno i doživljajno-delatno s nastojanjem da se doktrinirane postavke sprovedu u svim segmentima života: odnos s Bogom, sa svetom, s drugim ljudima i sa sobom. Znači cilj je vjeronauka informativno-formativni pristup veri i izgradnja pogleda na svet kroz prizmu vlastitog verovanja maksimalno poštujući i sve navedene datosti.

Zadaci verskog vaspitanja Reformatske hrišćanske crkve su da se kod učenika:

- razvije otvorenost i odnos prema Bogu kao drugoj i drugačijoj Osobi u odnosu na nas, kao i otvorenost i odnos prema drugom čoveku kao slici Božjoj, osobi takođe drugačijoj u odnosu na nas, kao i da se između ove dve relacije ostvari uzajamno zavisna veza (saznavanje zajednice);

- razvije sposobnost (na uzrastu učenika primeren način) za postavljanje pitanja o celini i najdubljem smislu postojanja čoveka i sveta, o ljudskoj slobodi, životu u zajednici, fenomenu smrti, odnosu sa prirodom koja nas okružuje i dr., kao i za razmišljanje o tim pitanjima u svetlu vere a na temelju iskustva Crkve;
- izgradi i razvije sposobnost dubljeg razumevanja i vrednovanja kulture i civilizacije u kojoj žive, uspona i padova u istoriji čovečanstva, kao i dostignuća u raznim oblastima stvaralaštva (pri čemu se ostvaruje komplementarnost s drugim naukama);
- razvije sposobnost za odgovorno oblikovanje zajedničkog života s drugim, u iznalaženju ravnoteže između vlastite osobe i zajednice, u ostvarivanju susreta sa svetom (sa ljudima i različitim kultura, religija i pogleda na svet, s društvom i s prirodom) i s Bogom;
- izgradi uverenje da je svet i sve što je u njemu, stvoren za večnost, da su svi stvoreni da budu sudionici večnog života, te da se iz te perspektive kod učenika razvije sposobnost razumevanja, preispitivanja i vrednovanja vlastitog odnosa prema drugom čoveku kao neponovljivom biću prema stvorenju Božjem i izgradi spremnost za pokajanje.

Prvi razred

Cilj nastave verskog vaspitanja je da prenese deci radosnu vest Božje reči i Božje istine kao i razvijanje pozitivnih stavova prema pripadnicima drugih verskih ispovesti, njihovoj tradiciji i kulturi.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- steknu predstavu o Bogu na osnovu biblijskog teksta;
- prepoznaju Božje delo u svemu što je stvoreno;
- prepoznaju Božju brigu i ljubav prema svakom stvorenju, čoveku;
- shvate da postoje vrednosti koje su dostupne ne samo preko intelekta, nego i preko verovanja;
- shvate da je Biblija najvažnija knjiga za sve hrišćane i da je najvažniji izvor odgovora za sva životna pitanja;
- prepoznaju istinu kroz veru u Boga: živeće pod Njegovom večnom zaštitom;
- prepoznaju ljubav Božju prema njima lično u liku Isusa Hrista.

Sadržaj programa

UVOD

- Međusobno upoznavanje učenika i veroučitelja i upoznavanje sa sadržajima rada u prvom razredu.

KO JE BOG? GOSPOD KOJI JE SVE STVORIO

- Bog je stvorio ceo svet
- Bog je stvorio i nas

PORODICA JE BOŽIJI POKLON

- Moji roditelji

- Moja porodica

BIBLIJA

- Biblija - susret sa Bogom
- Biblija - sveto pismo
- Božja reč - Biblija nas vodi

MOLITVA

- Šta je to molitva, kako se molimo
- Kada i gde se molimo
- Zašta i za koga se molimo

KO JE ISUS KRIST

- Božić - praznik Božje ljubavi
- Božje javljanje Mariji, rođenje Isusovo
- Tri kralja
- Isusa donose roditelji u hram.

ISUS MOJ PRIJATELJ

- Isus - prijatelj dece
- Isus - gospodar prirode na moru
- Isus - brine o nama, Isus štiti narod
- Isus i gospodar nad bolešću, Isus gospodar nad smrću

ISUS JE SPASITELJ

- Zašto slavimo Uskrs
- Isus se rastaje od učenika
- Raspeće
- Isus živi - odlazak kod svog Oca

ISUS ŠALJE POMOĆNIKA

- Duh Sveti - naš Učitelj i Pomoćnik
- Prvi hrišćani - i ja sam hrišćanin

BOG TVORAC

- Greh dolazi na svet - Adam i Eva u raj

- Smrt dolazi na svet - Kajin i Avelj

BOG SUDI NOVI POČETAK

- Potop - poslušnost Noja
- Duga - znak novog početka
- Vavilonski toranj - Bog kažnjava

POSLUŠNOST - PREVARA - POKAJANJE

- Bog zove Avrama - Avramova poslušnost
- Bog ispunjava svoje obećanje - rođenje Izava
- Avramova vera
- Jakov prevari oca Izava
- Jakov odlazi od kuće - težak život, bogatstvo, pokajanje
- Povratak i pomirenje sa bratom

Način ostvarivanja programa

Verska nastava je zajedničko djelo katehete (vjeroučitelja) i katehizanata (vjeroučenika). Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine, iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primenu. Ovakav način saznanja ima vlastiti red: upoznavanje (obrada novih sadržaja), ponavljanje i provjeravanje, sređivanje (sistematizacija). To je makrostruktura ovakvog načina saznanja. Međutim, i ovi dijelovi imaju svoju strukturu. Tako, na primjer: način saznanja poseduje sledeće stupnjeve: postavljanje cilja, motivisanje, obrada novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, tačni i netačni dokazi, formulisanje zapamćenih činjenica... Ili sadržaj primene ima ove delove: problem, postavljanje cilja, rešavanje problema, zadataka, upoznavanje prilika i uvežbavanje. Kod saznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinca, no u okviru časa na kojem se obrađuju novi nastavni sadržaji, vrši se primena, ponavljanje i vrednovanje obrađenog gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, čas vjeronauka bi trebalo izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja sa prethodnog časa i posebno osvetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktuelni čas. Nakon postavljanja cilja, (šta? i kako?), prelazi se na obradu novih nastavnih sadržaja, (npr. prvi razred, prvi čas), gde se objašnjava učeniku, šta to znači da "smo darovi Nebeskoga Oca", ističući kada se to i kako dogodilo. Zaključci se mogu istaći na tabli. Posle ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o krštenju (šta/ kako? i zašto?). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa vaspitnim ciljem, mora naći svoju primenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva saznanja i dečje iskustvo se oslanjaju na njegov doživljaj i tekst Svetog Pisma.

Drugi razred

Ciljevi nastave verskog vaspitanja reformatske hrišćanske crkve u ovom razredu su:

- sticanje znanja o Bogu na osnovu biblijskog sadržaja,
- upoznavanje biblijskih priča (potop i spasenje Noja i njegove porodice...),
- shvatanje da postoje vrednosti koje su dostupne isključivo preko verovanja,
- sticanje predstava o grehu, kazni i o milosti Božjoj,

- sticanje znanja o Isusu Hristu,
- razumevanje da je slanje Izbavitelja od strane Boga potvrda njegove ljubavi prema čoveku.

Operativni zadaci nastave verskog vaspitanja reformatske hrišćanske crkve u ovom razredu su da učenik:

- stekne predstavu o Bogu i da prepozna Božje delo u svemu što je stvoreno, kao i Božju ljubav prema svom stvorenju, čoveku,
- shvati da je Biblija najvažnija knjiga za sve hrišćane, da je izvor odgovora za sva životna pitanja,
- prepozna istinu kroz veru u Boga.

Noje i potop:

- Potop

Događaji posle potopa

(1. Moj. 7, 1; Bog čuva svoje voljene od propasti).

Građenje kule u Vavilonu:

- Pokušaj izgradnje
- Posledice

(1. Moj. 1, 8; nezadovoljstvo tadašnjih ljudi i Božji odgovor - kazna).

Šta znači ime hrišćanin?

Avramovo pozivanje:

- Avramovo pozivanje
- Prvo obećanje
- Drugo obećanje

(1. Moj. 12, 2; poslušan čovek istraje pored Boga svoga).

Avramova poslušnost:

- Spremnost da žrtvuje sina jedinca
- Avramova vera

(1. Moj. 22, 18; Bog voli svoje i brine o svojim, pa ih blagoslovi).

Isav i Jakov:

- Isakova porodica
- Isav
- Jakov

(1. Moj. 25, 27; molitva pobožnog čoveka je uslišena kod Boga).

Jakova prevara:

- Isakova molba
- Rebekin greh
- Oduzimanje blagoslova

(1. Moj. 27, 40; pitanje bratoljublja i zavidnosti).

Jakov san:

- Jakov sanja
- Značenje Jakovog sna

(1. Moj. 28, 14;).

Mudraci sa istoka:

- Molba kralja Irodija
- Opomena za mudrake
- Povratak mudraka

(Matija, 2, 2-; Bog uvek brine o svojim).

Dvanaestogodišnji Isus u crkvi u Jerusalimu:

- Svečanost u Jerusalimu
- Isus među mudracima
- Briga Isusovih roditelja

(Luka 2, 52-; Isus se priprema na svoju misiju).

Isusovo krštenje:

- Jovan krstitelj
- Isusovo krštenje

(Marko 1, 11-; Isus daje primer nama u svemu).

Svadba u Kani:

- Svadba
- Čudotvorenje

(Jovan, 2, 11; Isusovo prvo čudotvorenje i njegovo značenje).

Utišavanje oluje na moru:

- Oluje
- Strah i briga Isusovih učenika
- Utišavanje oluje

(Marko, 4, 41-; Isus je gospodar prirode i ljudske prirode).

Lazarevo vaskrsenje:

- Isusovo prijateljstvo
- Smrt Lazarova
- Lazarovo vaskrsenje

(Jovan, 11, 25-; kod Boga je sve moguće).

Priča o milostivom Samarićanu:

- Isus i poznavaooci zakona
- Isusovi poučni primeri

(Luka, 10, 37-; koji je tvoj bližnji).

Neverni Toma:

- Isusova prva pojava
- Isusova druga pojava
- Toma postaje vernik

(Jovan, 20, 29-; pitanje vere i nevere).

Priče o Josifu 1. :

- Josifovi sinovi
- Josif u jami
- Prodaja u Misiru

(1. Moj. 50-; neki Božji putevi su bolni ali korisni).

Priče o Josifu 2. :

- Josifovo služenje kod Petefrija
- Josif u zatvoru

(korisna iskušenja).

Priče o Josifu 3. :

- Faraonovi snovi

- Put sinova Jakovljevih u Misir

(putokazi Božji za podizanje svog izabranika).

Priče o Josifu 4. :

- Iskušenje Jakovljevih braca

(prava bratska ljubav, kao instrument).

Način ostvarivanja programa

Verska nastava je zajedničko djelo katehete (vjeroučitelja) i katehizanata (vjeroučenika). Polazište je konkretna stvarnost. Iz doživljenih iskustava prelazi se na istine, iz kojih se potom vraća na svakodnevnu njihovu primenu. Ovakav način saznanja ima vlastiti red: upoznavanje (obrađa novih sadržaja), ponavljanje, primena i proveravanje, sređivanje (sistemizacija). To je makrostruktura ovakvog načina saznanja. Međutim, i ovi delovi imaju svoju strukturu. Tako, na primer: način saznanja posjeduje slijedeće stupnjeve: postavljanje cilja, motivisanje, obrađa novih nastavnih sadržaja, učenje, induktivni i deduktivni zaključci, tačni i netačni dokazi, formulisanje zapamćenih činjenica... Ili, sadržaj primene ima ove delove: problem, postavljanje cilja, rešavanje problema, zadataka, upoznavanje prilika i uvežbavanje. Kod saznavanja treba imati pred očima fizionomiju grupe i pojedinaca, no u okviru časa na kome se obrađuju novi nastavni sadržaji vrši se primena, ponavljanje i vrednovanje obrađenoga gradiva.

Imajući na umu gore istaknuto, čas vjeronauka bi trebao izgledati ovako: kratko ponavljanje sadržaja prethodnog časa, i posebno osvetljavanje onoga što će poslužiti kao temelj za aktualni čas. Nakon postavljanja cilja (što? i kako?), prelazi se na obrađu novih nastavnih sadržaja (npr. drugi razred, prvi čas), gde se objašnjava učeniku, što to znači da "smo darovi Nebeskoga Oca", ističući kada se to dogodilo i kako. Zaključci se mogu istaći na tabli. Posle ovoga se već poznati sadržaji produbljuju, uče, tj. razgovara se o krštenju (što?, kako? i zašto?). Ovakvo usvojeno gradivo, u skladu sa vaspitnim ciljem, mora naći svoju primenu u životu učenika. Razgovara se zašto i kako treba zahvaliti Bogu za roditelje, braću i prijatelje. Ovakva saznanja i dečje iskustvo se oslanjaju na njegov doživljaj i na tekst Svetog pisma.

VERONAUKA EVANGELIČKE HRIŠĆANSKE CRKVE

Cilj i zadaci

Cilj veronauke je upoznati decu sa Bogom čija je suština ljubav. Naučiti ih da na osnovu vere uvide svoj položaj u svetu, u svojoj sredini, u crkvi, u porodici; da nalaze odgovore na svoja pitanja koja se tiču postojanja. Odakle smo, kuda idemo? Naučiti ih kako da se ponašaju sa drugim ljudima, da prihvataju raznolikosti i da daruju svoju unutrašnju vrednost kroz ljubav.

Zadaci veronauka evangeličke hrišćanske crkve a. v. su da se kod učenika:

- razvije vera i ljubav prema svim ljudima;
- razvije briga za bližnje, druge i bolesne;
- razvoj potreba da postanu vredni ljudi našeg društva koji nose unutrašnje blago u svojoj veri i ljubavi prema svim ljudima;
- da učenike upozna:

*sa osnovama hrišćanskog učenja:

*da je u duhu reformacije crkvi stalno potrebna reforma.

Prvi razred

Cilj nastave vjeronauka u ovom razredu je upoznati decu sa osnovnim pitanjima o Bogu, Isusu Hristu, o grehu, veri, pokajanju, crkvi, o dva najveća praznika. Naučiti ih da se mole i dati im osnovu da postanu vredni ljudi našeg društva.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- se upoznaju sa Bogom-Stvoriteljem;
- upoznaju Bibliju (Sveto pismo);
- prepoznaju veru kao jedini put spasenja;
- prepoznaju Isusa Hrista kao Izbavitelja;
- koriste molitvu kao razgovor s Bogom;
- razumeju post - telesni i duhovni;
- razumeju Uskrs;
- prihvate Crkvu kao Božju kuću;
- razviju odgovoran odnos prema sebi i okruženju;
- osposobe se da razumeju versku tematiku, da se samostalno snalaze u toj oblasti i da iskazuju stečena znanja.

Sadržaj programa

UVOD

- Međusobno upoznavanje učenika i veroučitelja, upoznavanje sa sadržajima rada u prvom razredu.

O BOGU

- O Bogu (prikazati Boga kao Stvoritelja. Čovek i lepa priroda su njegovi);
- Bog je Stvoritelj (stvorio je mene, voli me, brine se o meni);
- Kako možemo upoznati Boga? (iz Njegovih reči - Sveto Pismo, iz raznih događaja, iz savesti, primeri iz života);
- Prvi greh (šta je greh? ko je grešan? šta o tome kaže Bog);
- Kazna (za zmiju, ženu, čoveka, za sve ljude);
- Noje i potop (vera je put za spasenje).

IZBAVITELJ ISUS HRISTOS

- Ko je Ivan Krstitelj (Bog je poslao Izbavitelja za sve nas);
- Pokajanje (šta je pokajanje);
- Način pokajanja (reći i tražiti oprostaj - od Boga - od ljudi);

- Rođenje Isusa (gde, kada, zašto?);
- Prvi učesnici Božićne radosti (ko su bili);
- Mudraci od Istoka (dolazak, pokloni, zašto baš takvi pokloni).

MOLITVA

- Šta je molitva;
- Kako i kad se molimo;
- Jutarnja molitva;
- Večernja molitva.

VERA

- Abram (šta je vera);
- Bog iskušava veru (prava vera se poznaje iskušavanjem);
- Poverenje u Boga (ko veruje živeće).

POST

- Šta je post?
- Šta je post u jelu i piću?
- Šta je post u smislu duhovnom?

USKRS

- Isus dolazi u Jerusalim i umire (zašto je umro);
- Vaskrsenje Isusa Hrista (šta je vaskrsenje).

MAJKA

- Majka - ljubav - Bog (na primeru majke pokazati Božju ljubav).

CRKVA

- Šta je crkva, izgled, zašto ima toranj, oltar?
- Kad idemo u crkvu i zašto?
- Kako se ponašati u crkvi?

Način ostvarivanja programa

Veronauka ima tri segmenta i kroz njih deci treba prikazati ovaj predmet.

1. Poruka o Bogu Ocu - slika roditelja;
2. Isus naš prijatelj i pomoćnik - dete zavisi od pomoći i ljubavi;

3. Vera u stvorenje - okolina je Božja.

*Dete kao Božje stvorenje treba poštovati i prihvatiti njegove sposobnosti, mogućnosti i nemogućnosti. Na času treba poštovati ličnost deteta.

Šta čas treba da sadrži:

- Na početku časa napraviti most između svakodnevnice deteta i sveta biblijskih pripovedaka;
- Cilj časa mora da bude jasan, teološki i pedagoški ispravan i istinit;
- Biblijske pripovetke prikazati na jednostavan način, primenjujući princip očiglednosti;
- Jezik mora da bude jednostavan i prilagođen uzrastu učenika.
- Čas treba završiti pesmicom, kao odgovor za ono što se na času radilo.

Drugi razred

Cilj nastave hrišćanske etike evangeličke hrišćanske crkve a. v., u ovom razredu, jeste da učenici steknu osnovna znanja o Bogu, koji poziva čoveka da ga sledi.

Operativni zadaci nastave hrišćanske etike evangeličke hrišćanske crkve a. v. u ovom razredu su da učenik:

- uoči da Bog drži svoja obećanja i da ih nikada ne ostavlja same i da za svoju vernost dobijaju ispunjenje svih Božjih obećanja,
- sazna da se Spasitelj - Izbavitelj rodio iz Božje ljubavi kako bi izbavio iz grehova i darivao večno spasenje,
- upozna porodicu (priča o Josifovoj porodici), probleme i da je rešavanje problema uvek moguće,
- upozna najznačajniji praznik - Uskrs.

Uvod: (upoznavanje sa sadržajima rada, sa udžbenikom i drugom priručnom literaturom)

- Crkvena godina

- Odazivanje Avrama (1. Moj. 12, 1-9; Bog vodi korak po korak: zato treba bezuslovno poverenje. Bog je zato izabrao Avrama jer je želeo da mu poveri veliki zadatak. Imamo vernog Gospoda, čijim obećanjima i mi se možemo poveriti

- Avram i Lot (1. Moj. 13, 1-18; Blaženi mirotvorci. Svađa, prepirka je loša stvar. Pokušajmo je izbeći. Kako je to moguće?)

- Bog daje Avramu obećanje (1. Moj. 18, 1-15; razgovor o gostoljublju. Bog često puta pusti da čekamo. Za Gospodina je sve moguće. Nemojmo izgubiti nadu!)

- Sodom i Gomor (1. Moj. 18, 16-19, 29; smemo za druge da se molimo i u beznadežnim situacijama. Opažanje Avramovog ponašanja)

- Bog kuša veru Avrama (1. Moj. 22, 1-19; Bog iznova iskušava veru onoga, kojeg je izabrao da bi ostvario Njegove planove. Vernost blagosilja. Opažanje situacije - "žrtvovanje")

- Isav i Jakov (1. Moj. 25, 24-34, 27; Bog želi da nas blagosilja, ali sa svojim ljudskim veštinama sve možemo da pokvarimo)

- Jakovljevi san (1. Moj. 28, 10-22, 29; Bog nas ne ostavlja same u nevolji. Božja ljubav je slična ljubavi naših roditelja. Ako i učinimo loše, ne ljute se, ali nas mogu kazniti. Bog nas ne ostavlja same u nevolji)
- Jakovljevi povratak kući (1. Moj. 32, 33; život ne treba da uređujemo samo sa ljudima nego i sa Bogom, treba nam njegov oprostaj. Bog održava svoja obećanja)
- Rođenje Isusovo (Lk. 2, 1-20; na Božić se sećamo Isusovog rođenja, kad nas je Bog darovao oličenjem svoje večne ljubavi. Nek ne stoji u centru darivanja. Poznavanje porodičnih običaja na Božić)
- Magi sa Istoka kod Isusa (Mt. 2, 1-12; Bog je spremio mnogo puteva da bi čovek našao Izbavitelja. Bog je spasao Isusov život od razoravajuće moći zla. Poseta kod novorođenčeta)
- Josifa prodaju braća (1. Moj. 37; Bog može svakoga da upotrebi za izvršenje svojih planova. Treba stvoriti takvu situaciju iz koje se vidi veza članova porodice. Na kraju Josifove povesti, oživimo opet kakve su bile zapetosti među članovima porodice kad je Bog započeo da radi)
- Josif u Egiptu u domu Petefrijevom (1. Moj. 39; uvodni rad sa Rečju što ćemo naučiti može biti polazište za decu, da bi znali, na šta treba obratiti pažnju za vreme slušanja povesti. Bog je sa nama u našem svakodnevnom životu. Budimo Mi verni u radu, porodičnom životu.)
- Josif u tamnici - **faraonov san** (1. Moj. 40-41; upoznati osnovnu situaciju. Bog nas ne zaboravlja ni u beznadežnim situacijama. Primetimo tugu, nevolje drugih)
- Prvo putovanje braće u Egipat (1. Moj. 42. ; razlog putovanja braće, upoznavanje situacije gladi. Pazimo na glas savesti)
- Drugo putovanje braće u Egipat (1. Moj. 43-44. ; deca treba da budu svesna toga, da kraj jedne prepirke je onda kad se više ne ljute. Treba da se promenimo! Odgovorni smo jedni za druge!)
- Isus na krstu (Mk. 15, 22-41; mobilizacija prethodnog znanja. Isus podnosi lažne optužbe, podrugivanje, smrt na krstu. Tako nas je oslobodio grehova a možemo doći u Njegovo kraljevstvo.)
- Uskresenje Isusovo i uznesenje u nebo (Lk. 24, 1-11, 36-43, 50-51; Mt. 28, 18-20; Dela A., 1, 9. ; obrada događaja. Isus je uskrsnuo! Pobedio je smrt. Živi Isus je sa nama, pobeđuje naše nedoumice i poveruje nam zadatak)
- Pozivanje učenika - **Petrov ribolov** (Lk. 5, 1-11; pripremanje ribarskih mreža, upoznavanje načina života ribara. Isus poziva slediti Ga. Biti Isusovim sledbenikom znači: jedna životna zajednica sa Isusom i svedočenje o Njemu)
- Pozivanje Mateja (Mt. 9, 9-13; Isus prima zajedništvo i sa grešnicima)
- Isus utišuje more (Mk. 4, 35-41; Ne boj se! Isus je sa tobom u vreme tvojih bojazni i za vreme životnih borbi)
- Centurion iz Kapernauma (Mt. 8, 5-13; Uzdajmo se u reči Isusove)
- Isceljenje uzetog (Mk. 2, 1-12; "Vlast ima Sin čovečiji na zemlji opraštati grehe")
- Deset gubavaca (Lk. 17, 11-19; kakav je osjećaj, biti zavisani? Ne zaboravi, tvoj Gospod koliko dobra je učinio sa tobom, budi zahvalan!)
- Uskresenija sina Nainske udovice (Lk. 7, 11-17; razgovor o smrti. Isus Hristos je pobednik nad smrti. Ko veruje u Njega, imaće život večni. On teši u žalosti)
- Množenje hlebova (Mt. 14, 13-21, Jn. 6, 1-15; Treba postići da deca postanu svesna da je hleb naša osnovna hrana. Isus se brine za naše svakodnevne potrebe. Čovek ne živi samo sa hlebom!)

- Isceljenje bolesnika u ribnjaku (Jn. 5, 1-15; predložiti osećanje bolesti i zavisnosti. Isus je gospod nad bolestima. Za Isusa je najvažniji zakon ljubavi)

- Isceljenje slepog Vartimeja (Mk. 10, 46-52; protumačiti razlog izdržljive vike Vartimeja. Isus ima oči i srce da bi primetio čoveka u nevolji i da bi čuo njegovu viku).

Način ostvarivanja programa

- Veronauka ima tri segmenta i kroz njih deci treba prikazati ovaj predmet.

1. Poruka o Bogu Ocu - slika roditelja

2. Isus naš prijatelj i pomoćnik - dete zavisi od pomoći i ljubavi

3. Vera u stvorenje - okolina je Božja

- Dete kao Božje stvorenje treba poštovati i prihvatiti njegove sposobnosti, mogućnosti i nemogućnosti. Na času treba poštovati ličnost deteta.

- Šta čas treba da sadrži:

- Na početku časa napraviti most između svakodnevnice deteta i sveta biblijskih pripovedaka;

- Cilj časa mora da bude jasan, teološki i pedagoški ispravan i istinit;

- Biblijske pripovetke prikazati na jednostavan način, primenjujući princip očiglednosti;

- Jezik mora da bude jednostavan i prilagođen uzrastu učenika;

- Čas treba završiti pesmicom, kao odgovor za ono što se na času radilo.

VERONAUKA - JUDAIZAM

Cilj i zadaci

Cilj nastave veronauka - judaizam je da jevrejska zajednica u Srbiji i Crnoj Gori očuva i ostvari kontinuitet bogatog, tri hiljade godina starog istorijskog, kulturološkog, tradicionalnog i verskog nasleđa. U cilju ostvarivanja kontinuiteta, buđenja i jačanja jevrejskog identiteta, pored saznanja o osnovnim principima Judaizma, deci treba preneti i saznanje o bogatoj ali i tragičnoj istoriji naroda kome pripadaju.

Zadaci nastave *veronauka - judaizam* su da se učenici:

- upoznaju sa osnovnim principima i zakonima Tore, verskim ritualima, etičkim i socijalnim propisima judaizma i njihovom primenom u svakodnevnom životu;

- upoznati sa osnovnim elementima judaizma, nasleđa i tradicije i uputiti ih kako najvažnije postavke judaizma treba da sprovedu u svim segmentima života, u odnosu sa Bogom, sa svetom, sa drugim ljudima i sa sobom;

- vaspitavaju na principima tolerancije i uvažavanja drugih religija;

- učenici upoznaju sa liturgijskim elementima judaizma.

Prvi razred

Ciljevi nastave veronauka - judaizam u prvom razredu su:

- sticanje osnovnih znanja o jevrejskoj kalendarskoj godini;
- upoznavanje sa najvažnijim jevrejskim praznicima u kalendarskoj godini;
- upoznavanje sa rečima Tvorca kao vrednostima koje su deo njihove svakodnevice (ljubav, poštenje, pomoć, hrabrost, požrtvovanje);
- sticanje osnovnih pojmova o poreklu kalendara i praznika kod drugih naroda i verskih zajednica.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- steknu predstavu o Stvoritelju;
- prepoznaju Boga i njegovo delo u prirodi i ljudima, tj. u njima samima;
- razumeju vremenski pojam o danu, mesecu i godini;
- prepoznaju lepotu i vrednosti pojedinačnog praznika i Božjeg blagoslova;
- saznaju o prisustvu Boga u svakodnevnim situacijama i primerima iz života;
- prepoznaju Božju brigu za čoveka;
- uoče potrebu da i oni o nekome brinu;
- uoče na osnovu naučenog i svoj položaj u svetu, u zajednici, porodici;
- izgrade se u veri kroz odnos dobrih dela i blagoslova;
- izgrade se u veri kroz greh i kaznu;
- upoznaju se sa osnovnim vrednostima tradicije u obeležavanju praznika svojim aktivnim učenjem;
- upoznaju praznične običaje svojih vršnjaka.

Sadržaji programa

UVOD

- Upoznavanje učenika i veroučitelja; upoznavanje sa sadržajima rada u ovom razredu.

JEVREJSTVO

(temu obraditi kroz pojmove i prve reči na hebrejskom)

- Učitelj - rabin
- Čovek (Adam), porodica (mispaha), (otac-Aba, majka-ima, brat-ah, sestra-ahot, deda-saba, baka-safta)
- Šira zajednica - jevrejska opština (kehila)
- Narod jevrejski - am jehudi, zemlja Izrael - Erec Izrael

JEVREJSTVO

(temu obraditi kroz priču o simbolima u kući i oko nas)

- Davidova zvezda - Magen David
- Menora - sedmokraki svećnjak
- Hanukija- devetokraki svećnjak
- Kipu - kapica

JEVREJSTVO

(temu obraditi kroz priču o dobrobiti duše)

- Kibud Av Em - poštovanje roditelja
- Salom bait - harmonija u kući
- Pomoć bližnjem
- Briga o starim i bolesnima
- Cedaka - pomoć siromašnima

JEVREJSTVO

(temu obraditi kroz priču o radu i odmoru)

- Nastanak sveta od Tvorca do današnjeg dana
- Pojam učenja - rada, rezultata, uspeha i nagrade
- Dan odmora - Šabat

JEVREJSTVO

(temu obraditi kroz priču o sinagogi)

- Beit ha kneset - kuća učenja / dom okupljanja
- Sidur - molitvenik
- Sefer Tora - Svici petoknjižja
- Mezuza
- Talit - molitveni sal
- Tfilin - molitveni kaiševi

Način ostvarivanja programa

Sadržaje programa treba realizovati kroz formu razgovora između učenika i veroučitelja. Veroučitelj svoj način izlaganja treba da prilagodi uzrastu učenika.

Časove organizovati kao časove obrade sadržaja, časove utvrđivanja, časove primene stečenog znanja i časove sistematizacije. Radi boljeg usvajanja sadržaja poželjno je primenjivanje principa očiglednosti.

Drugi razred

Cilj nastave veronauka-judaizam u ovom razredu jeste upoznavanje učenika sa Mojsijevim petoknjižjem na nivou priče.

Operativni zadaci nastave veronauka-judaizam u drugom razredu osnovne škole su da učenici:

- steknu predstavu o Stvoritelju;
- prepoznaju Božje delo u prirodi i ljudima, tj. i u sebi samima;
- saznaju o prisustvu Boga u svakodnevnim situacijama i primerima iz života;
- prepoznaju Božju brigu za čoveka;
- uoče potrebu da i oni o nekome brinu;
- izgrađuju sebe u veri kroz odnos dobrih dela i blagoslova;
- upoznaju osnovne vrednosti tradicije u obeležavanju praznika svojim aktivnim učešćem;
- upoznaju praznične običaje svojih vršnjaka.
- Tora - Božji zakon
- Nastanak Tore (uvodni čas) (Mojsije i Sinaj, pismo i jezik Tore, značaj Božijih zakona, zakoni Tore, moralna etička i književna vrednost Tore, nedeljno čitanje Tore (paraša).
- Parašat šavua "Vajeleh" Šabat tešuva, "Potom dođe Mojsije", (V knj. Mojsijeva gl. 31).
- Aftara "Šuva Jisrael", prorok Ošea, 14:2).
- Parašat šavua "Aazinu", "Slušaj", (V knj. Mojsijeva gl. 32.).
- Aftara "Ko amar Adonaj", prorok Jehezkel, 17.
- Parašat šavua "Berešit", "U početku", I knj. Mojsijeva gl. 1-6:8.
- Aftara "Ko amar Adonaj", prorok Ješajau, 42.
- Parašat šavua "Noah" "noje", I knj. Mojsijeva gl. 9:9-11.
- Aftara "Roni Akara", prorok Ješajau, 54.
- Parašat šavua "Leh Leha" "Idi iz zemlje", I knj. Mojsijeva gl. 12-17.
- Aftara "Lama tomar", prorok Ješajau, 40.
- Parašat šavua "Vajera", "Posle mu se javi Gospod", I knj. Moj. gl. 18-22.
- Aftara "Veiša ahat", Kraljevi, II, 4.
- Parašat šavua "Haje Sarag", "Poživje Sarag", I knj. Mojs. gl. 23-25:18.
- Aftara "Veameleh David zaken", Melahim, 1:1.
- Parašat šavua "Toledotg", "A ovo je pleme", I knj. Mojs. gl. 25:19-28. 9.

- Aftara "Maša devar Adonajg", Kraljevi, I.
- Parašat šavua "Vajeceg", "I Jakov otideg", I knjiga Mojs. gl. 28:10-32:3.
- Aftara "Veami teluimg", prorok Ošea, 12-13.
- Parašat šavua "Vejišlahg", "A Jakov posla", I knj. Mojs. gl. 32:4-36.
- Aftara "Hazon Ovađag", prorok Ovadija, 1.
- Parašat šavua "Veješevg", "a Jakov življašeg", I knj. Mojs. gl. 37-40.
- Aftara "Ko amar Adonajg", Amos, 2.
- Parašat šavua "Mikecg", "A posle dve godine", I knj. Mojs. gl. 41-44:17.
- Aftara "Roni Vesimhig", Zeharja, 2.
- Parašat šavua "Vajigašv", "Ali Juda pristupig", I knj. Mojs. gl. 44:18-47:27.
- Aftara "Vajai devar Adonaj... Veata veng", Jezehkel 37:16.
- Parašat šavua "Vajehig", "I Jakov poživjeg", I knjiga Mojs. gl. 47:28-50.
- Aftara "Vejikrevu jeme Davidg", Kraljevi, 1:2.
- Parašat šavua "Šemot" "Imenag", II knj. Mojs. gl. 1-6:1.
- Aftara "Divre Jirmejaug", Jirmejau 1:1.
- Parašat šavua "Vaerag" "I javio sam se Avramug", II knj. Mojs. gl. 6:2-9.
- Aftara "Bekabecig", Jehezkel, gl. 28.
- Parašat šavua "Bog", "Idi k faraonug", II knj. Mojs. gl. 10-13:16.
- Aftara "Adavar ašer diberg", Jirmejau, 46.
- Parašat šavua "Bešalahg", "I kad Faraon pusti narodg", II knj. Mojs. gl. 13:17-17.
- Aftara "Vetesar Devorag", Šofetim, 5.
- Parašat šavua "Jitrog", "Jotorg", II knj. Mojs. gl. 18-20.
- Aftara "Bišnat mot amelehg", Ješajau, 6:1.
- Parašat šavua "Mšpatimg", "A ovo su zakonig", II knj. Mojs. gl. 21-24.
- Aftara "Vajihrot Jeojadag", Melahim 2:11.
- Parašat šavua "Terumag" "Prilogg", II knj. Mojs. gl. 25-27:19.
- Aftara "Vadonaj natan hohmag", Melehim, 1:5.
- Parašat šavua "Tecaveg", "I načini oltarg", II knj. Mojs. gl. 27:20-30:10.
- Aftara "Vojomer Šemuelg", Šemuel, 1:15, 15-34.

- Parašat šavua "Ki tisag", "Jošte načinig", II knj. Mojs. gl. 30:11-34.
- Aftara "Vaji devar Adonaj lemorg", Jehezkel, 36:15.
- Parašat šavua "Vajkel - Pekudeg", "Potom sabra Mojsijeg", II knj. Mojs. gl. 35-38:20.
- Aftara "Kol am aarecg", Jehezkel, 45-46, 46:18.
- Parašat šavua "Vajikrag", "I viknu Gospod Mojsijag", III knj. Mojs. gl. 1-5.
- Aftara "Kol am aarecg", Jehezkel, 45.
- Parašat šavua "Cavg" - Šabat agadol, "Zapovedig", III knj. Mojs. gl. 6-8.
- Aftara "Veareva ladonajg", Malahi, 3:4.
- Parašat šavua "Šeminig", "A u osmi dang", III knj. Mojs. gl. 9-11.
- Aftara "Vaji devar Adonajg", Jehezkel 37:16.
- Parašat šavua "Tazriag" - Mecora, "Kad žena zatrudnig", III knj. Mojs. gl. 12-13, 14-15.
- Aftara "Ko amar Adonajg", Jesajau, 66.

Način ostvarivanja programa

Bogato nasleđe jevrejske vere, liturgija, običaji i tradicija preneće se učenicima na način koji je primeren njihovom uzrastu i kroz odgovarajuće programe.

U ostvarivanju zadatih elemenata programa koristiće se primeri iz života, putem iskustva, doživljaja, do određene situacije u porodici, školi, u sredini u kojoj dete živi.

Glavna misao je otkriti vrednosti etičkih i moralnih principa, prihvatiti iste, čuvati, poštovati i tako izgraditi poverenje prema drugima.

GRAĐANSKO VASPITANJE - SAZNANJE O SEBI I DRUGIMA

Cilj i zadaci

Cilj nastave "Građansko vaspitanje - Saznanje o sebi i drugima" jeste podsticanje razvoja ličnosti i socijalnog saznanja kod učenika osnovne škole. Ovaj nastavni predmet treba da pruži mogućnost učenicima da postanu aktivni učesnici u procesu obrazovanja i vaspitanja, i da izgrade saznanja, umenja, sposobnosti i vrednosti neophodne za formiranje autonomne, komponentne, odgovorne i kreativne ličnosti, otvorene za dogovor i saradnju, koja poštuje sebe i druge.

Prvi razred

Zadaci nastave "Građansko vaspitanje - Saznanje o sebi i drugima" su:

- olakšavanje procesa adaptacije na školsku sredinu i podsticanje socijalne integracije - uspostavljanje i razvijanje odnosa drugarstva i saradnje sa vršnjacima i odraslima;
- podsticanje razvoja saznanja o sebi, sopstvenim osećanjima i potrebama, svesti o ličnom identitetu i osobenosti, samopoštovanja i samopouzdanja;
- proširivanje znanja i umenja za rešavanje individualnih problema, učenje tehnika za prevladavanje neprijatnih emocionalnih stanja; učenje vidova samopotvrđivanja bez agresivnosti i uz uvažavanje drugih;

- podsticanje socijalnog saznanja, razumevanja i prihvatanja međusobnih razlika;
- podsticanje grupnog rada, sporazumevanja i saradnje;
- razvijanje komunikativne sposobnosti i konstruktivnog razrešavanja sukoba sa vršnjacima i odraslima;
- razvijanje kreativnog izražavanja;
- upoznavanje učenika sa dečjim pravima;
- podsticanje i osposobljavanje za aktivnu participaciju u životu škole pri čemu je bitno da sve što učenici rade, rade iz unutrašnje, pozitivne motivacije, a ne zbog prinude i poslušnosti zasnovane na strahu.

Sadržaji programa

I Tema - Olakšavanje procesa adaptacije na školsku sredinu i podsticanje socijalne integracije.

- Susret roditelja, nastavnika i učenika. Razmena o uzajamnim očekivanjima, potrebama, zahtevima, teškoćama vezanim za promenu sredine odrastanja;
- Upoznavanje učenika sa sadržajem predmeta i načinom rada.

II Tema - Podsticanje razvoja saznanja o sebi, o sopstvenim osećanjima i potrebama, svesti o ličnom identitetu i osobenosti, samopoštovanja i samopouzdanja.

- *Svest o sebi I.* Kroz razmenu o tome šta vole da rade i crtanje svojih autoportreta i osećanja učenici otkrivaju svoje osobenosti, međusobne razlike i sličnosti;
- *Svest o sebi II.* Kroz igru preobražaja, razmenu o sopstvenim sposobnostima i vrednostima, crtanje sopstvenog znaka učenici upoznaju sebe i druge;
- *Vremeplov.* Kroz evociranje i crtanje prijatnih i neprijatnih uspomena, učenici integrišu prošla iskustva. Kroz igru poverenja uče da se uzajamno podržavaju;
- *Snovi (Neprijatni snovi).* Kroz evociranje i crtanje snova i igru mašte, učenici uče da izraze i kontrolišu svoja privatna iskustva;
- *Snovi (Prijatni snovi).* Kroz evociranje, crtanje i odigravanje snova, učenici uče da izraze i kontrolišu svoja privatna iskustva;
- *Moje želje.* Kroz crtanje i igru mašte učenici uče da artikulišu svoje želje i zahteve;
- *Ja kad porastem.* Kroz crtanje i razmenu učenici uče da ostvare svoje pravo na razvoj;
- *Ja i kako me vidi drugi.* Kroz crtanje i razmenu učenici sagledavaju sebe iz različitih perspektiva.

III Tema - Izražavanje i komunikacija osećanja; proširivanje znanja i umenja za rešavanje individualnih problema, učenje tehnika za prevladavanje neprijatnih emocionalnih stanja.

- *Šta me brine.* Kroz crtanje i razmenu učenici artikulišu svoje probleme i uče da koriste maštu i kreativnost, a fizičke vežbe da se oslobode tenzije;
- *Moje mesto za opuštanje.* Kroz vežbu opuštanja i vođene fantazije učenici uče kako mogu da postignu smirenost;
- *Izražavanje osećanja.* Kroz vežbe kretanja, neverbalnog izražavanja i crtanja osećanja podstiče se opažanje i izražavanje osećanja.

- *Komunikacija osećanja*. Učenici uče da prepoznaju osećanja izražena pokretima i izrazima lica;
- *Moj bes I*. Kroz igru asocijacija, crtanje unutrašnjeg doživljaja i simboličkog prikaza besa pruža im se mogućnost da izraze bes, i da razviju strategije za prevazilaženje umesto potiskivanje besa;
- *Moj bes II*. Kroz crtanje, simbolički prikaz besa, pruža im se mogućnost da izraze bes, i da razviju strategije za prevazilaženje umesto da potiskuju bes;
- *Strahovi I*. Kroz igru asocijacija, crtanje unutrašnjeg doživljaja straha i razmenu o strategijama rasplašivanja, daje im se mogućnost da izraze i podele strahove i da razviju nove strategije za prevazilaženje straha;
- *Strahovi II*. Kroz evociranje izvora straha i pravljenje štita od straha, daje im se mogućnost da izraze i podele strahove i da razviju nove strategije za prevazilaženje straha;
- *Tuga*. Kroz razmenu izvora tuge, crtanje unutrašnjeg doživljaja tuge, razmenu i igru modeliranja, daje im se mogućnost da izraze i podele tugu, dobiju dozvolu za plakanje i razviju strategije za prevazilaženje tuge;
- *Ljubav*. Kroz igru asocijacija, neverbalno izražavanje, crtanje unutrašnjeg doživljaja ljubavi i razmenu o znacima ljubavi, daje im se mogućnost da diferenciraju doživljaj i ekspresiju ljubavi.

IV Tema - Podsticanje grupnog rada, dogovaranja i saradnje.

- *Saradnja I*. Kroz pravljenje zajedničkog crteža u malim grupama učenici se uče da se dogovaraju;
- *Saradnja II*. Kroz crtanje i igru slagalice deca se uče da sarađuju.

V Tema - Podsticanje socijalnog saznanja, razumevanje i prihvatanje međusobnih razlika; učenje vidova samopotvrđivanja bez agresivnosti i uz uvažavanje drugih.

- *Uvredljivi nadimci*. Kroz igru uloga, učenici se uče da prepoznaju osećanja i potrebe, i "žrtve" i "nasilnika", i da nađu konstruktivan način da prevaziđu ovo ponašanje;
- *Prijateljstvo*. Kroz razmenu, učenici uče da artikulisu pojam prijateljstva;
- *Tajni prijatelj*. Kroz igru, učenici se podstiču da smisle kako će da obraduju jedni druge.

VI Tema - Razvijanje komunikativne sposobnosti, konstruktivnog razrešavanja sukoba sa vršnjacima i odraslima.

- *Komunikacija i nesporazumi I*. Učenicima se demonstriraju efekti razlika u gledanju i primanju poruka kao izvor nesporazuma i ukazuje na važnost stavljanja u poziciju drugog, kao i proveravanja kako je poruka primljena za međusobno razumevanje;
- *Komunikacija i nesporazumi II*. Učenicima se demonstriraju efekti nejasno izraženih poruka i ukazuje na značaj preciznosti i jasnoće u izražavanju za međusobno razumevanje;
- *Nesporazumi sa roditeljima*. Učenicima se demonstriraju efekti negativnih poruka i ukazuje na važnost jasnog izražavanja svojih potreba za međusobno razumevanje;
- *Tužakanje*. Učenici evociraju različite situacije tužakanja, i zadatak im je da se stave u poziciju onog koji tužaka i onog ko je objekt tužakanja, da sagledaju njihove potrebe i osećanja, i da nađu rešenje koje će zadovoljiti obe strane bez tužakanja;
- *Konflikti*. Kroz igru mašte i odigravanje situacija iz vlastitog života učenici se upoznaju sa dinamikom konflikta i njegovim mogućim ishodima.

VII Tema - Upoznavanje učenika sa dečjim pravima i podsticanje i osposobljavanje učenika za aktivnu participaciju u životu škole.

- *Prava dece*. Kroz razmenu, deca se upoznaju sa osnovnim dečjim pravima;
- *Škola kakvu želim*. Kroz vežbu vođene fantazije i crtanje, učenici izražavaju svoje vizije škole po meri dece;
- *Da kažem slobodno*. Učenici uče kako da ostvare pravo na slobodu mišljenja i javnog izražavanja slobode mišljenja;
- *Pravo na igru*. Razmena o tome kako koriste slobodno vreme i čega vole da se igraju.

VIII Tema - Evaluacija.

- *Ja pre, ja posle*. Učenici se podstiču da sami procene program koji su prošli i sopstveno napredovanje;
- *Prezentacija* rezultata rada roditeljima.

Drugi razred

Zadaci nastave "Građansko vaspitanje-Saznanje o sebi i drugima" su:

- podsticanje grupnog rada, dogovaranja i saradnje sa vršnjacima i odraslima;
- podsticanje samosvesti, samopoštovanja i uvažavanja drugih;
- osposobljavanje učenika da prepoznaju i razumeju sopstvena osećanja i potrebe i njihovu međusobnu povezanost, da štite i ostvaruju svoje potrebe na način koji ne ugrožava druge;
- razvijanje komunikativne sposobnosti, neverbalne i verbalne komunikacije, veština nenasilne komunikacije;
- osposobljavanje učenika za primenu veština nenasilne komunikacije u rešavanju sukoba i vršnjačkom posredovanju;
- razvijanje kreativnog izražavanja;
- osposobljavanje učenika da upoznaju neposredno društveno okruženje i sopstveno mesto u njemu i da aktivno doprinose razvoju škole po meri deteta;
- osposobljavanje učenika da upoznaju i uvažavaju dečja prava i da budu sposobni da aktivno učestvuju u njihovom ostvarivanju;
- razvijanje i negovanje osnovnih ljudskih vrednosti.

Sadržaji programa

I Tema - Podsticanje grupnog rada, dogovaranja i saradnje sa vršnjacima i odraslima.

- Susret roditelja, nastavnika i učenika. Razmena o uzajamnim očekivanjima, potrebama, zahtevima, teškoćama vezanim za ostvarivanje programa građanskog vaspitanja;
- Upoznavanje učenika sa sadržajem predmeta i načinom rada.

II Tema - Podsticanje razvoja samosvesti, samopoštovanja i uvažavanja drugih.

- *Reporteri*. Kroz igru intervjuisanja, upoznaju kvalitete kojima se odlikuju, njihovi drugovi i uče da o njima govore sa uvažavanjem;

- *Ponosim se što*. Učenici saopštavaju o sopstvenom postupku kojim su učinili dobro nekom kome je to bilo potrebno (roditeljima, drugovima, bratu/sestri, rođacima, nastavnicima..);

- *Izražavanje zahvalnosti drugome*. Učenici uče kako da izraze zahvalnost za neki postupak drugih prema njima koji im je prijao.

III Tema - Osposobljavanje učenika da prepoznaju i razumeju sopstvena osećanja i potrebe, i njihovu međusobnu povezanost i da štite i ostvaruju svoje potrebe na način koji ne ugrožava druge.

- *Rečnik osećanja*. Učenici uče da prepoznaju i imenuju različita osećanja koja se javljaju kada su im potrebe zadovoljene/nezadovoljene;

- *Kako se ko oseća*. Kroz igru uloga u zadatim situacijama, učenici sagledavaju efekte optužujućih poruka i uče da prepoznaju i izraze kako se učesnici razmene osećaju u toj situaciji i šta im treba;

- *O stidu i sramoti*. Kroz crtanje i razmenu učenici otkrivaju zaštitnu ulogu stida, i načine da prevaziđu osećanje stida;

- *Ljubomora*. Učenici uče da prepoznaju osećanja i potrebe koje su u osnovi ljubomore i da ih izraze na konstruktivniji način;

- *Krivica*. Učenici uče da prevedu osude o sebi u pozitivni program - kako mogu drugačije da postupe;

- *Ja i ljubav*. Učenici uče da se oslobode da pričaju o doživljaju i izražavanju ljubavi i da diferenciraju doživljaj i ekspresiju ljubavi;

- *Moje potrebe*. Kroz razgovor i crtanje učenici uočavaju različite načine za zadovoljavanje potreba i želja i postaju svesni mogućnosti izbora.

IV Tema - Razvijanje komunikativne sposobnosti, neverbalne i verbalne komunikacije, veština nenasilne komunikacije.

- *Kako da kažem*. Kroz igru i razmenu učenici upoznaju razlike između nasilnog i nenasilnog izražavanja;

- *Slušanje i neslušanje*. Učenici prolaze kroz iskustvo neuspešne komunikacije izazvane neslušanjem i upoznaju se sa tehnikom aktivnog slušanja kao načinom na koji se može poboljšati uzajamna komunikacija i tu tehniku isprobavaju u kraćim simulacijama;

- *Da li se čujemo*. Učenici se upoznaju sa različitim načinima na koje možemo slušati i čuti sebe i druge i različitim ishodima u zavisnosti od izbora saosećajnog i nesaosećajnog slušanja;

- *Čujem ti srce*. Učenici uče da primene žirafine uši (saosećajno slušanje) u situacijama kada se sagovornik izražava nasilno.

V Tema - Osposobljavanje učenika za primenu veština nenasilne komunikacije u rešavanju sukoba i vršnjačkom posredovanju.

- *Kad ja neću*. Učenici uče da prepoznaju zašto govore "neću" i da umesto "neću" govore šta je to što žele a što ih sprečava da prihvate zahtev odraslog;

- *Posredovanje u sukobu između dečaka i devojčica*. Na primerima tipičnih dečijih sukoba u školi, učenici se uče da razluče fakte, osećanja i potrebe sukobljenih strana i da posreduju u nalaženju konstruktivnog rešenja;

- *Posredovanje u sukobu između učenika istog pola.* Na primerima tipičnih dečjih sukoba u školi, učenici se uče da razluče fakte, osećanja i potrebe sukobljenih strana i da posreduju u nalaženju konstruktivnog rešenja;

- *Posredovanje u sukobu između roditelja i dece.* Kroz igru uloga, učenici se uče da razluče fakte, osećanja i potrebe sukobljenih strana i da posreduju u nalaženju konstruktivnog rešenja.

VI Tema - Osposobljavanje učenika da upoznaju neposredno društveno okruženje i sopstveno mesto u njemu, i da aktivno doprinose razvoju škole po meri deteta.

- *Porodično stablo.* Kroz crtanje i razmenu o tome deca uče o rodbinskim vezama i vidovima ponašanja koji mogu da ih ojačaju ili oslabe;

- *Žirafe u učionici.* Kroz razmenu i dramatizaciju učenici se upoznaju sa efektima naredbi i zahteva, i razlikama u osećanjima kada nešto rade iz pozitivne odnosno negativne motivacije;

- *Šta se kome dopada.* Učenici se uče da artikulisu jasne zahteve u vezi sa onim što bi voleli da promene u školi;

- *Šta možemo da uradimo.* Kroz igru učenici razmatraju različite akcije koje bi mogli sami da preduzmu da život u školi učine lepšim i sebi i drugima.

VII Tema - Osposobljavanje učenika da upoznaju i uvažavaju dečja prava i da budu sposobni da aktivno učestvuju u njihovom ostvarivanju.

- *Dečja prava.* Učenici se upoznaju sa Konvencijom o dečjim pravima i biraju i rangiraju prava po važnosti za njih;

- *Moja odgovornost.* Učenici uče da prepoznaju vezu između prava i odgovornosti i kroz razmenu artikulisu za šta su deca odgovorna u porodici i u školi;

- *Kad deca krše dečja prava.* Učenici evociraju različite situacije zlostavljanja, ruganja, nasilja među decom, uče da razumeju zašto se to dešava, i načine kako da se zaštite;

- *Kad roditelji krše dečja prava.* Učenici evociraju različite situacije zlostavljanja, nasilja roditelja prema deci, uče da razumeju zašto se to dešava, i načine kako da se zaštite;

- *Kad odrasli u školi krše dečja prava.* Učenici evociraju različite situacije zlostavljanja, nasilja odraslih koji rade u školi prema deci, uče da razumeju zašto se to dešava, i načine kako da se zaštite;

- *Različiti smo ali su nam prava ista.* Učenici uče da prepoznaju negativne stereotipe, situacije u kojima su neka deca neprihvaćena u grupi jer dolaze iz različitih socijalnih, etničkih i kulturnih grupa, uče da razumeju kako je onima kojima se to dešava, i načine kako da se to spreči.

VIII Tema - Razvijanje i negovanje osnovnih ljudskih vrednosti.

- *Ja to već umem.* Učenicima se izloži lista vrednosti i vrlina, i traži se da navedu sopstveni postupak u kome se vidi da su usvojili tu vrednost ili vrlinu, i podstiču da nađu nove postupke kojim bi mogli da ih izraze;

- *Šta kad se to desi.* Učenicima se predoče situacije u kojima deca krše neke od osnovnih vrednosti (krađa, laž, ogovaranje), uče da izraze potrebe koje decu navode na to, i da otkriju načine na koje se te potrebe mogu zadovoljiti a da se ne prekrše vrednosti;

- *Moj omiljeni junak iz priče/bajke/filma.* Učenici razmenjuju o tome koje vrednosti izražava njihov omiljeni lik;

- *Saradnja.* Učenici uče da sagledaju važnost saradnje i uzajamnog podržavanja.

IX Tema - Evaluacija

- *Ja pre, ja posle.* Učenici se podstiču da sami procene program koji su prošli i sopstveno napredovanje;
- *Prezentacija* rezultata rada roditeljima.

Način ostvarivanja programa

Teorijski predmet, *Građansko vaspitanje-Saznanje o sebi i drugima*, utemeljen je na interakcionističkoj teoriji psihičkog razvoja po kojoj je socijalna interakcija osnovni konstruktivni činilac razvoja učenika. Metodsku okosnicu predmeta čine interaktivne radionice sa fokusom na simboličkom izražavanju i razmeni u krug jer daju mogućnost učenicima da postanu svesni svojih unutrašnjih doživljaja. Bitne odrednice obrazovno-vaspitnog rada su:

- Iskustveno učenje, tj. uobličavanje i poimanje ličnih, autentičnih doživljaja učenika kroz razmenu u grupi, a ne prenošenje gotovih znanja, tuđih uvida. Nastavnik treba da naglasi da nema poželjnih, očekivanih ili tačnih odgovora, da je naglasak na procesu otkrivanja i saznavanja o sebi i drugima kroz razmenu.
- Igrovni kontekst koji pomaže učenicima da se opuste i oslobode da probaju različite vidove izražavanja i simbolizacije unutrašnjih iskustava, i da kroz igru istražuju raznovrsna, divergentna rešenja za probleme sa kojima se suočavaju.

Pri pravljenju pripreme za realizaciju vaspitnog rada sa grupom, važno je voditi računa o nekoliko činilaca koji su od suštinskog značaja za kvalitetnu i razvojno-podsticajnu razmenu:

1. Jasno artikulisanje cilja aktivnosti i dogovor o pravilima kojih treba da se pridržavaju svi učesnici razmene. Budući da se radi o učenju kroz razmenu, ključan činilac uspešnosti razmene je kvalitet uzajamnog slušanja. Svaki učenik saopštavanjem drugima stiže više uvida u svoj unutrašnji doživljaj, ali zapravo, slušanjem tuđih iskustava ima priliku da sagleda svoj doživljaj u novom svetlu, da ga dogradi i obogati.
2. Raspored sedenja (po mogućstvu u krug) koji omogućuje svim učesnicima razmene da vide jedni druge, okrenuti licem u lice.
3. Sled aktivnosti koji je tako koncipiran da podstiče i održava interesovanje i saznavnu motivaciju učenika. To se postiže dinamičnom smenom različitih vidova ekspresije (igre uloga, crtanje, pantomima, verbalni iskaz, igre pokreta, itd.) i smenom igrovnih aktivnosti i razmene.
4. Optimalan broj učenika je od 10 do 15. Može se raditi i sa grupom do dvadesetoro učenika ali onda dolazi do slabljenja pažnje i motivisanosti za razmenu.
5. Nastava se izvodi po redosledu nastavnih jedinica (radionica) onako kako su date u priručnicima *Saznanje o sebi i drugima 1* i *Saznanje o sebi i drugima 2*.

Saglasno prirodi predmeta, njegovom cilju i zadacima nastave, učenici se ne ocenjuju klasičnim školskim ocenama niti porede. Problem može biti to što učenici žele da znaju koliko su dobri u određenoj aktivnosti, pokušavajući da pogode šta odrasli očekuju od njih. Zadatak nastavnika je da im jasno stavi do znanja da je svaka lična ekspresija podjednako dragocena, da istakne pozitivne potencijale u svakom od učesnika, dajući lični, konkretni podsticaj svakom učeniku. *Najvažniji zadatak odraslog u procesu vaspitanja je da pomogne učenicima da formiraju pozitivnu sliku o sebi, da steknu samopouzdanje, i da osete da kroz proces razmene sa drugima obogaćuju svoju ličnost.*

S tim u vezi, ovaj predmet traži da nastavnik bude spreman da podrži učenike kada im je teško da se izraze ili slušaju, i otvoren da čuje i ono što nije u skladu sa njegovim vrednostima, bez kritikovanja i procenjivanja. Preduslov za rad na ovom predmetu je sposobnost nepristrasnog slušanja i uživanja (empatije) u ono što učenik oseća i želi bez uplitanja sopstvenih sudova, dijagnoza, analiza i saveta. Izražavanje empatije učeniku u upitnoj formi "Da li ti sad osećaš to i to zato što želiš to i to?" ima razvojni efekat jer pomaže učeniku da i sam postane svestan svojih osećanja i potreba i čini ga otvorenijim za kontakt sa nastavnikom pa time i za vrednosti koje on želi da prenese učenicima.

Pošto je učenje po modelu važan oblik učenja socijalnog ponašanja, bitno je da nastavnik svojim ponašanjem, načinom rada i odnosom prema deci demonstrira vrednosti koje želi da njegovi učenici usvoje.

NARODNA TRADICIJA

Cilj i zadaci predmeta

Jedan od presudnih razloga za formiranje nastavnog predmeta Narodna tradicija jesu alarmantni izveštaji istraživača (etnolingvista, etnologa, folklorista, etnomuzikologa) koji upozoravaju na ubrzano odumiranje mnogih važnih elemenata tradicijske kulture i njihov nestanak iz prakse, opticaja i - najzad - iz života samog.

Direktno uvođenje najmlađih naraštaja kroz odgovarajuću nastavu usmerenu na revitalizaciju tradicije, jedan je od načina da se to spreči ili makar odloži. Pravilnim, odmerenim i pravovremenim plasiranjem informacija o narodnoj tradiciji postižu se i mnoga druga dobra, kao što su sticanje svesti o sebi samom i svom mestu u svetu sličnih i različitih, formiranje predstave o kontinuitetu i ukorenjenosti i sl.

Koncepcija nastave ovog izbornog predmeta poseban naglasak stavlja na lokalnu narodnu tradiciju, čime se u multinacionalnoj i multikonfesionalnoj sredini, kakva preteže u Srbiji, čuvaju prava i osobenosti manjina i njihov identitet.

Namera je da se učeniku ovaj izborni predmet ponudi od prvog razreda, ali se otvara mogućnost i za opredeljenje početkom narednog ciklusa sve do kraja opšteg obrazovanja.

Cilj:

Ostvariti direktno uvođenje učenika u aktivnosti revitalizacije tradicije kroz neposredno upoznavanje materijalne i duhovne tradicijske kulture svog naroda i naroda u užem i širem okruženju.

Zadaci:

Usvajanje elementarnih znanja o:

razlici između folklornog i aktuelnog okruženja, i to kroz:

- upoznavanje sa osnovnim folklornim tekstovima (bajke, legende, priče, pesme, poslovice);
- upoznavanje sa dečjim folklorom (igre i kratke tekstualne forme kao što su zagonetke, uspavanke, razbrajalice itd.);
- usvajanje elementarnih znanja o nosećim nastavnim motivima (različiti za svaki razred u prvom ciklusu);

godišnjem ciklusu, i to kroz poznavanje:

- osnovnih razlika između gradskog i seoskog načina života,
- osnovnih sezonskih radova,
- osnovnih običajno-obrednih radnji vezanih za te radove,
- osnovnih i opštih praznika,
- običajno-obrednih radnji vezanih za te praznike.

Prvi razred

Cilj i zadaci:

- upoznavanje osnovnih elemenata dečjeg folklora (igre i kratke tekstualne forme);
- ovladavanje dekorativnim elementima glavnih (najopštijih) folklornih praznika (verskih i sezonskih) vezanih za godišnji ciklus;
- sticanje elementarnih znanja o nosećim nastavnim motivima (hleb i biljke).

Preporučeni sadržaji i aktivnosti

Izbor sadržaja u prvom razredu u najvećoj meri se prepušta učitelju, a preporučuju se postojeći opisi folklornih igara i štampane zbirke tekstova dečjeg folklora. Sadržaji za ovaj izborni predmet mogu se obuhvatiti kroz sledeće teme:

Tema: *Pitaj svoju baku...*

Ova tema može podstaći aktivnosti od kapitalnog značaja u svakom ambijentu. Kako terenski rad pokazuje da su stare žene najbolji informatori i glavni nosioci narodne tradicije, ono što bi bake mogle da kažu deci samo po sebi bi obezbedilo komparativni materijal za ceo niz nastavnih aktivnosti. Deca mogu da istražuju i saznaju šta bake kažu o:

- igrama kojih su se igrale kad su bile male
- pesmama koje su se pevale u to vreme
- pričama koje su njima njihove bake pričale
- običajima u kojima su učestvovala (slava, povorke, badnjak, Božić, nova godina, bogojavljenje, Đurđevdan, biljoberi...)
- ručnim radovima koje su radile kao devojčice
- odeći, obući, frizurama i ukrasima iz njihove mladosti itd.

Tako skupljena obaveštenja mogu da budu dragocena i kao podaci nezavisno od nastave, pa bi škola mogla da formira sopstvenu datoteku od prikupljenog materijala i kontinuirano je dopunjava i obogaćuje. Pored toga, negovanje prakse Pitaj svoju baku... može pozitivno da utiče na revalorizaciju i poboljšanje položaja starih u porodici (o kojem sociološka istraživanja takođe pružaju obeshrabrujuće podatke).

Tema: *Radovi i praznici*

U okviru praktične nastave, za prvi razred se predviđa razvijanje motoričkih veština kroz izradu predmeta prema postojećem modelu među materijalnim spomenicima tradicijske kulture. To praktično znači da je poželjno iskoristiti svaku priliku da se nešto pravi rukama, a da pri tom bude vezano za neku zanimljivu priču ili događaj. Na primer, u jesen (kad škola počinje) završavaju se poslednje žetve i berbe, što može biti odličan povod da se prave:

- "*bogu brada*" (od poslednjeg snopa bilo kojeg žita, a u septembru se žanju još samo stočna žita), ili da se insceniraju;
- "*muke blaženog Grozdija*" (put koji grožđe prođe dok ne postane vino) zavisno od toga gde se škola nalazi.

Oboje se, naravno, može raditi u svakoj školi, ali se nastava znatno obogaćuje mogućnošću direktnog uvida u proces (vinogradarski kraj) ili u originalni predmet (poljoprivredni kraj sa "božjim bradama" na njivama posle žetve). Podrazumeva se da konoplarski i lanarski krajevi umesto "Grozdija" mogu prikazivati konopljine/lanove muke i slično. Folklorni tekstovi koji obrađuju ove "muke" postoje i lako su dostupni.

Ovde dolaze i prateće (uglavnom dekorativne) radnje uz velike, opšte praznike kao što su Božić i Uskrs. Tu se naročito misli na:

- *zasejavanje žita na sv. Varvaru* (uoči Božića),

- *vertep* (tamo gde postoji kao tradicija, a tamo gde ga nema, može se svejedno praviti mesto Hristovog rođenja, ne kao deo tradicije nego kao prigodna aktivnost),

- *farbanje uskršnjih jaja*.

Kao prateće objašnjenje uz sve ove aktivnosti najbolje mogu poslužiti odgovarajuće legende i folklorne priče ili predanja, koji na ovom uzrastu vrlo dobro zamenjuju teoriju. Uz svaku od navedenih aktivnosti može se pronaći adekvatna igra, prateća pesma ili ples (kostimiran ili ne). Poželjno je kombinovati ih sve zajedno, kako se najčešće i odvijaju u originalnom okruženju.

Tema: *Zimski hlebovi i prolećno bilje*
(noseći motiv za prvi razred)

Radnje i predmeti uz radove i praznike imaju prigodni karakter, ali neki motivi mogu da posluže kao izvor stalnog interesovanja i obrade. Za zimski period (prvo polugodište) to može biti:

- *Hleb*: od savlađivanja samog procesa mešenja hleba, pa do njegove mnogostruke namene, svaki segment može biti podjednako zanimljiv i poučan na ovom uzrastu. Tu dolaze i posebni hlebovi koji se mese za zdravlje stoke (okrugli sa rupom, kao đevreci), za pčele, za zdravlje ukućana i slični, sve do slavskog kolača koji je priča za sebe. Posebno može da se obrađuje šaranje slavskog kolača kakvo jeste i kakvo bi moglo biti kad se deci objasni da se preko figura na kolaču ostvaruju želje tokom sledećih godinu dana (o folklornim hlebovima postoji i bogata stručna literatura). Zavisno od ambijenta, može se otići u pekaru da se vidi kako to stvarno izgleda, ili kod domaćice koja ima naćve - prema mogućnostima. Neki elementi obreda koji prate mešenje hleba dostupni su i na ovom uzrastu, na primer kratki tekstovi ("Kisni, ne misli, stiglo me do vrata") koji se, u pravoj upotrebi, govore kao deo basme za dizanje testa, ali se u pripovednom kontekstu mogu naći kao anegdote, ritmizovana proza i sl. U proleće, sve do Uskrsa, glavna okosnica nastave u ovom predmetu morale bi biti:

- *Biljke*: od đurđevdanskih do ivanjskih venčića, svaki je prilika da se izađe na otvoreno, da se beru biljke i uči o njihovim lekovitim i drugim svojstvima, da se čuju priče ili pesme o njima, i da se deci prenese neophodnost poštovanja i čuvanja živog sveta. Upoznavanje sa biljkama, drukčije ovde nego u botanici i nastavi iz oblasti umetnosti, mora početi u ovom ranom uzrastu da bi se stvorila osnova za kasniju nadgradnju. Biljke u narodnoj tradiciji imaju neobično značajnu ulogu, od verovanja u njihove magične moći (koje se mogu i zloupotrebiti), pa sve do konkretne recepture za lečenje mnogih bolesti. Za to postoje mnogi gotovi priručnici, kao i - čak tri - rečnika narodne religije o biljkama.

Drugi razred

Cilj i zadaci:

Usvajanje znanja o folklornim praznicima, biljkama i hlebovima (što su bili noseći nastavni motivi u prvom razredu), kroz sledeće:

- poznavanje razlike između otvorenog i zatvorenog prostora (livada - kuća);

- poznavanje razlike između nastanjivog i nenastanjivog prostora (šta je najmanji uslov da se nešto smatra domom);

- poznavanje različitih oblika stanovanja (pećina, kuća, selo, varoš, grad);

- elementarno poznavanje strukture tradicionalne kuće.

Težište je, zapravo, na produbljivanju, proširivanju i sistematizovanju znanja koja su učenici poneli od kuće. Ni u drugom razredu nije predviđeno dodavanje potpuno novih i nepoznatih, metodološki teško savladivih ili nejasnih nastavnih jedinica.

Preporučeni sadržaji i vrste aktivnosti

Izbor sadržaja u drugom razredu takođe se prepušta učitelju uz preporuku da se i dalje koriste postojeći opisi folklornih igara i štampane zbirke tekstova dečjeg folklora. Sadržaji za ovaj izborni predmet mogu se obuhvatiti kroz sledeće teme:

Tema: *Biljke*

Kako je posebnost ovog predmeta u kontinuitetu i razvojnosti nastave, ono što je započeto u prvom razredu - rad sa hlebovima i biljkama - nastavlja se i u drugom, s tim što može dobiti za nijansu složenije sadržaje. Na primer: ako su se u prvom razredu sakupljale biljke da bi se od njih pravili venčići, u drugom razredu od sakupljenog bilja mogu se praviti herbarijumi. Pošto su deca u drugoj godini učenja već pismena, knjiga sa biljkama i kratkim tekstovima ispod svakog uzorka za njih može imati višestruki značaj, naročito ako budu ohrabrena da uz posebne biljke zapišu i kratke priče o njima, npr. o *raskovniku* (Vukov rečnik), o *danu-i-noći* (predanje o maćuhicama), o *ruži* (bajka "Trnova Ružica"), o *drenu* (predanje o medvedu i drenu), o *belom luku* (predanje o semenu belog luka od kojeg vile ostaju besmrtni), o *paprati* (predanje o nevidljivosti njenog semena), itd. Uz taj *Herbarijum čarobnog bilja* jednako je važno praviti i *Herbarijum lekovitih trava* za koji se uputstva mogu naći u *Rečniku narodnih verovanja o biljkama* Veselina Čajkanovića ili u Sofrićevom rečniku slične namene. Znanja koja se steknu u tim ranim danima učenja mogu poslužiti kao baza za kasnije korisno poznavanje osnovnih lekovitih trava kao što su nana, kamilica, majčina dušica, rtanjski čaj, žalfija, sena, vranilova trava, kantarion, pelen itd. Što se tiče hlebova (koji su proizvod obrade određenog bilja), oni i dalje ostaju izvor najraznovrsnijih sadržaja za zimski period bez vegetacije, odnosno za vreme koje se mora provoditi u učionici.

Tema: *Kuća*

Treba iskoristiti sve prednosti komparativnog metoda (grad - selo, nekad - sad, staro - novo. . .), a i posebnu pažnju obratiti na sledeće:

- ognjište - kao centar nekadašnje kuće i početak svakog šporeta, mikrotalasne rerne i sličnog; ono je uz to i centar okupljanja porodice i centar porodičnog kulta i kulta predaka, što će kao teorijska nastava doći na red u sledećem ciklusu; upoznavanje ognjišta u drugom razredu treba da posluži kao osnova za buduću nastavu;

- vodu - koja nekad nije bila u kući već se u nju donosila; analogno tome, u kući nije bilo ni toaleta ni kupatila, a ni mesta na kome se pere veš; ako je moguće, treba u originalnom ambijentu pokazati kako svaka od tih stvari izgleda (pogotovu pranje veša na potoku/reci, donošenje vode za piće, potapanje vune/konoplje i sl.); nasuprot tome, svaka kuća je imala posebno mesto na kome stoji voda za piće koja se naročito pokriva i sl.

- osvetljenje - koje nekad nije bilo na struju; čak je i sveća veliki luksuz iz novijeg doba, te treba pokazati luč i druge biljke za osvetljavanje, uz obavezno ognjište i njegovu vatru kao osvetljenje.

Jedan od načina da se sve ovo objedini bila bi integrativna tema *pre struje* (vodovoda i kanalizacije) koja bi decu motivisala da razmišljaju o mogućnostima života bitno drukčijeg od onog na koji su navikli. Za te potrebe moguće je organizovati jednodnevnu očiglednu nastavu u nekoj etno-kući (kakva postoji, na primer, u selu Jazak nedaleko od Beograda), na imanju u blizini škole (pod uslovom da zadovoljava potrebe takve nastave), ili na nekom drugom za to pogodnom mestu (zavisno od nastavnog ambijenta).

Kuća pruža praktično neograničeni izvor motiva za kreativnu i zanimljivu nastavu, pogotovu kada joj se dodaju i ekonomske zgrade u dvorištu seoskog domaćinstva (štala, senik, drvara, ostave, pušnica, kokošinjac...) i posebna mesta kao što su bašta, bunjište itd.

Ona takođe može poslužiti kao podloga za:

- razlikovanje muških i ženskih radova u životu na selu (u poređenju sa gradom), pa i za eventualne buduće ženske studije, ako se za tim ukaže potreba. U tom smislu, nastava na terenu se može iskoristiti za praktično isprobavanje takvih mogućnosti (recimo zamenom teza - dečaci rade ženske, devojčice muške poslove, i sl.).

- upoznavanje živog sveta vezanog za čoveka: domaće životinje (živina, stoka) nasuprot divljim životinjama, bilo da su opasne (vuk, medved, divlji vepar...), bezopasne (jelen, srndać, veverica, tvor...) ili prosto štetočine (lisica, lasica, jazavac, zec...). To je takođe i dobra prilika za prvi pomen ambivalentnih životinja kao što su zmija (čuvarkuća i otrovnica), vidra, mungos i sl.

Naročito je važno upoznati strukturu kuće (gde su životinje, a gde ljudi, šta je gore, a šta dole itd.), posebno njen kulturni horizont (nivo svakodnevnih poslova, prema kome se određuju gore/ikona i dole/krevet u kući), da bi se obezbedila osnova za buduća znanja o običajno-obrednoj praksi vezanoj za životni ciklus (od drugog obrazovnog ciklusa nadalje).

Način ostvarivanja programa

Kako god da se osmisli nastava ovog izbornog predmeta, komparativni metod ostaje nezaobilazan zbog stalne potrebe da se tradicija sopstvenog naroda stavlja u užu ili širi kontekst. Na mlađim uzrastima to su poređenja u rudimentarnim formama (primer: grad - selo, iz radnje - iz bašte, leto - zima...) da bi se kasnije sve više artikulisalo i kao takvo ostalo nezamenljivo u starijim razredima kada može da počne teorijska nastava o tipovima kulture i njihovim glavnim osobinama.

Ovaj izborni predmet može se - i treba - shvatiti kao interdisciplinarno sredstvo za lakše savlađivanje novih i nepoznatih činjenica (uz pomoć bliskih i poznatih). Kroz savlađivanje dekorativnih elemenata običaja i obreda vezanih za verske i sezonske folklorne praznike, preporučuje se pristup koji u okviru umetničkih predmeta ima razrađenu metodologiju za takav rad.

Kako je ovaj izborni predmet novina u našem školstvu, vrlo je važno držati se (bar u početku) preporuka i uputstava predstavljenih u ovom dokumentu.

Prvo i najvažnije takvo uputstvo je *izostanak teorijske nastave na mlađem uzrastu*, u šta spadaju i svi pokušaji potpune ili delimične rekonstrukcije lokalnih ili opštih običaja i obreda. Takvi zahvati se predviđaju tek u starijim razredima.

Druga važna preporuka tiče se sistema nastave u ovom predmetu. Očekuje se od nastavnika da se i sami usavršavaju tokom rada. Tako učenje postaje dvosmerno budući da i nastavnik angažuje na istraživačkom radu sa koncepcijom koja podrazumeva i treću komponentu - aktivno uključivanje i stalnu povratnu informaciju od strane porodice, odnosno njihovu reakciju na gradivo i način njegovog usvajanja.

Druga pitanja od značaja za ostvarivanje programa

Da bi se obezbedila kvalitetna nastava u okviru predmeta *Narodna tradicija*, neophodno je voditi računa o tri grupe osnovnih parametara, od kojih su prvi vezani za predmet, drugi za nastavu, a treći za nastavni ambijent.

Predmetni parametri

- Ono što se u okviru ovog predmeta proučava, zapravo je *tradijska kultura*. U načelu, ovim izrazom definiše se kultura koja se održava na tradiciji, usmenom prenošenju znanja i podataka sa kolena na koleno.

- U najopštijem vidu, tradicijsku (kao i svaku drugu) kulturu čine spomenici duhovne i materijalne prirode, te se analogno tome može govoriti o *materijalnoj i duhovnoj tradicijskoj kulturi*.

Nastavni parametri

- U saglasnosti sa predmetom u okviru kojeg se odvija, nastava takođe mora imati dva osnovna vida: *praktični i teorijski*.

- Praktični vid nastave u ovom predmetu podrazumeva aktivan dodir sa objektima koji čine materijalnu komponentu tradicijske kulture, bilo da se oni izrađuju prema postojećem modelu, bilo da se sa njima upoznaje u autentičnom ambijentu.

- Teorijska nastava daje tumačenje određene običajno-obredne prakse, postavlja je u jasno definisan kontekst i prikazuje njen istorijski razvoj (tamo gde je to moguće).

- Na mlađim uzrastima teorijska nastava se zamenjuje folklornim tekstovima koji na odgovarajući način prate sticanje prvih, elementarnih znanja o tradiciji i kulturi.

Ambijentalni parametri

- Pitanje od najvećeg značaja je gde se škola nalazi (u kom ambijentu), te od njega zavisi i kakav će program biti ponuđen.

- Ovim se otvara mogućnost najboljeg i najpotpunijeg plasiranja lokalnih prednosti i resursa.

RUKA U TESTU - OTKRIVANJE SVETA

Cilj i zadaci

Naziv predmeta ***Ruka u testu - otkrivanje sveta*** upućuje na neposrednu aktivnost dece pri izučavanju pojava u prirodi i otkrivanju sveta koji ih okružuje. Osnovna ideja uvođenja ovog izbornog predmeta je negovanje, podsticanje i razvijanje prirodne dečje radoznalosti i traženje odgovora na pitanja ŠTA, KAKO i ZAŠTO.

Razmatranje pitanja o prirodi na ranom školskom uzrastu pomaže detetu u njegovom razvoju i uspostavljanju odnosa sa materijalnim svetom u okruženju. Dete otkriva da je materijalni svet pogodan za istraživanje i postavljanje brojnih pitanja. Ono razvija svoju ličnost, inteligenciju, kritički duh i formira stav prema realnom svetlu. Na taj način se menja njegova uloga, od pasivnog posmatrača ono postaje istraživač.

U okviru ovog izbornog predmeta predloženi su ogledi koji ne zahtevaju složenu i skupu opremu. Dovoljni su predmeti i materijali iz svakodnevnog života. Ogledi su jednostavni i može ih izvoditi svako dete.

Neki ciljevi i zadaci predmeta ***Ruka u testu - otkrivanje sveta*** oslanjaju se na ciljeve i zadatke predmeta ***Svet oko nas***, čime se omogućuje kompleksnije dodatno razumevanje pojava u prirodi i razvijanje aktivnog istraživačkog odnosa prema okruženju. Polazeći od saznanja stečenih u okviru predmeta ***Svet oko nas***, učenik će razvijati intelektualnu aktivnost i veštine u kontekstu prirodnih nauka.

Cilj i zadaci ovog izbornog predmeta su:

- razvijanje osnovnih pojmova iz prirodnih nauka i njihovo povezivanje;
- razvijanje radoznalosti i istraživačkih sposobnosti;
- razvijanje osnovnih elemenata logičkog i kritičkog mišljenja;
- podsticanje usmenog i pismenog izražavanja kroz diskusije i zapise o izvedenim ogledima.

Prvi razred

Ciljevi i zadaci:

- formiranje elementarnih naučnih pojmova iz prirodnih nauka;

- uočavanje važnih osobina objekata ili pojava koje se ispituju;
- prepoznavanje nekih kriterijuma za klasifikaciju objekata i živih bića na osnovu uočenih osobina;
- zadovoljenje sopstvene radoznalosti traganjem za odgovorima na različite načine (postavljanjem pitanja, hipoteza, isprobavanjem...);
- postavljanje hipoteza, odnosno iskazivanje pretpostavki za rešavanje problema;
- izvođenje jednostavnih ogleda;
- podsticanje istrajnosti i saradnje u pokušajima zajedničkog postavljanja i rešavanja problema;
- uočavanje uzročno-posledičnih veza između pojava i procesa u okruženju i izvedenim ogledima;
- rešavanje jednostavnih problem-situacija, samostalno i u timu;
- razvijanje kritičkog odnosa prema informacijama koje se dobijaju čulima.

Sadržaji programa

Različite vrste kretanja i njihove karakteristike

Kotrljanje i klizanje

Klati se, ljulja, talasa...

Sve što stoji - htelo bi da stoji, sve što ide - htelo bi da ide

Baloni visoko lete, "pokreću" brodove i rakete

Sveća koja gori u vodi

Vodeni peščani sat

Slatki model vulkana

Pravim oblak, kišu i led

Tela (čvrsta, tečna i gasovita) zauzimaju određeni prostor i na određeni način ga popunjavaju

Koliko nas čula varaju

Da li u korpi punoj jabuka ima još mesta

U svetu merenja (osnovne predstave o merenju i meri)

Poređenje i merenje dužine, mase i zapremine

U svetu elektriciteta

Mogućnosti naelektrisanja tela i njihova svojstva

Svetlost i senka

Možeš li stići svoju senku

Boje duge

Vidim da rastem

Šare koje život znače

Drugi razred

Ciljevi i zadaci

- formiranje elementarnih naučnih pojmova iz prirodnih nauka;
- podsticanje dečijih interesovanja i intelektualne aktivnosti;
- podsticanje dečijih pitanja, istraživanja i diskusije;
- prepoznavanje nekih kriterijuma za klasifikaciju materijala i njihovo korišćenje;
- postavljanje hipoteza i iskazivanje pretpostavki za rešavanje problema;
- predlaganje, samostalno postavljanje i izvođenje jednostavnih ogleda na osnovu uputstva;
- razvijanje kritičkog promišljanja kroz posmatranje i eksperiment;
- uočavanje uzročno-posledičnih veza između pojava i procesa u okruženju i izvedenim ogledima;
- rešavanje jednostavnih problem-situacija, samostalno i u timu;
- razvijanje kritičkog odnosa prema informacijama koje se dobijaju čulima;
- prepoznavanje opasnosti i uslova za bezbedan rad.

Sadržaji programa

Različiti oblici kretanja u okruženju

Kretanje u zabavnom parku

Kako izazvati talase u vodi

Brzo, brže, najbrže - od čega to zavisi

Materijali i njihova električna provodljivost

Kada će sijalica da svetli

Drvo ili metal - gde se koriste i zašto

Merim - znači upoređujem (merenje dužine, mase, vremena i temperature)

Dnevna temperatura vazduha

Kako nastaju različiti zvuci

Svojstva zvuka (jačina, boja i visina)

Zvuci u žici i svirali

Način ostvarivanja programa

U okviru predmeta *Ruka u testu - otkrivanje sveta* učenicima treba pružiti priliku da:

- promišljaju i razvijaju intelektualnu aktivnost i veštine u procesu upoznavanja i razumevanja pojava u prirodi;
- zadovolje svoju radoznalost na različite načine: posmatranjem, istraživanjem, kroz samostalnu aktivnost i dobro osmišljen postupak, razmišljanjem, unošenjem malih promena i proveravanjem njihovih efekata.

Ovaj pristup karakteriše:

- partnerski odnos nastavnik - učenik, koji podrazumeva zajedničko formulisanje problema i pitanja;
- vođenje akcija od strane učenika i predviđanje njihovog ishoda, tj. postavljanje hipoteza;
- objašnjavanje i kontinuirano beleženje svojih zapažanja u eksperimentalnu svesku.

Opisani pristup predstavlja karakteristične korake naučnog metoda a nastavnik vodi i usmerava učenike u radu. On ih ohrabruje da postavljaju pitanja, istražuju i diskutuju.

Treba posebno imati u vidu da se ciljevi i zadaci ovog predmeta postižu kroz neposrednu istraživačku aktivnost dece i nenametljiv podsticaj i podršku nastavnika.

Aktivnosti učenika

Za ostvarivanje ciljeva i zadataka ovog predmeta važno je da se omoguće nastavne situacije u kojima će aktivnosti učenika biti raznovrsne: posmatranje, sakupljanje materijala i podataka, upoređivanje, klasifikovanje, beleženje, zamišljanje i postavljanje ogleda (eksperimenata), objašnjavanje, korišćenje podataka, predstavljanje onog što je viđeno i urađeno, postavljanje jednostavnih modela, diskutovanje rezultata i davanje predloga novih eksperimenata, samostalno i grupno istraživanje.

Aktivnosti nastavnika

Nastavnik vodi i usmerava učenike u svim etapama "istraživačkog" rada: prilikom postavljanja pitanja i hipoteza, predlaganja ogleda, njihovog izvođenja i predstavljanja rezultata rada.

Priprema nastavnika za ovakve časove obuhvata razmatranje važnih pitanja o temi časa, izboru sadržaja, aktivnosti, ambijentu za realizaciju, korišćenjem različitih izvora informacija (udžbenici, popularna i stručna literatura, Internet...). Pored toga, na časove se mogu pozvati razni gosti - stručnjaci (nastavnici predmeta prirodnih nauka, naučnici - istraživači...) koji mogu preneti svoja iskustva deci i dati im uputstva kako da unaprede svoj način rada.

ČUVARI PRIRODE

Prvi razred

Cilj i zadaci

Cilj

Razvijanje svesti o potrebi i mogućnostima ličnog angažovanja u zaštiti životne sredine, usvajanje i primena principa održivosti, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu.

Zadaci:

- upoznavanje pojma i osnovnih elemenata životne sredine;
- uočavanje i opisivanje osnovnih pojava i promena u životnoj sredini;
- uočavanje i opisivanje pojava koje ugrožavaju životnu sredinu;
- razvijanje odgovornog odnosa prema sebi i prema životnoj sredini;
- razvijanje navika za racionalno korišćenje prirodnih bogatstava;
- razvijanje radoznalosti, kreativnosti i istraživačkih sposobnosti;
- razvijanje osnovnih elemenata logičnog i kritičkog mišljenja.

Sadržaj programa

ŽIVOTNA SREDINA

- Voda, vazduh, zemljište (uslovi života), biljke i životinje;
- tvorevine ljudskog rada.

PRIRODNE POJAVE I PROMENE U ŽIVOTNOJ SREDINI

- Sezonske promene na biljkama i životinjama u toku godine (cvetanje, listanje, opadanje lišća, seoba ptica,...);
- odnosi ishrane u životnoj sredini - najbližoj okolini (ko je kome hrana);
- najčešće ugrožene biljne i životinjske vrste.

ZAGAĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE

- Zagađivanje vode i posledice;
- zagađivanje vazduha i posledice;
- zagađivanje zemljišta i posledice;
- buka - štetne posledice.

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE I ZAŠTITA ZDRAVLJA

- Briga o biljkama i životinjama u neposrednoj okolini;
- najčešće ugrožene biljne i životinjske vrste u neposrednoj okolini i njihova zaštita;
- racionalno korišćenje prirodnih bogatstava (razdvajanje otpada za reciklažu);
- razgradive i nerazgradive materije;
- pravilan odnos prema sebi (prednost zdrave hrane za rast i razvoj, rizično ponašanje koje može ugroziti zdravlje).

Drugi razred

Cilj

Razvijanje svesti o potrebi i mogućnostima ličnog angažovanja u zaštiti životne sredine, usvajanje i primena principa održivosti, etičnosti i prava budućih generacija na očuvanu životnu sredinu.

Zadaci:

- znati pojam životna sredina i njene elemente;
- prepoznavanje i opisivanje najuočljivijih pojava i promena u životnoj sredini;
- sticanje znanja o pojavama koje ugrožavaju životnu sredinu;
- formiranje navika i razvijanje odgovornog odnosa prema sebi i životnoj sredini;
- razvijanje radoznalosti, kreativnosti i istraživačkih sposobnosti;
- razvijanje osnovnih elemenata logičnog i kritičnog mišljenja.

Sadržaj programa

ŽIVOTNA SREDINA

- Voda, vazduh, zemljište (uslovi života), biljke i životinje;
- tvorevine ljudskog rada.

PRIRODNE POJAVE I PROMENE U ŽIVOTNOJ SREDINI

- Sezonske promene na biljkama i životinjama (u spoljašnjem izgledu i ponašanju u zavisnosti od godišnjih doba, seoba, prezimljavanje,...);
- odnosi ishrane - lanci ishrane.

ZAGAĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE

- Izvori zagađivanja vode;
- izvori zagađivanja vazduha;
- izvori zagađivanja zemljišta;
- posledice zagađivanja životne sredine;
- zagađujuće materije u domaćinstvu (hemikalije, oznake za opasne materije na ambalaži);
- ponašanja koja narušavaju izgled tvorevina ljudskog rada (škola, zgrada, spomenika kulture...).

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE I ZAŠTITA ZDRAVLJA

- Briga o biljkama i životinjama u neposrednoj okolini (pravljenje hranilica, pojilica i kućica za ptice, gajenje i zalivanje biljaka...);
- najčešće ugrožene biljne i životinjske vrste iz neposredne okoline i njihova zaštita;
- lekovita svojstva nekih biljaka (nana, kamilica, žalfija,...);

- racionalno korišćenje prirodnih bogatstava: štednja vode, energije;
- reciklaža (papir, staklo, plastika, metal...);
- pravljenje komposta;
- pravila ponašanja koja doprinose očuvanju zdravlja.

Način ostvarivanja programa

Svrha izbornog predmeta Čuvari prirode je upoznavanje i razumevanje pojma životne sredine, interdisciplinarnog pristupa u zaštiti sa težnjom za njenim očuvanjem i unapređivanjem za sadašnje i buduće generacije.

Cilj i zadaci ovog predmeta oslanjaju se i razvijaju, ali i međusobno dopunjavaju sa već stečenim znanjem iz obaveznog predmeta - Svet oko nas.

Za ostvarivanje cilja i zadataka ovog izbornog predmeta nastavnik će da koristi Priručnik za nastavnike za I i II razred, a učenici će koristiti Priručnik za učenike "Čuvari prirode" za I i II razred osnovne škole, odobrenih od strane Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije.

Predložene aktivnosti u Priručniku za učenike nisu strogo definisane pa učenici mogu sami da tragaju (stručna literatura, popularne knjige, internet, zapažanje u okruženju, priče koje su čuli) prema sopstvenim interesovanjima i mogućnostima.

Aktivnosti su kreativne, istraživačkog tipa i razvijaju radoznalost sa elementima kritičkog i logičkog mišljenja.

Sadržaj programa nije strogo definisan, već učenici sami tragaju. Sadržaje i aktivnosti ovog predmeta, nastavnik zajedno sa učenicima može da realizuje i van učionice u neposrednoj okolini.

Uloga nastavnika je da uz primenu različitih metoda rada, podstiče i usmerava interesovanje i kreativnost učenika u pokušaju da samostalno objasne uzrok i posledice čovekovog dejstva na prirodu.

Nastavnik ima slobodu da realizaciju nastavnih sadržaja ne vezuje za časovni sistem pa čas (vremenski) može da bude u funkciji programskih sadržaja, a sadržaji u funkciji mesta izvođenja nastave izbornog predmeta - Čuvari prirode.

LEPO PISANJE

Prvi razred

Cilj i zadaci

Cilj

Osposobljavanje učenika za lepo pisanje i razvoj senzibiliteta za prepoznavanje pisma uporedo sa razvojem motoričkih sposobnosti, kao i usvajanje čitkog i urednog pisanja.

Zadaci:

- usvajanje pravilnog povlačenja uskih i širokih, kosih, uspravnih i položenih linija;
- razvijanje sposobnosti za objedinjavanje linija u slova;
- razvijanje sposobnosti povezivanja slova u reči i rečenice;

- upućivanje učenika u korišćenje različitih materijala i podloga za pisanje;
- osposobljavanje učenika za pripremanje materijala za pisanje;
- razvijanje motoričkih sposobnosti u procesu lepog pisanja.

Sadržaji programa

PISANJE

1. Pisanje ćirilčkih slova prema kaligrafskim pravilima u procesu kompletnog savladavanja azbuke.

Pojmovi: pismo, ćirilica.

2. Kaligrafija.

3. Meke olovke sa oznakom B pripremljene na brusnom papiru, sveske sa užim i širim razmacima linija, namenjenim za lepo pisanje u proporciji 1:61 (zlatni presek).

OBLICI I NJIHOVI KVALITETI

1. Celo-deo, veliko-malo, visoko-nisko, usko-široko, svetlo-tamno, oblo-rogljasto.
2. Svi medijumi
3. Olovke sa mekim grafitnim uloškom, krede, voštani pastel...

ODNOSI U VIDNOM POLJU

1. Levo-desno, gore-dole, ispred-iza, više-niže, između, uspravno-položeno-koso, puno-prazno, otvoreno-zatvoreno...
2. Svi medijumi zavisno od postavljenog zadatka
3. Meke olovke, četke različitih širina i veličina.

KONTRAST

1. Ispupčen-udubljen, prav-kriv, jednostavan-složen...
2. Svi medijumi primereni uslovima i uzrastu učenika
3. Odabrali materijale prema medijumu u duhu predviđene oblasti.

RAZNE VRSTE ZNAKOVA I SIMBOLA

1. Slovnici znaci (štampana slova, pisana slova), brojevi...
2. Kombinovani medijumi
3. Meke olovke, tuševi u boji, papiri različitog formata.

Način ostvarivanja programa

Za ostvarivanje programa lepog pisanja nastavnik treba da koristi uputstva data za ostvarivanje programa srpskog jezika koja se odnose na učenje i usavršavanje pisanja, kao i programa likovne kulture.

OD IGRAČKE DO RAČUNARA

Prvi razred

Cilj i zadaci

- Razvijanje motoričkih sposobnosti uz korišćenje materijala, pribora, alata, aparata, uređaja i računara;
- razvijanje kreativnosti, logičkog mišljenja i sposobnosti kombinovanja;
- upoznavanje i rukovanje igračkama i kućnim aparatima i uređajima;
- upoznavanje sa računarom i njegovim delovima;
- razvijanje umenja i veština za korišćenje materijala, pribora, alata, aparata, uređaja i računara.

Sadržaji programa

- Upotreba pojedinih vrsta materijala.
- Izbor i upotreba jednostavnog pribora i alata.
- Klasifikacija materijala i predmeta prema određenim parametrima.
- Pravljenje celine od delova (na primer, slagalice).
- Sklapanje modela od datih elemenata (kockice, dati delovi neke celine...).
- Upoznavanje uloga pojedinih upravljačkih delova (prekidači, klizači i tasteri) kućnih aparata i uređaja.
- Rukovanje pojedinim kućnim aparatima i uređajima.
- Pravilno postavljanje baterije u igračke, baterijske lampe, daljinske upravljače...
- Sastavni delovi računara (kućište, monitor, zvučnici, štampač, tastatura, miš) i njihova namena.
- Radnje mišem.
- Pravilno uključivanje računara, pokretanje programa i isključivanje računara.
- Elementi grafičkog radnog okruženja (prozor, ikona, dugme...).
- Rukovanje prozorima i ikonama.
- Pokretanje programa sa CD-a. Gotovi programi (za zabavu i učenje).
- Program za crtanje.
- Tastatura.
- Štampanje.

Drugi razred

Cilj i zadaci

- Razvijanje motoričkih sposobnosti uz korišćenje materijala, pribora, alata, aparata, uređaja i računara;
- razvijanje konstruktorskih veština;
- razvijanje kreativnosti, logičkog mišljenja i sposobnosti kombinovanja;
- upoznavanje sa računarom i njegovim delovima;
- sticanje znanja i razvijanje veština za rad na računaru;
- sticanje znanja o mogućnostima primene stečenih veština u daljem učenju, igri i svakodnevnom životu.
- razvijanje umenja i veština za korišćenje materijala, pribora, alata, aparata, uređaja i računara.

Sadržaji programa

- Upotreba pojedinih vrsta materijala i gotovih elemenata.
- Izbor i upotreba jednostavnog pribora i alata.
- Klasifikacija materijala i predmeta prema određenim parametrima.
- Upotreba materijala i predmeta i pravljenje jednostavnih delova i celina.
- Rukovanje jednostavnim fotoaparatom.
- Sastavni delovi računara.
- Miš.
- Gotovi programi (za zabavu, računanje i učenje).
- Upotreba tastature.
- Program za crtanje.
- Čuvanje crteža (dati ime i odrediti mesto).
- Pronalaženje sačuvanog dokumenta.
- Program za obradu teksta - unos teksta.
- Štampanje.
- Skeniranje.
- Rukovanje digitalnim fotoaparatom.
- Obrada slika. Foto album.
- Korišćenje gotovih programa i pripremljenih šablona za izradu pisma, čestitke, kalendara, diplome...

Način ostvarivanja programa (uputstvo)

Izborni predmet *Od igračke do računara* koncipiran je tako da obuhvata tehničko-tehnološke elemente kao i računarske sadržaje primerene uzrastu i iskustvu dece. Obuhvata sadržaje orijentisane ka primeni u praksi. Osposobljava učenike za sticanje funkcionalnih znanja, a bitno doprinosi i razvojnim znanjima.

Jedan od glavnih globalnih ciljeva ovog predmeta jeste priprema dece za lako snalaženje u svetu tehnike, tehnologije i računarstva kako u svakodnevnom životu, tako i u daljim procesima učenja.

Osnovni cilj predmeta jeste da se kroz igru uvode elementi tehničkog i tehnološkog obrazovanja i vaspitanja. Samostalno oblikujući delove za buduću konstrukciju učenik se susreće sa elementima tehnologije. Igrajući se konstruktorskim elementima stiže se određeno tehničko iskustvo, a slaganjem slike i teksta stiže računarsku pismenost.

Nastavni programi za prvi i drugi razred povezani su i međusobno održavaju kontinuitet, uz složenije sadržaje i raznovrsnije aktivnosti u drugom razredu.

Za ostvarivanje ciljeva i zadataka ovog izbornog predmeta važno je da se osmisle nastavne situacije učenja u kojima će aktivnosti učenika biti raznovrsne. Primenjivati manuelne aktivnosti koje se odnose na manipulisanje predmetima, pravilno korišćenje adekvatnog pribora i alata, izrada predmeta i njihovo korišćenje u svakodnevnom životu.

Navedeni sadržaji najpogodnije se realizuju kroz različito tematsko povezivanje u igri ili funkcionalnoj aktivnosti koja zadovoljava interesovanje i potrebe deteta na mlađem školskom uzrastu. Preporučuju se kreativne i konstruktivne aktivnosti koje razvijaju dečiju radoznalost sa elementima logičkog i kritičkog mišljenja.

Sadržaji programa nisu strogo definisani već ga učitelji tematski vezuju u logički organizovane celine koje vode ka realizaciji navedenih ciljeva i zadataka predmeta. Nastavnik ima slobodu da dinamiku realizacije nastavnih sadržaja primeri aktivnostima pridržavajući se ukupnog godišnjeg fonda časova (36) kao osnovne orijentacije i okvira u svom radu.

Predložene aktivnosti i sadržaji donekle su preporučene u udžbeničkoj i priručnoj literaturi namenjenoj za ovaj nastavni predmet za prvi i drugi razred. Na ovom uzrastu nastavni predmet može se realizovati i bez udžbeničke literature. U svakodnevnoj nastavnoj praksi mogu se koristiti različita nastavna sredstva konstruktorske prirode, kao i različiti pogodni materijali iz neposrednog okruženja u skladu sa potrebama, interesovanjima i izražajnim mogućnostima učenika. Istovremeno, mogu se koristiti i drugi izvori informacija kako u pisanoj, tako i u audiovizuelnoj i elektronskoj formi.

MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Napomena

ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Cilj i zadaci

Cilj nastave romskog jezika je da učenici savladaju osnovne zakonitosti romskog, kao maternjeg jezika, da na njemu komuniciraju, da upoznaju književnost svog naroda, drugih naroda i nacionalnih manjina u Srbiji i Crnoj Gori; da upoznaju svetsku književnost, izgrađuju svest o društveno-istorijskoj i kulturnoj ulozi jezika i književnosti u povezivanju naroda i nacionalnih manjina i njihovih kultura; da se upoznaju sa varijantnim osobenostima romskog jezika i razvijaju jezičke tolerancije prema drugim jezicima.

Nastava romskog jezika, takodje, ima za cilj da osposobi učenike za:

- slušanje i razumevanje govora;
- usmeno izražavanje;
- čitanje i razumevanje teksta;
- pismeno izražavanje na osnovu određene tematike.

Zadaci nastave romskog jezika jesu da:

- osposobi učenike za kompetentno komuniciranje i izražavanje na romskom jeziku;
- osposobi učenike u početnoj fazi da usvajaju osnovne karakteristike fonološkog sistema jezika, izgovora glasova, ritam i karakterističnu intonaciju;
- da osposobi učenike da usvajaju osnovne zakonitosti romskog jezika;
- da učenici usvajaju grafički sistem i osnovne znakove iz pravopisa u okviru usvojenog gradiva;
- da se učenici vaspitavaju u duhu tolerancije prema varijantama i karakteristikama romskog jezika;
- da se upoznaju sa elementima tradicije, istorije i kulture Roma;
- da razvijaju i neguju pozitivan stav prema jezicima i kulturnoj baštini naroda i nacionalnim manjinama u Srbiji i Crnoj Gori i jačaju svest o potrebi saradnje i zajedničkog života;
- da se osposobe za samostalno čitanje i pisanje;
- da razvijaju potrebu za knjigom i da samostalno razvijaju sposobnost pisanih sastava;
- da se navikavaju da redovno i kritički prate štampu, radio i televiziju, elektronsku poštu i internet.

Prvi razred

Operativni zadaci:

- da učenici usvoje leksički fond od 150 do 200 reči koje su neophodne za razumevanje nastavnih jedinica;
- da učenici razumeju u usmenom govoru pet do šest rečenica;
- razumevanje dijaloga na relacijama: nastavnik - učenik; učenik - učenik;
- postavljanje pitanje i davanje odgovora na postavljena pitanja;
- izlaganje nastavnih sadržaja uz pomoć nastavnika (prepričavanje);
- izlaganje nastavnog sadržaja na oba jezika (srpski i romski) uz pomoć nastavnika;

Kultura usmenog izražavanja

U okviru kulture usmenog izražavanja postoje teme i oblici usmenog izražavanja.

Teme:

Ličnost učenika - predstavljanje, kazivanje o sebi.

Porodica - članovi porodice, rodbina, nazivi rodbinskih odnosa, uža i šira porodica.

Prijatelji - lični, porodični, predstavljanje.

Kuća (stan) - mesto, položaj, opis, delovi, stvari u kući.

Škola - učenik, nastavnik, drugi učenici, drugovi, učionica i stvari u njoj, školski pribor.

Ulica - objekti, saobraćaj, ljudi, opis puta od kuće do škole, mesta za igru, opasnosti, snalaženje na ulici.

Priroda - životinjski i biljni svet okoline; život prirode prema godišnjim dobima, čuvanje prirode. Nazivi drveća, voća, povrća, cveća iz neposredne blizine, domaće životinje.

Vreme i brojevi - iskazivanje prošlog, sadašnjeg i budućeg, tačno i orijentaciono vreme, naziv dana, meseci i godišnja doba, brojanje od 1 do 100.

Oblici:

Pitanja i odgovori - postavljanje pitanja upotrebom upitnih reči intonacijom.

Vežbe - postavljanja pitanja. Potvrdan i odričan govor u kraćoj i dužoj formi, intonacija pitanja i intonacija odgovora.

Pričanje - o doživljenom, konkretnom, slušanom, vidjenom.

Opisivanje - okoline i ljudi prema glavnim odrednicama: ko, šta, kada, kako, gde. Izražavanje punom rečenicom.

Dijalog - između učenika o poznatom, zajednički doživljenom.

Prepričavanje - kratkih pripovedanja, basni, bajki, ličnih doživljaja.

Razgovor o osnovnim značenjima jednostavnih i prema tematici narodnih poslovice, odgonetanje zagonetki, pevanje pesama.

Konstrukcije za normalan izgovor. Stalna pažnja usmerena na pravilan izgovor glasova, reči i oblika, intonaciju rečenice, red reči u rečenici, zamenu reči iz drugih jezika rečima iz maternjeg. Bogaćenje rečnika, imenovanje ljudi, stvari i pojava i sadašnjem, prošlom i budućem vremenu.

Literatura

Kratke, narodne umotvorine na romskom jeziku.

Prevedene pesme, recitacije i igre koje se uče u prvom razredu.

Sva tematika predviđena programom treba da se realizuje pomoću pogodnih slikovnica.

Udžbenici:

Romska pismenica

Tradicionalna romska književnost

Slikovnice

Radna sveska

Orijentacioni raspored godišnjeg fonda časova

(72 časa godišnje)

1. Rad na slikovnici (govorne vežbe) - 10

2. Rad na "Pismenici" - 38

3. Slobodno izražavanje - 10

- 4. Učenje pesama, priča igara... - 8
- 5. Učenje tradicionalnih pesama - 4
- 6. Sistematizacija - 2

Drugi razred

Operativni zadaci:

- da učenici usvoje predviđenu jezičku strukturu kao i 250 do 300 novih reči i izraza;
- da savladaju pravilan izgovor novih leksičkih jedinica kao i ostalih elemenata izgovora vezanih za nove morfološke kategorije;
- da učenici vode dijalog, da odgovaraju na postavljena pitanja i da sami postavljaju pitanja.

Kultura izražavanja

Tematika

Porodica: porodična kuća ili stan, prostorije, nameštaj, aparati za domaćinstvo, pribor, održavanje čistoće i stana okućnice, stana i prostorije, uloga pojedinih članova porodice u tome.

Škola: predmeti, ekskurzije, polugodišnji i godišnji raspust.

Neposredna okolina: dom kulture, bioskopska sala, pozorište, pošta, dom zdravlja, bolnica, robna kuća, muzej, itd. i njihova namena. Norme ponašanja na javnim mestima.

Priroda: reke, jezera, reljef neposredne okoline. Izlet u prirodu. Šetnja po parku.

Vreme: godina, mesec, dan, sat, minut, sekund.

Brojevi: od sto do hiljadu.

Materija iz jezika:

Pravilno izgovaranje glasova romskog jezika. Pravilno izgovaranje reči, grupa reči i rečenica; naglasak i intonacija.

Aspekte navedene u programu za I razred vežbati i u II razredu, te dopunjavati sadašnjim, prošlim i budućim glagolskim vremenom i raznim oblicima pomoćnih glagola.

Upoznavanje učenika sa ličnim zamenicama.

Usvajanje obaveštajnih, zapovednih i upitnih rečenica putem intonacije.

Govorne vežbe (govorne forme)

Kontinuirani rad na Slikovnici i Pismenici.

Usvajanje novog leksičkog materijala, nove forme iz upotrebe govornih vežbi iz prvog razreda.

Tražiti više odgovora na jedno pitanje.

Raditi na intonaciji.

Korišćenje dijaloga o svim temama.

Samostalno izražavanje na date teme, od 6 do 10 rečenica.

Literatura

Pisana književnost na romskom jeziku za ovaj uzrast (proza, poezija), tradicionalna i umetnička.

Prevodjenje na romski jezik potrebne literature (književnost) koju su deca učila u ovom razredu, naročito pesme, priče, dečije igre.

Udžbenici:

Pismenica

Tradicionalna književnost

Radne sveske

Čitanka

Orijentacioni raspored godišnjeg fonda časova

(72 časa godišnje)

1. Rad na slikovnici - 6
2. Rad na pismenici - 20
3. Govorne vežbe - 20
4. Jezičke vežbe - 10
5. Dečije igre - 4
6. Recitacije i priče - 6
7. Upoznavanje istorije romskog jezika - 4
8. Sistematizacija - 2

Način ostvarivanja programa

Ovaj nastavni plan za negovanje maternjeg romskog jezika pripremljen je za one učenike osnovnih škola, čiji je maternji jezik romski, a pohađaju odeljenja sa srpskim nastavnim jezikom ili jezikom drugih nacionalnih manjina. Zadaci obrazovanja iz maternjeg jezika su ovde, prirodno identični sa zadacima obrazovanja iz srpskog kao maternjeg jezika u nastavi, sa specifičnim karakteristikama romskog jezika. Zvanično pismo romskog jezika je latinično.

Metodološki postupci negovanja srpskog jezika kao maternjeg i romskog jezika bitnije se ne razlikuju od metoda koji se primenjuje u redovnoj nastavi u prvom i drugom razredu. Sadržaj u ovim razredima ostvaruje se na osnovu slikovnice i romske pismenice koje će omogućiti paralelno učenje romskog i srpskog latiničnog pisma.

Cilj programa rada je negovanje maternjeg jezika i osposobljavanje učenika da pišu, čitaju i pravilno govore maternji jezik.

Pored toga, cilj je da se učenici upoznaju sa osnovnim pravilima svog maternjeg jezika, da ih nauče i usvoje. Istovremeno treba da obogaćuju svoj rečnik, razvijaju osećaj prema lepom i da se upoznaju sa kulturom i istorijom Roma. Upravo zbog toga, cilj negovanja maternjeg jezika jeste osposobljavanje učenika, kojima je maternji jezik romski, a pohađaju školu na srpskom jeziku, da svoja znanja, misli i osećanja izražavaju (usmeno i pismeno) na romskom jeziku.

Program rada na negovanju maternjeg jezika u nekim segmentima prati program rada i srpskog jezika (gramatika, književnost, teorija). Sve sadržaje učiti komparativno na oba jezika.

Pripremni period

Pripremni period realizuje se na isti način kao i za učenje srpskog jezika u redovnoj nastavi. Obuhvata govorne vežbe i provere govornih sposobnosti. U ovom periodu sa prvim razredom treba raditi samo sa slikovnicama, a kada se započne sa učenjem grafije (latiničnog pisma) u predmetu srpski jezik početi sa učenjem romskog pisma. Slova učiti po istoj metodici kao i u redovnoj nastavi.

Ukazati na značaj romskog jezika (funkcija razvijanja svesti o nacionalnoj i multietničkoj pripadnosti romske zajednice).

Elementi kulture Roma

Upoznavanje elemenata kulture, istorije i tradicije Roma, u nižim razredima uglavnom se ostvaruje upoznavanjem i približavanjem dela tradicionalne književnosti. Učenici uče napamet pesme, pitalice, brojalice, poslovice. Igraju i pevaju.

Razvijanje sposobnosti govornog izražavanja

Sposobnost govora kod učenika treba dosledno razvijati od prvog do osmog razreda. U prvom razredu učenici govore o doživljajima, pričaju kraće priče, dogadjaje, razgovaraju o predmetima, slikama.

Ove vežbe govora primenjivati i u drugom razredu. Već od prvog razreda treba posvetiti posebnu pažnju prikladnom izgovoru glasova, intonaciji i obogaćivanju fonda reči.

U okviru tematskih jedinica navedenih u nastavnom planu obratiti pažnju na sastavljanje rečenica i pravilan izgovor glasova i reči. Na postavljena pitanja učenici treba da odgovaraju celim rečenicama. Treba sa učenicima uvežbavati lepo kazivanje i dramatizaciju tekstova.

ROMANI ČHIB E ELEMENTJENCA NACIONALNO KULTURAKE

Napomena

RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Napomena

RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Napomena

SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Napomena

NASTAVNI PLAN I PROGRAM HRVATSKOG JEZIKA SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Prvi razred

Cilj nastave hrvatskog jezika sa elementima nacionalne kulture u prvom razredu jeste da učenik potiče korištenje jezičnih kompetencija za organiziranje i proširivanje vlastitih znanja i izražavanja iskustava.

Operativni zadaci

- sluša kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prikupljajući informacije, bogateći znanja, maštu i rječnik
- navikavaju se uporabu književnog jezika u govoru
- upoznavanje i njegovanje hrvatske kulturne baštine
- razvijanje pravilnog usmenog izražavanja

Nastavni predmet *Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture* obuhvaća sljedeća nastavna područja:

1. Hrvatski jezik
2. Književnost
3. Jezičko izražavanje
4. Elementi nacionalne kulture

1. Hrvatski jezik

1.1. SLOVNICA

uočavanje riječi kao posebne cjeline, uočavanje rečenice kao cjeline; razlikovanje izjavne, upitne i usklične rečenice; razlikovanje jesne i niječne rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto značenje: uočava riječi suprotnog značenja.

1.2. PRAVOGOVOR

Pravilno izgovaranje i pisanje glasova č, ć, đ, h, ž; Uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uskličnika u rečenici. Uočavanje skupova ije i je.

2. Književnost

Razlikovanje osnovnih vrsta književnog izražavanja (stih i proza, pjesma i priča)

POEZIJA

Prepoznati pjesmu, stih kiticu.

PROZA

Prepoznati i imenovati priču, uočiti redoslijed glavnih događaja

LEKTIRA

Bauer, Veža, *Tri medvjeda i gitara*

Horvat-Vukelja, Željka, *Hrabrica*

Grim, J. I V., *Snjeguljica*

Čunčić-Bandov, J., *Zmaj do zmaja u igrama bez kraja*

Femenić, S., *Idi pa vidi*

Pilić, Sanja, *Kiša*

Marinović, M., *Jesen*

Femenić, S., *Nakrivio kapu žir*

Čunčić-Bandov, J., *Jesenko*

Radić, M., *Kruh*

Jakševac, S., *Priča o kruhu*

Čunčić-Bandov, J., *Jesenska šumska šala*

Bull, H. B., *Ptičji oproštaj*

Vršić, S., *Mjesec pričalo*

Kušec, M., *Najbolji dječak na svijetu*

Horvat-Vukelja, Ž., *Božićna želja*

Čunčić-Bandov, J., *Zvezdani razgovor*

Adamić, S., *Zima*

Adamić, S., *Snježne balerine*

Čunčić-Bandov, J., *Proljetni suncobran*

Zvrko, R., *Igrajmo se*

Skok, J., *Priča male ure*

Iveljić, N., *Mm...m*

Hovrat-Vukelja, Ž., *Balon*

Kovačević, M., *Stanovi*

Radić, I., *Šuma zimi*

Čunčić-Bandov, J., *Cvrčak i bubamara*

Balog, Lj., *Moja zvijezda*

Mihanović, A., *Hrvatska domovina*

Dovjak-Matković, B., *Neobične naočale*

Lupša, M., *Tko će Grgi ispričati bajku*

Škrinjarić, S., *Proljeće*

Sabadi, N., *Proljetne sličice*

Vitez, G., *Zelena škola*

Gavran, M., *Sestra*

Goleš, I., *Zašto puž nosi svoju kućicu*

Herceg, E., *Jaglaci*

Krtalić, M., *Što je ljubav*

Taritaš, M., *Abeceda*

Horvat-Vukelja, Ž., *Miško u cirkusu*

Španić, P., *Krpelj*

Kireta, S., *Šarena lica uskrasnih pisanica*

3. Jezično izražavanje

3.1. GOVORENJE

Jednostavno i jasno formuliranje iskaza; saopćavanje informacija, davanje jednostavnih objašnjenja i uputa; pričanje o događaju iz osobnog iskustva; izražavanje misli, ideja, osjećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja i svijeta mašte.

Recitiranje, govorenje po ulogama. Preoblikovanje i prenošenje sadržaja kraćih tekstova uz pomoć verbalnih i neverbalnih sredstava.

Izražavanje vlastitog utiska /mišljenja/ stava o pročitanoj.

3.2. ČITANJE

Upoznavanje sa hrvatskom književnošću mogu se učenici upoznavati na ćirilicnom pismu.

3.3. SLUŠANJE

Razumijevanje jednostavnih uputa i reagiranje na njih na odgovarajući način.

Slušanje kratkih tekstova različitih vrsta primjerene uzrastu, prikupljajući informacije, bogateći znanja i rječnik.

Uočavanje veze govora s neverbalnim oblicima komunikacije.

3.4. KOMUNIKACIJSKI POSTUPCI

Pričanje doživljaja, opisivanje

4. Elementi nacionalne kulture

Blagdani, običaji i značajni događaji iz života Hrvata.

Narodna književnost: bajke, priče, brzalice, zagonetke,...

Drugi razred

Cilj nastave hrvatskog jezika u drugom razredu jeste da učenik koristi osnovne tehnike čitanja i pisanja na latinici, kao i da potiče korištenje jezičnih kompetencija za organiziranje i proširivanje osobnih znanja i izražavanja iskustava.

Operativni zadaci

Po završetku prvog razreda učenik bi trebao da:

- čita kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prikupljajući informacije, bogateći znanja, maštu i rječnik
- priča o događaju poštivajući kronologiju
- priprema kraće priopćenje o zadanoj temi pomoću zajedničkog plana
- osposobe se za uočavanje i razumijevanje bitnog u tekstu (u cjelini i po dijelovima)
- navikavaju se uporabu književnog jezika u govoru i pisanju
- upoznavanje i njegovanje hrvatske kulturne baštine
- razvijanje pravilnog usmenog izražavanja

Nastavni predmet *Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture* obuhvaća sljedeća nastavna područja:

1. Hrvatski jezik
2. Književnost
3. Jezičko izražavanje
4. Elementi nacionalne kulture

1. Hrvatski jezik

1.1. SLOVNICA

Razlikovanje glasova i slova hrvatskog jezika; prepoznati, imenovati i razlikovati samoglasnike i suglasnike; uočavanje sloga kao artikulacione cjeline, vezujući ga za samoglasnik; razlikovanje izjavne, upitne i usklične rečenice; razlikovanje jesne i niječne rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto značenje; riječi suprotnog značenja; riječi koje označuju nešto umanjeno/uvećano.

Prepoznavanje i razlikovanje imenica (opće i vlastite), glagola i pridjeva (opisni; prepoznavanje) .

1.2. PRAVOPIS I PRAVOGOVOR

Uporaba velikog slova u imenima ulica, trgova, ustanova, poduzeća, udruga, blagdana. Pisanje niječnice ne i čestice li. Pisanje kratica. Rastavljanje riječi na slogove, spojnice; rastavljanje riječi na kraju retka. Uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uskličnika u rečenici. Uočavanje skupova ije i je. Pisanje brojeva riječima.

2. Književnost

Razlikovanje osnovnih vrsta književnog izražavanja (stih i proza, pjesma i priča).

Poznavanje jednostavnih književnojezičkih formi (bajka, basna, šaljiva priča, priča o životinjama, vic ili dosjetka, poslovice, zagonetka, razbrajalica).

2.1. KNJIŽEVNOTEORIJSKO NAZIVLJE

2.1.1. POEZIJA

2.1.2. PROZA

2.2. LEKTIRA

Književnost

Junaković, S., Dome, slatki dome

Prosenjak, B., Miš

Peroci, E., Maca papučarica

Anderson, H. K., Bajke

Horvat-Vukelja, Ž., Reumatični kišobran

Iveljić, N., Pronađeno blago

Videk, N., Pismo iz Zelengrada

Horvatić, D., Stanari u slonu

Kolumbić, T., Majčine ruke i kruh

Zidar-Bogadi, N., Domovina

Marks, A., Kako je Ana kupila kruh

Lambevaska, N., Voćni razgovor

Pašagić, B., Bježi, mišiću, bježi

Marinović, M., Dušni dan

Pokić, M., Sveti Nikola

Jakševac, S., Čudno mjesto neko

Katajev, V., Čarobni cvijet

Iveljić, N., Čudovište iz đlačkih torba

Zidar-Bogadi, N., Janina mačka

Vodanović, J., I ja imam pravo na igru

Peroci, E., Djeco, laku noć

Mudri, N., Dijete

Grim, J. I V., Zvezdani taliri

Zidar-Bogadi, N., Svi Ivanini prijatelji

Lovrić, M., Ružno pače

Rodari, Đ., Poziv na ples

Čunčić-Badov, J., Zimski san

Breht, B., Zima, ptice i djeca

Čunčić-Badov, J., Božićna želja

Polak, S., Veseli borić

Čunčić-Badov, J., Božićni ukras

Jušić-Seunik, Z., Sunce

Kišević, E., Moja mama

Vitez, G., Kako živi Antuntun

Lovrić, M., Putovanje plavog lonca

Jurica, B., Tonček i voda

Kolarić-Kišur, Z., Dva Franceka

Brlić-Mažuranić, I., Mali patuljak

Lupis, N., Dani karnevala

Pašagić, B., O mjesecu i zvijezdama

Krilić, Z., Vatrogasac

Balog, Z., Dimnjačar

Krilić, Z., Vicko

Kovačević, M., Riječ život

Krtalić, M., Što je ljubav

Kušec, M., Pozdrav

Župačić, A., Kad bi svi ljudi na svijetu

Belač, L., Moja želja

Lovrić, M., Pošla koka u dućan

Zidar-Bogadi, N., Proljeće se ne da naslikati

Parun, V., Jutro

Markoč, S., Nestašni medo

Videk, N., Pismo iz zelengrada

Sabadi, N., Tvrdoglava braća jajoglava

Čunčić-Bandov, J., Zaboravljivi zeko

Gete, J. V., Pjesma o šumi

Krilić, Z., Iznenadjenje za majčin dan

Pašagić, B., Uspavanka

Femenić, S., Plava priča

Čunčić-Bandov, J., Kišni razgovor

Vitez, G., Od čega su načinjene ljubice

Goleš, I., Zašto puž nosi svoju kućicu

Heuk, S., Priča o radoznom medvjediću

Krtalić, M., Baš u ovo proljeće

Femenić, S., Maslačak šalje djecu u svijet

Krklec, G., Praznik ljeta

Zidar-Bogadi, N., Pismo s mora

Izbor iz enciklopedija i časopisa za djecu

3. Jezično izražavanje

3.1. GOVORENJE

Pravilno intoniranje rečenice, govorenje primjerenom jačinom i tempom, sa odgovarajućim pauzama.

Izražavanje misli, ideja, osjećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja radeći iskustvo i maštu, na jednostavan i jasan način.

Napamet govorenje kratkih tekstova.

3.2. ČITANJE

Tečno čitanje latinice. Uočavanje naslova, podnaslova, imena autora i ulomaka.

Čitanje i razumijevanje nelinearnih elemente teksta (ilustracije, legende, tablice).

Pravilno intoniranje znaka interpunkcije pri čitanju.

Uočavanje nepoznatih riječi i pronaći objašnjenje.

3.3. PISANJE

Piše tiskanim i pisanim slovima na pismu hrvatskoga jezika.

Pravilna uporaba točke, upitnika, uskličnika, zareza (pri nabranju), dvije točke (pri nabranju) i oznaka navoda.

Pisanje kratkih tekstova različitih formi i namjena: prepričavanje sadržine teksta prema postavljenim pitanjima, prepričavanje kolektivnih doživljaja prema postavljenim pitanjima, pisanje kratkih tekstova na osnovu datih riječi/slike, pisanje kratkog teksta o pojavama/stvarima iz neposrednog okružia zasnovane na osnovu iskustva ili mašte.

3.4. KOMUNIKACIJSKI POSTUPCI

Pričanje doživljaja, opisivanje.

4. Elementi nacionalne kulture

Blagdani, običaji i značajni događaji iz života Hrvata.

Narodna književnost: bajke, priče, brzalice, zagonetke,...

BOSANSKI (BOŠNJAČKI) JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Prvi razred

Cilj i zadaci

Cilj nastave *bosanskog jezika sa elementima nacionalne kulture* jeste da učenik aktivira postojeća jezička znanja i iskustva kao osnove za sticanje novih znanja i novih iskustava.

Operativni zadaci učenika jesu da:

- sluša kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prepoznaje i usvaja informacije, bogateći znanja, maštu i rječnik;
- razvija naviku za upotrebu književnog jezika u govoru;
- razvija pravilno usmeno izražavanje;
- upoznaje i njeguje bošnjačku kulturnu baštinu.

Nastavni predmet *bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture* obuhvata sljedeća nastavna područja:

BOSANSKI JEZIK

KNJIŽEVNOST

JEZIČKO IZRAŽAVANJE

ELEMENTE NACIONALNE KULTURE

Bosanski jezik

Gramatika

Uočavanje riječi kao posebne (morfološke i semantičke) cjeline, uočavanje rečenice kao cjeline; razlikovanje izjavne, upitne i uzvične rečenice; razlikovanje potvrdne i odrične rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto ili blisko značenje (sinonimi); uočavanje riječi suprotnog značenja (antonimi).

Pravopis

Pravilno izgovaranje i pisanje glasova **h, r, č, ć, dž, đ**.

Uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uzvičnika u rečenici. Ovladavanje upotrebom skupova ije i je (ijekavski izgovor).

Književost

Razlikovanje osnovnih vrsta književnog izražavanja (stih i proza, pjesma i priča).

Poezija

Prepoznavanje pjesme, stiha, strofe.

Proza

Prepoznavanje i imenovanje priče, uočavanje redoslijeda glavnih događaja.

Lektira

Denisa Turković: *Bolnica za igračke*

Hadžem Hajdarević: *Bajramske cipele*

Nasiha Kapidžić Hadžić: *Sjećanje na grnčara*

Zehra Hubijar: *Zeko i djeca*

Omer Turković: *Hor hrčaka*

Ibrahim Kajan: *Igra žmurke*

Omer Turković: *Šumin šum*

Zehnija Bulić: *Čik*

Denisa Turković: *Mišja stvar*

Bela Džogović: *Maslačak*

Narodna priča: *Nasrudin i car*

Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak: *Narodno blago* (izbor iz bošnjačke narodne književnosti)

Mirsad Bećirbašić: *Imam učiteljicu za čistu peticu*

Azra Aličić: *Kiša ili dažd*

Alija Dubočanin: *Šarko*

Bela Džogović: *Šeftelija*

Nasiha Kapidžić Hadžić: *Breze na sletu*

Halil Kadrić: *Prije prvog školskog sata* (igrokaz)

Zejćir Hasić: *999 dukata* (dramatizacija šaljive narodne priče)

Jezičko izražavanje

Govor

Jednostavno i jasno formulisanje iskaza; saopštavanje informacija, davanje jednostavnih objašnjenja i uputstava; pričanje o događaju iz sopstvenog iskustva; izražavanje misli, ideja, osjećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja i svijeta mašte.

Recitovanje, govorenje po ulogama. Prepričavanje sadržaja kraćih tekstova uz pomoć verbalnih i neverbalnih sredstava (mimika, gestikulacija).

Izražavanje vlastitog utiska (mišljenja) stava o pročitanoj.

Čitanje

Osnovno pismo bosanskog jezika je latinica. U prvom razredu učenici će bošnjačku književnost i njen jezik upoznavati na ćirilicom pismu, s obzirom na to da će kroz nastavu srpskog jezika učiti ćirilicu.

Slušanje

Razumijevanje jednostavnih uputstava i reagovanje na njih na odgovarajući način.

Slušanje kratkih tekstova različitih vrsta primjerenih uzrastu, uočavanje i isticanje informacije koju oni nose, uočavanje, isticanje i usvajanje novih riječi, pojmova i pojava.

Uočavanje veze govora s neverbalnim oblicima komunikacije (gestikulacija, mimika, pokret).

Komunikacijski postupci

Pričanje doživljaja, opisivanje, razgovor.

Elementi nacionalne kulture

Upoznavanje sa običajima, praznicima i značajnim događajima iz života Bošnjaka.

Narodna književnost: bajke, priče, brzalice, zagonetke...

Drugi razred

Cilj i zadaci

Cilj nastave bosanskog jezika u drugom razredu jeste da učenik koristi osnovne tehnike čitanja i pisanja na latinici, kao i da aktivira postojeća jezička znanja i iskustva kao osnove za sticanje novih znanja i novih iskustava.

Operativni zadaci

U toku drugog razreda učenik treba da:

- čita kratke tekstove različitih vrsta primjerene uzrastu, prepoznaje i usvaja informacije, bogateći znanje, maštu i rječnik,
- priča o zbivanjima po redoslijedu događanja,
- priprema kraća saopštenja na zadatu temu na osnovu zajedničkog plana,
- osposobljava se za uočavanje i razumijevanje bitnog u tekstu (u cjelini i po dijelovima),
- navikava se da upotrebljava književni jezik u govoru i pisanju,
- proširuje znanja o sopstvenoj kulturnoj baštini, uči se da poštuje i njeguje bošnjačku kulturnu baštinu.

Nastavni predmet *bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture* obuhvata sljedeća nastavna područja:

BOSANSKI JEZIK

KNJIŽEVNOST

JEZIČKA KULTURA

ELEMENTE NACIONALNE KULTURE.

Bosanski jezik

Gramatika

Razlikovanje glasova i slova i uočavanje relacije glas - slovo; prepoznavanje, imenovanje i razlikovanje samoglasnika i suglasnika; uočavanje sloga kao artikulacione cjeline, uz vezivanje za samoglasnik; razlikovanje izjavne, upitne i uzvične rečenice; razlikovanje potvrdne i odrične rečenice; uočavanje da neke riječi imaju isto ili blisko značenje (sinonimi), a neke riječi suprotno značenje (antonimi).

Prepoznavanje i razlikovanje imenica (zajedničke i vlastite), zamjenica (lične) glagola i pridjeva (opisni; prepoznavanje).

Pravopis

Upotreba velikog slova na početku rečenice, u pisanju vlastitih imena, ulica, trgova, ustanova, preduzeća, udruženja, geografskih pojmova, praznika i dr. Pisanje negacije **ne** i rječece **li**. Pisanje skraćenica, dijeljenje riječi na slogove i prenošenje u novi red; uočavanje mjesta i funkcije upitnika i uzvičnika u rečenici. Uočavanje skupova **ije** i **je**. Pisanje brojeva riječima.

Književnost

Razlikovanje osnovnih vrsta književnog izražavanja (stih i proza, pjesma i priča).

Upoznavanje sa jednostavnim književnim formama (bajka, basna, šaljiva priča, priča o životinjama, vic ili dosjetka, poslovice, zagonetka, brzalica i razbrajalica).

Upoznavanje sa dramom (na nivou prepoznavanja).

KNJIŽEVNOTEORIJSKI POJMOVI

POEZIJA

PROZA

DRAMA

Lektira

Ahmet Hromadžić: *Dječak i ptica*

Ferida Duraković: *Mikijeva abeceda i Amilina abeceda*

Nasiha Kapidžić Hadžić: *Vezeni most* (odlomci)

Zehnija Bulić: *Zima*

Omer Turković: *Ko to svira*

Nasiha Kapidžić Hadžić: *Mišja ljubav*

Bela Džogović: *Imena stara*

Narodna basna: *Koza i pastir*

Narodna priča: *Golub i pčela*

Narodna pjesma: *Nahod Huso i Nahod Radovan* (odlomak iz epske pjesme)

Šukrija Pandžo: *Prisluškivanje*

Mirsad Bećirbašić: *Škola baleta*

Narodna priča: *Nadmudrio Hodža razbojnika*

Nura Bazdulj Hubijar: *Duša i cvijet*

Selma Ferović: *Bajka o Konjiću Grbiću* (igrokaz)

Zejćir Hasić: *Đerzelez Alija spašava carevu šćer*

Mirsad Bećirbašić: *Bajka o Ijljanu*

Nasiha Kapidžić Hadžić: *Cvijeće*

Fikreta Kenović Salihović: *Sutra stiže pahuljica jato*

Denisa Turković: *Susedov orah*

Denisa Turković: *Drugarstvo*

Halil Kadrić: *Prije prvog školskog sata* (igrokaz)

Jezičko izražavanje

Govor

Pravilno intoniranje rečenice, govorenje primjerenom jačinom i tempom, sa odgovarajućim pauzama.

Izražavanje misli, ideja, osjećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja na jednostavan i jasan način, uz korišćenje iskustva i mašte.

Govorenje kratkih tekstova napamet.

Čitanje

Tečno čitanje latinice. Uočavanje naslova, podnaslova, imena autora i odlomaka.

Čitanje i razumijevanje nelinearnih elemenata teksta (ilustracije, legende, tablice).

Pravilno intoniranje znaka interpunkcije pri čitanju.

Uočavanje nepoznatih riječi i pronalaženje objašnjenja.

Pisanje

Pisanje štampanim i pisanim slovima na latinici koja se koristi u bosanskom jeziku.

Pravilna upotreba tačke, upitnika, uzvičnika, zareza, dvije tačke i navodnika.

Pisanje kratkih tekstova različitih formi i namjena: prepričavanje sadržine teksta prema postavljenim pitanjima, prepričavanje kolektivnih doživljaja prema postavljenim pitanjima, pisanje kratkih tekstova na osnovu datih riječi/slika, pisanje kratkog teksta o pojavama/stvarima iz neposrednog okruženja, zasnovanim na iskustvu ili mašti.

Komunikacijski postupci

Pričanje doživljaja, opisivanje.

Elementi nacionalne kulture

Upoznavanje sa običajima, praznicima i značajnim događajima iz života Bošnjaka.

Narodna književnost: bajke, priče, brzalice, zagonetke...

Način ostvarivanja programa

Osnove čitanja i pisanja

Priprema za početno čitanje i pisanje. - Trajanje pripreme za početno čitanje i pisanje zavisi od rezultata ispitivanja predznanja učenika, odnosno od sastava odjeljenja. Polazeći od tih rezultata, u svakom odjeljenju organizuju se posebne vježbe za grupe učenika i pojedince radi ujednačavanja predznanja i pripreme učenika za uspješno prelaženje na učenje čitanja i pisanja. Učenicima koji znaju da čitaju i pišu treba davati diferencirane zadatke u skladu s njihovim mogućnostima.

U pripremnom periodu za čitanje i pisanje treba organizovati vježbanja:

- vježbe u posmatranju (upoznavati život i rad u školi),
- vježbe u slušanju (pričati i razgovarati, govoriti i slušati sagovornika),
- razvijanje kulture usmenog izražavanja,
- formiranje i usavršavanje kulture praktičnog komuniciranja,
- usvajanje i razvijanje pojmova rečenica, riječ i glas,
- analitičko-sintetičko vježbanje,

- leksička i sintetička vježbanja,
- vježbe artikulacije,
- motoričke vježbe.

Sve te vježbe, kao i one koje su namijenjene savladavanju osnovnih pojmova o jeziku, organizuju se neprekidno, kako u pripremnom periodu tako i u procesu učenja morfoloških osnova - glasova i sloga i njihovog povezivanja u riječi i rečenice.

Početno čitanje i pisanje

Čitanje. - Na osnovu rezultata prethodnog ispitivanja znanja i umijanja djece iz oblasti čitanja i pisanja, kao i konkretnih uslova rada, nastavnik se opredjeljuje za uporedni, odvojeni ili kombinovani raspored čitanja i pisanja.

Prema rezultatima poznavanja slova, čitanja i pisanja i prema individualnom napredovanju učenika u odjeljenju, nastavu početnog čitanja i pisanja treba izvoditi na više nivoa, uz primjenu principa individualizacije, bez obzira na postupak za koji se opredijelio učitelj.

Pisanje. - Razvijati vještinu pisanja slobodnim crtanjem i crtanjem zadatih elemenata. Pisanje se uči: prepisivanjem, diktatom, odgovaranjem na pitanja, dopunjavanjem rečenica, sastavljanjem priče na osnovu slika, zajedničkim prepisivanjem i prvim oblicima samostalnog pismenog izražavanja.

Usvajanje štampanih i pisanih slova načelno se ostvaruje krajem prvog polugodišta.

Usavršavanje čitanja i pisanja

Nakon usvajanja osnovne pismenosti, čitanje i pisanje se uvježbavaju i usavršavaju tokom drugog polugodišta do stepena automatizovanih radnji.

Neophodno je primjereno i podsticajno vrednovanje rukopisa svakog učenika ponaosob, a naročito prilikom pregledanja domaćih pismenih zadataka. Povremeno organizovati posebne časove za lijepo pisanje.

Jezik (gramatika i pravopis)

U nastavi jezika učenici se osposobljuju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju bošnjačkim jezičkim standardom. U okviru vježbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja, učenici zapažaju jezičke pojave bez njihovog imenovanja.

Postupnost se obezbjeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija stepena obrade naznačena je opisno formulisanim zahtjevima: zapažanje, uočavanje, usvajanje, pojam, prepoznavanje i dr.

Selektivnost se ostvaruje izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacija o njima. Takvim pristupom jezičkoj građi u programu, nastavnici se usmjeravaju da tumačenje gramatičkih kategorija zasnivaju na njihovoj funkciji koju su učenici u prethodnom razredu uočili i njome ovladali u jezičkoj praksi.

Postupnost i selektivnost u programu gramatike najbolje se uočavaju na sadržajima sintakse i morfologije od prvog do osmog razreda. Isti principi su dosljedno sprovedeni i u ostalim oblastima jezika.

Elementarne informacije iz morfologije počinju se učenicima davati od početka i postupno se iz razreda u razred proširuju i produbljuju. Od samog početka učenike treba navikavati da uočavaju osnovne morfološke kategorije.

Programske sadržaje iz akcentologije ne treba obrađivati kao posebne nastavne jedinice, a stalnim vježbanjem učenike treba navikavati da čuju i izgovaraju pravilno akcentovane riječi.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vježbanja, raznovrsno i u različitim oblicima pismenih vježbi.

Pored toga učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisnim rječnikom.

U nastavi gramatike treba primjenjivati postupke:

- podsticanje svjesne aktivnosti i misaonog osamostaljivanja učenika;
- suzbijanje misaone inercije i učeničkih imitatorskih sklonosti;
- zasnivanje težišta nastave na suštinskim vrijednostima;
- uvažavanje situacione uslovljenosti jezičkih pojava;
- otkrivanje stilske funkcije, odnosno izražajnosti jezičkih pojava;
- sistematska i osmišljena vježbanja u govoru i pisanju;
- njegovanje primjerenog znanja i umijanja;
- korišćenje prikladnih ilustracija određenih jezičkih pojava.

U nastavi jezika nužno je promatrati jezičke pojave u životnim jezičkim okolnostima koje su uslovile njihovo značenje. Učenike treba uputiti na pogodne tekstove i govorne situacije u kojima se određena jezička pojava prirodno javlja i ispoljava. Tekstovi bi trebalo da budu poznati učenicima, treba ih pročitati i o njima razgovarati sa učenicima.

Nužno je da nastavnik uvijek ima na umu presudnu ulogu vježbanja, tj. da nastavno gradivo nije usvojeno dok se dobro ne uvježba.

Metodika nastave jezika upućuje da u nastavi maternjeg jezika treba što prije prevazići nivoe prepoznavanja i reprodukcije, a strpljivo i uporno njegovati više oblike znanja i umijanja - primjenjivost stvaralaštva u nastojanjima da se u nastavnoj praksi udovolji takvim zahtjevima.

Preporučljivo je u svakoj pogodnoj prilici znanje iz gramatike staviti u funkciju tumačenja teksta, čime se ono uzdiže od prepoznavanja i reprodukcije na nivo umijanja i praktične primjene.

Učenike kontinuirano treba podsticati da svoja znanja o jeziku povezuju sa komunikativnim jezikom. Jedan od izrazito funkcionalnih postupaka u nastavi gramatike jesu vježbanja zasnovana na korišćenju primjera iz neposredne govorne prakse, što nastavu u gramatici približava životnim potrebama u kojima se primjenjeni jezik pojavljuje kao svestrano motivisana ljudska aktivnost.

Situacije u kojima se ispoljavaju određene jezičke pojave može i sam nastavnik da postavlja učenicima, da ih spretno podsjeća na njihovo iskustvo, a oni će kazivati ili pisati kako u izazovnim prilikama govorno reaguju.

Obrada novih nastavnih jedinica podrazumijeva primjenu sljedećih metodičkih radnji:

- korišćenje pogodnog polaznog teksta na kome se uviđa i objašnjava odgovarajuća jezička pojava;
- korišćenje iskaza govornih situacija;
- podsticanje učenika da polazni tekst dožive i shvate u cjelini i u pojedinostima;
- utvrđivanje i obnavljanje znanja o poznatim jezičkim pojavama i pojmovima koji neposredno doprinose boljem i lakšem shvatanju novog gradiva;
- upućivanje učenika da u tekstu uočavaju primjere jezičke pojave koja je predmet spoznaje;

- spoznaja bitnih svojstava jezičke pojave;
- sagledavanje jezičkih činjenica sa raznih stanovišta;
- ilustriranje i grafičko predstavljanje jezičkih pojava i njihovih odnosa;
- definisanje jezičkog pojma;
- prepoznavanje, objašnjavanje i primjena naučenog gradiva u novim okolnostima;
- utvrđivanje, obnavljanje i primjena stečenih znanja i umijenja;

Navedene metodičke radnje međusobno se dopunjuju i prožimaju, a ostvaruju se sukcesivno i sinhronizovano.

Književnost

Uvođenje najmlađih učenika u svijet književnosti predstavlja izuzetno odgovoran nastavni zadatak. Upravo na ovom stepenu školovanja stiču se osnovna i ne malo značajna znanja, umijenja i navike od kojih će u dobroj mjeri zavisiti ne samo učenička književna kultura već i njegova opšta kultura, na kojoj se temelji ukupno obrazovanje svakog školovanog čovjeka.

Lektira

Jedna od značajnih novina u programiranju nastave književnosti jeste u tome što svi tekstovi predviđeni za čitanje i tumačenje imaju u osnovi isti nastavni tretman.

Tekstovi iz lektire predstavljaju programsku okosnicu. Učitelj ima načelnu mogućnost da ponuđene tekstove prilagođava nastavnim potrebama u svom razredu.

Čitanje i tumačenje teksta

Čitanje teksta na mlađem uzrasnom nivou ima sva obilježja prvog i temeljnog ovladavanja ovom vještinom kao znanjem, naročito u prvom razredu. Posebno je važno da učenici postupno i funkcionalno usvajaju valjano čitanje naglas koje u sebi sadrži neke od važnih činilaca logičnog čitanja i koje će prirodno težiti sve većoj izražajnosti tokom drugog razreda.

Tumačenje teksta u mlađim razredima predstavlja izuzetno složen i delikatan programski zahtjev. Tekst je temeljni programski sadržaj koji ima vodeću i integracionu nastavnu ulogu, jer oko sebe okuplja i grupiše odgovarajuće sadržaje i iz ostalih predmetnih područja.

U prvom razredu tumačenje teksta ima izrazita obilježja spontanog i slobodnog razgovora sa učenicima o relevantnim pojedinostima - prostornim, vremenskim, akcionim - u cilju provjere razumijevanja pročitano.

U drugom razredu pristup tumačenju teksta skoro je u svemu isti kao i u prethodnom razredu, samo što su zahtjevi, po prirodi stvari, nešto uvećani, a programski sadržaji adekvatno dopunjeni.

Jezička kultura

Jedna od primarnih metodičkih obaveza je rad na bogaćenju učeničke jezičke kulture. Neophodna je pravilna artikulacija svih glasova i grafički uzorna upotreba pisma, navikavanje na književni i standardni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje. Takođe je neophodna primjena pravopisnih pravila i bogaćenje učeničkog rječnika.

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja u mlađim razredima predstavljaju temeljne programske sadržaje za sticanje, usavršavanje i unapređivanje valjane i pouzdane jezičke kulture najmlađeg učenika.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičkog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. Potrebno je da se zna koje će sadržaje učenik prepričavati.

Pričanje u odnosu na prepričavanje jeste složeniji oblik jezičkog izražavanja učenika, jer je prepričavanje reprodukovanje pročitano, a pričanje predstavlja poseban vid stvaralaštva koji se oslanja na ono što je učenik doživio ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti. Zato pričanje traži poseban intelektualni napor i jezičku izgrađenost što učenika svestrano angažuje.

Opisivanje jeste najsloženiji oblik jezičkog izražavanja na nivou najmlađih razreda. Ono je manje ili više zastupljeno u svakodnevnom govoru, jer je neophodno za jasno predstavljanje suštinskih odnosa između predmeta, bića i drugih pojmova i pojava u svakoj životnoj situaciji. Dok je za prepričavanje osnova određeni sadržaj, za pričanje je podsticaj neko događanje, doživljaj, dotle za opisivanje nisu neophodne neke posebne okolnosti, već se i njemu pribjegava kad god se dođe u dodir sa pojavama koje u svakodnevnom jezičkom komuniciranju mogu skrenuti pažnju na sebe.

Usmena i pismena vježbanja, kako im i sam naziv kaže, zamišljena su kao dopuna osnovnih oblika jezičkog izražavanja, počev od najjednostavnijih preko složenijih, do najsloženijih. Svaka od programiranih vježbi planira se i ostvaruje u onom nastavnom kontekstu u kome se javlja potreba za funkcionalnim usvajanjem date jezičke pojave ili utvrđivanja, obnavljanja ili sistematizovanja znanja i primjene tih znanja u konkretnoj jezičkoj situaciji.

Prirodno je da s planskim ostvarivanjem programskih sadržaja iz jezičke kulture otpočne tek u drugom polugodištu prvog razreda. Međutim, jasno je da se mnogi od njih simultano ostvaruju već u periodu priprema za čitanje i pisanje, kao i u periodu učenja i usvajanja osnove pismenosti. Bez potrebne jezičke razvijenosti ne može se uspostaviti neophodna govorna komunikacija prijeko potrebna za usvajanje pojmova glas i slovo. Kasnije ona postaje osnova za ostvarivanje nastavnih sadržaja iz svih ostalih područja ovog predmeta, ali se istovremeno i sama širi i produbljuje do nivoa jasnog, pravilnog, sadržajno i stilski primjerenog jezičkog sporazumijevanja u usmenoj i pismenoj formi. Time jezička kultura u najvećoj mjeri doprinosi jedinstvu, cjelovitosti nastave bosanskog jezika i čini da se ona realizuje u funkcionalnom povezivanju naizgled različitih programskih sadržaja, koji se najbolje ostvaruju upravo u takvoj metodičkoj sprezi.

BUNJEVAČKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

Prvi razred

Cilj nastave bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture je da putem usmenog izražavanja bogate, usavršavaju i neguju specifičnosti bunjevačkog govora; da upoznaju tekovine nacionalne kulture Bunjevaca.

Operativni zadaci

- Upoznavanje i negovanje tekovina bunjevačke nacionalne kulture, običaja i tradicije;
- Sistematsko bogaćenje rečnika bunjevačkog govora novim rečima i izrazima;
- Upoznavanje književnih pojmova;
- Osposobljavanje učenika da uspešno primenjuju bunjevački govor u različitim komunikacijskim situacijama;
- Razvijanje sposobnosti učenika da svoja znanja, misli i osećanja izražavaju (usmeno) bunjevačkim govorom;
- Upoznavanjem bunjevačke narodne i umetničke književnosti.

1. Bunjevački govor (10 časova)

- Shvatanje značaja, vrednosti i specifičnosti bunjevačkog govora;
- Slušanje tekstova različitih vrsta primerenih uzrastu;
- Osposobljavanje učenika da samostalno izražavaju misli, osećanja i stavove o raznim temama;
- Uočavanje rečenice kao celine;
- Razlikovanje izjavne, upitne i uzvične rečenice;
- Razlikovanje potvrdne i odrične rečenice;
- Uočavanje reči suprotnog značenja.

2. Književnost (25 časova)

Lektira

- Taši, taši (narodna pesma)
- A - BE - CE (narodna pesma)
- Jedan, dva, tri (narodna pesma)
- Sidi dida (narodna pesma)
- Lisica i jež (narodna pripovetka)
- Mliko (Bunjevačka i šokačka čitanka, 1939)
- Moja majčica (Bunjevačka i šokačka čitanka, 1939)
- Naša kuća (Bunjevačka i šokačka čitanka, 1939)
- Za astalom (Bunjevačka i šokačka čitanka, 1939)
- Jutro (Lj. Lotić, Bukvar za bunjevačke i šokačke osnovne škole i za nepismene, 1919)
- Dida i ripa (narodna pripovetka)
- Materice (narodna pesma)
- Oce (narodna pesma)
- Gabrijela Diklić: Sićanje na Uskrs
- Nikola Kujundžić: Pisma kasinska
- Narodne umotvorine: poslovice, zagonetke
- Hans K. Andersen: Bajke

3. Kultura izražavanja (20 časova)

Usmeno izražavanje

- Prepričavanje kraćih tekstova;

- Pričanje o događajima i doživljajima iz svog života;
- Opisivanje ljudi, predmeta, omiljenih igračaka, biljaka i životinja;
- Recitovanje naučenih tekstova, izražavanje po ulogama;
- Izražavanje sopstvenog utiska o pročitanoj;
- Usmeno obraćanje nepoznatim i odraslim osobama, upotreba "Vi" iz poštovanja i učtivosti.

Napomena: U prvom razredu nastave bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture nije zastupljeno pismeno izražavanje jer bunjevački naraštaj pohađa nastavu na srpskom jeziku i prvo usvaja ćirilčno pismo. Nakon obrade latiničnog pisma u drugom razredu počinje se sa pismenim izražavanjem.

4. Elementi nacionalne kulture (17 časova)

- Praznici, narodni običaji (Korizma, Uskrs, Dužijanica, Kraljice, zimski običaji, Materice, Oce, Božić), značajni događaji iz života Bunjevaca i nacionalni praznici;
- Učenje narodnih igara i upoznavanje bunjevačkih narodnih instrumenata;
- Upoznavanje bunjevačke narodne nošnje;
- Elementi tradicionalne narodne kuhinje;
- Upoznavanje elemenata folklornog enterijera;
- Upoznavanje starih zanata (papučarskog, korparskog, tradicionalnog tkanja i veza, grnčarskog);
- Domaća radinost;
- Upoznavanje sa tradicijom izrade predmeta od slame kod Bunjevaca.

Drugi razred

Cilj nastave bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture jeste negovanje usmenog i pisanog bunjevačkog govora kao i negovanje tekovina nacionalne kulture Bunjevaca, običaja i tradicije.

Operativni zadaci

- Razvijanje usmenog i pismenog izražavanja;
- Čitanje kraćih tekstova pisanih latinicom primerenih uzrastu;
- Bogaćenje i usavršavanje rečnika bunjevačkog govora;
- Pričanje o događaju hronološkim redom;
- Osposobljavanje za uočavanje bitnog u tekstu;
- Motivisanje, podsticanje i usmeravanje na čitanje lektire;
- Upoznavanje i negovanje kulturne baštine Bunjevaca.

1. Bunjevački govor (10 časova)

- Shvatanje rečenice kao obaveštenja, pitanja i zapovesti;

- Razlikovanje potvrdne i odrične rečenice;
- Uočavanje reči istog i suprotnog značenja;
- Uočavanje reči koje označavaju nešto umanjeno/uvećano;
- Prepoznavanje i značenje imenica (zajedničke i vlastite), glagola i prideva;
- Prepoznavanje glavnih delova rečenice;
- Uočavanje porekla, izgovora i pisanje slova i, ritma i karakteristične intonacije bunjevačkog govora;
- Upotreba velikog slova, tačke, zareza, uzvičnika i upitnika u rečenici.

2. Književnost (25 časova)

Lektira

- Naša škula (Lj. Lotić, Bukvar za bunjevačke i šokačke osnovne škole i za nepismene, 1919)
- Bratu i sestri (kraljička narodna pesma)
- Kada idu po kiši (Koledarska narodna pesma)
- Oj, Ivane (Korizmena narodna pesma)
- Nezafalan sin (narodna pripovetka)
- Nikola se na raj naslonio (narodna pesma)
- Staniša Neorčić: Čestitka
- Hans K. Andersen: Princeza na zrnu graška
- Suzana K. Ostojić: Njuškinca
- Sveti Nikola-Mikulaš (tekst iz Čitanke u pripremi)
- Materice (tekst iz Čitanke u pripremi)
- Oce (tekst iz Čitanke u pripremi)
- Nikola Kujundžić: Prva pisma (Kolo igra tamburica svira)
- Dužijanica (tekst iz Čitanke u pripremi)
- Gabrijela Diklić: Put do novog kruva
- Kata Prčić: Savit rodu mome.

3. Kultura izražavanja (20 časova)

Usmeno izražavanje

- Prepričavanje sadržaja pročitanih tekstova, pozorišnih predstava, radio i televizijskih emisija za decu;
- Pričanje o događajima i doživljajima - individualno i po zajedničkom planu;

- Izražavanje misli, ideja, osećanja i stavova o raznim temama iz neposrednog okruženja;
- Recitovanje napamet naučenih kratkih tekstova;
- Negovanje kulture slušanja sagovornika.

Pismeno izražavanje

- Prepisivanje rečenica i kraćih odlomaka, proveravanje i vrednovanje urednosti i jasnosti pisanja;
- Pismeno prepričavanje sadržine teksta prema postavljenim pitanjima;
- Pisanje kraćih sastava na osnovu datih reči/slika;
- Diktat sa dopunjavanjem;
- Pisanje čestitki i kraćih pisama.

4. Elementi nacionalne kulture (17 časova)

- Praznici, narodni običaji (Korizma, Uskrs, Dužijanica, Kraljice, zimski običaji, Materice, Oce, Božić), značajni događaji iz života Bunjevaca i nacionalni praznici;
- Učenje narodnih igara i upoznavanje bunjevačkih narodnih instrumenata;
- Upoznavanje bunjevačke narodne nošnje;
- Elementi tradicionalne narodne kuhinje;
- Upoznavanje elemenata folklornog enterijera;
- Upoznavanje starih zanata (papučarskog, korparskog, tradicionalnog tkanja i veza, grnčarskog);
- Domaća radinost;
- Upoznavanje sa tradicijom izrade predmeta od slame kod Bunjevaca.

Način ostvarivanja programa u prvom i drugom razredu osnovne škole

Učenje bunjevačkog govora sa elementima nacionalne kulture u prvom i drugom razredu treba da se odvija kroz igru i da detetu predstavlja zadovoljstvo a ne obavezu jer su deca na ovom uzrastu sposobna da verno reprodukuju ono što čuju.

Imaginativne i dramske sposobnosti kao i mogućnost učenja kroz igru olakšavaju im memorisanje i prirodno usvajanje znanja.

U trećem i četvrtom razredu težište rada se prenosi na učenika: on aktivno učestvuje u radu, postaje subjekat nastave, a svojim zalaganjem i radom treba da stiče, usvaja i razvija znanje i usvojeno znanje primenjuje u komunikaciji.

Nastavnik planira, vodi i organizuje nastavni proces (odabira sadržinu rada, nastavne metode, oblike rada, tipove i broj vežbi), koordinira rad učenika da bi se što uspešnije ostvarili postavljeni zadaci.

Nastava mora biti postavljena takva da se svakom učeniku omoguće što češće verbalne aktivnosti, jer se samo na taj način može produktivno ovladati govorom.

U realizaciji ovih zadataka nastavnik treba maksimalno da motiviše učenike koristeći odgovarajuće audio-vizuelna nastavna sredstva, kompakt diskove i kasete, ilustracije, film, slike, fotografije, slojevite folije, TV emisije.

Nastavnik mora podsticati učenike da se i oni angažuju na prikupljanju nastavnih sredstava vezanih za temu koja se obrađuje (razglednice, slikovnice).

Upoznavanje elemenata nacionalne kulture Bunjevaca uglavnom se ostvaruje upoznavanjem i približavanjem dela tradicionalne književnosti, običaja i tradicije. Pri obradi elemenata nacionalne kulture treba poštovati princip postupnosti kako bi se učenicima olakšalo usvajanje znanja i informacija. Teme su iste u sva četiri razreda s tim da se obim gradiva povećava iz razreda u razred.

Neophodno je da nastavnik uvek ima na umu presudnu ulogu sistematskog vežbanja (usmenog i pismenog), odnosno da nastavno gradivo nije usvojeno dok se prethodno ne uvežba. Takođe, posebnu pažnju treba posvetiti razvijanju kreativnosti učenika u sticanju znanja, razvijanju istraživačkih i stvaralačkih sposobnosti učenika, kritičkog mišljenja i umetničkog ukusa. Pri tome je od posebne važnosti da se svako angažovanje učenika ponaosob osmišljeno i dobronamerno vrednuje.

Neophodna je i korelacija ovog predmeta sa svim ostalim predmetima jer omogućava ostvarivanje veoma uspešnih rezultata rada.

Pored preporučene literature nastavnik sam bira literaturu kojom će pre svega da ispuni ciljeve i zadatke predviđene ovim programom.

PREPORUČENA LITERATURA

1. Ambrozije Šarčević: Tolmač izvornih književnih zemljopisnih jugoslavenskih riči na korist prijatelja bunjevačko-šokačke književnosti (1870)
2. Marko Peić, Grgo Bačlija: Rečnik bačkih Bunjevaca (1990)
3. Ambrozije Šarčević: Zbirka mudrih i poučnih izrekah na korist bunjevačkog puka (1869)
4. Mijo Mandić: Nebesko janješce ili molitvenik za bunjevački i šokački naraštaj (1885)
5. Neven, zabavno poučni misečnik od 1884. do 1914.
6. Danica, bunjevačko-šokački kalendar od 1884. do 1946.
7. Jovan Erdeljanović: Poreklo Bunjevaca (1930)
8. Milivoje V. Knežević: O Bunjercima (I deo-1927, II deo-1930)
9. Mara Đorđević-Malagurski: Stara bunjevačka narodna nošnja i vez (1940)
10. Mijo Mandić: Prirodopis, prirodoslovlje i slovnica za bunjevački i šokačku dicu (1880)
11. Ivan Mihalović: Početnica za katoličke pučke učione (1889)
12. Ljubomir Lotić: Bukvar za bunjevačke i šokačke osnovne škole i za nepismene (1919)
13. Bunjevačka i šokačka čitanka za I, II, III razred osnovnih škola (1939)
14. Milivoje V. Knežević: Bunjevačka narodna čitanka (1931)
15. Lazar Malagurski: Pisme i igre u narodnim običajima bačkih Bunjevaca (1997)

16. Mr. M. Stevanović: Metodički priručnik za nastavu srpskohrvatskog jezika i književnosti u osnovnoj školi (1982)
17. Prof. dr V. Cvetanović: Samostalni stvaralački rad u nastavi srpskog jezika (1996)
18. I. Ivić, A. Pešikan, S. Antić: Aktivno učenje 2 (2001)
19. Mirjana Savanov, Nevenka Bašić Palković: Bunjevačka čitanka (u pripremi)
20. Mr. Suzana Kujundžić Ostojić, Jadranka Tikvicki: Gramatički priručnik govora Bunjevaca sa pravopisom (u pripremi)
21. www.bunjevci.org.yu

ŠAH

Cilj i zadaci

Cilj nastave šaha u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja jeste da se svim učenicima i učenicama koji se opredele za ovaj program izborne nastave, bez obzira na rasnu, versku ili nacionalnu pripadnost, bilo koji hendikep, razvojne poteškoće ili neki drugi vid posebnih potreba i/ili ličnih obeležja, pruži prilika da ovladaju osnovnim zakonitostima i principima šahovske igre radi formiranja njihovih radnih navika, savesnosti, istrajnosti, upornosti, urednosti, radoznalosti, kreativnosti, originalnosti i spremnosti na saradnju uz uvažavanje tuđeg mišljenja i načela lepog ponašanja, a naročito da kod učenika i učenica izgradi kulturu rada, da se rad obavlja u određeno vreme u predviđenom radnom prostoru, kao i da se razvija svesna potreba da se započeti posao dovrši do kraja.

Zadaci nastave šaha su:

- razvijanje interesovanja za šahovsku igru kod učenika;
- sticanje saznanja da proces učenja u školskim uslovima može da se realizuje u formi igre (šaha);
- stimulisanje mašte, kreativnosti i radoznalosti tokom učenja šaha;
- sticanje osnovnih znanja o šahu i uočavanje sličnosti sa životom;
- osposobljavanje učenika za logičko razmišljanje tokom učenja šaha;
- razvijanje potrebe za samostalnim donošenjem odluka kroz igranje šaha;
- razvijanje svesti o sopstvenom napredovanju i jačanje motivacije za dalje učenje šaha;
- razvijanje načela fer-pleja i uvažavanja tuđeg mišljenja.

Prvi razred

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Sadržaji programa

I tema: Uvodni čas (1)

1. Uvodni čas - upoznavanje sa nastavnim predmetom, udžbenikom i načinom rada.

II tema: Osnove šaha, šahovske figure, njihovo kretanje i vrednost (13)

ŠAHOVSKA TABLA

1. Šahovska tabla, naziv šahovskih figura i njihovo postavljanje u početni položaj.
2. Geometrija šahovske table.

KRETANJE ŠAHOVSKIH FIGURA

1. Top:

- osnovno kretanje topa;
- koncept uzimanja protivničke figure.

2. Lovac:

- osnovno kretanje lovca.

3. Dama:

- osnovno kretanje dame;
- koncept zaštite figure.

4. Skakač:

- osnovno kretanje skakača i njegove posebnosti;
- pojam dvojnog udara.

5. Pešak:

- osnovno kretanje pešaka (kretanje unapred za jedno ili dva polja u prvom potezu);
- kretanje pešaka prilikom uzimanja protivničke figure (koso kretanje);
- uzimanje protivničke figure u prolazu ("an pasan");
- pretvaranje pešaka u drugu figuru prilikom dolaska na poslednji red ("promocija").

6. Kralj:

- posebnost i značaj kralja;
- osnovno kretanje kralja;
- koncept šaha kralju - napadanje kralja protivničkim figurama osim kralja;
- nemogućnost nalaženja protivničkih kraljeva na susednim poljima;
- odbrana od šaha - sklanjanje kralja, zaklanjanje od šaha, uzimanje figure koja daje šah;
- cilj igre - mat.

VREDNOST ŠAHOVSKIH FIGURA

- pešak kao jedinica mere;

- uobičajeno vrednovanje figura ($P = 1$, $S = L = 3$, $T = 5$, $D = 9$ ili 10);

- lake i teške figure.

III tema: Obeležavanje i zapisivanje poteza (5)

1. Šahovski potez:

- pravilno odigravanje i kompletiranje poteza;

- šahovski sat i njegova uloga;

- pravilo "taknuto - maknuto!".

2. Šahovska notacija i zapisivanje poteza:

- šahovska polja i njihovo obeležavanje;

- označavanje šahovskih figura;

- zapisivanje šahovskih poteza u punom i skraćenom obliku ("notacija");

- obrazac za zapisivanje šahovske partije ("formular") i način njegovog korišćenja.

IV tema: Šahovska igra i njena pravila (13)

1. Uslovi pod kojima se može izvoditi rokada:

- kralj i rokadni top se nisu pomerili sa svojih početnih položaja;

- između kralja i rokadnog topa ne nalaze se figure;

- kralj nije u šahu, ne prelazi preko polja napadnutog od strane protivničkih figura i nije u šahu po završetku poteza.

2. Elementarna taktika:

- otkriveni šah;

- dvostruki šah.

3. Osnove strategije - šahovski lavirint:

- pravila "šahovskog lavirinta";

- primeri "šahovskog lavirinta" sa zadatkom da se dâ šah protivničkom kralju.

4. Pobeda jednog od igrača (odlučena partija):

- mat kralju;

- predaja partije;

- mat u jednom potezu;

- mat kraljem i damom protiv kralja;

- mat pomoću kralja i dva topa protiv kralja;

- mat kraljem i topom protiv kralja.

5. Nerešen ishod partije (remi):

- nemogućnost davanja mata figurama koje su preostale na tabli;

- pat;

- večiti šah;

- trostruko ponavljanje pozicije;

- pravilo 50 poteza;

- ponuda i prihvatanje remija.

6. Kralj i pešak protiv kralja (K+P:K) - osnove:

- promocija kao način dobivanja partije;

- pravilo kvadrata;

- pravilo jednostavne opozicije.

V tema: Odigravanje partije (4)

- Pravila ponašanja u prostorijama u kojima se igra šah, kao i pravila ponašanja prilikom igranja šahovske partije;

- Osnovne smernice za početak partije (centar, razvoj, rokada, materijal itd.);

- Primeri nekih šahovskih partija: "šuster-mat", Kostićeva zamka;

- Samostalno odigravanje šahovskih partija među učenicima.

Podvrste šaha (igre) koje mogu da se koriste za prvi razred:

1. Tabla i figure (Memorijske igre).

2. Top (Precrtavanje table).

3. Linijske figure (Lanac; Žetva; Trening topom, lovcem i damom; Dama protiv dva lovca).

4. Skakač (Konjičev skok; Hipodrom; Trening skakačima; Kontakt; Igra kruženja; Skakači u poteri; Konjički duel).

5. Pešak (Samo pešaci; Završnica sa pešacima; Ovce i vuk).

6. Utvrđivanje kretanja i dejstva figura (Seljačka buna; Esencija šaha; Šahovski komarac; Crna kutija).

7. Zapisivanje poteza i šahovska notacija (Podmornice).

8. Utvrđivanje šahovskih pravila (Žuća i princ Filip).

9. Vrednost figura i njihova razmena (Šah na iznajmljivanje; Vožnja taksijem).

10. Univerzalno primenljive igre (Šahovska štafeta).

Drugi razred

(1 čas nedeljno, 36 časova godišnje)

Sadržaji programa

I tema: *Uvodni čas (1)*

1. Uvodni čas - upoznavanje sa ciljevima i zadacima programa i načinom rada.

II tema: *Otvaranje (4)*

1. Otvaranje kao početni deo igre. Ciljevi igre u otvaranju.

2. Osnovne smernice igre u otvaranju. Opšta pravila igre u otvaranju.

3. Podela otvaranja:

- otvorene igre;
- poluotvorene igre;
- zatvorene igre.

III tema: *Osnove strategije - šahovski lavirinti (2)*

- Primeri "šahovskog lavirinta" sa zadatkom da se dâ šah protivničkom kralju;
- Primeri "šahovskog lavirinta" sa zadatkom da se dâ mat protivničkom kralju.

IV tema: *Središnjica (5)*

1. Osnove središnjice i njen značaj.

2. Osnovni načini mišljenja u središnjici:

- planiranje (strateško razmišljanje);
- konkretna igra (taktičko razmišljanje).

V tema: *Završnica (6)*

1. Kralj i dve lake figure protiv usamljenog kralja:

- matiranje usamljenog kralja pomoću dva lovca (kompletan postupak matiranja);
- mat usamljenom kralju pomoću lovca i skakača (samo razmatranje završne slike);
- nemogućnost matiranja usamljenog kralja pomoću dva skakača (samo razmatranje završne slike).

2. Kralj i pešak protiv kralja (K+P:K):

- promocija kao način dobivanja partije;
- pravilo kvadrata;

- pravilo jednostavne opozicije;
- korišćenje pravila opozicije da bi se remizirala ili dobila završnica K+P:K;
- ivični pešak kao poseban slučaj.

VI tema: Taktički motivi (10)

- dvostruki napad i dvojni udar (osnovni primeri);
- vezivanje i odvezivanje figura (osnovni primeri);
- otkriveni i dvostruki šah (osnovni primeri);
- ugušeni mat (osnovni primeri).

VII tema: Odigravanje partija (8)

1. Turnir učenika (4 školska časa).
2. Simultanka predmetnog nastavnika protiv učenika.
3. Podvrste šaha.

Podvrste šaha (igre) koje mogu da se koriste za drugi razred:

1. Igre sa manjom kvadratnom tablom i standardnim figurama.
2. Igre sa manjom pravougaonom tablom i standardnim figurama.
3. Igre sa nestandardnim asimetričnim položajem figura.
4. Igre sa nestandardnim simetričnim položajem figura.
5. Igre sa standardnom tablom i figurama - ali drugačijim ciljem.
6. Igre u kojima svako igra za sebe.
7. Partnerske i timske igre.

Način ostvarivanja programa

Da bi se organizovala kvalitetna nastava, primerena potrebama i mogućnostima učenika od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, neophodno je voditi računa o tri grupe osnovnih parametara:

I. Predmetni parametri

Sadržaji koji se proučavaju u okviru ovog predmeta deo su opšte šahovske kulture, koja afirmiše ovu drevnu igru kao društveno prihvatljiv model za sagledavanje životnih zakonitosti kroz simboliku šahovskog nadmetanja dveju suprotstavljenih strana. Trinaesti svetski prvak i možda i najveći šampion svih vremena Gari Kasparov govorio je o tome da su "kreativnost, imaginacija i intuicija nezamenljivi, baš kao i čvrst karakter; ali, pobeda dolazi samo kroz borbu." Na taj način pregnuće i voljni momenat izbijaju u prvi plan, pružajući oslonac mladoj osobi koja se nalazi u delikatnoj životnoj fazi, u kojoj se od nje očekuje da odgovori zahtevima koje pred njega/nju postavlja školski sistem.

Kako se sedmogodišnjaci nalaze u ranoj fazi kognitivnog razvoja, u kojoj tek stižu osnovne predstave o nizovima, poretku i klasifikaciji, što između ostalog čini osnov za sveobuhvatno razumevanje pojma broja, šah im prirodno pomaže u usvajanju, a zatim i konsolidaciji ovih znanja. Na ovaj način deca se pripremaju

za narednu fazu (oko 9–10 godina života) koju, prema Pijažeevoj klasifikaciji, karakterišu "konkretne logičke operacije", kao npr. obuhvatnije razumevanje matematičkih operacija. Kroz savladavanje šahovske notacije daje se značajan podsticaj razvoju veština čitanja i pisanja, ali se postiže i napredak u razumevanju prostorne organizacije, pre svega kroz koncepte horizontalnosti i vertikalnosti, kao preteča koordinatnih sistema. Proučavanje šaha trebalo bi da podstakne napredak logičkog mišljenja i sposobnosti generalizacije, a posebno je dragocena pouka legendarnog svetskog šampiona Emanuela Laskera, doktora filozofskih nauka, koji je naglašavao da putem šaha treba "podučavati o nezavisnom razmišljanju i prosuđivanju".

II. Nastavni parametri

Teorijska nastava iz šaha pruža minimalan skup fundamentalnih znanja koja su neophodna da bi se ovladalo svim pravilima i opštom kulturom šahovske igre. Na ovom aspektu nastave treba insistirati u onolikoj meri koliko je potrebno da se učenicima pruže najosnovnije informacije na osnovu kojih bi, pre svega kroz mnogobrojne praktične primere i životne analogije, mogli da samostalno otkrivaju ogromno bogatstvo sveta šaha. Stoga, kad god je to moguće, predmetni nastavnik u ulozi moderatora treba da izdvoji dovoljno vremena za praktičnu nastavu u vidu rešavanja primera na demonstracionoj tabli i kroz testove, ali i kroz proigravanje u parovima.

Šah se može shvatiti kao permanentno didaktičko sredstvo za lakše savlađivanje dragocenih životnih lekcija, pri čemu se simbolizam šahovske igre kao paradigme samog života stavlja u užu i širi kontekst. Kao primer možemo da navedemo situaciju u kojoj se učenik nalazi na pešačkom prelazu, a na semaforu za pešake je crveno svetlo. Za malog šahistu sve je jasno: na potezu je protivnik (u ovom slučaju, to su automobili), tako da treba biti strpljiv i sačekati svoj potez. Kada se pojavi zeleno svetlo za pešake, to je kao da je protivnik završio svoj potez i pritisnuo sat, tako da je sada red na njega da u predviđenom vremenu pređe ulicu, to jest "odigra svoj potez".

Tokom prve godine učenja, kroz upoznavanje kvadratne crno-bele table kao poprišta ove igre savršenog sklada, učenici usvajaju prostorne relacije kroz koncepte polja, linija, redova i dijagonala. Druženje sa šahovskim figurama i njihovim kretanjem približava ih znanjima iz geometrije, dok kroz odnos relativnih vrednosti figura (pešak = 1, skakač i lovac = 3, top = 5, dama = 9 ili 10) stiču i osnove iz aritmetike, ali i pouke o vođenju brige o vrednostima koje su im poverene na čuvanje. Postavljanje figura na početna polja primer je za organizaciju i urednost, čime se neuporedivo lakše usvajaju i neki "nepopularni" svakodnevni zahtevi, kao što je odlaganje stvari (npr. školskog pribora, odevnih predmeta, igračaka, itd.) na odgovarajuća mesta. Upoznavanje sa šahovskom notacijom, gde se kao prelazni model koristi popularna igra "podmornica", i koncept zapisivanja poteza podsticajno deluje na usavršavanje veština čitanja i pisanja, sa kojima se sreću u okviru ostalih predmeta.

III. Parametri okruženja i ostali parametri

U zavisnosti od neposrednog okruženja u kojem se nalazi škola, poželjno je koristiti prednosti lokalnih resursa i negovati kontakte sa obližnjim šahovskim klubovima. Ukoliko postoje mogućnosti, prirodno je najmotivisanije uključiti u rad šahovske sekcije, organizovati gostovanja nekog od takmičarski aktivnih šahista iz neposrednog okruženja, uz mogućnost odigravanja simultanke protiv zainteresovanih učenika. Preporuka je da se na kraju školske godine, kao mogućnost da se sistematizuje i rekapitulira usvojeno znanje u ovom izbornom predmetu, organizuje takmičenje među učenicima istog razreda, gde bi oni u uslovima odigravanja šahovskih partija, uz poštovanje turnirskih pravila, pokazali koja su znanja stekli tokom nastavnog ciklusa.

A) ŠKOLSKI PROSTOR

Specijalizovana učionica za izborni nastavni predmet šah

Veličina učionice: 100 m²

B) ŠKOLSKA OPREMA

Red.	Vrste i naziv nastavnog sredstva	Jedinica	Količina
------	----------------------------------	----------	----------

br.		mere	
1.	Školska tabla		1
2.	Demonstraciona šahovska tabla		1
3.	Radni sto za nastavnika		1
4.	Stolica za nastavnika sa naslonom		1
5.	Stolovi za učenike		16
6.	Stolice za učenike		16
PRIBOR I MATERIJAL ZA RAD			
1.	Šahovska garnitura (tabla* + figure)	komplet	16
2.	Šahovski sat		8
3.	Listići za zapisivanje partije		500
VIZUELNA SREDSTVA			
1.	Zidne slike svetskih šahista		5
PREPORUČENA LITERATURA ZA NASTAVNIKA I UČENIKA			
1.	Šahovska škola u 30 lekcija (knjiga i kompakt-disk), Aleksandar Matanović, Šahovski informator, Beograd, 2002.		1
2.	Šah - Igra miliona (niži i viši kurs), Dragoslav Andrić, 6. izdanje, Sportska knjiga, Beograd, 1991.		1
3.	Škola šaha I-IV, Borislav Ivkov, Centar za unapređivanje šaha, Beograd, 1975-1978.		1
4.	Metod početka šahovske partije, Zoran J. Petrović, Šahovski informator, Beograd, 2006.		1
5.	Šahovski udžbenik, Budimir B. Lakićević, ITP Zmaj, Novi Sad, 2003.		1

*Minimalna propisana dimenzija polja šahovske table je 45 x 45 mm (odgovarajuća dimenzija cele table je 400 x 400 mm). Odnos između figura i dimenzija šahovske table je takav da je moguće smestiti četiri pešaka na površinu jednog šahovskog polja.

Grupa učenika za realizaciju sadržaja programa nastavnog predmeta šah broji od 10 do 16 učenika.

Obrazovno-vaspitni rad za sadržaje nastavnog programa šah može da izvodi nastavnik ili stručni saradnik:

- profesor razredne nastave;
- nastavnik razredne nastave;
- profesor predmetne nastave u osnovnoj školi;
- nastavnik predmetne nastave u osnovnoj školi,

koji je stekao najmanje I (prvu) kategoriju ili titulu ženskog majstorskog kandidata.**

**Provera stručne šahovske kvalifikacije vrši se uvidom u takmičarsku knjižicu predmetnog nastavnika, na osnovu koje se ustanovljava da li je zahtevani nivo registrovan i overen od strane nadležnog Šahovskog saveza.

3. PREPORUČENE VRSTE AKTIVNOSTI U OBRAZOVNO-VASPIDNOM RADU

Preporučene vrste aktivnosti u obrazovno-vaspidnom radu date su uz obavezne i preporučene sadržaje svakog obaveznog i izbornog nastavnog predmeta, u odeljku Način ostvarivanja programa.

4. NAČIN PRILAGOĐAVANJA PROGRAMA

4.1 Način prilagođavanja programa za muzičko i baletsko obrazovanje i vaspitanje

Muzičke i baletske škole donose svoje školske programe u skladu sa Nastavnim planom i programom, a specifičnosti se iskazuju posebnim nastavnim planovima i programima za ovu delatnost.

4.2. Način prilagođavanja programa za obrazovanje odraslih

Prilagođavanje programa za obrazovanje odraslih vrši se u pogledu organizacije, trajanja, ciljeva, zadataka i ocenjivanja, saglasno potrebama i mogućnostima odraslih u skladu sa zakonom.

4.3. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa smetnjama u razvoju

Školski programi donose se na osnovu Nastavnog plana i programa za I i II razred osnovne škole, a specifičnosti se iskazuju posebnim programima u zavisnosti od vrste i stepena ometenosti.

4.4. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje učenika sa posebnim sposobnostima

Prilagođavanje programa za učenike sa posebnim sposobnostima vrši se:

- individualizacijom nastavnih aktivnosti i prilagođavanjem nastavnih metoda i tehnika;
- izborom odgovarajućih nastavnih sredstava;
- formiranjem manjih grupa u okviru odeljenja za intenzivniji nastavni rad sa ovim učenicima, a u skladu sa potrebama;
- procenjivanjem napredovanja i uspeha standardima naprednih postignuća;
- ponudom odgovarajućih izbornih predmeta;
- ponudom fakultativnih nastavnih predmeta i slobodnih aktivnosti u fakultativnom delu školskog programa;
- uključivanjem stručnih saradnika u pripremu individualizovanih nastavnih aktivnosti za ove učenike, kao i za procenjivanje i praćenje njihove efikasnosti i uspešnosti.

4.5. Način prilagođavanja programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine

Prilagođavanje programa za obrazovanje i vaspitanje na jeziku nacionalne manjine vrši se tako što:

- maternji jezik nacionalne manjine ima status obaveznog nastavnog predmeta;
- nastava srpskog jezika, kao nematernjeg jezika, izvodi se kao nastava obaveznog predmeta;
- fond časova za nastavu obaveznih predmeta srpski jezik ili srpski jezik kao nematernji jezik i maternjeg jezika određuje se nastavnim planom;
- nastava maternjeg jezika prilagođava se potrebama, interesima i mogućnostima škole, učenika, roditelja i lokalne sredine, u skladu sa zakonom i nastavnim planom i programom;
- za pripadnike nacionalnih manjina program nastave prilagođava se u pogledu sadržaja koji se odnose na istoriju, umetnost i kulturu nacionalne manjine.

5. OPŠTI I POSEBNI STANDARDI ZNANJA

Standardi obrazovanja određuju nivo razvijenosti očekivanih znanja, sposobnosti i veština na opštem i posebnom nivou.

Očekivana znanja, sposobnosti, veštine identifikuju se u rezultatima pedagoškog procesa, čija su polazišta određena ciljevima i zadacima obrazovanja i vaspitanja.

Posebni standardi određuju nivo razvijenosti znanja, sposobnosti i veština koje učenik ostvaruje na kraju svakog razreda, nivoa obrazovanja i vaspitanja u okviru svakog nastavnog predmeta. Posebni standardi su dati u programima za pojedine nastavne predmete.

Standardi znanja su referentna osnova za prikupljanje pouzdanih i valjanih podataka o stepenu ostvarenosti očekivanih postignuća i, posredno, ciljeva i zadataka vaspitanja i obrazovanja.

Na osnovu rezultata nacionalnih ispitivanja i očekivanog, odnosno poželjnog nivoa postignuća - nacionalnih standarda, formuliše se republički plan razvoja kvaliteta obrazovanja. Ovim planom određuju se realistička očekivanja u okviru definisanih postignuća za pojedine nastavne oblasti i nastavne predmete za određeni vremenski period - za celu zemlju, na nacionalnom nivou.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća propisanih na školskom nivou, određuje se takođe na osnovu:

- rezultata školskih ispitivanja i
- očekivanog i poželjnog nivoa postignuća - školskog standarda.

Na osnovu rezultata ispitivanja i očekivanog i poželjnog nivoa postignuća formuliše se školski plan razvoja kvaliteta obrazovanja, kojim se određuje stepen ostvarenosti postignuća koji se očekuje u određenom vremenskom periodu.

Standardi ostvarenosti zadataka, odnosno postignuća, određuju se tako da budu u određenoj meri iznad nivoa koji se u datom trenutku može utvrditi na osnovu ispitivanja učenika, kako bi se na taj način uticalo na razvoj kvaliteta obrazovanja. Na osnovu ispitivanja postignutog, standardi se menjaju i pomeraju na više.

6. DRUGA PITANJA OD ZNAČAJA ZA OSTVARIVANJE NASTAVNIH PROGRAMA PRAĆENJE NAPREDOVANJA I VREDNOVANJE POSTIGNUĆA UČENIKA

U prvom razredu osnovnog obrazovanja i vaspitanja ocenjivanje i zaključna ocena su opisni. U drugom razredu ocenjivanje je u toku školske godine brojčano i zaključna ocena je brojčana. Ono može biti i opisno za predmete koje odredi ministar. Ocenjivanje je bliže uređeno *Pravilnikom o načinu ocenjivanja učenika osnovne škole*.

Ocenjivanjem se procenjuje postignutost propisanih zadataka u savlađivanju nastavnog programa.

Opisno ocenjivanje doprinosi obezbeđivanju uslova da ocenjivanje bude što individualnije, odnosno podrazumeva učiteljevo intenzivno praćenje i usmeravanje razvoja svakog pojedinog učenika. Orijentacija učitelju za takvo praćenje i usmeravanje učenika jesu opšti ciljevi i zadaci, posebno operativni zadaci za svaki razred, kao i očekivana učenikova postignuća u okviru ostvarivanja propisanih zadataka i programskih sadržaja.

U prvom razredu opisno ocenjivanje je u funkciji praćenja, napredovanja učenika što je usvojio, šta nije ili nije u potpunosti, na koji način mu treba pomoći da ostvari očekivana postignuća. Takav vid praćenja napredovanja učenika osnova je za plan narednih aktivnosti u radu sa učenikom. Nužno je, dakle, uvažavati osobenosti individualnog toka razvoja i napretka pojedinog učenika u savlađivanju nastavnog, odnosno školskog programa.

Nastavnik treba da kontinuirano i na adekvatan način ukazuje učeniku na kvalitet njegovih postignuća u domenima znanja i aktivnosti koje propisuje nastavni plan i program. Svrsishodnost takvih nastavnikovih

postupanja oglada se i u tome što je to put do osposobljavanja učenika da samostalno prati i ocenjuje kvalitet svog rada i da u tome postaje sve objektivniji. Na taj način postupno se učvršćuju temelji učenikovom osposobljavanju da sve uspješnije i organizovanije rukovodi svojim učenjem, razvojem i obrazovanjem.

Principi opisnog ocenjivanja jesu sledeći:

- informacije koje sadrži opisna ocena treba da su jasne i saopštene na način koji je razumljiv učenicima, roditeljima i drugim nastavnicima;
- u opisnoj oceni prvo treba navesti ono što je učenik postigao; čak i kad je to postignuće skromno, treba iznaći načine da izveštaj bude za učenika podsticajan;
- opisne ocene treba povezati sa postizanjem definisanih operativnih zadataka ili napretkom ka standardima;
- opisne ocene treba jasno da specifikuju sledeće korake i razvojne potrebe;
- opisne ocene mogu uključivati i pozitivne komentare o ponašanju i zalaganju jer jačaju motivaciju i samopoštovanje učenika;
- posebno je važno naglasiti potrebu da nastavnici često koriste usmeno opisno ocenjivanje.

Opisno ocenjivanje može biti samostalan vid ocenjivanja ili prateća komponenta tradicionalnog i testovnog ocenjivanja.

Opisno ocenjivanje je samostalan vid ocenjivanja kada se učeniku u formi razgovora ili kratke pisane beleške saopštava niz povratnih informacija koje se odnose na njegov rad, na ono što je predmet ocenjivanja.

Opisno ocenjivanje je komponenta tradicionalnog ili testovnog ocenjivanja kada uz numeričku i slovnu ocenu, nastavnik doda i "komentar" koji se sastoji od informacija koje sažeto, u usmenom obliku pokazuju u kojim je elementima učenik bio uspešan i u kojem stepenu.

Opisno ocenjivanje rezultira u opisne ocene koje mogu biti saopštene u usmenoj ili pisanoj formi. **U većini situacija nastavnik saopštava opisnu ocenu usmeno, kroz razgovor sa učenikom ili roditeljem.**

Kad se opisne ocene odnose na rezultate koje je učenik postigao tokom rada na jednoj većoj programskoj celini (na primer, tokom tromesečja ili polugodišta) potrebno je ocenu i zabeležiti. Dobro je sačiniti obrazac, u kome će biti navedeni očekivani rezultati, a pored njih ostaviti prazan prostor za upisivanje onoga što je učenik stvarno postigao i na čemu treba da radi u narednom periodu.

Tako oblikovana opisna ocena jeste pouzdana informacija za roditelja i učenika što je u naznačenom periodu učenja trebalo postići, šta je postignuto, šta i kako treba učiti u sledećem periodu. Posle tog perioda, a na osnovu praćenja učenja učenika, sledi novo mišljenje o učenikovom napredovanju.

ŠKOLSKI PROGRAM

Školski program sadrži obavezni, izborni i fakultativni deo.

Obavezni deo školskog programa sadrži nastavne predmete i sadržaje koji su obavezni za sve učenike određenog nivoa i vrste obrazovanja.

Izborni deo školskog programa obuhvata izborne nastavne predmete i sadržaje programa po nivoima i vrstama obrazovanja od kojih učenik obavezno bira jedan ili više nastavnih predmeta prema svojim sklonostima. Jedan od obaveznih izbornih predmeta jeste verska nastava ili građansko vaspitanje.

Učenik se obavezno opredeljuje za versku nastavu ili građansko vaspitanje, i izabrani nastavni predmet zadržava do kraja započetog ciklusa osnovnog obrazovanja.

Škola je dužna da u prvom i drugom razredu učenicima ponudi, pored obaveznih izbornih nastavnih predmeta, verske nastave i građanskog vaspitanja, još tri izborna predmeta, od kojih učenik bira jedan ili više predmeta.

Fakultativni deo školskog programa obuhvata nastavne predmete kojima se zadovoljavaju interesi učenika u skladu sa mogućnostima škole, kao što je, na primer, strani jezik, kao i sadržaje i oblike slobodnih aktivnosti (hor, orkestar, ekskurzije, sekcije, kulturne i druge aktivnosti. . .).

Učenik razredne nastave ima do 20 časova nedeljno, odnosno 23 časa ako obrazovanje stiže na jeziku nacionalne manjine.

Navedeni broj časova može se uvećati do 5 časova ostalim aktivnostima (časovi izbornih i fakultativnih nastavnih predmeta, slobodne aktivnosti).

Preporuke za ostvarivanje programa stranog jezika kao fakultativnog nastavnog predmeta

Učenje stranog jezika u prvom i drugom razredu treba da se odvija kroz igru i da detetu predstavlja zadovoljstvo, a ne obavezu. Učenje je pretežno receptivno, a jezik se usvaja spontano. Na ovom uzrastu deca su sposobna da verno reprodukuju ono što čuju, a imaginativne i dramske sposobnosti, kao i mogućnost učenja kroz igru, olakšavaju im memorisanje i prirodno usvajanje jezika.

Učenike treba, posebno kad posustanu, ohrabrivati i podsticati da aktivno učestvuju u svim fazama časa, ali ih nikad ne treba na to prisiljavati. Nekim učenicima je potrebno više vremena da se aktivno uključe u rad na času. Čutanje ne znači da ne znaju, da ne uče, jer neka deca u toku usvajanja gradiva prolaze kroz, naizgled pasivan period, stoga im treba dopustiti da se uključe u nastavni proces kada su oni za to spremni. Ako se suviše insistira, a učenik se oseća nesigurno, efekat može da bude suprotan očekivanom. Važno je da se na času stvori prijatna atmosfera, da se aktivnosti prilagode interesovanjima učenika. Pošto je njihova pažnja kratkog daha, aktivnosti treba menjati čim se primeti da je motivacija na času opala - da se uvede življa aktivnost ako interesovanje počinje da popušta, a mirnija, crtanje ili bojenje, na primer, ako disciplina izmiče kontroli.

Nastavnik treba da uvažava razlike u stilovima učenja, jer svi učenici ne uče na isti način i istim tempom, i da pomogne učenicima da pronađu onu strategiju učenja koja najviše odgovara individualnom kognitivnom stilu svakog učenika. Treba, stoga, nastavu prilagoditi uzrasnim sposobnostima učenika, njihovom interesovanju i potrebama i birati one methodske postupke koji će uvažavati individualne osobine učenika.

Kod dece treba razvijati osećaj da razumeju ono što im se kaže na stranom jeziku, da mogu da urade zadatke koje im nastavnik postavi, jer to pomaže stvaranju samopouzdanja i olakšava učenje. Jezik nije samo govor, to je i izraz lica, pokret.

Na času treba da se koristi strani jezik kadgod je to moguće, gotovo uvek za ustaljena uputstva na času, jer su to jedine situacije u učionici kada se strani jezik koristi prirodno i spontano. Deca ne moraju da razumeju svaku reč koja se izgovori, ako je dat kontekst u okviru koga značenje reči može da se nasluti. Međutim, ne treba zanemariti ni činjenicu da je upotreba maternjeg jezika u nekim situacijama opravdana.

U okviru tzv. warm-up aktivnosti može se, kroz pesmu, igru ili pokret, obnoviti ono što je na prethodnom času rađeno. Ove aktivnosti motivišu, opuštaju i kod učenika podstiču samopouzdanje i svest da mogu, samostalno ili uz pomoć nastavnika, da koriste ono što su na prethodnom času učili. Ove aktivnosti ne treba da traju duže od 10 minuta.

Crtanje je još jedna značajna aktivnost u nastavi stranog jezika na mlađem školskom uzrastu. Ono pruža ne samo osećaj zadovoljstva i relaksacije, već se koristi i kao pomoćni methodski postupak za usvajanje i utvrđivanje leksike i morfosintaksičkih struktura. Crtanju se prilazi tek pošto su učenici usvojili datu leksiku.

Deo časa u kome se uvodi nova leksika treba da traje onoliko dugo koliko je potrebno da se učenici upoznaju sa novim rečima i novim strukturama. Na ovom nivou učenici ne usvajaju gramatičke strukture svesno. U početnoj fazi učenja stranog jezika akcenat je na govoru i razumevanju govora, jer je to prirodan način opštenja među decom, te stoga ne treba insistirati na punim odgovorima, odnosno celim rečenicama.

Pre nego što učenik počne da koristi strani jezik za komunikaciju, treba ga podsticati da imitira i reprodukuje glasove stranog jezika koji uči, prirodno i nenametljivo, kroz pesmu, brojalice i jednostavne akcione igre. I sama činjenica da govori na stranom jeziku, iako se ne radi o pravoj komunikaciji, veoma je podsticajna za decu. Ona će sa ponosom otići kući i ispričati šta su na času naučili da kažu, otpevaju ili recituju.

Deca usvajaju jezik svim čulima; ona vole da vide, čuju, dodirnu, oseće. Uspeh u usvajanju stranog jezika u velikoj meri zavisi od tipa memorije učenika. Učenici sa naglašenom vizuelnom memorijom sporije usvajaju verbalna uputstva, dok su učenici koji poseduju auditivni tip memorije uspešniji u govornim aktivnostima. Vrlo malo pažnje poklanja se učenicima sa motornom memorijom. Stoga nastavni čas treba koncipirati u skladu sa psihofiziološkim osobinama učenika, a nastavno gradivo i zadatke primeriti mogućnostima učenika.

Treba imati na umu da deca brzo zaboravljaju i stoga je neophodno da se naučeno stalno obnavlja i uvežbava. Učenje pesama napamet, horsko i individualno ponavljanje, odlažu proces zaboravljanja.

Didaktičke igre zauzimaju značajno mesto u nastavi stranog jezika, posebno na ovom uzrasnom nivou. One oslobađaju decu nesigurnosti, motivišu i doprinose većem interesovanju za učenje stranog jezika te ih treba upražnjavati kadgod se kod učenika osećaje umor ili dosada. Osim toga, one simuliraju svakodnevne govorne situacije i stvaraju utisak spontane, prirodne komunikacije. One mogu da budu igre upamćivanja, igre pogađanja, uz korišćenje kratkih pitanja ili opisa, igre uloga, igre dramatizacije.

Bilo bi dobro da se i roditelji, kadgod je to moguće i koliko mogu, uključe u rad dece - da pomognu, na primer, u prikupljanju slika, isečaka iz časopisa, pravljenju postera, odnosno u kreiranju mini didaktičkog materijala.

Nastavnik treba dobro da upozna svoje učenike, da prati njihov rad i o tome vodi posebne beleške. Pored jezičkih znanja i veština koje je učenik savladao ili sa kojima ima teškoće, u tim beleškama trebalo bi da se nađu i opšta zapažanja o učeniku. Navešćemo neka:

- zainteresovan za učenje jezika;
- poseduje već neko predznanje jezika;
- trudi se; poseduje radne navike; ume da uočava i povezuje;
- kooperativan je; voli da učestvuje u raznim aktivnostima na času (da crta, peva, glumi i sl.);
- uvažava druge (ne smeje se greškama drugih, spreman je da pomogne);
- pamti ono što može da vidi; pamti ono što može da čuje; pamti ono što može sam da uradi, opipa;
- stidljiv, introvertan;
- ometa druge na času;
- ima teškoća u zapamćivanju verbalnih uputstava, usvajanju gradiva itd.

Radi boljeg praćenja i razumevanja učenika potrebno je da nastavnik stranog jezika ostvari i saradnju sa nastavnikom razredne nastave koji ima potpuniji uvid u rad i mogućnosti svakog učenika kao i uslove u kojima taj učenik odrasta.

U ovom uputstvu date su samo osnovne preporuke koje mogu da doprinesu boljoj realizaciji nastavnog časa. Detaljna razrada svakog segmenta časa daje se u priručniku za nastavnika koji čini sastavni deo svakog udžbeničkog kompleta.

Udžbenički komplet i pomoćni nastavni materijal

Slikovnica

Radna sveska

Audio materijal (prateća kaseta uz udžbenik i kasete sa prigodnim dečijim pesmama)

Vizuelni materijal:

- poster (gotovi poster i poster koje učenici prave sami ili u saradnji sa nastavnikom);
- fleškarte (mogu ih praviti i sami učenici);
- crteži, ilustracije, slike, isečci iz časopisa;
- video trake.

Predmeti iz svakodnevnog života (igračke, školski pribor i sl.)

Predmeti koje sami učenici prave (od plastelina, bojenog papira i sl.)

Tehnička sredstva: kasetofon, video.

Cilj nastave stranog jezika na mlađem školskom uzrastu jeste razvijanje sazajnih i intelektualnih sposobnosti učenika, sticanje pozitivnog odnosa prema jeziku koji nije njihov maternji jezik, odnosno uvažavanje različitosti, upoznavanje fonološkog sistema stranog jezika i osnovnih komunikativnih veština u usmenom opštenju.

Zadaci oralne nastave:

- razvijanje sposobnosti korektnog izgovora, akcentovanja reči i intoniranja iskaza;
- razvijanje sposobnosti i navika slušanja sa razumevanjem;
- razvijanje sposobnosti kreiranja osnovnih modela rečenica u vezanom govoru;
- usvajanje reči i osnovnih rečeničnih modela kroz njihovu upotrebu u različitim kontekstima;
- usvajanje jezika kroz prirodnu i spontanu komunikaciju;
- stvaranje osnovnog vokabulara za dalje učenje stranog jezika.

Zadaci na nivou jezičkih veština

a) Razumevanje govora

Učenici treba da:

- raspoznaju glasove, posebno one kojih nema u maternjem jeziku, kao i osnovnu melodijsku shemu karakterističnu za dati strani jezik;
- razumeju brojalice, kratke dečije pesme i recitacije u okviru obrađene leksike;

- razumeju, u okviru usvojene leksike i struktura, imperativne iskaze i kratke, jednostavne iskaze činjenične prirode i na osnovu toga vrše identifikaciju lica, predmeta i sl.;

- razumeju kratka pitanja, uputstva i komande i na njih korektno reaguju.

b) Usmeno izražavanje

Učenici treba da:

- korektno i uz odgovarajuću intonaciju, izgovaraju glasove u kratkim smislenim celinama;
- reprodukuju kratke pesme, recitacije i brojalice;
- koriste formalne i neformalne pozdrave;
- korektno odgovaraju na postavljena pitanja u vezi sa poznatom tematikom;
- izražavaju potrebe, interesovanja, dopadanja / nedopadanja;
- izražavaju sposobnost i mogućnost da se nešto uradi;
- čestitaju rođendan i prigodne praznike;
- daju kratak opis predmeta, lica, drugih živih bića, neposrednog okruženja i sl.
- daju osnovne podatke o sebi i članovima svoje porodice;
- postavljaju kratka jednostavna pitanja ("da / ne" pitanja);
- osposobe se za komunikaciju u okviru usvojene leksike uz korišćenje najjednostavnijih rečeničnih modela i ustaljenih izraza.

Prvi razred

Tematika

Teme za period oralne nastave treba da budu bliske i interesantne učeniku, vezane za njegovo neposredno okruženje: članovi porodice, drugovi, omiljene igračke, dom, škola, školski pribor, delovi tela, odeća, svakodnevna hrana, životinje / kućni ljubimci.

Očekivana postignuća na kraju prvog razreda:

Učenik treba da:

- razume govor nastavnika, zapis sa audio kasete, pesme, recitacije, brojalice;
- razume jednostavna uputstva, zapovesti i na njih adekvatno reaguje;
- shvati opšti smisao kratkih jednostavnih iskaza u kontekstu;
- reprodukuje kratke iskaze uz korektan izgovor i intonaciju;
- uočava vezu govora sa neverbalnim oblicima komunikacije;
- koristi jednostavne formalne i neformalne pozdrave;
- daje kratke iskaze prema datom modelu;

- izražava svoje potrebe, dopadanja / nedopadanja;
- izražava lepe želje;
- zna da predstavi sebe i članove svoje porodice;
- govori o osobama i predmetima iz svog okruženja koristeći najjednostavnije jezičke strukture i leksiku;
- učestvuje u aktivnostima na času.

Od učenika se očekuje da ume da kaže, sam ili uz pomoć nastavnika, jednu do dve kratke rečenice, uz korektan izgovor i intonaciju i da postavlja jednostavna pitanja, tzv. "da/ne" pitanja.

Drugi razred

Tematika

U drugom razredu teme se nadovezuju na već obrađene teme u prvom razredu, proširuju i dodaju nove koje se odnose na blisko okruženje (susedi, prijatelji, mesto stanovanja), godišnja doba, proslave rođendana, praznika, orijentisanje u prostoru i vremenu.

Očekivana postignuća na kraju drugog razreda:

Učenik treba da:

- razume govor nastavnika i zapise sa audio i video kasete;
- razume jednostavna uputstva, zahteve, molbe i na njih adekvatno reaguje;
- shvati opšti smisao kratkih jednostavnih iskaza u kontekstu;
- služi se neverbalnim oblicima komunikacije;
- koristi jednostavne formalne i neformalne pozdrave;
- daje kratke iskaze prema datom modelu;
- opisuje sam ili uz pomoć nastavnika, sliku i situacije na slici;
- zna da predstavi članove svoje porodice i osobe iz neposrednog okruženja;
- izražava svoje potrebe, dopadanja/nedopadanja, sposobnost da se nešto uradi;
- izražava lepe želje;
- ume da se orijentise u prostoru i kazuje vreme na satu (puni sati);
- koristi najjednostavnije jezičke strukture i leksiku da govori o sebi, svom kućnom ljubimcu ili ljubimcu svog druga, predmetima iz neposrednog okruženja, svojim interesovanjima.

Od učenika se očekuje da ume da kaže, sam ili uz pomoć nastavnika, dve do tri kratke rečenice, uz korektan izgovor i intonaciju i postavlja jednostavna pitanja ("da/ne" pitanja, pitanja o identitetu, mestu/položaju gde se lice ili predmet nalaze).

Nastavu stranog jezika kao fakultativnog nastavnog predmeta treba realizovati sa dva časa nedeljno u prvom i drugom razredu.

Preporuke za ostvarivanje programa slobodnih aktivnosti (hor i orkestar)

Hor

Učešćem u horu mlada ličnost se socijalizira i sagledava vrednosti zajedničkog učestvovanja u postizanju određenog umetničkog izraza. Hor je najmasovniji vid kolektivnog muziciranja u osnovnoj školi i od njegovog rada zavisi i ugled škole. Jedino se kod hora traži jedinstven (pevani) odgovor od svih učenika.

Horsko pevanje može biti:

- odeljenjsko horsko pevanje,
- razredno horsko pevanje,
- horsko pevanje mlađih razreda.

Pevanje u odeljenjskom horu ima obrazovni i vaspitni cilj. Obrazovni cilj obuhvata razvijanje sluha i ritma, širenje glasovnih mogućnosti, učvršćivanje intonacije. Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu, razvijanje estetskih osećanja, upoznavane novih reči, odnosa u prirodi i među ljudima i sl.

Razredni hor obuhvata sva odeljenja istog uzrasta u školi.

Hor učenika mlađih razreda obuhvata uzrast učenika od I do IV razreda, sa nedeljnim fondom od 3 časa.

Časovi hora ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

Na repertoaru hora mlađih učenika treba da se nađu jednoglasne i dvoglasne kompozicije u izvođenu a capella ili uz instrumentalnu pratnju. Repertoar hora obuhvata dela domaćih i stranih kompozitora.

U toku školske godine potrebno je sa horom uraditi osam do deset kompozicija i nastupati na smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.

Orkestar

Orkestar koji najbolje odgovara mogućnostima i interesovanju učenika osnovne škole jeste Orfov instrumentarij. Kako se na ovim instrumentima lako savladava tehnika sviranja i svira od prvog razreda, velika je mogućnost da se odaberu najbolje uvežbani učenici za ovaj sastav.

Na početku rada sviranje na Orfovim instrumentima svodi se na praćenje ritma pevane pesme, brojalice ili muzičke igre. Sviranje na melodijskim instrumentima uvodi se kasnije kada se učenici priviknu na zajedničko sviranje.

U školi se može formirati orkestar sastavljen i od neke druge kombinacije instrumenata (npr. harmonike, mandoline, tambure, blok flaute).

Časovi orkestra (3 časa sedmično) ulaze u fond časova neposrednog rada sa učenicima.

U toku školske godine potrebno je sa orkestrom uraditi najmanje pet kompozicija i nastupati na smotrama, takmičenjima i drugim muzičkim manifestacijama.

Preporuke za ostvarivanje programa zdravstvenog vaspitanja

Zdravstveno vaspitanje je proces koji se planski i kontinuirano odvija. Nastavnik razredne nastave realizuje predložene teme iz oblasti zdravstvenog vaspitanja shodno uzrasnom i obrazovnom nivou učenika i integrisanim tematskim planiranjem kroz obavezne i izborne predmete. Naučna istraživanja su pokazala da 52% svih mogućih uticaja na zdravlje se odnose na svakodnevno ponašanje pojedinca. Veliki broj patoloških stanja mogao bi se izbeći pravilnim odnosom prema zdravlju i životu. Zdrav način života se uči u porodici, školi i široj društvenoj zajednici, te škola treba kod učenika da pokrene: pozitivne emocije,

formiranje pravilnih stavova, sprovodi pozitivnu akciju za zdravlje, ugradi znanja u obliku navika u karakter učenika i trasira put ka vještinama zdravog življenja.

Za zdrav razvoj ličnosti učenicima je neophodno pomoći da sigurnost traže u sopstvenoj moći poimanja sveta, intelektualno, emocionalno i estetski. *Zdravo ponašanje je neposredno povezano sa zdravljem i predstavlja svaku aktivnost preduzetu u cilju unapređivanja, očuvanja i održavanja zdravlja. Suprotno ovom, "rizično ponašanje" je definisano kao specifičan oblik ponašanja koji povećava osetljivost za specifične poremećaje zdravlja.* Same informacije nisu dovoljne da učenici prihvate zdravo ponašanje. To je samo početna faza, odnosno azbuka vaspitnog procesa, koja se mora dopuniti savremenim zdravstveno-vaspitnim strategijama, sa dobro planiranim i kontrolisanim intervencijama koje utiču na postepeno dobrovoljno prihvatanje ponašanja koje vodi zdravlju.

Prilikom donošenja **školskog programa**, škola na nivou aktiva i nastavničkog veća, u skladu sa potrebama lokalne zajednice, usaglašava, planira i realizuje tematska područja iz oblasti zdravstvenog vaspitanja.

Na času **odeljenjskog starešine** neophodno je obraditi nastavne sadržaje koji nisu našli svoje mesto u programskim sadržajima obaveznih, izbornih predmeta i ostalih organizacionih formi rada na nivou škole. Stručni aktivisti nastavnika planiraju programske sadržaje koji se realizuju u nastavi. Rad na realizaciji programa odvija se u okviru:

- redovne nastave, tj. integracije zdravstveno-vaspitnih sadržaja u programe drugih predmeta,
- vannastavnih aktivnosti - sportskih sekcija klubova zdravlja, akcija za unapređivanje školskog prostora, kao i prostora oko škole, akcija posvećenih zdravoj ishrani i svim ostalim aktivnostima planiranim kalendarom zdravlja,
- vanškolskih aktivnosti na uređivanju zelenih površina, saradnje sa zajednicom na organizovanju kulturnih aktivnosti i drugih sadržaja za kreativno i rekreativno korišćenje slobodnog vremena.

Za određene teme neophodno je angažovati zdravstvene radnike koji se bave tom problematikom (bolesti zavisnosti, HIV-infekcije, zlostavljanje i zanemarivanje dece, ishrana, oralna higijena, roditelje, društveno-humanitarne, sportske, rekreativne, kulturne i druge organizacije i udruženja).

Predloženi programski sadržaji predstavljaju polaznu osnovu za kontinuiran rad i realizaciju zadatih ciljeva. Unutrašnju strukturu planiranih sadržaja fleksibilno prilagoditi postavljenim ciljevima obrazovanja i uslovima rada u školi. Efikasnim i podsticajnim metodama rada sa učenicima, doći do načina koji omogućava usvajanje generativnih, transfernih i funkcionalnih osnovnih znanja i vještina, koja predstavljaju osnovu za usvajanje pojmova i znanja u narednim fazama školovanja.

Nivo obrade nastavnih sadržaja, u zavisnosti od mogućnosti i interesovanja učenika, učitelj može organizovati tako da se svaki učenik upozna sa osnovnim pojmovima o zdravlju i postupno uvodi u zdrav način življenja. Primenom principa postupnosti - od lakšeg ka težem, u drugom i trećem razredu proširuju se znanja, kako po obimu, tako i po složenosti sadržaja. Podsticanjem misaone aktivnosti i primenom metoda analize i sinteze, postiže se logičan način razmišljanja i viši saznavni nivo. U realizaciji programa pratiti razvojni put učenika vodeći računa o individualnim karakteristikama svakog ponaosob, kao i o socijalnom miljeu u kom učenik živi.

Podrška učitelja kao i celog odeljenja tokom rada bitan je uslov uspešne realizacije programa. Potrebno je primeniti i niz metodičkih radnji tokom svakog časa obrade sadržaja. Pored teorijskih informacija i njihove praktične primene, u cilju sagledavanja celovitosti materije potrebno je dijaloškom metodom što više podsticajno aktivirati učenike u radu koristeći pri tom životno iskustvo, odnosno situacije u kojima su se nekada našli.

Za uspešnu realizaciju pojedinih nastavnih jedinica potrebno je angažovati roditelje, jer su oni neophodan partner nastavnicima i istovremeno izvor ideja aktivnosti i dobre volje, vođeni iskrenom željom za stvaranje što humanijih i zdravijih uslova za školovanje svoje dece. Oblici saradnje sa roditeljima mogu biti različiti: preko dece, individualno, roditeljski sastanci, tribine, neposredno učešće roditelja u realizaciji nastavnih tema.

Deci je neophodno približiti činjenicu da je zdravlje pojedinca, ne samo lično, već i opšte dobro. **Ono se u velikoj meri uči, te svako može značajno uticati na kvalitet svoga zdravlja ako prihvati zdrave stilove života.** Deca moraju dobiti blagovremenu i kvalitetnu informaciju koju će umeti da usvoje i ugrade u svakodnevno ponašanje. Postoje brojne mogućnosti kako se svaka tema može približiti učenicima. To sigurno ne treba da bude jednostavno iznošenje činjenica, već raznovrsne aktivnosti koje svestrano uključuju učenike kroz radionice, edukativne igre, imitacije... Neophodno je ostvariti interaktivno i dinamično učenje u odeljenju, kako bi učenici sa lakoćom prihvatili i usvojili znanja, a da pri tome nemaju utisak napornog rada. Potrebno je stvoriti dinamičku i promenljivu sredinu za učenje, sa osmišljeno organizovanim materijalom koji odgovara razvojnom nivou i individualnim interesovanjima učenika.

Građenje tolerantne komunikacije ključno je da bi se svi učenici osećali prijatno i da bi aktivno i otvoreno učestvovali u zajedničkom radu.

Izuzetno je važno da učitelj vodi i usmerava rad. Neophodno je da svi učenici govore jedan po jedan, a ostali slušaju. Slušanje drugih može proširiti ili promeniti nečije stavove, pomoći da se razmene ideje, razjasne stavovi, vrednosti i ponašanje.

Nastavnik razredne nastave podstiče diskusiju pitanjima imajući u vidu individualne karakteristike učenika. Isticanje važnosti sagledavanja problema iz različitih uglova, omogućava i razvijanje kritičkog mišljenja, jedne od osnovnih životnih veština. Na kraju diskusije, izvodi se zaključak u kom je poželjno izneti pozitivne komentare koje su učenici koristili tokom časa.

Nastavne aktivnosti potrebno je usmeriti na životnu praksu i time znanja i umenja staviti u funkciju primenljivosti. U radu sa učenicima neophodno je podsticati radoznalost, samostalnost i stvaralačke ideje, sa uvažavanjem razvojnih i individualnih karakteristika.

Za uspešnu realizaciju programa izuzetno je značajna podrška u vidu obuke nastavnika, sa priručnikom kao pratećom literaturom i osnovnim osloncem u realizaciji programa zdravstvenog vaspitanja. Učenici kao izvor informacija koriste postojeće udžbenike i raspoloživu literaturu iz ostalih nastavnih predmeta na nivou uzrasta. kao i ostale izvore informacija (štampane, audiovizuelne, elektronske...).

Opšti cilj zdravstvenog vaspitanja jeste da učenici ovladaju osnovnim znanjima, veštinama, stavovima i vrednostima iz oblasti zdravstvenog vaspitanja, kroz učenje zasnovano na iskustvu.

Učenje sadržaja zdravstvenog vaspitanja podrazumeva prevođenje onoga što znamo o zdravlju u željeni način ponašanja, uz prepoznavanje pravih životnih vrednosti i podsticanje optimalnog razvoja ličnosti.

Ostali ciljevi i zadaci zdravstvenog vaspitanja su:

- razvijanje psihički i fizički zdrave ličnosti, odgovorne prema sopstvenom zdravlju,
- stvaranje pozitivnog odnosa i motivacije za zdrav način življenja,
- vaspitavanje učenika za rad i život u zdravoj sredini,
- sticanje znanja, umenja, stavova i vrednosti u cilju očuvanja i unapređivanja zdravlja,
- promovisanje pozitivnih socijalnih interakcija u cilju očuvanja zdravlja,
- podsticanje saznanja o sebi, svom telu i sopstvenim sposobnostima,
- razvijanje psihičkih i motornih sposobnosti u skladu sa individualnim karakteristikama,
- motivisanje i osposobljavanje učenika da budu aktivni učesnici u očuvanju svog zdravlja,
- razvijanje navika kod učenika za očuvanje i negovanje svoje okoline,
- razvijanje istraživačkih sposobnosti, kritičkog mišljenja i kreativnosti.

- proširivanje znanja o jedinstvu i sveopštoj povezanosti procesa u prirodi,
- razvijanje odgovornog odnosa prema sebi i drugima,
- uključivanje porodice na planu promovisanja zdravlja i usvajanja zdravog načina života,
- razvijanje međusobnog poštovanja, poverenja, iskrenosti, uvažavanja ličnosti, jednakosti i otvorene komunikacije,
- usvajanje i prihvatanje pozitivnih i suzbijanje negativnih oblika ponašanja značajnih za očuvanje zdravlja,
- upoznavanje sa najosnovnijim elementima zdravog načina života,
- upoznavanje sa protektivnim faktorima za zdravlje, kao što su: fizička aktivnost i boravak u prirodi.

Prvi razred

Sadržaji programa

I Tema - Ovo sam ja

1. Upoznaj svoje telo - dijaloškom metodom pružiti mogućnost svim učenicima da imenuju i pokažu delove svoga tela. Korišćenjem slika čovečjeg tela učitelj će pokazati sve delove tela u zavisnosti od njihovog interesovanja. Angažovati učenike i podstaći ih da kroz pokret pokažu šta sve mogu svojim telom, kako bi shvatili motoričku aktivnost i elastičnost organizma. Naglasiti značaj fizičke aktivnosti i fizičkog vaspitanja kao predmeta.

2. I ja rastem - kroz priču o biljkama i životinjama podstaći učenike da razmišljaju i iznose svoje interpretacije na temu rastem i razvijam se. Kroz različite aktivnosti upoznati ih sa faktorima od kojih zavisi rast i razvoj (nasleđe, ishrana, higijena, fizička aktivnost).

3. Vidim, čujem, osećam - obraditi čula na nivou informisanosti učenika.

- Oko - obraditi kroz vežbu posmatranja i zapažanja značajnih pojedinosti na određenim predmetima. Čitanjem teksta ukazati učenicima na potrebu da se tekst udalji od očiju i da prirodna i veštačka svetlost treba da dolazi sa leve strane. Naglasiti neophodnost nošenja naočara u situaciji kada je to potrebno.

- Uho - može se realizovati na više načina: slušanjem muzike, šumova, razlikovanjem zvukova i različitih tonova. Podstaći učenike da pažljivo slušaju sagovornika.

- Osećam - kroz istraživačke aktivnosti, eksperimentisanje i igru sa predmetima i biljkama upoznati učenike sa osnovnim informacijama o čulu mirisa, ukusa i dodira.

Podsticati učenike da svoja znanja praktično primene (procena ispravnosti namirnica). Nastavu učiniti zanimljivom kroz osmišljene raznovrsne aktivnosti i stvaralačke ideje učenika (miris - cveće, sapun; ukus - čokolada, limun; dodir - meko, tvrdo, toplo, hladno).

4. Kako sam došao na svet - Za realizaciju ovih sadržaja iz zdravstvenog vaspitanja uključiti roditelje. Osmišljeno, kroz razgovor sa učenicima, napraviti poređenje sa kućnim ljubimcima i domaćim životinjama. Postupno u skladu sa uzrastom učenika pojedinačno i grupno ispričati osnovne pojmove o rađanju, polu i polnim razlikama.

II Tema - Šta znam o zdravlju

1. Moje zdravlje - da bi razumeli pojam "zdravlje", učenike treba podstaći da razmišljaju i pričaju o svom viđenju na temu - Šta znači biti zdrav, kada se osećaju "zdravo", šta sve mogu kada su zdravi, a šta ne mogu kad nisu zdravi.

2. Ko sve brine o mom zdravlju - Sagledavanje ko sve i na koji način brine o njihovom zdravlju (roditelji, staratelji, baka, deka, doktor, zubar, učitelj...).

3. Šta se radi u domu zdravlja i bolnici - dijaloškom metodom i igrom "doktora" približiti učenicima važnost i značaj:

- sistematskih pregleda (merenje telesne težine i visine, držanje tela, kičma, stopala, praćenje razvoja);
- vakcinacije (prevencija dečjih zaraznih bolesti);
- stomatološki pregled (nicanje zuba, higijena zuba, redovne kontrole, ishrana, proteze).
- Intervencije u hitnim slučajevima.

4. Tražim pomoć - na osnovu stečenih znanja o zdravlju, kroz razgovor sa učenicima i prikaza njihovih životnih situacija, utvrditi u kojim okolnostima, kada (visoka temperatura, bolovi, proliv, povraćanje, slabost, strah, krvarenje) i od koga (drug, učitelj, doktor, komšija, roditelji...) treba tražiti pomoć. Pri realizaciji ovih sadržaja, imati u vidu različitost socijalnih uslova.

III Tema - Dnevni ritam

1. Jedan moj dan - podstaći učenike da kroz verbalnu komunikaciju opišu dnevne aktivnosti pri čemu su dozvoljene sugestije nastavnika. Na ovaj način afirmišemo svesnu misaonu aktivnost i učenje kroz iskustvo - životne situacije.

2. Organizacija dana - izradom kolaž postera, gde će svi učenici uzeti aktivno učešće, isplanirati dnevni ritam učenja, odmora, spavanja, oblačenja, fizičke aktivnosti, igre, zabave. U zavisnosti od mogućnosti i potreba učenika, principom postupnosti, odrediti obim i dubinu sadržaja, imajući u vidu sredinu u kojoj dete živi.

IV Tema - Higijena

1. Lična higijena - preko analize životnih situacija, sa učenicima razgovarati o ličnoj higijeni na zabavan i interesantan način:

- pranje ruku (prenošenje bolesti prljavim rukama, higijena noktiju);
- higijena usne duplje sa težištem na pranju zuba;
- kupanje i značaj kupanja za zdravlje (u kadi, pod tušem, bazen, otvorene vode);
- nega tela (koža, kosa, gimnastičke vežbe);
- sredstva i pribor za održavanje lične higijene (sapun, šampon, češalj, četkice za zube, konac za zube, pasta za zube, makaze).

Dijaloškom metodom i metodom demonstracije stečena znanja pravilno pretočiti u osnovne navike održavanja lične higijene. Učenike tokom školske godine redovno podsticati na praktičnu primenu usvojenih znanja.

2. Higijena prostora - sa učenicima uraditi analizu životnih situacija na temu - Higijena prostora.

- Higijena učionice (čista, provetrena, svetla, korpa za otpatke);
- Školski nameštaj (klupe i stolice odgovaraju uzrastu, higijenski čiste i od odgovarajućeg materijala);
- Higijena dvorišta, ulice, igrališta i zelenih površina.

3. Moj kutak - moja soba. Najbolji put da saznanja o higijeni stanovanja je način da učenici pričaju o svom kutku (gde i kako čuvam svoju obuću, odeću, svoje stvari, kako održavam higijenu svoje sobe).

Sintezu stečenih znanja pretočiti u praktičnu primenu izradom kolaža i postera.

V Tema - Ishrana i njen značaj za zdrav život

1. Pravilna ishrana - upoznavanje učenika sa osnovnim principima pravilne ishrane, što podrazumeva zastupljenost svih hranljivih materija u dovoljnim količinama (kvalitativno i kvantitativno, raznovrsno i planirano).

2. Životne namirnice - učenici iznose svoja životna iskustva i uz pomoć učitelja koji ih motiviše, prave postere životnih namirnica. Slatkiši, čokolada, grickalice i brza hrana (kako i kad).

3. Zajedno za stolom - dijaloškom metodom, kod učenika formirati stav o potrebi redovnog unošenja hrane i kulture obedovanja (porodični ručak, toplo, hladno, žvakati hranu - zbog lakšeg varenja i razvoja vilice i zuba).

Preporuke za ostvarivanje programa zdravstvenog vaspitanja

Zdravstveno vaspitanje je proces koji se planski i kontinuirano odvija. Nastavnik razredne nastave realizuje predložene teme iz oblasti zdravstvenog vaspitanja shodno uzrasnom i obrazovnom nivou učenika i integrisanim tematskim planiranjem kroz obavezne i izborne predmete. Naučna istraživanja su pokazala da se 52 odsto svih mogućih uticaja na zdravlje odnose na svakodnevno ponašanje pojedinca. Veliki broj patoloških stanja mogao bi se izbeći pravilnim odnosom prema zdravlju i životu. Zdrav način života se uči u porodici, školi i široj društvenoj zajednici, te škola treba kod učenika da pokrene: pozitivne emocije, formiranje pravilnih stavova, sprovodi pozitivnu akciju za zdravlje, ugradi znanja u obliku navika u karakter učenika i trasira put ka veštinama zdravog življenja.

Za zdrav razvoj ličnosti učenicima je neophodno pomoći da sigurnost traže u sopstvenoj moći poimanja sveta, intelektualno, emocionalno i estetski. *Zdravo ponašanje je neposredno povezano sa zdravljem i predstavlja svaku aktivnost preduzetu radi unapređenja, očuvanja i održavanja zdravlja. Suprotno tome "rizično ponašanje" je definisano kao specifičan oblik ponašanja koji povećava osetljivost za specifične poremećaje zdravlja.* Same informacije nisu dovoljne da učenici prihvate zdravo ponašanje. To je samo početna faza, odnosno azbuka vaspitnog procesa koja se mora dopuniti savremenim zdravstveno-vaspitnim strategijama, sa dobro planiranim i kontrolisanim intervencijama koje utiču na postepeno dobrovoljno prihvatanje ponašanja koje vodi zdravlju.

Sadržaji zdravstvenog vaspitanja predstavljaju kontinuitet sadržaja realizovanih u prvom razredu osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Postupno razvijanje znanja na nivou koncentričnih krugova u skladu sa uzrasnim karakteristikama učenika. Na času **odeljenjskog starešine** neophodno je obraditi nastavne sadržaje koji nisu našli svoje mesto u programskim sadržajima obaveznih, izbornih predmeta i ostalih organizacionih formi rada na nivou škole. Stručni aktivni nastavnika planiraju programske sadržaje koji se realizuju u nastavi. Rad na realizaciji programa odvija se u okviru:

- redovne nastave, tj. integracije zdravstveno-vaspitnih sadržaja u programe drugih predmeta;
- vannastavnih aktivnosti - sportskih sekcija klubova zdravlja, akcija za unapređenje školskog prostora, kao i prostora oko škole, akcija posvećenih zdravoj ishrani i svim ostalim aktivnostima planiranih kalendarom zdravlja,
- vanškolskih aktivnosti na uređivanju zelenih površina, saradnje sa zajednicom, na organizovanju kulturnih aktivnosti i drugih sadržaja za kreativno i rekreativno korišćenje slobodnog vremena.

Za određene teme neophodno je angažovati zdravstvene radnike koji se bave tom problematikom (bolesti zavisnosti, zlostavljanje i zanemarivanje dece, ishrana, oralna higijena), roditelje, društveno-humanitarne, sportske, rekreativne, kulturne i druge organizacije i udruženja.

Predloženi programski sadržaji predstavljaju polaznu osnovu za kontinuiran rad i realizaciju zadatih ciljeva. Unutrašnju strukturu planiranih sadržaja fleksibilno prilagoditi postavljenim ciljevima obrazovanja i uslovima rada u školi. Efikasnim i podsticajnim metodama rada sa učenicima doći do načina koji omogućava usvajanje generativnih, transfernih i funkcionalnih osnovnih znanja i vještina, koja predstavljaju osnovu za usvajanje pojmova i znanja u narednim fazama školovanja.

Nivo obrade nastavnih sadržaja u zavisnosti od mogućnosti i interesovanja učenika učitelj može organizovati tako da svaki učenik upozna osnovne pojmove o zdravlju i postupno uvodi u zdrav način življenja. Primenom principa postupnosti - od lakšeg ka težem, u drugom razredu se proširuju znanja kako po obimu, tako i po složenosti sadržaja. Podsticanjem misaone aktivnosti i primenom metoda analize i sinteze postiže se logičan način razmišljanja i viši saznavni nivo. U realizaciji programa pratiti razvojni put učenika vodeći računa o individualnim karakteristikama svakog učenika, kao i o socijalnom miljeu u kom učenik živi.

Podrška učitelja kao i celog odeljenja tokom rada bitan je preduslov uspešne realizacije programa. Potrebno je primeniti niz metodičkih radnji tokom svakog časa obrade sadržaja. Pored teorijskih informacija i njihove praktične primene radi sagledavanja celovitosti materije, potrebno je dijaloškom metodom što više podsticajno aktivirati učenike u radu koristeći pri tom životno iskustvo, odnosno situacije u kojima su se nekada našli.

Za uspešnu realizaciju pojedinih nastavnih jedinica potrebno je angažovati roditelje, ali na dobrovoljnoj osnovi, jer su oni neophodan partner nastavnicima i istovremeno izvor ideja aktivnosti i dobre volje, vođeni iskrenom željom za stvaranjem što humanijih i zdravijih uslova za školovanje svoje dece. Oblici saradnje sa roditeljima mogu biti različiti: preko dece, individualno, roditeljski sastanci, tribine, neposredno učešće roditelja u realizaciji nastavnih tema.

Deci je neophodno približiti činjenicu da je zdravlje pojedinca ne samo lično, već i opšte dobro. **Ono se u velikoj meri uči te svako može značajno uticati na kvalitet svoga zdravlja ako prihvati zdrav stil života.** Deca moraju dobiti blagovremenu i kvalitetnu informaciju koju će umeti da usvoje i ugrade u svakodnevno ponašanje. Postoje brojne mogućnosti kako se svaka tema može približiti učenicima. To sigurno ne treba da bude jednostavno iznošenje činjenica, već raznovrsne aktivnosti koje svestrano uključuju učenike kroz radionice, edukativne igre, imitacije... Neophodno je ostvariti interaktivno i dinamično učenje u odeljenju kako bi učenici s lakoćom prihvatili i usvojili znanja, a da pri tome nemaju utisak napornog rada. Stvoriti dinamičku i promenljivu sredinu za učenje, sa osmišljeno organizovanim materijalom koji odgovara razvojnem nivou i individualnim interesovanjima učenika.

Građenje tolerantne komunikacije je ključno da bi se svi učenici osećali prijatno i da bi aktivno i otvoreno učestvovali u zajedničkom radu.

Izuzetno je važno da učitelj vodi i usmerava rad. Neophodno je da svi učenici govore jedan po jedan, a ostali slušaju. Slušanje drugih može proširiti ili promeniti nečije stavove, pomoći da se razmene ideje, razjasne stavovi, vrednosti i ponašanje.

Nastavnik razredne nastave podstiče diskusiju pitanjima imajući u vidu individualne karakteristike učenika. Isticanje važnosti sagledavanja problema iz različitih uglova omogućava i razvijanje kritičkog mišljenja, jedne od osnovnih životnih vještina. Na kraju diskusije izvodi se zaključak u kom je poželjno izneti pozitivne komentare koje su učenici koristili tokom časa.

Nastavne aktivnosti potrebno je usmeriti na životnu praksu i time znanja i umenja staviti u funkciju primenljivosti. U radu sa učenicima neophodno je podsticati radoznalost, samostalnost i stvaralačke ideje, sa uvažavanjem razvojnih i individualnih karakteristika.

Za uspešnu realizaciju programa izuzetno je značajna podrška u vidu obuke nastavnika sa priručnikom kao pratećom literaturom i osnovnim osloncem u realizaciji programa zdravstvenog vaspitanja. Učenici kao izvor informacija koriste postojeće udžbenike i raspoloživu literaturu iz ostalih nastavnih predmeta na nivou uzrasta, kao i ostale izvore informacija (štampane, audiovizuelne, elektronske...).

Opšti cilj integriranih sadržaja zdravstvenog vaspitanja jeste da učenici ovladaju osnovnim znanjima, veštinama, stavovima i vrednostima iz oblasti zdravstvenog vaspitanja, kroz učenje zasnovano na iskustvu, da upoznaju sebe, svoje okruženje i razviju sposobnosti za zdrav život.

Ostali ciljevi i zadaci zdravstvenog vaspitanja su:

- razvijanje logičnog mišljenja i osposobljavanje za samostalno učenje i aktivno pronalaženje informacija;
- razvijanje radoznalosti i ekološke svesti;
- sticanje znanja, formiranje stavova i ponašanja učenika u vezi sa zdravljem i zdravim načinom života i razvojem humanizacije među ljudima;
- unapređivanje higijenskih i radnih uslova u školi i eliminisanje uticaja koji štetno deluju na zdravlje;
- ostvarivanje aktivnog odnosa i uzajamne saradnje škole, porodice i zajednice na razvoju, zaštiti i unapređenju zdravlja;
- podsticanje roditelja na aktivnosti za unapređenje zdravlja dece;
- razvijanje motivacije učenika u odnosu na zdravlje i zdrav stil života;
- podsticanje vannastavnih aktivnosti osmišljenim akcijama za unapređivanje zdravlja na nivou lokalne zajednice;
- motivisanje učenika za ponašanje koje čuva zdravlje;

porast nivoa svesti o rizičnom ponašanju kao "uzročniku" niza zdravstvenih problema.

Drugi razred

Sadržaji programa

I Tema — Šta se događa u mom telu

1. Rastem i razvijam se - to se vidi. Put hrane od ulaska u organizam do izlučivanja i izbacivanja nevarenih sastojaka. Put vode u organizmu i značaj unošenja dovoljnih količina, kao i pravilno izlučivanje iz organizma. I zubi se menjaju - zamena mlečnih zuba stalnim zubima, čuvanje zdravlja zuba, redovne kontrole kod zubara i prevencija karijesa.

II Tema - Ja i moje zdravlje

1. Kako sačuvati zdravlje leti i zimi, kao i tokom godine. Šta može da naruši moje zdravlje. Čuvam se - značaj zaštite od buke. Pravilna primena prirodne i veštačke svetlosti. Uticaj zagađene sredine na organizam - vode i vazduha.

III Tema - Dnevni ritam

1. Leti i zimi.

2. Kako prepoznati umor i zamor. Značaj odmora i normalnog ritma rada i odmora. Uticaj umora i premora na zdravlje. Značaj treninga.

3. Škola i zdravlje. Uticaj loše školske higijene i neadekvatnog nameštaja na zdravlje i razvoj učenika.

IV Tema - Lična higijena

1. Značaj lične higijene za očuvanje zdravlja. Kupanje u bazenima i otvorenim vodama. Higijena kože i njenih produkata - kosa i nokti. Higijena odeće i obuće.

V Tema - Ishrana

1. Moj kuvar. Značaj unošenja svih životnih namirnica. Termička obrada namirnica i praktične vežbe na temu pripreme obroka u školi.

2. Nepravilna ishrana, sa osvrtom na unošenje slatkiša i sokova u obilnim količinama.

VI Tema - Prevencija zloupotrebe alkohola i duvana

1. Osobine alkohola i nikotina. Štetno dejstvo na organizam. Bolesti koje nastaju kao posledica unošenja alkohola i nikotina.

VII Tema - Zanemarivanje i zlostavljanje dece

1. Socijalno ugrožena deca. Značaj rada službi za hitne slučajeve i njihovi brojevi telefona. Odnos prema deci sa posebnim potrebama. Odnos prema starim licima.